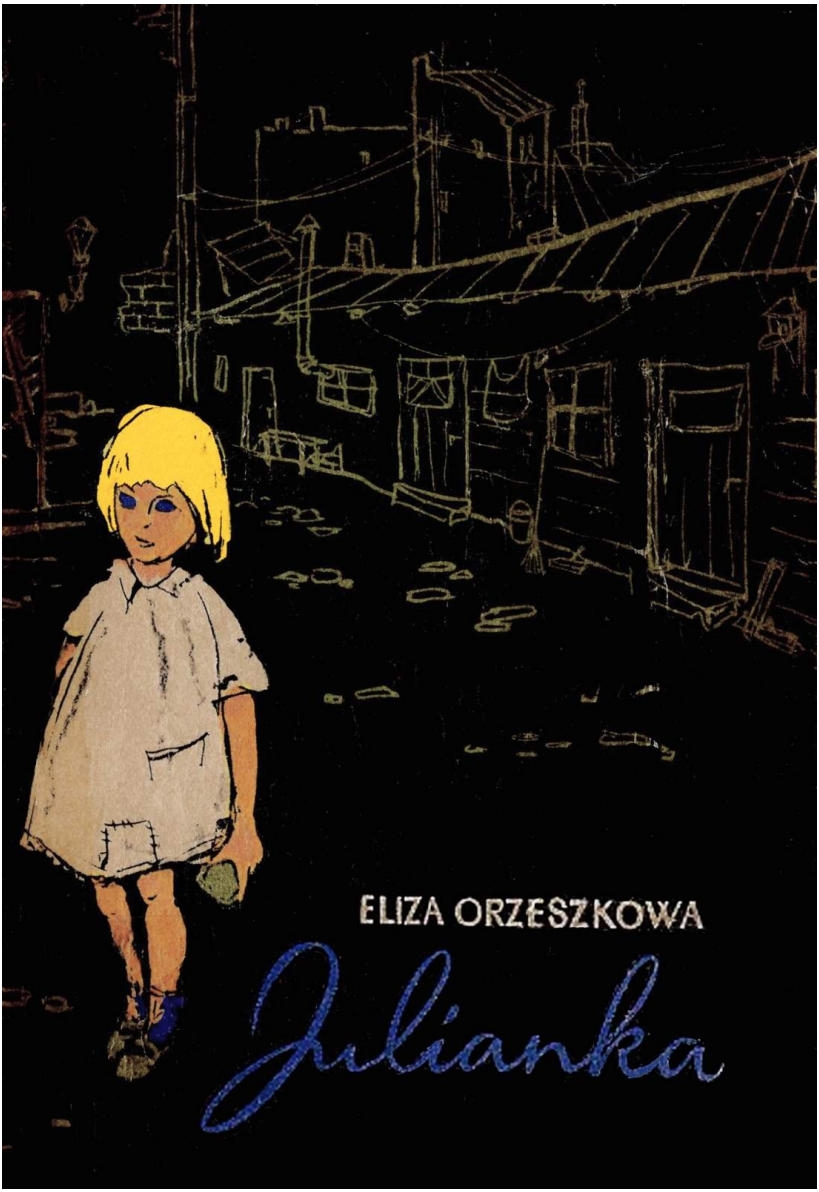

ELIZA ORZESZKOWA
JULIANKA

EDITURA TINERETULUI

ELIZA ORZESZKOWA
OPOWIÀDÀNIÀ
CZYTELNIK
1958

CUVÂNT ÎNAINTE

Eliza Orzeszkowa s-a născut în anul 1841 la moşia părinţilor ei, în apropierea oraşului Grodno. A fost educată în spiritul tradiţiilor patriotice şi democratice liberale care domneau în casa părintească, tatăl viitoarei scriitoare fiind un mare iubitor al cărţii şi un adept al ideilor iluminismului (Voltaire, Diderot, Rousseau). De timpuriu, la numai şaisprezece ani, s-a căsătorit la îndemnul familiei sale cu moşierul Piotr Orzeszko, la moşia căruia a petrecut primii ani ai tinereţii, într-un mediu unde discuţiile privitoare la situaţia politică a ţării şi la problemele sociale ale epocii erau la ordinea zilei.

Aici, pentru prima oară, ideile progresiste ale tinerei femei vin în conflict cu mentalitatea aristocratică a marilor proprietari de pământ, cu vederile anacronice ale propriului ei soţ.

Insurecţia din ianuarie 1863, cu care se încheie şirul revoluţiilor burghezo-democratice din Polonia secolului al XIX-lea, se răsfrânge ascuţit şi tragic asupra vieţii viitoarei scriitoare. Eliza Orzeszkowa participă activ şi cu riscul vieţii la insurecţie, iar după înăbuşirea ei petrece câţiva ani grei şi singuratici la ţară, în satul natal. Pentru formarea personalităţii scriitoarei sunt însă ani rodnici. Prin lecturi întinse şi studiu, Eliza Orzeszkowa, care a fost una din femeile cele mai cultivate ale vremii ei în Polonia, îşi completează instrucţia insuficientă, rezervată, după mentalitatea epocii, femeilor. Evenimentele politice la care a participat direct îi dau o perspectivă mai largă asupra unor fenomene politice şi sociale, pe care până atunci mai mult le intuise, sau le abordase sentimental. Tot acum începe să scrie; sunt romane de mari proporţii care o nemulţumesc şi pe care le arde. În 1866 i se publică o

primă nuvelă, Tablou din anii de foamete, *urmată de altele, în diferite periodice ale vremii. Din acest moment, scrierile Elizei Orzeszkowa se succed neîntrerupt, până la moarte (1910), înscriindu-se printre cele mai de seamă opere ale realismului critic polon, alături de cele ale lui Prus, Sienkiewicz, María Konopnicka ş.a.*

Din anul 1870 Orzeszkowa se mută în orăşelul Grodno, unde, cu scurte întreruperi – perioadele de călătorii peste graniţă – va rămâne până la sfârşitul vieţii.

O fotografie de la înmormântarea marii scriitoare aduce mărturia că Eliza Orzeszkowa a izbutit să realizeze visul lui Mickiewicz, pe care marele poet îl exprimase atât de plastic, urându-şi ca opera lui să ajungă în toate colibele, în toate căsuţele cu acoperiş de paie. Oameni mulţi şi modeşti, cu hainele lor de lucru, femei cu broboade pe cap, tineri şi bătrâni – eroii cărţilor Orzeszkowei, cei pe care ea îi îndrăgise atât şi le închinase toate forţele creatoare – o însoţeau acum, cu pioasă recunoştinţă, pe ultimul ei drum.

***

Dacă au rămas relativ puţine mărturii despre viaţa scriitoarei, mult mai numeroase şi mai semnificative pentru reconstituirea acestei ilustre personalităţi a literaturii polone sunt însăşi opera ei literară şi activitatea obştească.

Deşi locuieşte într-un oraş de provincie, oarecum izolată de focarul de cultură pe care îl reprezintă Varşovia, Orzeszkowa participă intens, ba chiar deţine un loc de frunte în mişcarea spirituală poloneză a epocii. Orzeszkowa se pronunţă ferm şi cu deplină autoritate în problemele contemporane cele mai disputate: politice, social-culturale, artistice. În cuvântări, eseuri, articole critice sau publicistică jurnalieră, scriitoarea denunţă consecinţele nefaste ale mentalităţii retrograde feudale şi insuficienţa instrucţiei civice; ia apărarea ştiinţei şi a progresului tehnic împotriva făţarnicilor apărători ai unei vieţi „patriarhale"; militează pentru emanciparea femeilor şi critică cu violenţă exploatarea muncii copiilor în

capitalism; dezbate probleme de creaţie, încercând să desprindă sensul literaturii şi rostul ei educativ; formulează opinii estetice realiste şi combate tendinţele estetizante.

Printr-o activitate fecundă şi atitudine curajoasă, Eliza Orzeszkowa devine o figură deosebit de populară, care contribuie la formarea opiniei publice în sens progresist.

Nu trebuie totuşi să supraestimăm perspicacitatea politică a Elizei Orzeszkowa, limitată – ca la cei mai mulţi dintre scriitorii contemporani cu ea – de faptul că nu înţelege sensul contradicţiilor de clasă ale societăţii poloneze la sfârşitul secolului al XIX-lea şi nici rolul istoric al proletariatului.

În scrierile ei, în romane şi nuvele, Orzeszkowa critică nobilimea feudală polonă, parazitismul, indolenţa şi reacţionarismul ei. Totuşi ici-colo mai apar note nostalgice pentru frumuseţea vieţii la ţară şi cuvinte de simpatie adresate şleahticului (nobil mărunt) tradiţionalist. Iniţial, dezvoltarea capitalistă i se pare a aduce cu sine progresul social şi rezolvarea contradicţiilor de clasă. În această perioadă ideile Orzeszkowei se identifică cu cele ale curentului ideologic al burgheziei polone liberale din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cunoscut sub numele de pozitivism. Orzeszkowa este însă prea lucidă şi cinstită cu sine însăşi pentru a închide ochii în faţa evidenţei. În jurul anilor 1880 ajung până la Grodno ecourile luptei crescânde a proletariatului polon din marile centre industriale. Iau fiinţă primele cercuri revoluţionare şi în 1882 primul partid al clasei muncitoare polone „Proletariat”.

În această perioadă în opera ei apare, mai pregnantă ca oricând, critica orânduirii burgheze, sunt oglindite cu un deosebit efort de veridicitate ascuţitele conflicte sociale ale epocii.

Întreaga simpatie a scriitoarei se îndreaptă spre cei sărmani şi obidiţi, spre exploataţii de la ţară şi de la oraş. În numele lor şi în apărarea umanităţii lor desconsiderate

îşi pronunţă scriitoarea rechizitoriul. Aceste figuri îi populează cărţile, fie că e vorba de romane ample, adevărate studii monografice, care-i permit zugrăvirea detailată a diverselor clase şi pături sociale (aristocraţie, şleahta măruntă, burghezie, ţărănime etc.), fie că e vorba de nuvele care-o silesc să-şi restrângă observaţia asupra unui anumit sector, mai redus, al vieţii sociale. Printre cele mai de seamă romane ale Orzeszkowei trebuie citate Neamul Dzurdzilor, *un zguduitor tablou al satului polon înapoiat, pradă superstiţiilor şi mizeriei,* Cei de jos, *închinat relaţiilor sociale la ţară şi exploatării proletariatului agricol,* Pe râul Niemen, *cel mai cuprinzător, prin problemele atacate, roman-epopee, considerat a fi şi opera principală a autoarei,* Marta, *roman de tinereţe, pledoarie fierbinte în favoarea emancipării femeii,* Argonauţii, *roman din ultima perioadă a vieţii autoarei, critică acerbă a decăderii lumii burgheze, a imoralităţii care domneşte în mediul căutătorilor „lânii de aur", cavalerii de industrie.*

De aceeaşi faimă cu cele mai bune dintre romanele sale se bucură nuvelistica Orzeszkowei, din care partea cea mai compactă şi mai reprezentativă a fost scrisă între anii 1879-1882, şi grupată sub titlul „Din diverse sfere". Aparţinând perioadei de maturitate literară a scriitoarei, nuvelele alcătuiesc un tablou real al societăţii polone, şi totodată oferă o galerie de portrete a unor oameni mărunţi, sărmani, a căror viaţă e sistematic strivită de condiţiile orânduirii burgheze.

În faţa noastră defilează un şir infinit de „oropsiţi ai vieţii", copii părăsiţi (ca Julianka din nuvela cu acelaşi nume), bătrâne nevoite să cerşească, bărbaţi puternici, apţi pentru muncă, împinşi fără voia lor spre viciu (ca în nuvela Romanowa), *femei istovite de o muncă ce nu-şi află apreciere în societatea vremii* (Domnişoara Antonina) *etc., etc., personaje principale sau figuri episodice, petrecându-şi viaţa la ţară sau prin fundăturile şi mahalalele oraşului, fiecare admirabil desemnat din câteva trăsături ce ţi se întipăresc definitiv în minte.*

„Diversele sfere” din care-şi extrage Orzeszkowa personajele reprezintă de fapt o singură lume, multiplu diversificată. Autoarea nu ne oferă însă prototipuri abstracte, construite sintetic prin generalizarea unor trăsături semnificative, aşa cum procedaseră în *portretele lor moraliştii secolului al XVII-lea. Orzeszkowa este o scriitoare realistă, cu o concepţie modernă asupra artei, a valorii ei de cunoaştere şi capacităţii de influenţare a conştiinţelor. Vorbind despre roman, de pildă, specie literară caracteristică secolului al XIX-lea, Orzeszkowa subliniază între altele că: „După cum o oglindă care reflectă palid sau strâmb obiectele trebuie distrusă, tot astfel romanul în care societatea nu s-ar recunoaşte va fi repede dat uitării.”*[1]

Aceleaşi principii ale reflectării veridice a societăţii stau şi la baza nuvelisticii Orzeszkowei. Fiecare nuvelă, oricât de modestă ca dimensiuni, ca de pildă Tabloul rural, *intitulat* Tadeusz, *sau* Spiriduşul Năzdrăvan, *supune unei discuţii polemice relaţiile sociale din Polonia secolului al XIX-lea. Intenţiile moralizatoare sau chiar didacticiste se estompează, rămânând pe prim plan scenele smulse din viaţă, liniile nete ale portretelor. Câteodată însă indignarea scriitoarei se revarsă într-un strigăt de mânie nereţinută. Atunci, ca în finalul nuvelei* Spiriduşul Năzdrăvan *pune răspicat întrebarea care sugerează anticipat şi răspunsul: „Cine-i de vină?”*

Prin bogăţia conţinutului şi valoarea lor artistică, prin locul pe care-l ocupă în creaţia uneia dintre cele mai de seamă scriitoare ale secolului al XIX-lea în Polonia, nuvelele Elizei Orzeszkowa, traduse în numeroase limbi, merită a fi cunoscute şi de cititorii noştri.

1 Articolul: Câteva observaţii asupra romanului; din volumul Eliza Orzeszkowa – *Wybor Pism*, Varşovia 1952.

TADEUSZ
Tablou rustic

Chwedora, nevasta lui Klemens, argatul, mătură pardoseala de lut a colibei şi trase gunoiul într-un colţ al odăii, dar n-o ajunse mintea să-l arunce afară peste prag. Lepădă cojile de cartofi în ciubărul plin cu lături – mâncarea pentru vacă – şi, după ce-l vârî sub laviţă, astupă cu o scândură gura cuptorului în care se aflau două oale mari cu mâncare, gătită din vreme pentru masa de prânz. Într-una din oale făcuse borş de sfeclă acrită cu pangele[2], în cealaltă, supă de arpacaş cu cartofi, cum e obiceiul ţăranilor din partea locului, una dulce, una acră. Cu ele aveau să-şi astâmpere foamea la prânz, acum însă de-abia se crăpase de ziuă. Chwedora se zorea să plece cât mai iute de acasă, fiindcă în ziua aceea se tocmise la conac, la plivitul grădinilor de zarzavat, iar bărbatul ei, Klemens, ara de mai bine de un ceas pământul moşierului, pentru semănăturile de toamnă.

Era o femeie tânără, înaltă şi voinică, cu faţa arsă de soare şi cu mâinile bătătorite. La acest ceas al zilei avea obrazul curat, fiindcă, ducându-se după apă, se spălase la fântână. Prin pielea negricioasă, obrajii ei păreau rumeni. Cu fruntea mică şi îngustă, cu nasul cârn şi buzele groase, precum şi cu umerii laţi şi tălpile mari şi plate, nu era deloc frumoasă, dar respira sănătate, putere şi prospeţime. Purta o fustă scurtă, pestriţă, o cămaşă groasă, cam cenuşie, şi un şorţ lat, legat cu un brâu ţesut în casă din bumbac de diferite culori pe care-l înfăşura strâns, de câteva ori, în jurul mijlocului. La gât purta un medalion cafeniu, sfinţit, iar pe cap o basma cu flori roşii legată la spate, descoperindu-i pe frunte două şuviţe de păr negru şi des, decolorat însă de soare şi fără luciu.

După ce rândui prin gospodărie pentru cât avea să

2 Varietate de sfeclă roşie. (n.t.)

lipsească de acasă, se aplecă spre urcioarele de pământ aşezate pe jos, ridică unul şi turnă lapte într-o ulcică strigând:

— Tadeusz, Tadeusz!

Era greu de ghicit cui fusese adresată această chemare, fiindcă, aparent, nu se mai afla nimeni în afară de ea în colibă. Dar asta numai aparent. Peste o clipă, pe laviţa lată care le slujea de pat, sub un ţol mare, cenuşiu, întins peste salteaua şi perna umplută cu fân, începu să se foiască o fiinţă vie. La început îşi trădă prezenţa doar prin foşnetul fânului şi prin nişte valuri mari, care ba se umflau, ba se săpau la suprafaţa ţolului. După aceea, peste laviţă şi deasupra poclăzii se înălţă un roi de muşte care bâzâia, iar de sub pocladă se iviră mai întâi două tălpi mici şi negre, apoi două mânuţe tot atât de mici şi dolofane, până ce marginea ţolului fu dată deoparte şi, în fâşia de lumină ce se prefira pe laviţă, apăru un copil. Primul lui gest fu să-şi vâre adânc mâinile în claia de păr ciufulit, iar primul ţipăt, jumătate plâns, jumătate râs, fu:

— Mămucă!

Dacă n-ar fi văzut-o lângă el, ar fi tras un chiot de-ar fi răsunat toată coliba. Văzând că vine către el şi cu ulcica în mână, se porni să râdă tare şi cu veselie.

— Dă-mi, mămucă, dă-mi!

În lumina soarelui şi în bâzâitul muştelor care roiau pe el şi în jurul lui, băiatul şedea pe perna umplută cu fân, înecat în faldurile adânci ale poclăzii. Părul îl avea bălai ca un fuior şi ciufulit, ochii îi luceau ca două boabe de peruzea şi mai pluteau încă în aburul somnului, gura era roşie, iar marginile buzelor negre ca la un arap. Cu o zi înainte îşi mâzgălise în joacă buzele, bărbia şi vârful nasului cu un strat de humă gras şi lipicios. Obrajii, printr-o ciudată întâmplare, scăpaseră neatinşi; erau rotunji, plinuţi şi rumeni ca zorile.

Se născuse de Întâmpinarea Domnului şi avea doi ani şi douăzeci şi două de săptămâni. De peste un an nu mai sugea la mamă-sa, dar în fiecare dimineaţă se lipea cu toate puterile de marginea ulcelei pe care i-o punea maică-

sa la gură şi sorbea laptele încet, cu poftă; cu degetele scurte, larg desfăcute, cu genunchii goi pe cuvertură şi cu gemete întretăiate, dovedea o adâncă mulţumire şi mare plăcere.

Asta era Tadeusz.

După ce isprăvi de băut laptele, vru să se vâre iar cu capul sub cutele groase ale ţolului, dar Chwedora ţipă la el să coboare numaidecât din pat, că altminteri îl bate cu harapnicul.

Striga la el cu glas plin de mânie, dar ochii ei cenuşii îl priveau mângâietor şi în colţul buzelor îi tremura un zâmbet. Tadeusz lunecă jos de pe laviţă cât ai clipi din ochi şi ţâşni drept în mijlocul odăii, harapnicul fiind singura calamitate a existenţei umane de care luase cunoştinţă până atunci.

De fapt, harapnicul nu se înfăţişa prea fioros, nefiind altceva decât brâul aspru, lucrat din arnici în diferite culori, cu care-şi încingea maică-sa mijlocul gros, dar când Chwedora se prefăcea că-l dezleagă, copilul era gata să facă orice i s-ar fi cerut. Desculţ şi cu o cămaşă scurtă pe el, cu părul vâlvoi şi cu vârful nasului şi bărbia mânjite cu noroi, ţopăia acum prin odaie, alungând muştele şi aţinând calea maică-si, care acoperi cu grijă urcioarele cu lapte şi tăie dintr-o pâine mare felii subţiri, pe care le vârî în sân.

— Hai, fiule!

— La tătuca?

— La grădină.

Întotdeauna îl lua cu ea, la seceră ori la plivit. Căci ce era să facă cu el? Să-l lase acasă singurel? Coliba trebuia s-o încuie şi nu-i era la îndemână să-l închidă acolo ca la temniţă. Să-l lase singur în ograda mare a conacului, să se tăvălească prin bălării ca un câine de pripas, parcă n-o lăsa inima. Aşadar îl lua cu dânsa. Dar nici prin minte nu-i trecea să-i „facă toaleta” înainte de a-l scoate în lume.

„Toaleta” lui Tadeusz se făcea cu regularitate o dată pe săptămână, în fiecare duminică dimineaţa, dar atunci cu cea mai mare energie şi grijă, într-o albie plină cu apă şi cu un pieptene uriaş, cu ţipete de ambele părţi, ale mamei

şi ale fiului, ba uneori şi cu intervenţia harapnicului. Acum însă era o zi de vineri, şi prin urmare curăţenia cămăşii, obrazului şi trupului lui Tadeusz împlinise şase zile şi, la drept vorbind, nu mai rămăsese din ea nici urmă.

Mare lucru! Agăţat de fusta maică-si, alerga prin ograda conacului, tropăind ciudat şi cu picioruşele lui scurte, ca să-şi potrivească umbletul după paşii ei mari. În drum totul îl umplea de bucurie: cocoşul din poiată care trâmbiţa prelung, lovindu-şi aripile mari şi roşcate; cotoiul care se zbenguia pe streaşina acoperişului de paie; cârdul de gâşte umblând legănat, cu ciocurile întinse prin iarba moale; porumbelul care-şi luase zborul de pe casele argaţilor şi acum descria cercuri, cercuri prin văzduh; curca ce-şi chema puii să vină după dânsa în tufele dese de liliac şi gherghine; Rubin, dulăul cu coada mare şi flocoasă care, după ce se frecase prieteneşte de fusta Chwedorei, pornise în urma lor, cu capul în jos, îngăduind copilului să-i mângâie cu mânuţa blana miţoasă, jilavă de rouă.

Picăturile de rouă luceau prin tufişuri şi iarbă, iar ograda conacului, deşi plină de păsăret şi vite, era cufundată în tăcere şi părea pustie. Toţi erau la lucru, la câmp. Porţile largi de la şoproane, hambare, grajduri şi staule erau închise; ici-colo, deasupra vreunui horn răzleţ, se răsuceau trâmbe de fum în bătaia soarelui. Femeile care nu ieşiseră la muncă trebăluiau pe lângă casă; stând pe prag, o gospodină răspândise peste iarba acoperită de rouă un şuvoi de apă clăbucită, o alta îşi chema găinile ca să le dea un pumn de grăunţe de anţărţ, strânse de prin cine ştie ce cotlon.

Peste bogatele acareturi, peste iarba stropită cu rouă, peste tulpinile aspre de brusture, hrean şi ciulini, peste tufele de liliac veşted şi gherghine înflorite, peste potecile albe, bătătorite prin iarbă, peste gardurile joase din jurul ogrăzii, soarele aşternea o reţea uriaşă de lumină, neîntreruptă, aurie, tremurând de miriade de scântei, vibrând de foşnetul frunzelor abia clătinate, de glasul păsărilor şi al gâzelor pitulate printre crengi.

Mergând repede, Chwedora spuse:

— A dat bunul Dumnezeu vreme frumoasă!

Tadeusz nu răspunse nimic, fiindcă el habar n-avea că vremea e frumoasă. El o simţea cântând în sufletul lui. Sorbind cu toată fiinţa farmecul din jur, fremăta de viaţă şi voie bună. Lăsase din mână fusta mamă-si şi zburda ca un mânz înfiorat de soare, ori se tăvălea prin iarbă. Când o vedea că se îndepărtează, o lua la goană şi-o ajungea din urmă, râzând şi chiuind cu părul lui bălai revărsat, cu ochii strălucitori de soare şi fericire. Ieşind pe poarta ogrăzii, merseră o vreme pe drumul cu plopi, apoi se opriră amândoi deodată, cu feţele serioase.

Pe obrazul lui Tadeusz, peste ochii holbaţi şi gura mânjită cu noroi, căscată până la urechi, se aşternuse o mare uimire. Obrazul maică-si însă exprima evlavie şi umilinţă.

Se aflau la picioarele unei capele alcătuită dintr-un postament înalt de piatră, şi o nişă de lemn. Chiar la marginea nişei, între buchete de flori naturale şi artificiale, se afla statueta Maicii Domnului, străveche – cioplită din lemn de o mână nepricepută, cu obrazul vopsit în culori ţipătoare. Pe cap purta o coroană de tablă poleită, iar trupul îl avea înveşmântat cu o mantie de catifea roşie, tivită la poale cu o şuviţă aurie.

Era o capelă înaltă şi astfel construită, încât sta îndreptată cu o margine spre drum şi cu deschizătura nişei spre conac. Îl străjuia de la înălţime şi putea fi văzută din conac, din fiecare colţ al lui.

Chwedora sta smerită, cu capul plecat. Se-nchină de trei ori, şoptind ceva nedesluşit, apoi îl luă în braţe pe Tadeusz şi-l ridică până în dreptul nişei.

— Maica Domnului! spuse copilul cam speriat.

— Îhî – îi răspunse maică-sa. Închină-te şi tu!

Dar cum el singur n-o putea face, îi luă mâna într-ale ei şi, mutându-i-o de la fruntea năduşită la pieptul dezvelit, grăi cu un glas pocăit şi rugător:

— În numele Tatălui şi-al Fiului.

Rămaseră câteva clipe cu privirea ţintă la statuetă. În ochii copilului se putea citi curiozitate şi mirare. Pe

obrazul ars de soare al Chwedorei, în ochii ei ridicaţi în sus, se întipărise o rugă umilă şi fierbinte şi o cută adâncă îi brăzda fruntea scundă. Ridica copilul tot mai sus şi, fără să scoată o vorbă, o ruga poate în gând pe Preacurata să aibă pruncul în paza ei.

Singurul copil după câţiva ani de căsnicie, devenise îngerul păzitor al casei, fiindcă, de când avea un fecior, Klemens îi da cinstea cuvenită nevesti-si şi niciodată nu se mai iscaseră între ei certuri; nici gândul la viitor nu-i mai îngrozea. De dragul fiului său, tatăl jurase să nu mai pună rachiu în gură şi-şi ţinuse jurământul.

De obicei, ţăranii ţin mult la copii, mai ales când sunt băieţi.

Deodată se auzi în apropiere un glas de bărbat.

— Hoo! hoo! diii! hoo!

Chemarea asta suna ca o notă prelungă de bas în văzduhul pur, cu străluciri de aur. Chwedora întoarse capul şi privi lung peste câmp. Lângă gardul ce despărţea grădinile de zarzavat de ogoare, un ţăran înalt şi voinic, cu grumazul uşor încovoiat, păşea în urma plugului tras de o pereche de cai şi-i îndemna cu o voce tărăgănată, tristă, de bas:

— Hoo, hoo! diii! hoo!

Mama şi fiul îl recunoscură pe Klemens în acelaşi timp. Tadeusz începu să se zbată, să se smulgă din mâna mamei şi să zbiere:

— Hai la taica! La taica!

— Nu se poate, puiule, noi ne ducem la grădină.

Nici nu isprăvise bine de vorbit, că obrazul copilului se acoperi de lacrimi ca de-o ploaie deasă. Mai adineauri zburda fericit, ca un mânz prin lunca înflorită, acum plângea şi urla atât de tare, încât se speriară până şi vrăbiile din plopii înalţi şi de spaimă ciripiră înfricoşate. Grozav dorea să-l vadă pe taică-său. De astă dată Chwedora nu folosi ameninţarea cu harapnicul pentru a-şi domoli băiatul ci, cu un zâmbet fericit pe buzele groase, îşi strânse la piept fecioraşul care zbiera şi se zvârcolea.

— Stai binişor, stai binişor, prostuţule – îi spuse. Las’

că-l chem eu pe taică-tău. Acum îl chem, să vină la băiat.

Oprindu-se lângă gardul grădinii de zarzavat, strigă tare:

— Klemens, hei, Klemens!

Numai câteva brazde o despărţeau de ţăranul care ara şi care, înălţând capul, strigă:

— Chwedora? Ce vrei, muiere?

— Vino-ncoace! îl strigă, ţinând copilul într-o mână şi făcând semn cu cealaltă. Vino-ncoace, iute!

Omul opri caii în brazdă, străbătu cu paşi mari şi greoi distanţa dintre ei şi se opri de cealaltă parte a gardului.

— Ce-i? o-ntrebă.

Dar Chwedora nici n-apucă să-i răspundă, când Tadeusz, smulgându-se din braţele ei, urcat pe gard cu picioarele, se agăţase cu mâinile de cămaşa lui taică-său. Aceste exerciţii acrobatice provocară o puternică neorânduială în ţinuta modestă a băiatului. Trupuşorul lui gol luci o clipă în soare ca o statuetă de bronz aurit. Klemens, cu braţele lui vânjoase, luă copilul jos de pe gard şi-l privi drept în obraz cu capul puţin aplecat înainte. Guraliv şi dând vesel din mâini, Tadeusz îi povesti tatălui său că văcuţa Bălăioara ieşise la păşune până nu se sculase el, că Rubin, dulăul, a lătrat atât de tare la un cerşetor, atât de tare, încât pan[3] Wekonom… pan Wekonom, dar uitase ce voise să spună despre pan Wekonom, în schimb îl întrebă pe taică-său dacă o să-l ducă şi azi călare, aşa cum a făcut mâin*e, nu!* ieri*, nu,* nici ieri, nici mâine, ci peste două *săptămâni…*

Privindu-şi fiul, Klemens o întrebă pe nevastă-sa:

— De ce mă strigaşi?

— Apoi de ce? Că tot se cerea la tat-su, la taica, de să te ferească Dumnezeu. Nu puteam nici să-l ţin în braţe, nici să-i dau drumul, c-o lua razna peste câmp. D-aia te-am strigat, să vii. Că ce era să mă fac cu el! E-un rău şi un blestemat!

— Am să-i trag o scărmăneală, să-l învăţ minte –

3 Domn (în lb. polonă). (n.t.)

mormăi ţăranul, dar în contrast ciudat cu aceste vorbe, mâinile lui vânjoase strângeau tare copilul la pieptu-i păros, şi în obrazul lui hirsut din pricina bărbii ţepoase, străluciră într-un zâmbet fericit două rânduri de dinţi albi ca zăpada. De cealaltă parte a gardului zâmbetul înflori şi pe obrajii roşii ai femeii.

Femeia şi bărbatul aveau dinţi albi şi sănătoşi. Pe deasupra copilului, care se zbuciuma şi ciripea între ei, privirile li se întâlniră în bună înţelegere şi veselie. Cu toate astea, Klemens umbla de obicei cam neguros. Îl mâhnea gândul că nu avea şi el un petic de pământ şi că era nevoit să slugărească ca argat la curtea moşierului.

Mai avea în trecutul lui necazuri şi păcate, de care, atunci când îşi aducea aminte, ofta sau îl cuprindea mânia. Nimeni n-ar fi bănuit însă, acum, văzându-l, că ducea în spate aceste poveri şi necazuri ale vieţii. Întinse femeii copilul peste gard şi, cu acelaşi zâmbet înflorit pe sub mustăţile aspre, spuse, prefăcându-se supărat:

— Dumnezeu ştie de ce-ţi fi venit aici amândoi, să ţineţi omul de vorbă! Ce-aţi vrea, să stau aici să tândălesc cât e ziua de lungă? Ia-l de-aici pe neobrăzatul ăsta şi du-te de-ţi vezi de treabă.

Un sărut sonor, ca un pocnet de pistol, răsună peste gard şi pe ceafa dolofană şi rumenită de soare a băiatului, chiar sub părul lui bălan, gura tatălui întipări o pată roşie. Klemens se răsuci încet şi călcând apăsat se întoarse către plugul părăsit. Pe la jumătatea drumului înălţă capul şi mai zări o dată basmaua roşie a Chwedorei licărind prin verdele întunecat al grădinii. Pe Tadeusz nu-l mai văzu, fiindcă băieţaşul umbla pe jos, lângă maică-sa, prin tufele verzi de pe hatul grădinii, dar până la urechea ţăranului ajunse glasul lui subţiratic, pătrunzător, având tot timpul ceva de istorisit şi înălţându-se în seninul cerului de vară ca un cântec dulce de pasăre.

*

Grădina asta de zarzavat, vestită prin întinderea şi rodnicia ei, era mărginită pe două din laturi cu ogorul şi cu drumeagul unde se afla capela. Celelalte două laturi se

întindeau până la şirurile lungi de tei seculari cu ramuri groase, acum în floare, iar roiurile de albine, umplând cu zumzetul lor văzduhul, păreau o mie de harfe cu sunete înăbuşite. Acolo unde teii se răreau, începea livada împărţită în pătrate egale – plină de pomi roditori, pe care luceau poamele aurii ce dădeau în pârg – tăiată de rugii afinelor cu boabele roşii.

Pe partea cealaltă, teii erau atât de rari, încât parcul se zărea ca-n palmă, acoperit cu gazon mărunt şi cu o reţea de poteci cotite, cu podeţe albe unind malurile canalelor înguste, care-şi risipeau apa ici-colo, peste răzoarele de iarbă. Acolo, prin tufişuri mici şi umbroase, se amesteca verdele de diferite nuanţe a diverselor soiuri de arbuşti cu tot felul de flori. Deasupra peluzelor şi apei se legănau nenumăraţi fluturi albi sau galbeni, iar în fund, în acest colţ minunat se afla conacul, cu un singur cat, dar înalt şi atât de alb în lumina soarelui, încât părea de argint. Două rânduri de ferestre stăteau larg deschise, iar în cerdacul mare şi umbros se căţărau tulpini răsucite de volbură. Capela cu nişa înaltă şi cerdacul larg şi umbros se aflau faţă în faţă şi, prin luminişul dintre tei, închipuind un soi de fereastră, se priveau…?

Mai era un ceas până la amiază şi peste grădina de zarzavat se abătuse pojarul zilei de iulie, greu şi dogorâtor. Fierbea aţâţat sângele în vinele femeilor şi seva în plante. Cam vreo douăzeci de femei umblau aplecate peste straturile cu legume ce se întindeau cât vedeai cu ochii, şi capetele lor, legate cu basmale colorate, luceau în soare ca nişte maci uriaşi din basme. Dintre frunzele late de sfeclă şi cele dinţate mărunt de morcov, dintre vrejurile de castraveţi ce se târau pe pământ, smulgeau urzicile, şovarul, rocosina şi pătlagina, apoi se duceau într-un colţ al grădinii să-şi deşerte şorţurile pline peste movila de buruieni ce se strânsese acolo. Plivitul şi căratul buruienilor se făcea repede şi într-o tăcere deplină, dar stând în umbra teilor, pe o ridicătură de pământ, vătaful, un flăcău tânăr şi ager, căruia îi spuneau *pan namiestnik,* le îndemna pe femei să-i dea zor şi să lucreze mai cu

inimă. O făcea fără mânie, fiindcă n-avea de ce să se supere. Dar când vedea două capete vârâte unul într-altul, ca spre a tăinui în şoaptă, sau o pereche de mâini atârnând în jos obosite, întindea braţul învelit în pânza cenuşie a mânecii şi striga cu glas răsunător:

— Fetelor, hei, fetelor, nu mai trândăviţi! Pierdeţi vremea de pomană! E păcat!

Sau:

— Hei, muierilor, tăceţi din gură! Nu vi-e ruşine să luaţi bani de pomană? E păcat!

Se vede treaba că ţinea mult ca femeile să-şi mântuiască sufletul, fiindcă le îndemna întruna cu acest unic argument. Dar asupra şirurilor de femei cu basmalele lucind în soare ca nişte maci uriaşi de basm, argumentul acesta avea un efect imediat, feţele lor şiroiau de sudoare, picioarele negre şi dezgolite până la genunchi alergau sprintene peste haturi, buruienile se împuţinau şi printre straturi se arăta faţa neagră a pământului. Chwedora muncea cot la cot cu celelalte femei, poate chiar mai mult decât ele, fiindcă era harnică şi voinică. Se întrerupsese totuşi de câteva ori din lucru, mai întâi fiindcă conacul alb ca argintul, cu cerdacul umbrit, i se părea că e minunea minunilor şi n-o răbda inima să nu-i arunce din când în când o privire fermecată.

Într-un timp, se iviseră în cerdac trei femei, şi stăteau acolo, la răcoare. De unde se afla, Chwedora nu le desluşea chipul, nici nu putea spune cu ce se îndeletniceau, dar cu rochiilor lor deschise, profilate pe verdele întunecat al zorelelor, i se păreau mândre şi frumoase ca nişte zâne. O văzu pe una din ele coborând în fugă scările largi şi tăind din tufişurile înalte gherghine şi ramuri de trandafiri. Chwedorei i se năzări că are o rochie lucrată toată în fir şi mâinile albe ca zăpada. Apoi pierduse încă mai multă vreme din pricina lui Tadeusz. De când veniseră în grădină, izbucnise de trei ori în plâns. Ba voia să se ducă la taică-său, al cărui glas ajungea în răstimpuri până la ei, ba la maică-sa, care umblând de colo-colo, îl oprise să se ţină după ea şi să calce peste straturi, şi

Dumnezeu ştie ce o mai fi vrut. Îi era prea cald, ori îi era urât, ori îl pişcaseră urzicile pe tălpile goale. Plângea iar pentru a treia oară. Prima dată, Chwedora îi întinsese o bucată de pâine şi-l mângâiase pe cap:

— Taci cu mama, taci! Dacă ai să fii cuminte, te duce tata cu calul!

Copilul se potoli şi-şi înfundă gura cu pâine.

Dar când plânsul lui răsună pentru a doua oară peste toată grădina, strigase la el, ridicând capul din straturi:

— Taci, că te bat cu harapnicul!

Tăcuse iar.

A treia oară ţipase zadarnic câteva minute. Chwedora tocmai ducea buruienile spre colţul grădinii, departe, printre tei, iar *pan namiestnik* striga la ele:

— Daţi zor, muierilor, mai repede! E un Dumnezeu în cer şi vă vede că pierdeţi timpul. E păcat!

Chwedora, ca să nu mai păcătuiască, se întoarse repede printre straturi, cu fusta sumeasă, iar Tadeusz se consolă singur fără făgăduieli amăgitoare şi fără ameninţări. Uitând de supărare, râse în gura mare. Îl înveselise un piţigoi cu guşa galbenă şi aripile albăstrii, care săltase din aluniş şi se înfundase într-o tufă de mac.

Băiatul se avântă în tufa de mac, să prindă păsărica. Se ridică din iarbă şi, repede-repede, se vârî printre tulpinile lungi şi dese, împodobite cu flori în toate nuanţele de roşu. Dar nu făcuse decât câţiva paşi, când păsărica săgetă iar prin faţa lui şi pieri. Îşi luase de mult zborul printre maci şi cu o râmă în cioc se întorsese la cuibul ei din aluniş. Dar copilul n-avea de unde s-o ştie. Ar fi vrut s-o ajungă din urmă, sau poate doar s-o mai vadă o dată. O porni înainte, rupând tulpinile florilor de mac din jur, dar nu era nimeni să-l vadă sau să-l audă. Era atât de mititel şi nu făcea mai mult zgomot decât piţigoiul. Călătoria devenea din ce în ce mai anevoioasă.

Ierburi dese şi încâlcite îi încolăceau picioarele. Căzu, dar nu ţipă, nu scoase niciun sunet, într-atât de tare dorea s-o găsească şi s-o sperie iar pe păsărică. Cum în desişul acela nu mai putea să umble, începu să se târască,

încet, cu ochii mari deschişi, şi făcând nişte mişcări din cap de parc-ar fi fost o pisică sau o pasăre la pândă. Tulpinile lungi şi mlădiţele de mac îşi scuturau florile învoalte şi-l atingeau pe cap sau pe spinare cu petalele lor reci şi catifelate. Atunci se oprea mirat, şi stând în patru labe, îşi ridica ochii mari în sus. Piţigoiul nicăieri, în schimb o puzderie de puncte roşii şi trandafirii îşi clătinau căpşoarele deasupră-i, profilându-se pe întinsul cerului siniliu ca ochii lui. Târându-se mai departe, făcu încă o bucată de drum greu, apoi peretele din tulpini încurcate se trase dintr-o dată într-o parte, şi în faţa lui se aşternu o poiană întinsă şi luminoasă. Adiau miresme tari de cimbrişor, mărar, chimion, coriandru, pătrunjel, şi flori nenumărate, galbene, de castraveţi luceau de-i luau ochii. Ba se mai aflau pe acolo, pripăşite cine ştie cum, şi nişte tufe de gălbenele cu tulpina înaltă. Un câmp galben ca acela nu mai văzuse niciodată. Uimit, sări în picioare şi alergă cu braţele întinse către tufele de gălbenele. Aşa cum dorise adineauri să strângă în mână piţigoiul, jinduia acum după floricele. Era gata să-şi înfigă mâna în ele, când deodată se opri, atât de înfricoşat, încât n-avu timp şi nici putere să tragă un chiot.

Obiectul care-l înspăimântase i se păru din cale-afară de interesant. Era alcătuit dintr-un par înalt, acoperit cu zdrenţe şi două smocuri de paie întinse în lături, ca nişte braţe. Era o sperietoare pentru vrăbii, dar Tadeusz nu cunoştea încă această armă de luptă folosită de grădinari. Îşi duse pumnii strânşi la obraz şi rămase astfel o clipă, cu ochii ţintă la mogâldeaţa de paie, întrebându-se nedumerit dacă s-o ia la goană, ori să rămână să privească mai îndeaproape această arătare ciudată. Se vede treaba că-l băgaseră în sperieţi vrăbiile, împotriva cărora fusese înălţată momâia, căci păsările astea se deprinseseră până într-atât cu sperietoarea, încât se roteau ca un nor negru şi cu ţipete ascuţite deasupra tulpiniţelor răsucite de mazăre, apoi coborau iar asupra ei.

Făceau asemenea hărmălaie şi erau atât de multe, încât Tadeusz, deşi cunoştea soiul ăsta de păsări, ba ştia

chiar că le spune *worobije*[4], fiindcă nu mai văzuse niciodată atât de multe la un loc, pierdu interesul pentru parul înalt cu braţele de paie.

Îşi vârâse întreg degetul arătător în gură şi, privind vrăbiile care zburau ţipând şi ciugulind bobul, păru să chibzuiască adânc. O expresie de îngândurare îi acoperi obrazul pe care lacrimile amestecate cu nisip o mânjiseră toată. Printre petele şi desenele care-i acopereau faţa, se vedeau obrajii roşii, buzele şi ochii albaştri, foarte îngânduraţi. Cu degetul în gură stătu să chibzuiască multă vreme. Adică el de ce n-ar putea să zboare aşa ca vrăbiile în jurul sperietorii? Păstăile verzi de mazăre sunt dulci şi bune. Aflase lucrul acesta odată, când îi adusese taică-său un pumn de la câmp. Asemenea lucruri nu se uită. Tii, ce bună era mazărea! Iar păstăile nu creşteau toate sus pe vrejuri, mai erau unele jos de tot, numai cât să întinzi mâna. „Am să zbor şi eu!”

Şi o luă la goană prin răzoare, printre straturile cu mărar, chimion, coriandru, pătrunjel şi castraveţi. Dar prea se învălmăşeau toate ca să poată zbura. Straturile erau pline, iar răzoarele înguste şi năpădite de buruieni. În loc să zboare, mergea încet, câteodată de-a buşilea. Ajunse în cele din urmă, şi, în clipa în care norul de vrăbii se abătu cu ţipete ascuţite peste sperietoare, el se târa la poalele ei, rupea păstăile şi le ducea cu poftă la gură.

Se depărtase de femeile care pliveau. Îi despărţea un spaţiu întins şi-l ascundea privirilor câmpul cu maci înfloriţi, desişul florilor albe de chimion şi galbene de pătrunjel, iar acum o pădure de mazăre şi fasole. Dincolo de câmpul cu mazăre creştea fasolea, dar încă nu avea păstăi, ci numai flori roşii, rozalii şi albe. Vrăbii nu erau pe acolo, fiindcă nu erau nici boabe şi Tadeusz îşi dădu seama curând că părăsise raiul cu bobul dulce. Se ghiftuise de atâtea păstăi, dar le mai simţea dulceaţa în cerul gurii, ceea ce-l umplea de veselie.

Fasolea era mai rară decât mazărea, aşa că Tadeusz străbătu repede, ţopăind, terenul pe care fusese semănată

4 Vrăbii (în bielorusă). (n.t.)

până ajunse la marginea lui, unde nu mai erau legume. Aici se sfârşea grădina de zarzavat şi printr-un povârniş domol, se unea cu parcul şi cu şirurile de tei umbroşi. Legume nu mai erau, dar ce licărea oare acolo, prin ierburi?

Lucea un ochi de apă. Puţină de tot.

Din canalele parcului, printr-un făgaş pe care şi-l săpase singur, gâlgâia un fir de apă spre o groapă, pe care o scobise poate tot el, sau poate că fusese săpată anume. Într-un cuvânt, nu era decât atât, o groapă cu apă. Dar pe fundul ei povârnit şi întotdeauna mustind de apă, din cauza apropierii canalelor, creşteau două ramuri lungi de călin şi răsărise o pădure de nu-mă-uita. O sumedenie de broscuţe verzi săreau prin iarbă.

Ridicând braţele, Tadeusz strigă bucuros:

— *Niezabudki*![5]

Cunoştea floricelele astea tot atât de bine ca bobul sau ca vrăbiile. Creşteau cu duiumul, în râpa de pe malul râului unde fusese de multe ori cu maică-sa, atunci când se duceau la mătuşa ei, de partea cealaltă a apei, ori când intra în râu să pescuiască racii, care mişunau în jurul bolovanilor. De curând culesese împreună cu maică-sa două mănunchiuri de nu-mă-uita, unul l-au dus la capelă şi l-au pus la picioarele statuii, celălalt l-au trimis la curte domnişoarei, care în dimineaţa aceea coborâse din cerdacul răcoros să strângă un buchet de gherghine şi trandafiri. Ştia că aceste floricele minunate trebuiau culese pentru Maica Domnului şi pentru domnişoara, şi îşi mai aminti că data trecută maică-sa îl purtase în braţe tot drumul până acasă, şi asta-i plăcea nespus de mult.

Se avântă spre florile de nu-mă-uita şi începu să le rupă, cu toată puterea mânuţelor sale. Rupând o floricică, şoptea:

— Asta-i pentru Maica Domnului.

Apoi pe a doua.

— Asta-i pentru domnişoara.

Câteodată smulgea floarea cu rădăcină cu tot, alteori

5 Nu-mă-uita (în bielorusă), (n.t.)

smucea din răsputeri tulpina, atât de greu izbutea să le rupă. Câteodată gâfâia, gemea şi murmura supărat:

— Naiba să te ia… Lovi-te-ar damblaua…

Apoi iar:

— Asta-i pentru domnişoara, asta-i pentru Maica Domnului!

Broaştele şi păsărelele îl tulburau din lucru. Broaştele ţâşneau de sub tălpile lui negre de noroi şi pleosc! săreau în apă! Iar băiatul, privindu-le, râdea cât îl ţinea gura. Păsărelele zburau printre tulpinele de călin şi-i treceau în zbor chiar pe la urechi.

— Huş! le striga, fluturând mănunchiul de nu-mă-uita – huş, huş!

Pe urmă iar culegea floricele.

— Asta-i pentru Maica Domnului…

Deodată se opri şi ţipă de bucurie. Un piţigoi, acelaşi pe care-l văzuse în câmpul de maci! Oh, şedea pe tulpina de călin şi se cumpănea cu floarea rotundă, albă ca zăpada, în sus şi în jos, în sus şi în jos, încetinel… uite cum îşi clatină căpşorul galben…

Buzele copilului mai îngânau: „Asta-i pentru domnişoara!…” Ţinând într-o mână mănunchiul de nu-mă-uita, întinse cealaltă după piţigoi, scoase un ţipăt, se aplecă, sări… Florile gingaşe se risipiră pe malul gropii, apa plescăi cu putere, Tadeusz dispăru.

Niciun ţipăt, niciun geamăt, fără să-şi cheme mama sau tatăl. Nu mai avusese vreme. A ţinut doar o clipă. Pe fundul gropii, sub pânza de apă verzuie, zăcea fiul Chwedorei şi al lui Klemens, cu faţa în sus, nemişcat şi, pe obrăjorul lui mânjit şi peste picioarele negre de noroi se întindeau fire lungi de iarbă de culoarea mucegaiului. Păsăruica cu căpşorul galben şi aripi albăstrii se cumpănea pe floarea de călin în sus şi în jos, încetişor, broaştele verzi săreau prin iarba umedă, teii răspândeau o aromă dulce şi, în jurul lor, albinele bâzâiau înăbuşit, ca o mie de harfe domoale.

De cealaltă parte a grădinii, de foarte departe, răsuna glasul vătafului:

— Nu vă e ruşine? Nu vă e frică de Dumnezeu? Asta-i un păcat!

Din câmp se auzea în răstimpuri vocea gravă, de bas, a ţăranului păşind în urma plugului:

— Dii, hoo! dii!

De o parte şi de alta a mării de flori şi cântece, a clocotului vieţii, se înălţau cerdacul umbros al conacului şi capela cu statueta sfântă. Se priveau prin spărtura dintre teii rămuroşi, ca pe-o fereastră. În faţa cerdacului, o femeie tânără culegea gherghine şi trandafiri, iar mâinile îi luceau albe ca neaua. În nişa capelei coroana statuetei zvârlea raze de lumină ca o stea atârnată în văzduh, trufaşă şi nemişcată.

JULIANKA

Tablou citadin

Pe una din străzile cele mai lăturalnice şi mai tăcute ale oraşului Ongorod[6] se află o curte imensă, împrejmuită de un zid care a fost odinioară înalt, dar acum e aproape prăbuşit, cu o clădire mare, roşie, în fund. Faţada monotonă a edificiului vechi şi părăsit e tăiată de şiruri lungi de ferestre fără geamuri, aşadar întunecate şi pustii, din loc în loc, când undeva pe sus, când jos, chiar lângă pământ, luceşte tulbure câte un ochi de sticlă verde, vădind că paraginile astea adăpostesc niscaiva oameni sărmani. Ba ici, ba colo, volbura şi iedera îşi împletesc tulpinile peste cornişele şi consolele zidurilor, iar de prin crăpături se iţesc micsandre sălbatice cu floarea galbenă-pală.

Edificiul acesta, clădirile mărunte ce-l înconjoară şi nesfârşita curte din faţă fusese proprietatea şi slujise de locuinţă unei familii de oameni avuţi; mai târziu, printr-un concurs de împrejurări, trecuse în stăpânirea autorităţilor locale, care, negăsind de cuviinţă a-i da vreo întrebuinţare, îngăduiau ca, din timp în timp, în schimbul unei chirii

6 Numele sub care scriitoarea Eliza Orzeszkowa se referea de obicei în opera sa la oraşul Grodno. (n.t.)

neînsemnate, să se oploşească pe acolo tot felul de oameni sărmani, atât de sărmani, încât nici măcar pustiul şi ruinele nu-i înspăimântau.

Bunăstarea de odinioară lăsase pe aici urme ce se păstrau de zeci de ani. În cele patru colţuri ale curţii, tei bătrâni îşi resfiră ramurile umbroase peste bălăriile ce hălăduiesc în voie; printre frunzele de hrean şi de brustur înfloresc ciorchini sfrijiţi de zambilă şi lucesc steliţe pirpirii; frunze dinţate de ciulini se pleacă sub greaua apăsare a crengilor de liliac sălbăticit sau a trandafirilor preschimbaţi în tufişuri de răsură. De altminteri, iarba deasă a năpădit toată curtea, care n-a fost niciodată pietruită, iar atunci când razele soarelui, năvălind prin uşa care stă deschisă de zeci de ani, iscodesc adâncul întunecat al clădirii, pe pereţii ei se desluşesc culorile spălăcite ale unor vechi picturi, iar prin unghere răsar frânturi de statui fărâmate, înfăşurate în pânză de păianjen.

Clădirile de lemn înşirate în faţa uriaşului edificiu, cu ferestrele lor care dau în uliţa tăcută şi îngustă, nu sunt nici atât de pustii şi nici atât de triste. Odinioară aici se aflau hambarele şi grajdurile palatului. Pereţii lungi şi scunzi din lemn, înnegriţi de vreme, stau gata parcă să dispară sub acoperişurile vechi de când lumea, mult mai înalte decât ele, ţuguiate spre vârf şi larg desfăcute la bază. Din umbra streşinilor adânci şi acoperite de muşchi se desprind ferăstrui modeste, neregulate, fiindcă sunt tăiate în pereţii scunzi şi gârboviţi, când mai sus, când mai jos, diferite unele de altele şi ca mărime şi ca înfăţişare, după cum au fost meşterite din bucăţi de sticlă mai mari sau mai mici şi fixate în cercevele de lemn tânăr, galben, sau putred şi fărâmicios, ţinând seama de starea materială a celor ce locuiau îndărătul lor. Aici, chiar la marginea trotuarului îngust, presărat cu pietre ascuţite, o evreică bătrână, măruntă şi adusă de spate, cu o basma străveche şi bălţată pe cap, ţine o dugheană şi, prin fereastra cu geamuri mari dar tulburi, îi îmbie pe trecători, de ani şi ani de zile, cu brânzeturi uscate, covrigi galbeni şi clondire de

diferite dimensiuni, pline cu fel de fel de băuturi. Aici îşi află sălaş slugile fără stăpân; meseriaşi care, orice ar face, nu izbutesc să lege cele două capete, îşi înghesuie familiile numeroase în aceste odăiţe strâmte, iar ei răscolesc noapte de noapte ecourile străzii cu paşii lor împleticiţi şi ţipetele lor de beţivani; aici, prin unghere mizere şi întunecate se pripăşesc şi cerşetori; în fiece seară curtea imensă răsună de glasurile întărâtate ale celor ce-şi împart cei câţiva gologani pe care au pus mâna. Aici, într-un colţ al curţii, unde teiul bătrân şi rămuros atinge streaşina neagră, prind uneori glas acordurile slabe ale unei pianine cu coarde vechi şi sonore; din adâncul clădirii cu ferestre oarbe răzbate huruitul monoton şi asurzitor al calandrului care pune în mişcare, din zori şi până-n noapte, sertarele sale imense, pline cu pietre. Din vreme în vreme, când glasul mohorât al calandrului tace, în micuţul foişor cu pereţii scunzi şi alburii, înecaţi aproape până la jumătate de verdele-cenuşiu al bălăriilor, răsună mai încet, dar mai sprinţar glasul maşinii de cusut. Aplecată deasupra ei, lenjereasa cu faţa trasă şi ochii stinşi nu cântă în timp ce lucrează, aşa cum ne asigură unele descrieri că obişnuiesc să facă femeile când cos, ci priveşte întruna, îngrijorată, pe fereastra lângă care e aşezată şi, cu un glas piţigăiat şi oţărât, poate fiindcă iese dintr-un piept de om obosit, strigă numele de alint al unor copii. Purtătorii acestor nume sunt făpturi mărunte, cu picioarele goale şi părul ciufulit care, împreună cu alte multe făpturi asemănătoare, umplu curtea cu ţipetele lor vesele sau plângăreţe şi cu tropăitul tălpilor mititele ce bătătoresc pământul tare al curţii, în goana lor voioasă.

Ciudat lucru! Oamenii din această clădire se schimbă foarte des şi totuşi parcă rămân mereu aceiaşi. Dacă timp de zeci de ani, în fiecare lună, săptămână sau zi ai sta să priveşti la cele ce se petrec în această curte imensă, ai vedea mereu acelaşi lucru şi ai auzi mereu aceleaşi zgomote. Servitorii rămaşi pe drumuri se risipesc, care încotro, şi o vreme se stabilesc în splendidele imobile ori frumoasele curţi boiereşti, părăsite de tovarăşii lor mai

puţin norocoşi, care vin să le ia locul; milogii şi cerşetoarele de biserică pleacă în căutarea unei parohii mai înstărite sau află lăcaş de odihnă veşnică în ungherele cele mai umile ale cimitirului din oraş, în vreme ce acei care i-au prohodit lovesc cu cârja sau toiagul aceiaşi bolovani pe care i-au lovit înaintaşii lor altădată; uneori, prin poarta curţii sunt scoase coşciuge mici, cu trupşoare de copii, iar în urma lor păşesc greoi, cu capul plecat şi hohotind de plâns, tocmai oamenii aceia nărăviţi în rele, care trezesc şi tulbură noapte de noapte somnul cetăţenilor paşnici din oraş cu răcnetele lor de beţivani; şi totuşi numărul făpturilor mărunte cu picioarele goale şi părul ciufulit, care lărmuiesc în curtea cea mare, nu scade; prin fereastra foişorului se apleacă peste bălării în locul lenjeresei palide, cu ochii stinşi, o spălătoreasă cu obrajii roşii, dogorâţi de foc şi cu braţele goale şi umede şi, cu acelaşi glas oţărât, îşi cheamă odraslele. Totul rămâne la fel, deşi totul se schimbă. Numai calandrul, acelaşi de zeci de ani, huruie posomorât în adâncul clădirii celei mari şi aceeaşi evreică mică şi gârbovită îşi clatină capul bătrân, înfăşurat în basmaua acum spălăcită, îndărătul geamului încărcat cu covrigi, sticle şi brânzeturi. Stăpânele calandrului s-au schimbat de multe ori, dar el a rămas mereu la locul lui; pe evreica bătrână au ajutat-o la mica ei negustorie fiicele ei, apoi nepoatele şi strănepoatele, dar ea stă tot acolo unde stătea cu ani în urmă şi, cu gura ei ştirbă, istoriseşte bucuroasă tuturor celor care stau s-o asculte, istorii lungi şi felurite despre curtea imensă, despre casa cea mare şi nenumăratele generaţii pe care le-a adăpostit, convoi lung de umbre felurite şi mereu aceleaşi.

Lângă poarta de zid roşie, înaltă şi pe jumătate dărâmată prin care se intră în curte, una din băbătii, o cerşetoare, găsise într-o dimineaţă în zori, când ieşise din bârlogul ei, un copil, născut de câteva zile, înfăşurat într-o broboadă. Deşi toamnă, dimineaţa era caldă; o ceaţă uşoară, alburie, umezise broboada în care era înfăşurat trupşorul acela nemişcat, dar razele soarelui îl uscaseră şi-

l încălziseră.

Peste câteva clipe se iscă o zarvă nemaipomenită în curtea cea mare. În mijlocul curţii stătea bătrâna cerşetoare, ţinând în braţe copilul şi înfăţişându-l celor care făcuseră cerc în jurul ei. Oamenii priveau şi se minunau; unii strângeau pumnii cu mânie, alţii ridicau din umeri, încruntau fruntea şi se uitau în sus, de parc-ar fi ghicit al cui putea fi pruncul; unul râse tare, deşucheat, altul îşi şterse cu o mână bătătorită o lacrimă din ochii cârpiţi încă de somn. Trezită de această hărmălaie de glasuri şi strigăte, se ivi din dugheană până şi bătrâna evreică Zlotka şi, privind copilul cu ochii mijiţi, îşi clătină capul a jale şi uimire. Apoi, adresându-se oamenilor care stăteau roată în jur, îi întrebă, aţintind copilul cu degetul ei zbârcit:

— Ce-o să faceţi cu el?

Era o întrebare de bun simţ, care îi trecuse prin minte mai întâi ei.

Se sfătuiră un ceas încheiat. Un bărbat propuse, cu şovăială în glas, să ducă copilul găsit la poliţie şi acolo să facă cu el ce-or pofti, dar vreo două-trei femei se năpustiră asupra lui cu un glas atât de mânios şi un asemenea puhoi de proteste se revărsă peste el, încât propunerea – susţinută de altminteri doar prin tăcerea câtorva – căzu cu desăvârşire.

— Sărmanul!

— Bietul gândăcel!

— Ce mamă netrebnică!

— Puşlamaua de tat-su!

— Nu i-ar fi ruşine…

— Apoi puşlamalele fac întotdeauna aşa!…

Şi după aceea iar:

— Ce să facem cu el?

Spălătoreasă din foişorul cel mic grăi cea dintâi:

— D-apoi, să crească p-aici!

Cuvintele acestea rămaseră multă vreme fără răspuns, mai apoi stăpâna calandrului, cea mai avută persoană din toată obştea, trecându-şi privirile ochilor

înfundaţi în obrazul ei gras peste toţi cei din faţă, întrebă:

— D-apoi să crească! Dar la cine?

Tăcerea generală ţinu mult după aceea. Ba câţiva se desprinseră din grămadă şi-o porniră grăbiţi spre locuinţele lor. Alţii rămaseră pe loc, cu braţele atârnând neputincioase.

— Apoi ce mai atâta vorbă? grăi în cele din urmă bătrâna Zlotka. Cum adică la cine? La noi toţi, şi gata socoteala!

Nici n-apucase să-şi sfârşească vorba, când se desprinse din mulţime un bărbat în vârstă, îmbrăcat într-o haină lungă, ponosită şi, scoţând din cap o căciulă căptuşită cu blană de miel, trecu din om în om cu ea întinsă în mână. Era un curelar, unul dintre aceia de care sărăcia se ţinea scai. Obrazul lui puhav şi stacojiu de băutură nu prea vorbea despre virtuţile şi bunele lui deprinderi, dar în clipa aceea avea o expresie plină de duioşie. Îşi clătina capul, cuprins de o milă nesfârşită, ofta din băierile inimii şi clipea şiret din ochi, vrând parcă să îndemne oamenii la milostenie, sau poate să-i îmbie.

— Mde, ce să-i faci? Ce să-i faci? zicea el.

— Ce să-i faci? îi răspundeau în cor cei din jur.

O făptură gârbovită, îmbrăcată într-o haină vătuită şi pe cap cu o scufie, care nu-i acoperea pe deplin părul cărunt, se apropie de copil, îl privi prin ochelari şi aruncă cea dintâi în căciula curelarului un ban mărunt de argint. Apoi scoase o batistă găurită din săculeţul îndesat cu o mulţime de şerveţele din lână şi bumbac, îşi şterse ochii înlăcrimaţi şi porni încetişor spre oraş, unde, umblând din casă în casă, vindea produsele ieftine şi sărăcăcioase ale mâinilor ei uscate.

În căciula curelarului căzură apoi câteva monede de aramă. Grăsuna proprietară a calandrului zvârli cu un gest trufaş o bancnotă de o rublă, apoi plecă spre casa cea mare, ţanţoşă şi păşind agale, fiindcă trăgea cu urechea la exclamaţiile uimite şi înduioşate pe care le stârnise printre cei de faţă marea ei dărnicie.

După ce-şi dădură obolul, mai mare sau mai mic –

făcând-o din milă, îngâmfare sau de ochii lumii – se risipiră care încotro, iar în mijlocul curţii nu mai rămaseră decât trei persoane: cerşetoarea, cu copilul în braţe, curelarul cu căciula, pe fundul căreia se adunaseră câţiva bănuţi, şi o femeie cu picioarele goale, cu braţele dezgolite până la coate, cu o fustă scurtă şi o basma în culori vii peste păru-i răvăşit. Câţiva paşi mai încolo se aţinea încă evreica cea bătrână din prăvălioară, care ba pleca, ba venea îndărăt, mormăind ceva neînţeles şi privind în pământ.

— Ei! Şi-acu', ia-ţi-l, că pe mine mă dor mâinile de când îl ţin în braţe. E timpul să mă duc la biserică, la sfânta liturghie – grăi cerşetoarea, şi întinse copilul femeii din faţa ei. Vezi de-ţi hrăneşte gândăcelul – mai adăugă.

Femeia cu picioarele goale înclină capul ca şi cum ar fi luat o hotărâre şi, fără să spună un cuvânt, luă copilul din braţele cerşetoarei.

Atunci curelarul turnă în şorţul femeii banii din căciulă, iar bătrâna evreică, apropiindu-se de ea, îi şopti la ureche:

— Copilul să rămâie la dumneata, iar eu oi strânge în fiece lună banii de la oameni, tot atâţia câţi sunt acum, şi ţi i-oi da. Dacă-i strâng eu, o să-i capeţi sigur, fiindcă toţi vin pe la dugheana mea şi au treburi cu mine…

Spunând acestea, i se adresă curelarului:

— Ei, şi-acu', nu iei un păhărel? Ce zici?

Curelarul făcu un gest supărat cu mâna, dar se vede că din obişnuinţă paşii lui nesiguri îl purtară după Zlotka, spre prăvălioara ei, care tocmai îşi deschidea uşile.

Apoi iar se porni huruitul calandrului, corzile dezacordate ale pianului răsunară dogit, copiii o zbughiră ţipând din casele părinteşti, milogii şi babele, lovindu-şi ciomegele de pietrele de caldarâm, îşi intonară litaniile, nevasta curelarului, care golea în dugheană primul, dar nu şi ultimul pahar din ziua aceea, oftă în faţa sobiţei în care pâlpâia un foc slab şi, în curtea cea mare, totul reintră în rânduiala şi pe făgaşul zilnic.

*

Aşa s-a făcut că cele dintâi braţe care au ridicat-o pe

Julianka de pe pământ şi au înfăţişat-o oamenilor au fost braţele unei cerşetoare, îmbrăcate în zdrenţe. Iar cea dintâi imagine pe care a zărit-o cu ochii ei, care se trezeau spre a lua cunoştinţă de obiectele diri afară, a fost o odăiţă scundă, cu pereţii cenuşii şi cu o vatră mare, neagră, în care ardea un foc cu vâlvătăi. Din albia proptită pe două scăunele chiar în mijlocul odăii, se ridicau aburi deşi ce se rostogoleau în gheme spre bârnele strâmbe din tavanul scund. Deasupra albiei sta aplecată o femeie, cu o fustă scurtă şi cu nişte picioare mari şi goale. Obrazul îl avea tot atât de roşu ca şi basmaua care-i acoperea părul răvăşit, şi de pe frunte i se prelingeau stropi de sudoare. Îşi ştergea faţa cu mâneca groasă a cămăşii suflecate până la cot, apoi iar vâra braţele goale în apa clăbucită. Uneori se apropia de vatră şi punea fiarele grele de călcat să se încingă pe jeratic, sau lua de pe foc cazanul cu apă fierbinte şi-l căra până la albie, gemând încetişor. La picioarele femeii stăteau sau se târau de-a buşilea nişte copii mărunţei; alţi doi, un băiat şi o fetiţă, ba năvăleau în casă, ba o zbugheau afară, zdupăind cu picioarele lor goale, ţipând fericiţi sau plângând. Băiatul, voinic, cu faţa mereu întunecată deşi plină de îndrăzneală, ori de câte ori năvălea în odaie, o lua pe maică-sa de gât şi o săruta sonor pe obrajii încinşi ca focul; fetiţa, ţinându-l pe frăţiorul cel mic în braţe, îl sălta prin odaie, cântând. Când copiii plecau pe afară, nu se mai auzea decât plescăitul apei în albie, trosnetul focului în vatră şi, din când în când, gemetele sau mormăitul parcă supărat, sau poate nerăbdător al spălătoresei. Se întâmpla câteodată să se oprească o clipă din lucru şi din mormăit; atunci se îndrepta de spate şi rămânea nemişcată în faţa copăii, cu bărbia în palmă, cu privirea sticloasă aţintită spre tinereţea ei trecută şi poate luminoasă, spre prezentul întunecat, sau spre viitorul pruncilor ei.

Dacă în clipele acelea s-ar mai fi întâmplat cineva pe acolo, ar fi zărit în odaie încă un copilaş, pe jumătate dezbrăcat, fiindcă n-avea decât o cămaşă scurtă de tot, din pânză groasă, care şedea într-un colţ al odăii, ascuns după un măturoi ciuntit. Ori de câte ori se mişca, nuielele uscate

şi răsucite ale măturii i se înfigeau în părul des, dar ascunsă îndărătul lor, fetiţa privea flăcările care se răsuceau şi ţâşneau cu mii de scântei, fiarele de călcat scoase din foc după ce se încingeau atât de tare, încât luceau ca purpura, şi ca aurul, apa plină de clăbuc, revărsată din albie şi scurgându-se în şuvoaie înspumate pe podea, scândura lungă de călcat pe care la un capăt se îngrămădeau rufele netezite şi albe ca neaua, dulapul întredeschis, adânc şi umbros. Când focul se înălţa licărind ca aurul şi trosnind vesel, copilul stătea nemişcat şi zâmbea. Când vreun roi de scântei ţâşnea în sus, iar jeraticul se rostogolea ca grindina până în mijlocul odăii, râdea încet, cu un râset lung şi nestăvilit. Uneori lumina focului se strecura până în colţul în care şedea fetiţa şi-i poleia obrăjorul oacheş şi ochii negri; atunci chipul ei ascuns de nuielele măturii părea voios şi şăgalnic, dar când flăcările se domoleau, o învăluiau umbrele şi nu i se mai vedeau decât picioruşele goale şi subţiri pe scândura noduroasă a podelei.

La ora prânzului fata şi băiatul spălătoresei dădeau buzna în odaie şi se agăţau veseli de fusta mamei lor, care lua de pe foc oala cu mâncare. Se aşezau apoi pe podea şi începeau să mănânce din strachina pusă pe laviţă. Atunci, în ungherul unde se afla mătura se auzea un foşnet. Picioruşele goale şi subţiri se urneau din loc şi străbăteau odaia în direcţia copiilor şi a oalei cu mâncare. În călătoria asta se ajutau uneori şi de mânuţele mici, pline cu cicatrice roşii, vânătăi şi arsuri. Dar fetiţa nici n-apuca bine să-şi atingă ţinta călătoriei şi să întindă mâna spre lingura de lemn – pe care spălătorească o punea întotdeauna la îndemână, pe laviţă, alături de lingura cu care mâncau copiii ei – când băiatul cel mare o pocnea cu lingura în cap sau pe spinare, apoi se scutura de râs. Ea se tupila atunci, cu mişcări iuţi, de pisică, sub laviţă. Uneori, femeia se răstea mânioasă la băiat:

— Las-o să mănânce!

Alteori nu spunea nimic, cu ochii pironiţi spre foc sau spre adâncul copăii. Fata ei ţinea în braţe pe frăţiorul mai

mic decât dânsa şi, cu râsete şi sărutări, îi ducea la gură mâncarea răcită cu grijă; din timp în timp, culegea cartofii din ciorba de arpacaş şi-i arunca sub laviţă, unde îi prindea din zbor şi-i înghiţea copila care sta ghemuită pe podea, iar băiatul se apleca s-o privească şi-i striga râzând:

— Julianka! na, aici, prinde!

Pe înserat, spălătoreasa le dădea copiilor câte o felie de pâine; n-o uita niciodată pe Julianka. Dacă nu era zorită de cine ştie ce treabă, stingea focul şi, la lumina opaiţului, cosea, cârpea şi ţesea hăinuţele pestriţe şi ieftine. Copiii dormeau. Câteodată însă îi trezea din somn mama lor, care sărea în picioare de pe scăunel. Lucrul îi aluneca de pe genunchi pe podea, iar ea rămânea nemişcată, cu capul uşor plecat, cu urechile ciulite la zgomotele încă îndepărtate de pe stradă. Asculta cântecul unui bărbat cu glas răguşit, cu voce de bas, întrerupt de răcnete fără noimă sau de râs hohotit de beţivan. Ecourile astea vesteau apropiata întoarcere a tatălui, care lucra ca bucătar prin diverse case din oraş. Omul nu-şi vizita prea des familia, nevastă-sa muncea singură ca să se ţină pe ea şi pe copii. Ori de câte ori răsuna pe stradă cântecul lui răguşit, urechea obişnuită a femeii îl recunoştea imediat şi, mai înainte de a i se auzi paşii grei şi împleticiţi în curte, ea alerga speriată prin odaie, iscodind cu privirea înfrigurată ungherul cel mai tainic unde să poată ascunde câteva biete monede de aramă, înfăşurate într-o cârpă.

Peste câteva clipe, ridicau casa în sus; un glas gros de bărbat, urmat de ţipetele ascuţite, pătrunzătoare ale unei femei, acompaniate de urlete, gemete şi plânsete de copii.

Julianka se trezea brusc din somn şi începea să tremure ca varga. Cu ochii larg deschişi de spaimă, se zgâia printre nuielele uscate ale măturoiului, îndărătul căruia sta ascunsă. În lumina tulbure a opaiţului zărea un bărbat înalt şi spătos tot cărând la pumni în spinarea femeii, care scotea din piept o gamă de sunete îngrozitoare, străduindu-se să plătească pentru loviturile încasate cu alte lovituri. Vedea apoi cum mâna uriaşă a

bărbatului înhăţa coada gros împletită a femeii şi, câtă vreme o trăgea în jos, femeia nu se rostogolea pe pământ, ci se răsucea la picioarele bărbatului de mânie şi durere; îl vedea pe băiatul cel mare luând apărarea maică-si şi acoperindu-i trupul cu trupul lui; îl vedea cum îşi înalţă obrazul îndrăzneţ şi stacojiu, cum îi zvârle lui taică-său priviri pline de ură din ochii săi aprinşi; copiii mai mărunţi alunecau de spaimă din patul mamei şi rămâneau pe podea, tremurând şi smiorcăindu-se. Până la urmă, bărbatul găsea banii ascunşi de femeie când într-o grindă a tavanului, când în fundul vetrei şi, după ce punea mâna pe ei, pleca trântind uşa de se cutremurau pereţii subţiri ai odăii. După plecarea bărbatului femeia se scula cu greutate, se aşeza pe podea şi, cu faţa ascunsă în palmele-i roşii, plângea, la început mai tare, apoi atât de încet, încât auzeai cum îi curg lacrimile şiroaie pe fusta ruptă, care-i acoperea genunchii tremurânzi.

Toate astea le privea, toate astea le auzea copiliţa vârâtă în ungherul cel mai întunecat al odăii, şi ascultând şi privind, se lipea tot mai tare de perete sau, ţinând mătura în braţe, o strângea la piept cu un gest înfricoşat. O dată însă, cu prilejul unei scene asemănătoare, încremeni de spaimă. Privirea bărbatului înalt şi spătos se oprise asupra cotlonului ei. O pironea cu nişte ochi holbaţi, negri, arzând fioros în obrazul lui mare şi întunecat. Întâlnindu-i privirea fetiţa înlemni, auzi apoi nedesluşit, cu totul nedesluşit, cum bărbatul o întreabă pe femeie de banii pe care *oamenii* îi plătesc pentru copilul găsit, şi pe femeie răspunzându-i cu glasul ascuţit, că de mult, de mult de tot, nu i-a mai dat nimeni nimic pentru întreţinerea copilului, niciun ban măcar, fiindcă cei care plătiseră la început se mutaseră, iar chiriaşii cei noi nu voiau nici să audă de ea. Atunci bărbatul făcu un pas mare spre ungherul cel întunecat, iar Julianka închise ochii, simţi doar că o mână puternică o înşfacă de marginea cămăşii, că o poartă prin văzduh o clipă şi o zvârle apoi în faţa uşii. După aceea nu mai auzi şi nu mai văzu nimic, căci o cuprinsese un fel de toropeală. Când deschise ochii, în jur

domnea o liniște adâncă, picioruşele-i goale erau înfundate în iarba muiată de ploaie şi firele umede îi atingeau gâtul şi spatele. Julianka începu iar să tremure, cuprinsă de o spaimă cumplită. De cine? Nu ştia nici ea. Se vede că de toate. De glasul acela gros, care încă îi mai stăruia în urechi, de norii grei care se alungau jos de tot pe cerul întunecat a ploaie, de bălăriile jilave care-i lunecau pe trupul gol ca nişte şerpi reci, de crengile copacilor care se clătinau în beznă şi foşneau ca nişte stafii negre, purtând între ele o convorbire sumbră.

Împresurată de atâtea grozăvii, fetiţei i se năluci în beznă o lumină singuratică, o luminiţă palidă, gălbuie şi măruntă în fereastra din colţul curţii, pâlpâind parcă de-a dreptul pe pământ. Julianka ştia prea bine cine şade acolo, în colţul curţii şi, după ce şovăi multă vreme, se sculă şi porni încet, încet de tot, fiindcă era înfricoşată, iar paşii i se împleticeau prin ierburile înalte şi umede – spre luminiţa ceea tulbure.

Într-o margine a curţii se afla o cămăruţă mai mică şi mai scundă decât aceea în care stătea spălătoreasa cu copiii ei, dar având o cu totul altă înfăţişare. Dincolo, pereţii şi tavanul erau negri de fum şi praf, aici îşi păstraseră albeaţa pe care o avuseseră cu ani în urmă; acolo aerul era fierbinte şi înăbuşitor din pricina vetrei mereu încinse, aici domnea toată vremea o răcoreală şi umezeală care te pătrundea până la os, fiindcă în sobiţa aproape dărâmată mai niciodată nu ardea focul. În odăiţă se afla un pat mare, cu atât de puţin aşternut, încât aproape că nu-l vedeai; o ladă de lemn învelită cu un lăvicer zdrenţuit, o masă cam şchioapă, o lampă fumegândă cu fitilul lung şi o haină vătuită atârnată pe perete, o cruce mare, neagră, deasupra patului şi o femeie mică şi bătrână care şedea pe lădiţă şi împletea o plasă de bumbac la lumina lămpii.

Era mititică, scundă, gârbovită şi uscată. Purta un capot ros, căptuşit, care nu-i ajungea până la glezne, iar părul cărunt îi cădea în şuviţe neregulate pe spate şi pe frunte.

Îşi apleca mult capul peste lucru, iar mâinile ei mici şi zbârcite învârteau repede igliţa şi ghemul. În acelaşi timp bolborosea întruna cu glas scăzut; dar vorbind, nu prea-şi mişca buzele, aproape la fel de albe ca faţa, ci mai mult fruntea, brăzdată de cute fără număr, care ba se ridicau în sus, ba coborau, ba se strângeau laolaltă, ba se răzleţeau de parc-ar fi istorisit unei fiinţe nevăzute o lungă şi ciudată poveste.

Deodată făptura asta harnică, puţintică la trup şi căruntă, ridică fruntea. Pleoapele ei roşii începură să clipească des pe sub ochelari. Lângă uşa scundă, închisă, auzise un foşnet slab. Pierea, apoi se auzea din nou.

— Orice duh laudă pe Domnul! grăi femeia.

Răspunsul nu veni. Îşi ridică mâna la frunte de parcă ar fi vrut să se închine, dar în dreptul uşii se auzi un foşnet mai puternic, ba parcă şi nişte gemete şi scâncete.

Se sculă, aplecă urechea spre uşă şi întrebă:

— Cine-i acolo?

De după uşă răspunse un glăscior subţire:

— Julianka.

De n-ar fi domnit în jur o tăcere deplină, bătrânica n-ar fi desluşit glasul acesta, într-atât era de înăbuşit, mai mult un suspin. Îl auzi şi făcu un semn nemulţumit cu mâna. Totuşi, luă lampa şi porni spre uşă bombănind.

— Copiii ăştia nu-mi mai dau pace! Ziua mi-a zvârlit obrăznicătura aia de băiat o piatră pe fereastră şi acu', în toiul nopţii, vine…

Când deschise uşa, tot mai bombănea încă, ridicând vocea:

— Ce tot umbli noaptea de colo-colo…

Tăcu repede, lăsând jos lămpiţa.

În pragul uşii sta nemişcată Julianka. Picioarele goale până la genunchi i se clătinau sub cămaşa scurtă, şi stropi deşi de ploaie îi acopereau părul şi faţa.

Bătrâna trase copilul de mână şi închise uşa, fără să mai spună niciun cuvânt.

— De ce-ai venit aşa de târziu, noaptea? o întrebă ea.

Nu primi răspunsul vreme îndelungată. Apoi copilul

rosti încet:

— M-au alungat.

— Aha! făcu femeia şi, aşezându-se la loc pe lădiţă, prinse a se uita la copil. Te-au alungat! repetă ea. Cine te-a alungat?

— Pan – răspunse copilul.

— Pan! adică Iakub, beţivanul ăla nesuferit care face scandal noaptea. Şi-a bătut nevasta, aşa-i?

— A bătut-o – repetă copilul şi hohoti de plâns.

— Poftim de vezi! Iar a bătut-o! O să ajungă la cremenal, de asta nu scapă! Iar pe tine te-a luat şi te-a zvârlit afară, în ploaie, frig şi noapte, fără să se sinchisească. Cum de ţi-a dat prin minte să vii iar la mine? Pesemne fiindcă ţi-am dat deunăzi o cojiţă de pâine. Ei, şi-acu' vrei lapte?

Cu o voce mult mai puternică decât până atunci, copilul răspunse:

— Vreau.

Bătrâna se aplecă, scoase de sub masă o ulcică acoperită cu o bucată de hârtie, şi-o întinse fetiţei:

— Bea jumătate – îi spuse – restul îl beau eu mâine dimineaţă. Ei, ţi-oi mai da şi ţie din el!

Copilul bău cu lăcomie, dar când ajunse la jumătatea ulcelei, bătrâna i-o luă din mână şi o puse la loc sub masă.

— De ce dârdâi aşa, de parcă ai avea friguri? Ţi-e frig? Altceva n-ai nimic de îmbrăcat, numai cămaşa asta?

— N-am nimic – răspunse Julianka.

— Apoi eu n-am de un' să-ţi dau, că uite, până şi ultima zdreanţă mi s-a rupt în spinare. Uite numa' acolo, parcă ar fi o cârpă…

Trase de pe pat o broboadă mare, ruptă, o acoperi cu ea, aproape înfăşură într-însa pe fetiţă. Apoi o duse spre un colţ al odăii, între sobiţă şi perete.

— Acum stai aici, în cotruţă, sau culcă-te şi dormi. Mi-ai luat şi broboada, de nu mai am cu ce mă înveli peste noapte… poate doar cu capotul ăsta… ei hai, somn uşor! Iakub nu vine aici.

Julianka se aşeză, dar în ciuda oboselii nu aţipi, ci

rămase s-o privească pe noua ei protectoare, care, stând pe lădiţă, se apucase din nou de plasa ei, bolborosind:

— Să mai fac o ţâră la plasa asta, că de târziu, nu-i târziu… n-a bătut încă de 11 la ceasul bisericii şi până la 11 musai să împletesc seara la plasele astea, numai plase… Altceva nimic… fiindcă lucrul din lână cere lumina zilei, că-ţi oboseşte ochii… of! of! ochii! mă lasă ochii!

Oftă şi privi spre colţul unde se afla fetiţa.

— Sărmana de tine! Derbedeul ăla de Jakub o să nimerească la cremenal, şi fiu-său tot la cremenal o să ajungă, de asta nu scapă! Ce naşte din pisică… Mi-azvârle pietre pe fereastră!… Cine-ar fi crezut una ca asta…

Spunând aceste cuvinte, cutele de pe frunte i se ridicară în sus, cuprinse parcă de o nesfârşită uimire, iar şuviţele de păr cenuşiu îi alunecară cu tristeţe pe tâmple.

Deodată, departe, tocmai în centrul oraşului, ornicul bisericii începu să bată ceasurile. Bătrânica prinse să numere, întinzând în sus degetul ei alb şi subţire:

— Unu! doi! trei! patru!

Când spuse „unsprezece”, ceasul încetă să mai bată. Se sculă şi strânse lucrul.

Îşi scoase ochelarii şi îşi miji ochii.

— Să mai am ochii mei de altădată, aş broda un covor. Ehei, aş lua pe el o grămadă de parale, dar ochii mei of! of! Îi mai am încă, dar mă lasă… şi când m-or lăsa de tot…

La aceste cuvinte nu numai zbârciturile de pe frunte începură să alerge repede, dar şi capul se porni să-i tremure atât de tare, de parcă ar fi prevăzut că un lucru cumplit, îngrozitor, avea să se întâmple „când o s-o lase ochii”.

Stingând lampa, şopti o rugăciune, apoi, culcându-se în întuneric pe paiele abia aşternute, mai spuse de câteva ori:

— Cine ar fi crezut una ca asta! Cine ar fi crezut una ca asta!

Din colţişorul ei, între sobă şi perete, fetiţa şopti febril, în somnul ei zbuciumat:

— M-au alungat!…

A doua zi când deschise ochii, Julianka râse, tare, ca un clinchet argintiu. Ce-o făcuse să râdă? Cine ştie? Poate că râsul ei era asemenea cu zvonul păsărelelor în zorii zilei, sau cu zumzetul vesel al gâzelor aurii ce se leagănă dis-de-dimineaţă pe o rază de soare.

Razele răsăritului se strecurau pe fereastra odăiţei, lunecând peste creştetul bătrânichii, care, împreunându-şi cu pietate mâinile uscate, se uita spre cer, murmurând: „Tatăl nostru carele eşti în ceruri!”

Auzind râsul copilului, încheie cu un: „Amin!”, şi întorcând capul, o întrebă:

— Te-ai trezit? Ai dormit bine? Ţi-a fost cald?

Julianka se simţise bine înfăşurată în broboada veche şi groasă. Mai şezu o clipă în colţişorul ei, ca o statuetă cu ochi strălucitori şi gura zâmbitoare. Apoi sări în picioare voioasă şi, târând după ea broboada, care nu-i mai acoperea decât spatele, o porni cu braţele întinse spre ulcica pe care i-o întindea bătrânica.

— Hai de bea lapte, dar vezi de-mi lasă şi mie!

Julianka bău; ochii ei arătau o mare uimire pentru faptul că soarbe ceva atât de gustos.

— Şi-acu’ e rândul meu! Vezi că asta e tot ce am de mâncare dimineaţa. Jumătate ţi-am dat ţie, să-ţi fie de bine! Acum mă mulţumesc şi cu puţin lapte. Cine ar fi crezut una ca asta! Apoi, ce să-i faci! Oricât de bine ai sta în trăsură, dacă nu iei seama, nu-i greu să cazi jos. Eu în trăsură am fost, acuma am căzut şi mare nădejde să mă urc îndărăt nu prea am. Tu eşti mică, şi ai toată viaţa în faţă. Până una-alta, n-ai nimic să pui pe tine decât cămaşa asta, care nu te mai ajunge. Ba ţi se văd şi genunchii, hm! Asta nu-i frumos. Trebuie să mă rog de cineva cunoscut să-mi dea o rochiţă veche pentru tine!

Tot grăind astfel, bătrânica se îmbrăcă cu capotul vătuit şi îşi acoperi creştetul cărunt cu o bonetă, cam ruptă, de muslin alb.

— Fiindcă, vezi tu, eu am multe familii cunoscute,

cărora le vând ce lucrez… Uite, aşa umblu din casă în casă şi vând… Îmi vine greu să urc scările, iar prin curţile în care sunt case cu un singur cat, afurisiţii de câini se reped la mine, îmi sfâşie hainele… ba unul m-a muşcat odată de picior… s-a umflat tot şi n-am putut umbla o săptămână. Se întâmplă să mă ocărască lacheii obraznici sau bucătăresele şi să mă alunge, strigând după mine „Cerşetoareo”! Cine ar fi crezut una ca asta!

Ochii ei sticloşi priviră pe sub pleoapele roşii departe, departe, în zare.

— Auzi, cerşetoare! Ce fel de cerşetoare mi-s eu, oare nu muncesc? Lucrurile făcute de mâna mea nu-s mai frumoase decât cele ce stau atârnate în vitrinele prăvăliilor? Şerveţele, cuverturi, milieuri, dantele, toate le fac cu mâna şi le-oi face până m-or lăsa ochii… ei, şi când m-or lăsa…

Din nou îi tremură capul, de parcă ar fi înspăimântat-o ceva, şi creţurile de pe frunte se risipiră în direcţii diferite, cuprinse de o mare spaimă. Ridică broboada care-i alunecase fetiţei pe podea, şi-o aruncă pe spate şi îşi puse pe cap o glugă neagră.

— Acum ai să te duci în curte – îi spuse fetiţei. Eu plec în oraş şi încui uşa. Pe seară, poţi veni iar la mine. Am să-ţi dau lapte să bei şi-ai să dormi aici. La prânz nu mănânc acasă, fiindcă, după cum vezi, mi s-a dărâmat soba şi nu-i chip să aprind focul. Aşa că mă duc la o femeie de treabă, care are o sobiţă. Pun eu câţiva groşi, mai pune ea câţiva şi ne facem o ciorbă de crupe sau de cartofi. Când am mult de lucru, rămân la prânz acasă şi atunci mănânc covrigi muiaţi în apă… Cine ar fi crezut una ca asta! Deseară să vii, poate îţi aduc ceva de la masa mea de prânz…

Ieşiră împreună. Bătrânica porni încet pe stradă, fetiţa în cămaşa scurtă rămase în curte, cu spatele sprijinit de zidul casei. Nu mai râdea, fiindcă era vânt şi frig, şi soarele de toamnă nu dădea căldură. Julianka începu să tremure de frig şi peste o clipă o porni spre locuinţa spălătoresei. Se opri în faţa uşii foişorului şi stătu aşa

multă vreme. Ba întindea mânuţele spre uşă, ba le trăgea îndărăt. Deodată se deschise uşa şi în prag se arătă spălătoreasa, purtând pe umăr o cobiliţă cu două găleţi goale la cele două capete. Se ducea se vede după apă. Pe faţa ei se zăreau urmele păţaniei din noaptea trecută. Era umflată de plâns şi plină de vânătăi. Părul împletit într-o coadă lungă îi atârna răvăşit peste cămaşa cu mânecile rupte. Zărind-o pe Julianka în prag, îi strigă mânioasă:

— Iar venişi pe capul meu! Crezi că n-am destule belele şi fără tine! Ce eşti tu, copilul meu, ca să te ţin din munca mea, ba să mai şi pătimesc din pricina ta? Şterge-o, piei din ochii mei, să nu te mai văd!

Cu un gest violent, împinse copila din prag şi, închizând uşa, strigă spre interiorul odăii:

— Antek! Să nu-i dai drumul în casă!

Lui Antek nu trebuia să i-o spună de două ori. Cu un pulover scurt pe el şi în picioarele goale, sări în prag şi, prefăcându-se gata să se repeadă şi s-o ia la bătaie, începu să strige:

— Şterge-o!

Julianka făcu câţiva paşi îndărăt şi se opri. Băiatul se propti iar în faţa ei şi iar ţipă la ea.

Asta ţinu câteva minute, până când în fereastra foişorului se ivi capul unei fetiţe de vreo opt ani, cu părul lung şi galben.

— Antek! Antek! vino încoace, ajută-mă s-aprind focul pentru mama, fiindcă eu nu pot… – strigă fetiţa.

Băiatul o zbughi în casă, iar Julianka rămase pe loc. Stătea nemişcată, cu ochii aţintiţi la peretele foişorului. Nu mai plângea şi nici nu mai tremura de frig. Dacă cineva ar fi privit acum în ochii aceia de copil, seci şi larg deschişi, n-ar fi găsit în ei expresia suferinţei, ci un fel de uluire şi o mânie surdă şi neputincioasă.

Aşa o găsi şi spălătoreasa când se întoarse cu găleţile pline cu apă. Se opri, privi câteva clipe la copilul nemişcat şi, mormăind ceva, intră în casă. Ieşi din nou repede, aducând o felie groasă de pâine neagră. O întinse copilului, spunând:

— Ia, ţine, ţi-o ajunge pentru toată ziulica! Pâine o săţi dau câteodată, dar să te ferească sfântul să intri în casă. O să te bat cu nuiaua şi o să te zvârl în urzici.

Julianka luă pâinea, dar n-o duse la gură, ci mai stătu aşa multă vreme cu ochii la pereţii foişorului. Şi abia atunci, când uşa fu dată de perete şi când copiii spălătoresei ieşiră în goană fugărindu-se, fugi şi ea, cât putu de repede, cu paşii ei mărunţi, spre clădirea veche şi înaltă. Acolo dispăru în gangul mare, unde chiar atunci începuse să răsune huruitul puternic şi posomorât al calandrului.

După câteva luni, evreica Zlotka, şezând în pragul dughenei, o strigă pe bătrânică, atunci când se întorcea acasă, după ce colindase tot oraşul.

— Coană judecătoreasă, coană judecătoreasă! Acuşi te îngrijeşti matale de copilul găsit?

— Ca să vezi, negustoreaso, n-avusei de lucru!

— Apoi asta cam aşa-i. Că şi dumitale ţi-ar prinde bine să te îngrijească cineva! Dar până una-alta, fetiţa mănâncă şi doarme la dumneata, coană judecătoreasă!

— Mănâncă, atunci când are ce, şi doarme când e frig afară. La mine e aproape la fel de frig ca afară… Cine ar fi crezut una ca asta!

Se târî spre poartă, intră în curte, vorbindu-şi cu jumătate de glas:

— Îi port de grijă! Cum să-i port eu de grijă? Ce-s, o bogătancă? Îi port eu de grijă! Cum aş putea să văd acum de un copil? Curată belea pe capul meu… ce-s eu, maică-sa, ori bunică-sa?

Descuie uşa, ţinând în mână, cu mare grijă, să nu-i scape, un pacheţel în care era o bucată mică de carne fiartă, şi câţiva cartofi.

— Asta e pentru copil! mai spuse. Dar pe unde tot umblă fetiţa asta?

Şi, aplecându-se peste fereastră, striga cu glas subţire şi tremurător:

— Julianka! Julianka!

La această chemare, copilul veni în fugă, se strecură

în odăiţa mică şi albă şi înfulecă mâncarea. Bătrâna se aşează pe ladă şi scoase din sacul spălăcit fire de diverse culori.

— Şezi aici pe podea, lângă mine, şi împleteşte la ciorap!

Îi vârî în palma micuţă andrelele şi ghemul, apoi, aplecată deasupra ei, o învăţă:

— Firul îl treci pe deget... andreaua pe dedesubt, acuma scoţi... uite aşa... s-a făcut un ochi... nu lăsa firul să alunece de pe deget... faci aşa mereu...

Gemea, îndreptându-şi spinarea şi potrivind culorile firelor de bumbac, începea iar să spună:

— Vreau să te-nvăţ şi eu ce pot... să spui Tatăl nostru şi să împleteşti un ciorap... Celelalte lucruri n-au decât să te înveţe alţii... eu doar o să încep să-ţi fac educaţia... eu toate le încep pentru tine. Şi atunci când te-au găsit lângă poartă, eu cea dintâi i-am dat curelarului o monedă de patruzeci, când a început colecta pentru tine.

Copila lăsă să-i alunece în poală andrelele cu bumbacul încurcat şi, aţintindu-şi ochii în obrazul bătrânei, întrebă:

— Cine m-a aruncat acolo, lângă poartă?

Bătrânica cea măruntă la trup se mişcă neliniştită pe lada ei şi, cu o privire speriată parcă, se uită la copil.

— Apoi Dumnezeu ştie, drăguţă, numai Dumnezeu ştie cine o fi fost... – grăi ea, grozav de încurcată, şi după ce chibzui o vreme, adăugă: pasărea aceea mare, care aduce copiii mici pe lume...

Julianka păru să se gândească adânc. Apoi întrebă din nou:

— Şi de ce nu m-a adus pasărea în casă la Jakubowa, sau la curelar, sau la altcineva, ci m-a luat şi m-a zvârlit lângă poartă?

— Iaca na! răspunse bătrânica, mişcând repede igliţa prin ochiurile de lână – ce mă tot baţi la cap cu întrebările tale? La ce ţi-ar sluji să afli? Ia împleteşte aici la ciorap şi învaţă crezul! Zi: „Cred în unul Dumnezeu...”

— „Cred în unul Dumnezeu...” – şopti copila,

luptându-se cu andreaua, care nu voia deloc să apuce ochiurile prea mici.

— „… Tatăl, Atotţiitorul…”

— „… Atotţiitorul” – repetă copila.

— Tu nu pricepi ce înseamnă asta… o să-ţi explic acuma… Zicem că Dumnezeu e atotţiitor, fiindcă el poate orice… Înţelegi?…

Julianka se opri iar din împletitul ciorapului şi, cu braţele pe genunchi şi capul ridicat, rămase cu ochii pironiţi în obrazul dăscăliţei sale. Peste o clipă, întrebă iar:

— Dar de ce nu i-a poruncit Dumnezeu păsării să mă ducă la Jakubowa sau la curelar… copiii lor o duc mai bine decât mine…

Bătrâna îşi clătină cu uimire capul cărunt:

— Of-of-of – şopti ea – de unde i-or fi trecând prin cap unui copil mărunţel ca ăsta asemenea gânduri?!

Apoi începu s-o lămurească încet şi cu mare grijă:

— Dumnezeu poate orice, mila şi bunătatea lui sunt nemărginite… El, fără îndoială, a vrut să-ţi fie bine, numai vezi c-ai încăput pe mâna unor oameni răi…

— Atunci nu pasărea cea mare, ci oamenii m-au zvârlit acolo, lângă poartă!… exclamă fetiţa.

Bătrâna îşi pierdu cumpătul. Chipurile se mânie şi începu s-o ameninţe pe fetiţă cu igliţa.

— Pui întruna întrebări! Cine a fost? Cum? Pentru ce? Dacă ţi-e rău pe lume, se vede că aşa a vrut Dumnezeu să-ţi fie! Să te împaci cu voia Domnului! Ei, ce spui? Făgăduieşti?

— Făgăduiesc – răspunse fetiţa încet.

— Aşa e bine! Vezi că nici viaţa mea nu-i uşoară. Cine ar fi crezut una ca asta… Am avut părinţi, zestre frumoasă, un bărbat atât de bun… Era judecător… toţi îl stimau… am trăit ca nişte împăraţi, chiar în oraşul ăsta, chiar aici. Numai copii nu ne-a dat Dumnezeu, iar când mi-a murit bărbatul, s-a topit şi averea, şi neamurile s-au risipit… şi uite, mi-a rămas viaţa pustie, iar cu mâinile astea îmi câştig pâinea, şi cu ochii… fiindcă fără ochi mâinile nu pot face nimic. Cine ar fi crezut una ca asta? Vezi, acu’ nu-l

mai rog pe Dumnezeu decât să nu mă lase ochii… dar tot mă lasă! Când ai să înveţi Crezul, ai să te rogi şi tu pentru mine…

— Am să mă rog – răspunse copilul.

Între timp se lăsase noaptea şi bătrânica aprinse lampa.

— Bun ar mai fi un ceai acuma! murmură. A intrat frigul în oasele astea bătrâne şi gâtul mi s-a uscat după ciorba aia sărată de crupe… ce să-i faci, dacă nu-i de unde! Cine ar fi crezut una ca asta? S-a întunecat prea rău, nu mai vezi colo jos să împleteşti la ciorap… pune-l deoparte, vino mai aproape, să te-nvăţ rugăciunea, zi după mine: „Şi ne iartă nouă greşalele noastre, precum şi noi iertăm…”

— „… iartă-ne nouă greşalele noastre” – începu copila, dar se opri îndată, apoi, peste o clipă, spuse timid, cerând parcă încuviinţare: Pani*! Eu* n-am să-l iert!

— Ce n-ai să ierţi? Şi pe cine? întrebă cu mirare în glas bătrâna.

— N-am să-l iert pe Antek – răspunse energic Julianka şi ochii ei aruncară văpăi în întuneric.

— Nu-i frumos! Asemenea înverşunare la un copil! Ruşine să-ţi fie! Antek e un obraznic şi un păcătos, dar trebuie să-l ierţi! Acuşi să-i ierţi greşelile lui Antek! Ei, îl ierţi?

Copila tăcu, apoi strigă brusc:

— N-am să-l iert, n-am să-l iert! Aşa să-mi ajute Dumnezeu să văd lumina zilei! Să fiu sănătoasă! Să-mi moară duşmanii! N-am să-l iert! Iar când m-oi face puternică, pun eu mâna pe el şi-l bat de-l rup… Aşa cum o bate Jakub pe nevastă-sa… Dumnezeu să nu-i dea iertare… să-l…

Îşi strângea pumnii mici şi ochii îi scăpărau de ură îndârjită şi pătimaşă. Puhoiul de blesteme şi jurăminte care ţâşnea din gura ei mică era împrumutat din dicţionarul tuturor locatarilor curţii: Jakub, Jakubowa, Antek, curelarul, Zlotka şi ceilalţi. Bătrânica o întrerupse cu un gest ameninţător:

— Taci şi ieşi afară, dacă mi-eşti din astea…

Julianka se sculă şi porni spre uşă.

— Dacă-l ierţi, o să-ţi dau voie să te întorci şi am să-ţi dau şi lapte…

Copilul nu răspunse şi apăsă clanţa.

— Întoarce-te! strigă bătrânica.

Julianka se întoarse şi rămase în picioare în faţa ocrotitoarei sale, posomorâtă, întunecată. Bătrânica o privi o clipă pe deasupra ochelarilor, apoi îi mângâie părul cu mâna zbârcită.

— Hai, iartă-l – începu ea din nou, cu glas rugător – căci eu răspund pentru tine în faţa lui Dumnezeu, dacă n-am să te învăţ lucruri bune… Ai venit la mine în toiul nopţii, zgribulită de frig, flămândă, alungată… şi eu mi-am spus: Sufleţelul ăsta trebuie să-l încălzesc lângă mine… Lumea e pustie şi pentru tine, şi pentru mine… Cine ar fi crezut una ca asta? Am şi bătaie de cap cu tine, îmi mănânci jumătate din mâncare, noaptea dormi învelită cu broboada, iar eu trebuie să mă acopăr cu capotul şi-l uzez prea repede. S-ar cuveni să-mi fii recunoscătoare şi să asculţi de mine… Când îţi spun: iartă-l, să-l ierţi! Ce zici, îl ierţi?

Spunând aceste cuvinte, mâna bătrânei alunecă de pe părul fetiţei şi-i atinse încet, ca o mângâiere, fruntea posomorâtă.

— Ce zici? Îl ierţi pe Antek? o întrebă iar cu glas rugător.

— Am să-l iert! răspunse încet Julianka şi zâmbi.

Bătrâna o trase lângă ea şi o sărută.

— Aşa da, aşa e bine! Acu’ şezi aici, lângă mine, şi eu îţi voi povesti despre istoria omenirii, cum a făcut Dumnezeu lumea, omul şi cum s-au întâmplat toate după aceea… Vezi tu, odinioară am primit şi eu educaţie şi am învăţat din toate câte puţin… Eram vioaie, veselă, plină de duh, oamenii spuneau că sunt o persoană plăcută şi cultivată… Unde sunt acum toţi aceia? Unde?

Oftă:

— Cine ar fi crezut una ca asta?

Apoi cu glas domol, dar solemn, ridicând adesea în

sus mâna ei zbârcită şi întrerupându-şi firul povestirii cu nenumărate gânduri răzleţe, depăna amintiri fetiţei care, stând cu capul la ea în poală, aţipea în curând şi dormea dusă până ce departe, în mijlocul oraşului, răsunau bătăile ceasului bisericii, vestind ora unsprezece. Atunci bătrânica se scula şi împăturea cu grijă plasa, iar fetiţa se trezea şi, înfăşurată în broboada veche, se târa cu ochii cârpiţi de somn în colţişorul ei, între perete şi vatră.

În felul acesta îşi duceau viaţa, sprijinindu-se una pe alta, aceste două sărmane făpturi. Abia peste doi-trei ani, bătrâna judecătorească îşi mai schimbă puţin felul de viaţă; ieşea rar de tot în oraş şi încetă cu totul s-o mai înveţe pe fetiţă să se roage şi să împletească ciorapi. Mâinile ei bătrâne mânuiau încet, tot mai încet igliţa şi andrelele, în schimb capul îi tremura mereu mai tare, iar cutele de pe frunte, mânate parcă de o spaimă şi mai mare, se alungau unele pe altele. Cercetând cu un efort extraordinar lânurile ca să le deosebească culorile, îşi şoptea cu un glas adânc, care tremura ciudat:

— M-au lăsat… m-au lăsat! Uite că m-au lăsat de tot!

Într-adevăr, câteodată, chiar la lumina zilei, lua un fir galben în locul unuia roz, sau altul albastru în locul unuia verde, şi cum băga de seamă prea târziu greşeala făcută, era nevoită să deşire ce lucrase o zi întreagă. Atunci, cu mare băgare de seamă, de parcă ar fi atins un obiect fragil, îşi ştergea pe furiş o lacrimă de sub pleoapa însângerată.

Uneori îi spunea copilului:

— Roagă-te pentru ochii mei… Domnul primeşte rugăciunile copiilor…

Tot mai şedea pe lădiţă în fiece seară până suna de unsprezece ceasul bisericii, dar nu mai lucra cu hărnicia de altădată, dimpotrivă, uneori lăsa mâinile în poală şi, cu ochii aţintiţi undeva, departe-departe, rămânea atât de îngândurată, încât nici nu-şi mai vorbea singură, iar creţurile de pe frunte se strângeau toate într-un loc şi-i umbreau ca un nor obrazul mic şi uscat. Zile în şir nu mai avea nici măcar lapte şi nu se mai ducea la prânz în oraş. O trimitea pe Julianka până la Zlotka să ia doi covrigi.

Zlotka le dădea trei, iar bătrânica îi muia în apă şi-i mânca împreună cu fetiţa.

Odată, Julianka o auzi murmurând:

— Se apropie ceasul… iată că se apropie ceasul cel cumplit…

Julianka n-o întrebă despre ce ceas era vorba, fiindcă nu-i ieşea din minte patul şi unica pernă de pe el, care dispăruseră în ziua aceea din odaie. În locul patului erau aşternute paie, acoperite cu o cuvertură de pânză grosolană şi cu o perniţă umplută cu fân. Apoi se făcu nevăzută haina vătuită de pe perete, masa de lângă fereastră pieri şi ea, iar în odăiţă nu mai rămase decât aşternutul sărac de pe podea, o cruce mare, neagră, pe perete, şi lada goală, pe care şedea bătrâna cu braţele încrucişate, clipind din pleoapele roşii şi repetând întruna:

— Cine-ar fi crezut una ca asta? Cine-ar fi crezut?

Într-o dimineaţă, când fetiţa se trezi în colţişorul ei, o auzi pe bătrână vorbind singură:

— Dumnezeule atotputernic, de ce-ai îngăduit să apuc această zi?

Rostise cuvintele cu un glas straniu, dar când, o oră mai târziu, Julianka, zărind pe fereastră strălucirea de aur a soarelui, ieşi încetişor din odăiţă, capul cărunt al bătrânei se odihnea nemişcat pe perna micuţă, iar ochii îi avea închişi. Ziua de toamnă trecu pe nesimţite. Pe înserat, Julianka, după ce se învârtise ceasuri întregi printre potecile întortocheate ale curţii şi zidurile vechii clădiri, deschise uşa odăii ca să se strecoare înăuntru, după obicei, şi să se aşeze la picioarele ocrotitoarei sale. Deodată se trase îndărăt şi se opri în prag, uluită. Odăiţa, de obicei atât de liniştită, răsuna de voci zgomotoase şi râsete grosolane. În odaie se aflau nişte hârburi, pe care nu le cunoştea, iar în mijlocul odăii, în jurul mesei pe care se afla o carafă şi un pahar de cositor, şedeau trei bărbaţi care, la lumina lumânării de seu, îşi zvârleau unul altuia nişte cărţi de joc soioase şi rupte. Jucau şi fumau. Nori groşi de fum umpleau odaia scundă, iar printre ei, parcă singura urmă a existenţei scundei şi căruntei bătrâne –

singura amintire rămasă – se contura pe perete: crucea mare şi neagră.

Julianka rămase multă vreme nemişcată în prag. Apoi i se urcară lacrimile în ochi. Se trase înapoi şi ieşind încet de tot pe poartă, se opri în pragul dughenei bătrânei Zlotka.

— *Pani*! şopti ea cu glasul gâtuit.

— Aha! tu eşti! Ce pofteşti? i se adresă bătrâna Zlotka.

— Unde-i *pani* a mea? întrebă copilul.

— *Pani* a ta?

Zlotka părea că stă pe gânduri, sau poate că se înduioşează. Se uita la copil şi-şi clătina capul.

— *Pani* a ta? repetă ea. Cine poate să ştie pe unde se află! Şi-a luat toiagul şi-a pornit-o spre oraş… Nu şi-a luat rămas bun de la tine?

Copilul nu răspunse. Peste o clipă, întrebă iar:

— Nu se mai întoarce?

— La ce să se mai întoarcă? răspunse Zlotka. Nu şi-a plătit chiria şi-au dat-o afară… iar în locul ei i-au băgat pe aceşti trei lachei fără slujbă, care nu fac decât să joace cărţi şi să bea rachiu… Barem de-aş avea vreun câştig de pe urma lor… dar ţi-ai găsit! Ăştia iau pe datorie şi pe urmă nu plătesc…

Ar mai fi mormăit astfel încă multă vreme, dar o întrerupse ţipătul Juliankăi. Fetiţa, care stătuse până atunci nemişcată, îşi smulgea cu amândouă mâinile părul des şi încâlcit, ţipând sfâşietor şi vărsând râuri de lacrimi… Zadarnic încercă Zlotka s-o aline cu mângâieri şi cu un covrig. Respinse mâna care o mângâia, aruncă covrigul pe jos şi se mistui în curtea mare şi întunecată, unde răsunară până târziu în noapte hohotele ei de plâns şi gemetele ce se potoleau pe încetul. Zgomotul venea din cel mai întunecat şi mai ascuns ungher al curţii, unde nicio stea, nicio luminiţă cerească sau pământească nu lumina silueta măruntă, de copil, obrazul scăldat în lacrimi, lipit de zidul rece, al fetiţei rămasă pentru a treia oară, în scurta ei viaţă, în voia pământului umed, a cerului ploios şi

a vântoaselor din nopţile întunecate.

De atunci, în fiece dimineaţă se ivea din gangul lung al străvechii clădiri. Dormea acolo, printre resturi de mobilă veche, năpădită de gunoaie şi de pânze de păianjen. Într-un colţ întunecat dăduse peste un fotoliu vechi, fără picioare şi fără înveliş, cu braţe înalte şi mucegăite, în care îşi făcuseră cuib şoarecii. Când era frig, se strecura între braţele putrede ale fotoliului şi stătea acolo, cu genunchii strânşi, ca într-un leagăn îngust. Şoarecii ţâşneau pe sub culcuşul ei şi se fugăreau în jurul fotoliului, într-o hârjoană plină de chiţcăituri şi foşnete. Dar fetiţa nu se temea, ba chiar se mai înveselea auzind foşnetele în tăcerea mormântală ce domnea printre aceste ziduri vechi. Se apleca din leagănul ei ciudat şi, iscodind întunericul, zărea câteodată nişte fiinţe mici şi sprintene care trăgeau, foşnind, bucăţi de hârtie albă sau se jucau cu câte un oscior. În nopţile mai calde şi mai luminoase nu se ghemuia în fotoliu, ci se întindea de-a dreptul pe jos, în bătaia razelor de lună. În jurul ei stăteau risipite sculpturi şi statuete, frumoase poate odinioară. O interesau mai mult decât şoarecii. Le privea deseori din toate părţile, mângâia cu palma câte un cap de piatră fără nas, alb în lumina lunei şi, cu fruntea sprijinită în palmă, stătea cu ochii aţintiţi în ochii nemişcaţi ai statuetei, până ce-o prindea somnul cu fruntea rezemată pe o mână ruptă sau pe marginea tăioasă a unui bust sfărâmat...

Zărind în fiecare dimineaţă droaia de copii ce se zbenguia în curtea cea mare, Julianka se repezea spre ei cu braţele întinse şi cu un râset argintiu. Semăna atunci cu o pasăre care-şi întinde larg aripile şi, ciripind vesel, alungă un cârd de păsări înrudite. Ciripitul ei ţinea puţin şi braţele cu care bătuse aerul cu atâta voie bună cădeau frânte ca nişte aripi schiloade de pasăre.

În grămada de copii avea câţiva duşmani înverşunaţi şi fetiţa spălătoresei, Anka, cea cu cosiţe bălaie, zadarnic încerca s-o ia sub aripa ei ocrotitoare, zadarnic o ascundea în spatele său, ţinând braţele larg desfăcute în lături şi strigând că dânsa vrea să se joace cu Julianka de-a calul,

zadarnic îi îngăduia să care pietre şi nisip ca apoi să înalţe amândouă o casă lângă ghizdurile fântânii vechi. Fratele ei, Antek, zbiera cât îl ţinea gura că nici prin minte nu-i trece să aibă de-a face cu un copil găsit, iar fetiţa croitorului, cu picioarele lungi şi goale şi cu o basma murdară legată peste părul ciufulit, zicea că dacă e primită la joacă fetiţa din flori, apoi ea nu mai vine nicicând, ci o să meargă să se joace la alţi copii, în altă curte, şi acolo o să-şi ducă şi păpuşa. La drept vorbind, păpuşa asta nu era decât un ghemotoc mare şi urât de cârpe, pe care croitorul, tatăl fetiţei, îl meşterise spre bucuria fie-si, din petice, cit pestriţ şi şuviţe de mătase. Cu toate astea, întreaga adunare se speria grozav auzind ameninţările stăpânei păpuşii, fiindcă tocmai monstrul ăsta de cârpe urma să locuiască în casa înălţată în latura fântânii şi la ea veneau ca oaspeţi două fetiţe legate cu hamuri de sfoară, mânate cu mare zarvă de doi băieţi înarmaţi cu bice. Mai ales Anka se speria cumplit de ameninţarea că va pierde pe vecie monstru-păpuşă, fiindcă, după mamă-sa şi după frăţiorul cel mic, la păpuşă ţinea ea cel mai mult în lume.

Atunci Julianka îşi pierdea singura protectoare, care, niţel mâhnită, se îndepărta de ea părăsind-o, iar ceilalţi copii, strângând cercul în jurul ei, o loveau, o ciupeau, se năpusteau asupra ei cu o asemenea cascadă de râsete şi cuvinte jignitoare, încât, alungată de toţi, pleca singuratică în celălalt colţ al curţii. La început se îndepărta plângând, dar mai târziu nu mai plânse niciodată, numai ochii îi aruncau fulgere şi buzele ei mici murmurau încet cuvinte aprige. Cu timpul, renunţă la încercările de a se prinde în jocul celorlalţi copii, încercări zadarnice şi care-i lăsau vânătăi dureroase pe trup. Chiar atunci când străbătea curtea, ocolea grupul cel vesel cât putea mai departe, aruncându-le doar priviri piezişe şi întunecate. Dar ei tot o prigoneau. Antek şi tovarăşii săi de joacă, ori de câte ori o zăreau, o fugăreau, pasămite ca s-o prindă şi s-o bată. Iarna o loveau cu bulgări de zăpadă. De aceea, fetiţa îi ocolea pe cât putea şi, tot din acestă pricină, se obişnuise să umble, mai bine zis să se strecoare pe lângă ziduri,

unde se simţea mai la adăpost, căci seara o ascundeau ramurile tufişurilor şi bălăriile înalte, iar la vreme de iarnă, mormanele de zăpadă. Strecurându-se astfel prin curte, se urca uneori pe scara înaltă, dar putredă a vechii clădiri. Îi era foame, căuta de mâncare. Intra într-o încăpere uriaşă, cu o podea groasă şi cu bolţile zugrăvite cu ghirlande şi arabescuri înnegrite de vreme. Acolo, de o parte şi de alta a calandrului, stăteau două femei care împingeau, apoi trăgeau spre ele nişte sertare pline de pietre, care, rostogolindu-se peste nişte suluri de lemn, huruiau şi zuruiau monoton şi sumbru. În dreptul meselor, aşezate de-a lungul pereţilor, alte muncitoare împătureau cu grijă rufele trecute prin calandru şi le încărcau în coşuri, cu care le scoteau din încăpere, făcând loc altor femei care intrau. Proprietăreasa calandrului, burduhănoasă şi fudulă, intra adeseori în atelier, supraveghea lucrul şi încasa banii ce i se cuveneau. Făcând totul cu multe ifose, foşnindu-şi fustele scrobite şi împărţind muncitoarelor sfaturi, laude sau ocări, o zărea pe Julianka stând în uşă şi privind cu aceeaşi neastâmpărată curiozitate la sertarele calandrului împinse întruna de colo-colo. Când era în toane bune, se apropia de copil, îi atingea cosiţele cu mâna dolofană şi poruncea slujnicei să-i dea pâine cu brânză. Uneori îi dăruia fetiţei câte o turtă scoasă din buzunar. Dar nu totdeauna era în toane bune. Câteodată, nemulţumită de câştig, sau mâniată pe muncitoare, umbla prin atelier, gâfâind din greu, bombănind şi ocărând. Atunci prezenţa Juliankăi, care şedea în prag, o scotea din sărite şi-i poruncea să plece imediat.

— Păi cum! Numai eu una să te hrănesc şi să te-mbrac? Când cerşetoarea aia te-a găsit lângă poartă şi te-a adus încoace, naiba ştie de ce, toată lumea a făgăduit să dea pentru tine… Şi acum? Numai mie îmi toceşti pragul! Ce-s eu, o bogătaşă? Nici vorbă că sunt din alt aluat decât golănimea care mi te vârâ acu’ pe gât, cu de-a sila. Dar nici bogătaşă nu sunt şi am şi-o nepoată pe care trebuie s-o cresc… Uite că mi-a murit şi vaca săptămâna trecută… Hai, şterge-o, că nu-ţi dau nimic!

Julianka se scula şi pleca. Ieşea din casă şi se îndrepta într-acolo de unde veneau sunetele răguşite ale pianului. Se oprea lângă o fereastră mică şi scundă, umbrită de crengile bătrânului tei şi, ridicându-se pe vârfuri, se uita în odăiţa în care, la pianul scorojit, cu claviatura îngustă, şedea un bărbat înalt, foarte slab, cu un obraz lung şi palid. Cânta şi tuşea.

Odinioară, dorise să ajungă un artist celebru şi călătorise dând concerte, în lumea întreagă, mai apoi fusese angajat ca *maître* de muzică, acum era tuberculos şi avea câteva lecţii pe lună, plătite cu un zlot lecţia. Nu era încă bătrân, dar era extrem de slab şi ochii lui blânzi îi ardeau de febră. Şedea în faţa pianului ore întregi şi cânta, uneori încerca să şi fredoneze, dar îl îneca tusea, iar sunetele care ieşeau de sub degetele lui lungi şi osoase erau slabe, ca o vibraţie de-abia auzită. Văzând căpşorul Juliankăi iţindu-se pe geamul lui, pianistul zâmbea şi-i spunea:

— Ai venit? Ei, iar ai venit?

— Am venit – răspundea copilul.

— Şi ce mai spui? o întreba.

Julianka nu avea nimic de spus şi, tăcând, se prindea de câte o ramură joasă a teiului, care o sălta în aer, de unde se cocoţa pe fereastra deschisă.

— Ca o păsărică! mai spunea pianistul, zâmbind întruna.

Şi începea să cânte de dragul păsărelei. Atunci nu cânta nimic trist, ci nişte polci săltăreţe, vesele, ba chiar valsuri languroase şi contradansuri elegante umpleau odăiţa cu tonurile lor grăbite şi se răspândeau în curte. Julianka asculta şi câteodată îngâna şi ea un cântec. Glasul ei subţire se amesteca cu sunetele sonore ale pianului. Pianistul se pornea pe râs.

— Cântă! îi şoptea cu glasul lui răguşit. Hai! cântă!

Fetiţa cânta mereu mai avântat, până ce, cu capul pe spate, îşi înălţa ochii negri spre peticele de cer albastru dintre ramurile copacului. Deodată înceta să mai cânte şi spunea gemând:

— Vreau să mănânc!

Atunci pianistul se scula şi-i dădea fetiţei un pumn de bomboane contra tusei. Alteori scotea de prin teancurile spălăcite de note câte o bucăţică de pâine uscată sau de friptură rece.

Copilul ronţăia bomboanele, înfuleca cu lăcomie carnea, iar muzicantul cel slab stătea în picioare lângă fereastra deschisă. Ochii lui, aprinşi de febră, priveau îngânduraţi, parcă în adâncul unei prăpăstii. La ce se gândea oare în clipele acelea când mâna lui albă mângâia pletele fetiţei răsucite în sfredele? La năzuinţele pierdute pentru totdeauna ale unei tinereţi nu prea îndepărtate, la prietenii veseli cu care a făurit împreună vise de bogăţie şi glorie? La fata frumoasă ca o zână pe care o iubise cândva? La aceea că n-a avut nicicând soţie sau copii? La singurătatea lui, la sărăcia, moartea apropiată şi mormântul singuratic, pe care va plânge doar norul de ploaie şi nu va răsări nicio frunză din laurii visaţi odinioară. Când îl furau gândurile, începea să tuşească tot mai tare, se trezea din visare şi-i spunea fetiţei să coboare de pe fereastră ca s-o poată închide. Închidea fereastra din pricina adierilor răcoroase care-i iritau pieptul, iar copilul pleca în altă parte a curţii, de cele mai multe ori într-acolo unde, în mijlocul zidului scund şi întunecat, luceau două ferestrui curate, cu geamul limpede, împodobite cu un strop de verdeaţă în glastre de pământ. Îndărătul acestor ferestre era o odaie încăpătoare, albă şi luminoasă, iar într-însa huruia un strung şi trosneau vesele lemnele în vatră.

Lângă strungul cu o roată care se învârtea repede, stătea în picioare un bărbat voinic şi cărunt, cu obrazul rumen şi încins cu un şorţ alb. Lângă fereastră şedea cosând o fată tânără, cu obrajii trandafirii şi cosiţa de aur atârnându-i peste basmaua pestriţă încrucişată pe piept. Deasupra strungului erau atârnate rame mari şi mici, goale, de diverse forme şi dimensiuni, prin colţurile odăii se aflau picioare pentru tot felul de mobile şi mânere de umbrelă. Lângă odaie era o bucătărioară mică, prin a cărei

uşă deschisă se vedea focul arzând în sobă. Reflexele roşiatice ale focului cădeau pe peretele din faţa sobei, unde, deasupra patului, se înşiruiau poze prinse în rame de lemn învelite cu hârtie poleită.

Tatăl strunjea în lemn, ştergându-şi când şi când sudoarea de pe frunte şi de pe faţă, fiica cosea, iar din bucătărie se auzeau glasuri: o voce groasă de femeie şi voci subţiri de copii.

Când Julianka se cocoţa pe laviţa de lângă perete şi se aşeza în faţa ferestrei care dădea în odaie, fetiţa cu cozi de aur ridica fruntea şi striga:

— Tată, tată, a venit orfana!

Casa strungarului era singurul loc unde nu i se spunea copil găsit. Răspunsul tatălui – bărbatul acela spătos şi cărunt – era acoperit de huruitul roţii, dar din bucătărie ieşea o femeie voinică, cu un copil în braţe şi altul agăţat de fustă.

— Doamne, fie-ţi milă – şoptea ea – biata fetiţă, umblă de colo-colo, ca un câine de pripas! Kachna, dă-i o strachină cu lapte!

Kachna se dădea jos de pe scăunel şi-i aducea fetiţei o strachină cu lapte acru; iarna îi întindea prin ferăstruia deschisă pâine şi brânză. Julianka mânca totul, dar nu pleca, ci fie că era vară şi se zgâia printre frunzele din glastre, fie că era iarnă şi privea prin geamul mare şi curat, rămânea multă vreme cu ochii pironiţi în odaie. Uneori îşi sprijinea cotul de pervazul ferestrei şi, cu faţa în palme şi cu capul aplecat, privea înăuntru, deşi n-avea ce s-o intereseze sau s-o încânte. Roata strungului şi pozele de pe pereţi le văzuse de mult, şi nu la ele se uita. Poate că liniştea şi rânduiala care domneau în casa strungarului îi odihneau ochii copilăroşi, obişnuiţi cu priveliştea sărăciei, certei şi tristeţii şi, poate că fără să-şi dea seama, tânjea să prelungească clipele de odihnă. Fără îndoială că şi alte gânduri se zămisleau în căpşorul ei, fiindcă o dată spuse cu glas tare:

— Aş fi vrut ca pasărea aceea mare să mă arunce aici, la dumneavoastră, şi nu lângă poartă.

Femeia strungarului, stând lângă fereastră, râse tare cu glasul ei gros.

— Feritu-ne-a sfântul, drăguţă! Ne-a adus pasărea asta mare atâţia plozi, că nu mai ştiu unde să-i punem!

Zicând acestea, făcu un gest de parcă ar fi vrut să zvârle pe fereastră pruncul din braţe, dar după aceea îl strânse iar la piept şi-l sărută zgomotos.

Julianka dădu din cap.

— Pe mine nu m-a aruncat pasărea lângă poartă – spuse ea – am zis eu aşa, dar eu ştiu că nu e o pasăre…

— Dar cine ar fi putut să fie? Cine era s-o facă? o întrebă femeia în glumă, dar cam stânjenită.

— Mama! răspunse Julianka scurt şi cu un ton indiferent.

Ştia că avea şi ea o mamă, ca toţi ceilalţi copii, şi că dânsa a aruncat-o lângă poartă şi nu o pasăre. Asta i-o spusese slujnica proprietăresei calandrului, o fată grasă care râdea întruna, iar atunci când Julianka o întrebase dacă a avut şi un tată, ca toţi ceilalţi copii, fata îi răspunsese chicotind:

— Ba bine că nu!

— Şi tatăl meu unde e? întrebă Julianka.

Fata se ţinea de coaste de atâta râs.

— Prinde vântul pe câmpie – strigă ea şi fugi la treburile ei, dar Julianka îşi întipări răspunsul în minte iar acum, continuându-şi discuţia cu nevasta strungarului, spuse:

— Am avut şi tată.

— Şi unde e tatăl tău? ciripi copilaşul mic al strungarului.

— Prinde vântul pe câmpie! rosti fetiţa cu gravitate, ca o sentinţă.

De când auzise pentru prima oară aceste cuvinte, în închipuirea ei se înfiripase o imagine ciudată. Cum arăta un câmp, habar n-avea, dar îşi închipuia un om zburând prin văzduh pe deasupra curţii. Iar în zilele de viforniţă, imaginea asta i se contura atât de precis în faţa ochilor, încât ore întregi stătea cu ochii pironiţi în spaţiul

învolburat de vânt, spunându-şi că acuşi-acuşi un bărbat zburător se va opri lângă ea şi-o va cuprinde în braţe, aşa cum făcea de obicei strungarul cu copiii săi, ba până şi beţivanul de bucătar în unele clipe de duioşie, când era treaz.

Strungarul, auzind cuvintele spuse de Julianka despre tatăl şi mama ei, strigă brusc:

— Doamne Isuse, femeie, luaţi copilul, daţi-i ceva de îmbrăcat, că-i toată-n zdrenţe, daţi-i să mănânce şi luaţi-o în casă măcar un ceas! Că nu i-a păsat de pedeapsa cerească, derbedeul!

Restul cuvintelor sale se pierdură în zgomotul roţii strungului, care începu să se învârtească cu mare repeziciune, pocnind şi huruind mânioasă parcă şi cu mare indignare.

— Vino la noi – grăi nevasta strungarului.

Julianka nu aşteptă să i se spună a doua oară.

Dădu buzna în odaia albă, curată, liniştită şi o jumătate de zi o petrecu într-o desfătare de nedescris. Noaptea dormi cu Kachna, pe jos, ce-i drept, dar pe o saltea de paie şi cu o pernă la căpătâi. Toţi au fost buni cu ea, i-au dat şi o fustă întreagă şi lapte dimineaţa, dar când dădu să plece, n-o opri nimeni, spunându-i: „Rămâi!” Nici nu era de mirare. Strungarului şi femeii sale le adusese pasărea cea mare copii cu duiumul. În afara celor trei, din casă, mai aveau doi băieţi ucenici la meserie… un al şaselea era pe drum, iar strungarul, cât era el de harnic şi de cumsecade, nu era bogat deloc şi asta o mărturisea însuşi faptul că locuia într-o asemenea casă dărăpănată.

Şi astfel, umblând de la o fereastră la alta şi de la o locuinţă săracă la alta, îşi ducea Julianka zilele. Cel mai rău îi era în nopţile de iarnă, când se pornea viscolul. Atunci înţepenea de frig în gangul clădirii vechi, tremura de-i clănţăneau dinţii în gură şi parcă o durea ceva pe dinăuntru. În asemena nopţi se ducea să-şi caute un adăpost mai bun. Uneori se strecura în sala cea mare de sus, înainte de a fi încuiată, şi îşi petrecea noaptea sub calandru; sau bătea la uşa pianistului bolnav, iar el tuşind

şi zâmbind deschidea uşa, îi arăta cu degetul colţişorul de lângă soba încălzită şi-i dădea câteva bomboane. Uneori se strecura în tinda locuinţei bătrânei Zlotka şi a familiei acesteia, alteori, seara, când se lăsa frigul, Kachna strungarului ieşea în curte şi striga:

— Julianka! Julianka! Vino să dormi la noapte cu noi! Taica şi mămuca zic ca să vii, să nu îngheţi de frig!

Într-o noapte grozav de geroasă, Julianka păţi un necaz mare. Atelierul unde se afla calandrul fusese încuiat atât de devreme, încât fetiţa nici nu băgase de seamă; bătuse la fereastra pianistului, dar acesta, fie că n-o auzise, fie că dormea, fie că n-avu putere să se scoale din pat, nu veni să-i deschidă; fereastra strungarului era prea înaltă ca să poată bate în geam, iar laviţa pe care se urca de obicei o luaseră din pricina troienilor. Umblase de la o casă la alta, înotând prin zăpadă, dârdâind şi gemând de frig. Ajunse în cele din urmă la uşa foişorului unde stătea spălătoreasa şi, uitând până şi de Antek, şi de Jakub, ciocăni. Ciocăni cât putu de tare, apoi scuturâ clanţa.

— Cine e? întrebă spălătoreasă.

Copilul răspunse:

— Julianka!

— Doamne milostive! Copilul a rămas în curte pe gerul ăsta năprasnic! Până mâine moare! Anka, dă drumul la uşă!

Au tras zăvorul şi au deschis uşa odăii cufundate în întuneric. Dintr-un ungher se auzi glasul adormit şi morocănos al lui Antek:

— Aşa, mamă, dă-i drumu-n casă copilului găsit! Dă-i drumul! Şi dac-o veni *ăla,* ce-o să se întâmple?

Spălătoreasa nu răspunse nimic, dar Anka strigă, mânioasă:

— Tacă-ţi gura, Antek! Închide ochii şi dormi! Dac-o veni tata, o ascund eu!

— Tare aş mai vrea să ştiu unde? După măturâ nu mai încape! Că-i mare acu'!

Anka nu răspunse nimic, luă fetiţa de mână şi-o trase lângă ea pe salteaua ei.

— Hai, culcă-te şi eu mă culc lângă tine!

O clipă, domni tăcere în odaie, apoi răsună glasul Ankăi:

— Măicuţă!

— Ce mai vrei?

— Am să strâng morman toate rufele murdare, le pun lângă salteaua mea, şi dac-o veni tata, le trântesc peste Julianka, să n-o vadă.

Spălătoreasa mormăi ceva nedesluşit. Anka se învârti prin odaie, strânse şi îngrămădi rufele murdare lângă culcuşul ei, ca să le aibă la îndemână, când o veni clipa de primejdie, apoi îi prinse somnul pe toţi.

Jakub nu veni în noaptea aceea. A doua zi de dimineaţă, cele două fetiţe, care petrecuseră noaptea dormind alături, se treziră odată şi se aşezară în capul oaselor pe saltea. Anka era cu un cap mai înaltă decât Julianka; părul ei bălai, despletit ca de obicei, cădea peste umerii fetiţei orfane, amestecându-şi şuviţele cu buclele acesteia. Erau amândouă palide şi purtau cămăşi groase. Se priviră în lumina albă a acelei zile cu zăpadă multă şi se sărutară. Peste o oră, Julianka ieşea din odaia spălătoresei cu doi cartofi copţi în mână, dar Antek, care trecu în goană pe lângă ea, îi smulse din mână şi-i zvârli departe, în zăpadă. Fetiţa strânse pumnii şi-l ameninţă pe băiatul care o zbughise, şoptind ceva cu înverşunare. Apoi se duse să-şi caute cartofii.

În unele zile, când erau mai ocupaţi ca de obicei, copleşiţi de necazuri, bolnavi sau în toane rele, oamenii n-o băgau în seamă pe Julianka, sau, deoarece se deprinsese să le citească pe obraz dispoziţia, ea se temea să li se vâre în suflet. Atunci se ducea la Zlotka şi se aşeza tăcând pe pragul dughenei. Zlotka fusese întotdeauna egală cu dânsa, nu prea duioasă, dar milostivă. Îi dădea o chiflă sau un covrig şi dacă era frig, o chema înăuntru în dugheană şi-o învăţa cum să-şi dezmorţească tălpile întinzând picioarele peste o oală cu tăciuni aprinşi, aşa cum făcea şi dânsa.

Într-o seară, şezând aşa în colţul dughenei, Julianka îl

văzu intrând pe Antek cu alţi doi băieţi de-o seamă cu el. Băieţii, să fi avut vreo doisprezece-treisprezece ani, erau grozav de veseli în seara aceea, şi cu nasul pe sus. Unul dintre ei, mai jerpelit decât ceilalţi şi cu picioarele goale, vorbea tare, îşi înghiontea prietenii şi-şi dădea aere de şef al bandei. El fu cel care se apropie de tejgheaua încărcată cu sticle şi gustări sărăcăcioase şi strigă cu îngâmfare:

— Cipa! Adu rachiu! O cinzeacă de fiecare!

Zlotka lipsea din dugheană. Nepoata ei, o fetiţă ca de vreo paisprezece ani, cu faţa cam nătângă, se sculă şi puse în faţa băieţilor trei pahare cu băutură. Le dădură pe gât. Sângele le năvăli dintr-o dată în obraji. Antek se înecă şi începu să tuşească şi să scuipe.

— Încă o jumătate de rachiu! strigă iar şeful bandei şi aruncă pe masă o monedă de argint de doi zloţi.

— Eu nu vreau – se împotrivi Antek. Mama o să se supere.

— Bea! strigară ceilalţi doi.

Băură iar, râzând în hohote. Tot bând aşa, se strâmbau şi scuipau; îi cuprinsese o veselie nouă, necunoscută, care-i făcea să se simtă bine şi-i umplea de mândrie.

— Cipa! Încă un rând!…

Când ieşiră din dugheană, se clătinau pe picioare şi mormăiau cuvinte neînţelese. Tocmai atunci se întoarse şi bătrâna Zlotka şi, zărindu-i pe băieţi, strigă la nepoată:

— De ce le-ai dat rachiu copiilor? Tu n-ai văzut că eu nu le dau niciodată, ba-i şi ocărăsc, când vin să-mi ceară? Proasto! Pe tine nu se poate bizui omul niciodată!

— Ce folos că nu le dai! bombăni Cipa. Dacă nu le dăm noi, se duc la crâşma din colţul străzii şi iau de acolo! Mai bine scoatem noi un ban!

Julianka ieşi din dugheană. În curte, lângă poartă, zări pe cineva zăcând pe jos. Când se apropie, îl recunoscu pe Antek. O cuprinse spaima obişnuită care o încerca întotdeauna în faţa lui. Se trase îndărăt şi rămase să-l privească. Antek, beat, dormea buştean, cu cămaşa desfăcută la piept, cu flanela noroită, cu capul şi picioarele

mânjite pe pământul jilav.

— Iaca, s-a îmbătat – şopti Julianka şi rămase în picioare lângă băiat. Înţelegea că în starea asta nu avea de ce să se teamă de el.

Peste o clipă, şopti:

— Iacă, acu' aş putea să-l bat!… să-l snopesc…

Şi râse la gândul răzbunării. Strânse pumnii şi, aplecându-se peste băiatul adormit, şopti:

— Ai să vezi ce bine o să-ţi prindă când te-oi bate, aşa cum mă baţi tu… mereu mă alungi ca pe un câine şi mă faci de copil găsit… multe am mai pătimit din pricina ta… m-ai umplut de vânătăi… acu' am să te bat eu pe tine, şi am să te ciupesc, şi o să te zgârii…

Vorbind astfel, sângele i se urcase în obraji, ochii îi scânteiau în umbra înserării şi buzele-i tremurau. Strângea din pumnii mici, gata să-i prăvălească peste băiatul care zăcea nemişcat, când deodată se opri… Se vedea că o munceşte un gând.

— Să-l iert! şopti. *Pani* cea bătrână m-a rugat: „Iartă-l!"

Tăcea şi se gândea:

„O dată ce i-am făgăduit bătrânei *pani* c-o să-l iert, musai să-l iert!"

Apoi iar îşi spuse:

„Ptii, ce bine ar fi să-l bat!"

Totuşi, pumnişorii ei se desfăcură încet-încet. Suspină.

— Apoi, am să-l iert – zise. Poate c-am s-o mai văd cândva pe bătrâna *pani* şi atunci am să-i spun: „L-am iertat pe Antek şi nu l-am lovit". O să se bucure. Aplecă încet capul, apăsă degetul pe buze şi se gândi multă, multă vreme… Apoi, luând o hotărâre, grăi: Am să spun şi-o rugăciune pentru el, să se pocăiască şi să n-o mâhnească pe maică-sa.

Îngenunche şi era ciudat să priveşti în amurgul care se lăsase copilul găsit stând cu palmele împreunate:

— Tatăl nostru, carele eşti în ceruri… Vie împărăţia ta!…

La vremea asta Julianka împlinise şapte ani, dar era măruntă pentru vârsta ei; creştea încet. Îi creştea repede doar părul cârlionţat şi negru şi mii de inele întunecate se încolăceau, adumbrind obrazul ei micuţ şi slab, cu buzele palide şi ochii imenşi, negri ca tăciunele. Purta de pe atunci fuste de căpătat, lungi, aproape până la pământ, dar care nu-i acopereau picioarele goale şi veşnic zgâriate, şi bluze lungi, vechi şi spălăcite, care se căscau pe piept dezvelindu-i cămăşuţa ruptă. Părea murdară şi avea o înfăţişare jalnică, dar părul ei bogat şi ochii aceia minunaţi, cu o expresie de ciudată îngândurare pentru vârsta ei fragedă, atrăgeau deseori atenţia oamenilor care nu o cunoşteau. Uneori, zărind-o în pragul dughenii, cumpărătorii o întrebau pe Zlotka:

— Al cui e copilul?

Zlotka răspundea flegmatică:

— Al tuturor.

— Cum aşa, al tuturor? o întrebau iar.

— Păi, al nimănui!

— Al tuturor şi al nimănui? Cum se poate? Ce înseamnă asta?

Pe buzele supte ale bătrânei evreice se aşternea un zâmbet ciudat, şiret şi trist. Dădea din cap şi răspundea cu gravitate:

— Dacă e al nimănui, se cuvine să fie al tuturora; ei, şi-apoi, dacă e al tuturor, e ca şi cum ar fi al nimănui!

Oamenii ridicau din umeri neînţelegând tâlcul vorbelor bătrânei, iar prostuţa Cipa îi lămurea cu un gest dispreţuitor, spunând:

— Copil zvârlit! Copil găsit!

Julianka asculta întotdeauna cu mare luare-aminte aceste discuţii care o priveau, iar cei care întrebaseră, auzind desluşirile Cipei, dădeau din cap în semn că au înţeles totul şi plecau la treburile lor.

Totuşi, într-o zi…

*

Era într-o zi frumoasă, dar rece de toamnă. În dugheana mică intră o femeie de statură mijlocie, subţire

şi graţioasă, într-o haină de postav nu prea nouă şi pe cap cu o pălărie veche, împodobită cu o floare albă şi cam boţită. Avea ochii mari, albaştri, gura mică şi o frunte veştedă deasupra căreia se încolăcea, tinereşte, părul blond.

Când o zări, Zlotka strigă binevoitoare:

— Iat-o pe noua noastră locatară! Să-i dea Dumnezeu noroc! Noroc în casă nouă!

— Îţi mulţumesc, negustoreaso! răspunse femeia, apoi ceru câţiva funţi[7] de zahăr, puţin ceai şi puţin gaz ca să-şi aprindă lampa.

În timp ce-i cântărea şi-i măsura târguielile, Zlotka, după vechiul ei obicei, se porni să pălăvrăgească.

— Aţi venit pentru multă vreme la noi? o întrebă.

— Cât mi-o ajuta Dumnezeu, eu aş vrea cât de mult.

— Lecţii aţi găsit?

— Am găsit câteva, dar dacă cumva afli de cineva, care ar avea nevoie…

— Ştiu, ştiu… nu trebuie să-mi spuneţi de două ori, nu uit eu… Dar mobilele de care v-am făcut rost cu chirie v-au plăcut?

— Bune, sunt foarte bune; altele mai bune nici nu-mi trebuie…

— Apoi eu tot o să vă spun o vorbă! Nu-i treabă chibzuită să iei mobilă cu chirie… ar fi fost bine s-o plătiţi dintr-o dată şi s-o cumpăraţi.

— Aşa e, negustoreaso, asta o ştiu şi eu, dar de unde să iau banii… Poate mai târziu am să pot…

— Dă Doamne! Eu vă urez numai bine. Dar nu-mi vine crede că o să găsiţi prea multe lecţii, mai ales la început… La noi în oraş sunt o groază de meditatoare.

Femeia slăbuţă, cu fruntea veştedă şi părul deschis, avea un glas dulce care-ţi mângâia urechea. Vorbind cu Zlotka, se tot uita în jur şi aruncă în treacăt o privire Juliankăi, care şedea pe prag. Ochii i se înceţoşară şi, cuprinsă de o ciudată stinghereală, întrebă:

— Al cui e copilul ăsta?

---

7 Unitate de măsură de aproximativ o jumătate de kilogram. (n.t.)

Zlotka îi repetă răspunsul obişnuit:

— Al tuturora.

— Al tuturor?!

— Păi, al nimănui.

Cipa, turnând gazul în bidonaşul mic de tablă, se băgă în vorbă:

— E un copil aruncat! Un copil găsit!

— Un copil găsit! exclamă, ţipând aproape, femeia şi o adâncă roşeaţă îi acoperi faţa până la rădăcina părului ca inul. Se stăpâni totuşi şi întrebă aproape cu nepăsare: De mult a fost găsit copilul ăsta? Nu-ţi mai aminteşti, negustoreaso?

— De ce să nu-mi aduc aminte… A fost găsită tocmai în anul şi luna când mi-am măritat nepoata… apoi ea e măritată de şapte ani, aşa că pe copilul ăsta l-au găsit acu' şapte ani… într-o toamnă… dis-de-dimineaţă.

Femeia îşi lua tocmai bidonul cu gaz. Părea complet liniştită, numai mâinile îi tremurau puţin.

— Cine a găsit fetiţa? întrebă.

— Apoi, o cerşetoare. Care a murit… aici a trăit, în curtea asta, şi tot aici a şi murit…

— Şi cum îi zice copilului?

— Julianka.

— De ce i-au pus numele ăsta şi nu i-au zis altfel?

— Cerşetoarea care a găsit-o şi care a adus-o în curte se numea Julianka. Ea a dus-o la biserică la botez şi-a rugat să i se dea copilului acelaşi nume…

Femeia luase toate târguielile: ceaiul, zahărul şi gazul, dar tot mai zăbovi şi întrebă iar, cu indiferenţă:

— Şi cine vede de fetiţă?

— Cine să vadă de ea aici? Pe la noi sunt numai oameni nevoiaşi care-şi au copiii lor… Trăieşte şi ea, aşa.

Femeia privi nemişcată la pachetele de ţigări în ambalaje felurit colorate, înşiruite de-a lungul peretelui din faţă, apoi o salută pe Zlotka şi plecă. Trecând pragul, nu se uită la Julianka, şi nici Julianka nu o luă în seamă, fiindcă se obişnuise de mult cu asemenea discuţii despre dânsa, şi-apoi era şi foarte ocupată să-şi tragă fusta peste picioarele-

i învineţite de frig.

Peste un ceas, ieşind în curte, Julianka văzu o grămadă de copii strânşi în faţa clădirii vechi şi privind în sus, cu capul pe spate şi cu gura căscată. Se opri şi ea undeva, îndărătul celorlalţi, şi căscă gura, iar ochii îi râdeau de încântare. În catul de sus al clădirii, mai sus chiar de încăperea unde se afla calandrul, într-o deschizătură a zidului care stătuse goală până atunci, era fixată o fereastră. Fereastra asta cu cercevele de lemn nevopsit stătea acum larg deschisă; o perdea cu marginea de jos în colţuri se clătina uşor în faţa ferestrei la care era agăţată o colivie cu canari. Perdeaua şi mai cu seamă păsărica galbenă, al cărei cântec se auzea până în curte, trezeau interesul întregului grup. Julianka nu se îndura să plece, aşa încât rămase acolo să se zgâiască şi după ce se risipiră ceilalţi copii. Atunci, la fereastra deschisă se arătă o femeie, aceeaşi care, cu un ceas în urmă, fusese la prăvălie. Se aplecă uşor şi făcu un semn, chemând-o pe Julianka sus. Fetiţa nu pricepu dintr-o dată că semnul acela i se adresa ei, dar femeia repetă gestul cu mai mare energie, aproape cu nerăbdare şi era limpede că se uită la copil cu mare încordare. Julianka ţâşni de la locul ei şi alergă cu mare bucurie, fiindcă a fi chemată de cineva era în viaţa ei un eveniment rar şi fericit.

Cunoştea clădirea veche cât se poate de bine, aşadar urcă scările putrede, trecu prin faţa sălii unde era instalat calandrul şi se sui la etajul nelocuit, unde, după ce trecu prin faţa unor odăi pustii, fără uşi şi ferestre, se opri în dreptul unei uşi cam putrede, care de-abia se mai ţinea, şi o împinse cu băgare de seamă.

În uşă stătea femeia aceea subţire şi palidă, fără haină şi pălărie, într-o rochie neagră, strâmtă, şi cu o cosiţă blondă în jurul capului. Nici nu mai era palidă în clipa aceea, fiindcă o rumeneală ca focul îi acoperea obrazul. Când copilul ajunse în prag, îl luă în braţe şi-l trase spre mijlocul odăii. Nu părea să aibă destulă putere ca să poată sălta în braţe un copil de şapte ani, chiar dacă era micuţ; dimpotrivă, părea să fie o făptură firavă, chiar

foarte firavă, dar în clipa aceea braţele ei erau tari şi puternice. Alergă prin odaie cu fetiţa în braţe, apoi, tot cu ea, se aşează pe canapeluţa veche şi ponosită. Deodată Julianka îşi simţi obrazul acoperit de sărutări fierbinţi şi muiat de lacrimi. Cosiţa blondă a femeii îi alunecă de pe creştet şi părul scăldă obrazul fetiţei, care nu mai vedea nimic altceva decât ochii femeii – mari, albaştri, înotând în lacrimi. Julianka nu pricepea nimic. Uluită, asurzită, se înăbuşea în aceste îmbrăţişări pătimaşe, dar nu se simţea înduioşată. Pentru prima oară în viaţă era sărutată şi plângea cineva pentru dânsa. De aceea când, în cele din urmă, femeia încetă s-o mai sărute şi să plângă şi, împingând-o puţin mai la o parte, începu s-o privească cu multă atenţie, chipul fetiţei nu exprima nimic altceva decât o adâncă uimire.

— Sărută-mă! şoptiră buzele palide şi tremurătoare ale femeii.

Julianka îi sărută mâna.

— Ce slabă eşti! şopti femeia iar, atingându-i picioarele, mâinile şi pieptul. Ce slabă şi scundă eşti pentru vârsta ta!… Te doare vreodată ceva?

— Mă doare – răspunse copilul.

— Ce te doare?

Julianka îşi arătă tălpile îngheţate, apoi îşi sumese mâneca largă a bluzei şi îşi dezveli braţul plin cu arsuri, ciupituri şi vânătăi.

— Când am fost mică, a căzut pe mine fierul de călcat… uite aici… – povesti fetiţa. Iar Antek m-a ciupit rău de tot… uite aici… Şi acolo, în gang, mi-a căzut o cărămidă, uite aici… ieri… ba nu – se corectă ea – nu ieri, ci mâine…

Nu deosebea expresiile ieri şi mâine. Ascultând-o, femeia îşi atinse cu mâna fruntea, apoi pieptul, apoi iar fruntea.

— Ai mâncat azi? o întrebă.

— Am mâncat.

— Ce-ai mâncat?

— Un covrig de la Zlotka.

— Şi mai vrei să mănânci?

— Mai vreau! strigă Julianka, cu o bruscă energie.

Datorită unui continuu exerciţiu, senzaţia de foame constituia în întreaga ei fiinţă fizică şi morală elementul cel mai puternic.

Femeia scoase din dulăpiorul scund ceva de mâncare, dădu totul fetiţei, apoi se aşeză lângă ea, continuând s-o privească. Julianka mâncă, se uită în jur, la mobila modestă, dar curată, la canarul care continua să cânte în colivie, la perdeaua albă pe care o sufla vântul şi se porni să pălăvrăgească. Întrebată de câteva ori despre trecutul ei, povesti: cum, micuţă fiind (acum se considera, pare-se mare) a locuit la spălătoreasă, cum Jakub, bucătarul, o aruncase noaptea afară în curte şi ce se întâmplase după aceea, despre bătrânica cea bună, care a pierit fără urmă, când au lăsat-o ochii, despre domnul cel bolnav care cânta întruna la pian, despre strungar şi nevasta lui, despre Anka şi Antek; stărui cel mai mult asupra lui Antek, băiatul acela nesuferit… Amintindu-şi de Antek, strânse pumnişorii şi fulgeră din ochi, apoi adăugă gânditoare:

— Dar eu l-am iertat… aşa să-mi ajute Dumnezeu, l-am iertat şi nu l-am bătut când zăcea beat lângă poartă… Pani cea *băt*rână m-a rugat: „Iartă-l!”, şi l-am iertat…

La ultimele cuvinte ale copilei, femeia o luă din nou în braţe şi, sărutându-i părul des, şopti:

— O, de-ai putea să le ierţi astfel şi altora… o, de-ai putea!…

Apoi se sculă şi străbătu de câteva ori odaia micuţă. Când se aşeză la loc, părea perfect liniştită. Era limpede că printr-un exerciţiu lung şi greu învăţase să se stăpânească, să-şi ascundă emoţiile pe care le încerca şi că în clipa aceea simţise nevoia să le stăpânească şi să le ascundă. Trase iar copilul la ea şi, privindu-l în faţă, începu să-i vorbească cu toată seriozitatea:

— Julianka mea dragă! Câtă vreme am să fiu aici, am să mă ocup de tine… Ei, ce spui? Îţi pare bine?

Fetiţa tăcu şi-i sărută mâna cu indiferenţă. Era semn de recunoştinţă, dar bucurie sau tandreţe nu arăta în

niciun fel. Nu-i venea a crede şi se mira.

Femeia vorbi iar:

— Dar să nu spui nimănui niciodată niciun cuvânt despre cele pe care o să le vorbim noi amândouă, sau despre cum o să mă port eu cu tine, mă înţelegi, Julianka?

Fetiţa dădu afirmativ din cap.

— Şi nu care cumva să spui cuiva că te-am sărutat şi mângâiat, ţine minte, să nu spui! Iar dacă vreodată am să-ţi spun ceva… ceva aşa… mă rog, orice-aş spune în faţa ta, fie că vorbesc cu tine, sau cu mine însămi, sau prin somn, să nu repeţi ce auzi în faţa nimănui! Mă înţelegi, copilul meu? Nimănui, niciun cuvânt! Şi să nu spui în faţa nimănui că eu te numesc câteodată copilul meu…

Tăcu o clipă. Glasul i se frânse. Părea liniştită, ba chiar aspră.

— Vezi să mă asculţi, fiindcă dacă n-ai să mă asculţi, ai să mă pierzi… ai să-mi faci mult rău, şi ţie la fel. Ce spui, ai să mă asculţi?

— Da, *pani* – răspunse copilul, care o asculta cu mirare, dar şi cu atenţie.

— Ascultă-mă bine! Pentru asta am să-ţi fac o rochiţă nouă şi caldă, o să-ţi cumpăr ghetuţe, o să-ţi dau zilnic prânzul şi o să te învăţ fel de fel de lucruri frumoase… Ştii Tatăl nostru?

— Ştiu, m-a învăţat *pani* cea bătrână.

— Domnul s-o răsplătească! şopti femeia cu buzele tremurânde. Şi să lucrezi ceva ştii?

— Ştiam să împletesc ciorapi, tot *pani* cea bătrână m-a învăţat, dar acuma nu ştiu dacă mai pot.

— O să te învăţ eu altele… Iar acum am să te învăţ cum să-mi spui… Pe mine mă cheamă Janina, să-mi spui domnişoara Janina.

— Domnişoara Janina! repetă copilul.

— E bine aşa! Ţine minte ce ţi-am spus. Iar eu o să mă duc în oraş… sunt meditatoare… şi trebuie să învăţ copiii… aşa că umblu pe la copii, să-i învăţ… o să plec aşa în fiecare zi, iar tu rămâi aici şi nu te mai duce în curtea asta urâtă, la oamenii ăia răi… nu mai cerşi… nu mai ai

nevoie… de acum încolo ai să fii sătulă şi îmbrăcată. Poţi să stai aici. Poţi să stai aici liniştită, cineva străin n-are ce să caute… şi niciun hoţ n-o să vină… la ce-ar veni! Uită-te la păsărică; îi spune canar. Mi l-a dăruit ultima mea elevă, fiindcă mă legasem tare de el… Ce să-i faci! Trebuie să te legi de cineva, fie şi de o păsărică! Pe urmă culcă-te şi dormi şi pe seară eu o să mă întorc…

Rostind ultimele cuvinte, îşi îmbrăcă haina de postav şi pălăria cu floarea ofilită şi pală ca faţa ei. De altfel, în clipa aceea, după această lungă conversaţie cu copilul, obrazul ei mic şi gingaş arăta şi mai îmbătrânit, şi mai obosit ca înainte.

Plecă. Rămasă singură, Julianka privi mai întâi cu luare-aminte păsărica şi-i ascultă cântecul. Apoi, tot ridicând capul ca să vadă cât mai bine canarul, începu să cânte şi ea, şi duetul acesta, compus din cântecul canarului şi al fetiţei, încetă abia când fetiţa obosi şi începu să umble prin odaie, cercetând cu seriozitate, dar şi cu sfială, toate ungherele şi toate mobilele. Mobilele nu aveau nimic ce-ar fi putut stârni admiraţia cuiva, pe Julianka însă unele dintre ele o umpleau de uimire. Privi multă vreme şi din toate părţile canapeluţa sărăcăcioasă, atinse uşor cu mâna fiecare din cărţile aşezate pe masă, trase sertarul mesei, apoi îl deschise şi-l închise de mai multe ori la rând, şi, după veselia ce i se aşternuse pe obraz, era limpede că lucrul acesta o desfăta în mod deosebit. La urmă se aşeză pe podea, în faţa micuţului samovar şi, cu ochii pironiţi la obiectul acela strălucitor, aţipi.

Dormi până în clipa în care se deschise uşa şi intră domnişoara Janina. Mai bine zis năvăli decât intră. O bucurie ciudată îi scălda obrazul. Din prag întinse braţele spre copil, care se trezise, dar nu se ridicase de pe jos.

— Cum? Nu vii să mă săruţi? Nu te bucuri că m-am întors? strigă ea.

Copilul se apropie încet şi-i sărută cu sfială mâna. Bucuria se şterse de pe chipul femeii.

— Cât e de indiferentă! rosti.

Aprinzând lămpiţa, zise:

— Vino-ncoace, o să te învăţ să pui samovarul.

Apoi şopti către ea însăşi:

— Nici eu nu ştiu prea bine s-o fac…

Târziu de tot, dând jos de pe genunchi copilul cu care vorbise toată seara, domnişoara Janina grăi:

— Să-ţi petreci noaptea la mine nu e cu putinţă, fiindcă oamenii ar zice că te-am luat de tot la mine, şi-ar putea să le vie în gând… ar putea să-mi pricinuiască multe necazuri… Zilele ai să le petreci la mine, dar de dormit trebuie să dormi în altă parte… Ba chiar ai să le spui celor care te-or întreba că eu nu te primesc noaptea la mine, fiindcă… fiindcă e cam strâmt la mine, ei, şi că… îţi spun în fiece noapte să pleci, să te duci în altă parte!… Să nu uiţi, aşa să le spui! Dar unde ai să dormi?

Îşi bătu capul multă vreme cu această întrebare şi, cu lampa de gaz în mână, cutreieră şi cercetă etajul acela pustiu. Găsi un colţişor într-o firidă a zidului, mai ferit de suflarea vântului, care intra nestingherit prin golul unei ferestre.

— Aici am să-ţi fac culcuş – hotărî.

Meşteri în grabă o salteluţă mică, puse pe ea una din cele două perniţe mici şi în loc de cuvertură, îi întinse un şal cald, dar vechi şi ros.

— În nopţile geroase am să te iau la mine, dar cât mai e cald, ai să dormi aici… Dar vezi, ai grijă, să nu spui nimănui că ţi-am aşternut aici, nu cumva să spui!

Trecu o bucată de vreme mai lungă, poate chiar o lună, sau mai bine, până ce într-o seară, când domnişoara Janina se întorcea acasă de la lecţii, Julianka i se repezi înainte, îi îmbrăţişă genunchii şi, aplecându-se până-n pământ, îi sărută picioarele. Nu era obişnuită să-şi manifeste sentimentele; iar duioşia era o coardă a firii ei care se deprindea foarte încet să vibreze, dar, din clipa în care coarda aceasta tresărise, devenise limpede că acest copil era în stare să ardă în flăcări şi să se topească în lacrimi la picioarele sau în braţele celor pe care-i îndrăgise.

Instalarea la domnişoara Janina a însemnat primul licăr de fericire în viaţa acestui copil. De altminteri, fericirea i se întipărise şi pe obrazul care începuse să se coloreze, şi în mişcările care deveneau mereu mai îndrăzneţe. Multă vreme nu se arătă nici în curte, nici pe la locuinţele pe care le cutreierase altădată. Pasămite, nimic n-o mai trăgea într-acolo. Iar odaia domnişoarei Janina şi etajul acela nelocuit de nimeni altcineva îi erau de ajuns ca să aibă unde şi cu ce se juca. Odată, la începutul iernii, se ivi în sfârşit jos, în pragul gangului. Purta o rochiţă ieftină, dar călduroasă, ciorapi şi ghetuţe groase şi părul îl avea pieptănat cu grijă, ba chiar şi legat cu o panglică colorată. Când o zăriră, copiii, care se zbenguiau în curte, se îngrămădiră în jurul ei şi începură să-i admire îmbrăcămintea. Anka atinse cu degetele panglica pe care o mânca din ochi, fetiţa desculţă a croitorului îi privea ghetuţele. Numai Antek nu-i luă în seamă eleganţa şi începu să-şi bată joc de ea:

— Ia te uită, ce mai domnişoară! Cine te-a înţolit? Poate că s-a găsit maică-ta sau că vântul din câmpie ţi l-a trimis pe taică-tău! Degeaba, tot nu-ţi serveşte la nimic rochia asta frumoasă de pe tine! Ai fost copil găsit şi copil găsit ai să rămâi!

Julianka se roşi, ochii îi aruncau fulgere, dar nu-i răspunse nimic lui Antek, ci îşi dezlegă funda pe care o purta în păr, o scoase, şi-o întinse fără o vorbă Ankăi. Anka începu să ţopăie de bucurie şi încercă să şi-o prindă pe cap, dar Antek o luă iar peste picior, strâmbându-se.

— Ia te uită, ce mai prinţesă! Acum împarte daruri! Ai uitat cum stăteai la noi ascunsă după mătură şi înfulecai cartofi sub laviţă?

Pe măsură ce-l asculta vorbind pe Antek, Julianka strângea pumnişorii. Ai fi zis că e gata-gata să se năpustească asupra lui. Dar n-o făcu, ci se aplecă înainte, căscă o gură mare, mare, şi-i arătă limba. La răzbunarea asta nu voi să renunţe. Dar se sperie şi fugi grăbită pe scări spre odaia domnişoarei Janina.

Antek şi ceilalţi copii ar fi vrut s-o fugărească, dar nu

îndrăzniră. Nu se încumetau să atace odaia meditatoarei. Poate că-i impresionase pălăria pe care o purta femeia, sau canarul din fereastră, şi poate încă ceva.

— Dă lecţii – spuneau – trebuie că are educaţie, şi-i atât de gingaşă!

Despre educaţia acestei meditatoare palide şi slabe, Zlotka deţinea unele ştiri sigure, pe care le aflase chiar din gura femeii. Într-o zi, domnişoara Janina intră în prăvălie, şi, cumpărând iar puţin zahăr şi puţin gaz, o întrebă pe Zlotka:

— Ce se aude, negustoreaso, n-ai vreo veste bună pentru mine?

Zoltka dădu din cap în semn că nu are.

— Am întrebat peste tot, am stăruit, dar oamenii zic că nu le trebuie – răspunse ea... Te sperii ce de meditatoare sunt astăzi la noi în oraş... mai multe decât copii... Aveţi puţine lecţii, domnişoară?

— Foarte puţine, n-am din ce trăi, îmi plătesc atât de puţin...

— Dar de ce plătesc puţin? Eu ştiu că profesoarele iau uneori bani buni pentru învăţătura pe care o au în capul lor...

Domnişoara Janina privi iar, cu băgare de seamă, pachetele de ţigări felurit colorate, înşiruite pe peretele din faţă.

— Aici e necazul – începu ea – aici e supărarea cea mare, că eu am foarte puţine studii... Peste o clipă, fără să-şi mute privirea, adăugă: întotdeauna am fost meditatoare pentru primele clase... şi am fost plătită foarte puţin... pentru că, la drept vorbind, nici n-ar avea de ce să-mi plătească mai mult...

Zlotka desfăcu braţele cu un gest de îndoială:

— Apoi la asta nu mai ai ce-i face! spuse.

În ziua aceea, întorcându-se din oraş, domnişoara Janina n-o mai strânse pe Julianka în braţe ca de obicei, ci o respinse şi trântindu-se pe scaun începu să tragă cu mâinile tremurătoare marginea bluzei negre, care ajunsese cenuşie.

Copila, mirată şi mâhnită, iar dădu să se apropie de ea, dar femeia o dădu iar în lături şi şopti:

— Te-ai născut spre nenorocirea mea… şi a ta…

Întreaga seară femeia stătuse nemişcată şi tăcută ca o piatră, iar copilul plânsese încetişor. A doua zi de dimineaţă, când se trezi în colţişorul său din odaia pustie, Julianka o zări pe domnişoara Janina, care stătea lângă aşternutul ei. Se aplecă, îi zâmbi şi o sărută pe frunte.

— Hai să mături odaia.

În fiecare dimineaţă o învăţa să măture în odaie, să pună samovarul pentru ceai, să aprindă focul, să aştearnă patul şi atunci când fetiţa făcea cu mare greutate aceste treburi care îi depăşeau puterile, femeia o privea cu o tristeţe covârşitoare şi spunea:

— Ca să poţi ajunge măcar o slujnică bună.

Seara o învăţa catehismul, să citească şi să coasă. Uneori era blândă şi neasemuit de duioasă, alteori, nerăbdătoare, aspră, nervoasă. Privind-o atunci cum se scula întruna de pe scaun, cum se aşeza la loc, cum umbla de colo până colo prin odaie, atingând toate mobilele, cum săruta copilul şi iar îl respingea, cum pentru orice greşeală cât de mică la citit sau la cusut o lovea peste degete apoi se apuca cu mâinile de cap, şoptindu-şi cuvinte de neînţeles, ai fi zis că şi-a pierdut minţile. După aceea însă iar se stăpânea, îşi strângea buzele mici, îşi încrucişa braţele pe piept şi arăta ca un om care intenţionează să-şi păstreze hotărârea cu preţul oricâtor suferinţe.

În primăvară, când oamenii începură să-şi lase deschise uşile şi ferestrele, domnişoara Janina se duse într-o zi la strungar. Şovăi o clipă în prag, dar după aceea intră. Când o zări, strungarul îşi întrerupse pentru o clipă munca şi-i ură bun venit, nevastă-sa se zăpăci, o privi uluită, uitând s-o poftească înăuntru, apoi se dezmetici şi-o strigă pe Kachna să aducă un scăunaş. Domnişoara Janina se aşeză, părând şi mai tulburată decât nevasta strungarului.

— Am vrut să fac cunoştinţă cu dumneavoastră, suntem vecini – grăi femeia, simţind parcă nevoia să-şi justifice vizita.

Nevasta strungarului îi răspunse c-o vede zilnic pe fereastră, când se duce şi când vine din oraş.

— De ce nu luaţi niciodată copilul cu dumneavoastră? o întrebă. Să mai vadă, sărmana, lumea.

Domnişoara Janina roşi cumplit.

— Care copil? întrebă ea, chipurile uimită.

— Păi, fetiţa orfană, căreia îi purtaţi dumneavoastră de grijă.

— Nu-i port de grijă – începu femeia să se explice – ce-am eu cu ea! Doar aşa, când o văd flămândă, îi dau ceva să îmbuce… de milă… doar aşa… de milă, şi cum copilul s-a lipit de mine, n-o alung, că-mi pare rău de ea. Dar nu văd de ea, nu văd deloc de ea…

Strungarul şi femeia lui o priviră miraţi. Nu pricepeau de ce se leapădă cu atâta aprindere de un lucru care în ochii lor însemna a făptui binele.

— Păcat – grăi strungarul – şi noi care ziceam că şi-o fi găsit biata de ea adăpost pentru toată copilăria… Când o să mai crească, o să se descurce mai uşor, dar cât e copil, ce să facă? Doar să cerşească şi mai târziu, fereasă Dumnezeu, chiar să fure…

Obrazul şi mâinile domnişoarei Janina tresăriră abia perceptibil.

— Sigur, sigur – spuse – n-o să alung copilul câtă vreme voi putea s-o hrănesc şi s-o învăţ câte ceva… Deşi, de fapt, ce am cu ea? Mi-e milă de ea, dar nu ştiu dacă o să mai stau multă vreme pe aici, iar dacă o fi să plec, n-aţi vrea dumneavoastră s-o luaţi aşa, s-o ţineţi împreună cu copiii dumneavoastră?

Se tulburase grozav spunând vorbele astea, iar glasul ei, deşi ea se străduia să pară nepăsătoare, părea că imploră un ajutor.

Strungarul, după o clipă de gândire, rosti:

— Vă mărturisesc că şi mie mi-a trecut adeseori prin cap gândul ăsta şi m-am sfătuit şi cu nevastă-mea, dar… sunt om sărac… am şase copii. Dacă m-aş hotărî s-o fac, şi aş lua orfana la mine, n-aş vrea să se prăpădească în casa mea, ci ar trebui s-o îmbrac şi s-o hrănesc cum se cuvine,

pe urmă s-o dau să înveţe o meserie… toate astea costă bani mulţi şi ar fi spre paguba copiilor mei. Şi-apoi, în toamnă ne mutăm şi noi din casa asta… Iar când om sta în celălalt capăt al oraşului, n-o să ne mai doară sufletul pentru biata fetiţă…

Domnişoara Janina asculta cu ochii în pământ, apoi adăugă câteva cuvinte şi plecă. Plânse toată seara.

În miezul verii se întoarse din oraş cu un buchet de flori frumoase. Dar nu le duse la ea în odaie, ci, strecurându-se pe lângă zidul clădirii laterale, puse florile pe fereastra deschisă a maestrului de muzică. Pianistul, care nu-şi atinsese pianul toată iarna, fiindcă zăcuse aproape toată vremea bolnav în pat, acum cânta. Auzind foşnetul de la fereastră, întrebă cu glas răguşit, fără să-şi întrerupă cântecul:

— E o păsărică?

Apoi ridică fruntea şi, zărind femeia care stătea lângă fereastră, se miră puţin. O ştia din vedere, ca toţi ceilalţi locatari ai casei.

— Ce flori frumoase! spuse el, ridicându-se greu de pe scaun. Ce bună sunteţi! Grozav îmi plac florile!

— Orfana vă trimite florile – şopti femeia.

— Cum o mai duce? Biata copiliţă! Tare aş vrea s-o văd!

— O să vi-o trimit odată – răspunse domnişoara Janina.

Pianistul voi să spună ceva, dar îl înecă tusea. Domnişoara Janina, urcând scările bătrânei clădiri, şopti:

— Nici în ăsta nu pot să sper! Moare curând!

În toamnă, locatarii prinseră a şopti între ei că meditatoarea e desigur bolnavă, fiindcă de-abia se ţine pe picioare şi arată cât se poate de rău. Bolnavă nu era, dar se vede că o rodea o mare supărare, mai ales poate din pricină că puterile ei erau atât de slabe.

Odată, intră la Zlotka în prăvălie, nu după târguieli, ci ca să stea de vorbă.

— Ce amărâtă sunt, negustoreaso, că nu pot obţine lecţii… Mă mai ajut câte puţin cosând, dar nici aşa n-o scot

la capăt.

— Apoi ce să-i faci – o îmbărbătă Zlotka – măcar să-ţi duci zilele, mai târziu poate c-o să fie mai bine.

— Eu nici nu sunt obişnuită cu sărăcia – povesti mai departe meditatoarea. De când a murit tatăl meu… a fost funcţionar şi n-am dus-o rău la el… am fost angajată în multe case. Leafa era mică de tot, de-abia îmi ajungea să mă îmbrac, dar aveam tot ce-mi trebuia, fiindcă dacă te ţin ca guvernantă în casă, înseamnă că-ţi dă prânzul în fiecare zi şi câte un ceai, şi ai şi o odaie încălzită. M-am obişnuit cu toate astea, sunt râzgâiată, şi acum nu mai pot să rabd.

Zlotka o străpungea cu privirile pe femeia care se jeluia în faţa ei.

— Eu te-aş sfătui să rabzi, sunt lucruri care dor mai tare decât foamea şi frigul… – îi zise;

— Sunt… sunt! şopti femeia.

Îşi împleti mâinile mici şi uscate, le sprijini de tejgheaua cu sticle şi rămase multă vreme aşa, apoi spuse:

— În primăvară o să-mi fac rost de un serviciu şi o să plec.

— Eu nu te sfătuiesc, domnişoară, să faci una ca asta – răspunse Zlotka.

— De ce, negustoreaso?

— Răspunde dumneata singură la întrebarea asta.

Rosti cuvintele astea cu înţeles. Domnişoara Janina roşi brusc, de mânie sau de spaimă.

— Tare-aş fi curioasă să aflu de ce nu trebuie să fac aşa cum mi-ar fi mie mai bine! strigă ea cu aprindere. Iarna asta trebuie să stau neapărat aici, da, neapărat, fiindcă mă înspăimântă gerul…

— Dacă te temi de ger, de ce nu te muţi din casa asta veche şi friguroasă înainte de a veni iarna, şi de ce nu ţi-ai căuta acum o slujbă, cu o cameră caldă? se agăţă Zlotka de vorbele ei.

Femeia se zăpăci.

— M-am hotărât – mai spuse – iarna asta rămân aici… la primăvară poate mi-o ajuta Dumnezeu… şi dacă am s-o duc ceva mai bine, rămân în continuare tot aici; tare, tare

aş dori să rămân…

În afară de îngrijorare era stăpânită parcă de o permanentă spaimă. Rareori se uita drept în ochii celor care o priveau; când stătea de vorbă cu cineva, lăsa de obicei ochii în jos, sau se uita drept înainte, ceea ce îi dădea aerul unui om mereu tulburat de ceva. Era şi o femeie nedeprinsă să conducă o gospodărie, oricât de modestă şi pe care o atrăgeau obiectele de lux. Numai în îmbrăcămintea ei nu aflai nici urmă de lux; s-ar fi putut spune că renunţase cu hotărâre la orice cochetărie, la orice dichis şi eleganţă. De când venise în casa aceea, purta întruna aceeaşi rochie şi aceeaşi pălărie, aşa încât rochia ei neagră bătea în cenuşiu, iar floarea pălăriei, ofilită şi turtită cândva, acum părea o cârpă murdară. Iubea florile, păsările şi-i plăceau dulciurile. Aducea din oraş buchete de flori, prăjituri, bomboane, mai cumpărase un al doilea canar şi împodobea fereastra cu glastre cu flori. În schimb, săptămâni în şir nu trimitea la birt după mâncare, iar alimentele modeste, dar indispensabile, le lua pe datorie de la Zlotka. Din tot ce făcea şi din modul în care se comporta reieşea limpede că era o femeie-copil, una din acele femei care păstrează toată viaţa slăbiciunile, spaimele, neîndemânarea şi lăcomia proprie copiilor.

Dar dacă ar fi văzut-o cineva atunci când, în toiul nopţii, străbătea odăile, interioarele goale, măturate de vânt ale etajului nelocuit şi cum, punând lampa pe podea, rămânea aplecată peste fetiţa adormită pe aşternutul sărac, ar fi înţeles că această femeie-copil suferă cumplit. Dreaptă, ţeapănă, cu mâinile încrucişate pe cap şi cu ochii larg deschişi, arăta ca statuia tragică a desperării.

Uneori întreba îngândurată:

— Doamne, pentru ce mi-ai dat o inimă?

Alteori, cu mâna pe piept, repeta cu îndărătnicie în tăcerea nopţii:

— Of, conştiinţă! Conştiinţă! Conştiinţă!

Câteodată, la lumina lămpii frunzărea scrisori vechi, bucheţele de flori uscate, capete de panglică spălăcită şi plângea încet, adânc, înduioşător.

— O, de mi-aş putea pierde memoria… de mi-aş putea pierde memoria, cum am pierdut încrederea şi nădejdea!… şoptea ea, frângându-şi mâinile.

Spre mijlocul iernii, întâlnind în gang pe proprietăreasa calandrului, o întrebă cu timiditate dacă n-ar vrea să cumpere de la dânsa cei doi canari. Strălucita proprietăreasă a mizerei clădiri îi răspunse că-şi va întreba nepoatele.

— Dacă ele vor dori să aibă aceste păsări, am să le cumpăr, fiindcă eu domnişoarelor mele nu le refuz nimic, iar dacă nu vor dori, n-am să le cumpăr.

Domnişoarele doreau să aibă nişte păsări frumoase, care cântă, şi proprietăreasa calandrului trimise după ele, trimiţând totodată şi banii. Julianka îşi luă rămas bun de la canari, încercând să-i sărute prin gratiile coliviei, apoi plânse.

— Nu plânge! i-a spus domnişoara Janina – poate în curând ai să plângi după ceva mai scump.

Scurtă vreme după vânzarea canarilor domnişoara Janina îi spuse fetei care-i aducea prânzul să nu se mai ducă la birt.

— Am să gătesc la mine în sobiţă, o să fie mai ieftin – spuse ea.

Încercă să gătească, dar îşi opări mâinile, îşi pierdu răbdarea, plânse şi niciodată nu izbuti să prepare nimic cum trebuie. Începu să cumpere sau să ia pe datorie mâncăruri gata pregătite, reci, care o costau tot atât sau şi mai mult decât prânzurile calde şi mai hrănitoare de la birt. Nu era în stare să fie chibzuită şi mereu râvnea la câte ceva care să-i mulţumească gusturile delicate.

Când, în prima zi de primăvară luminoasă şi însorită, intră la Zlotka în prăvălie, bătrâna îşi pocni palmele spunând:

— Vai de mine şi de mine! Ce rău arătaţi!

Într-adevăr, era galbenă la faţă, avea ochii înfundaţi şi pe frunte i se iviseră cute noi. Îmbătrânise şi se urâţise, numai părul ei cânepiu se încolăcea tinereşte şi gura ei mai păstra aceeaşi expresie proaspătă, plină de farmec.

— Am venit să-ţi cer un sfat, negustoreaso… Ce să fac? Mi se iveşte un serviciu, chiar bun… în casa unor oameni cu stare şi cumsecade… Leafă îmi dau mai mare decât am avut vreodată, nu ştiu nici eu de ce, le-am plăcut şi părinţilor, şi copiilor…

Tăcu şi privi în jurul ei mai tulburată ca oricând. Zlotka tăcu o clipă, îşi clătină capul bătrân, cum făcea de obicei când chibzuia la ceva trist sau încurcat. Apoi îşi pironi privirea înţelegătoare şi ageră a ochilor ei înceţoşaţi de bătrâneţe, pe obrazul femeii care stătea în faţa ei şi o întrebă încet:

— Şi cu copilul ce-o să se întâmple?

De data aceasta domnişoara Janina era atât de îngândurată sau deznădăjduită, încât nu strigă ca de obicei: „Ce-mi pasă mie de copilul ăsta?” Ci, împreunându-şi mâinile şi sprijinindu-le de tejghea, cu o privire buimăcită aţintită undeva, departe, repetă surd:

— Ce-o să se întâmple cu copilul?

— De ce nu încerci măcar să aranjezi ceva pentru fetiţă?

— Cum? Unde? La cine să intervin? izbucni femeia. Oare eu cunosc pe cineva, am relaţii?… M-am rugat de cine am putut… nu vrea nimeni… de altminteri nici să-i rog pe oameni nu prea pot, fiindcă oamenii ar bănui numaidecât… Există un singur cămin de copii în tot oraşul, întotdeauna e plin… şi chiar dac-ar avea locuri, aş putea eu oare să-i fac s-o primească? Sunt singură, of, Doamne, Dumnezeule Doamne!

Glasul ei se ridica mereu, semăna cu un geamăt şi era albă ca peretele.

Zlotka o privea, clătinând din cap; se gândea şi, după ce-şi dădu seama c-au rămas singure, numai ea şi meditatoarea, o întrebă cu glas scăzut:

— Şi de ce nu i-ai da *lui* de ştire? Poate că te-ar ajuta *el*; poate v-ar salva?

Obrazul domnişoarei Janina, din alb cum era, se făcu roşu-stacojiu.

— Cui să-i dau de ştire? Cine să m-ajute? întrebă ea

cu violenţă.

Buzele supte ale Zlotkăi se întinseră într-un zâmbet ciudat, plin de milă şi uşor dispreţuitor.

— Apoi – începu ea agale – dacă dumneata, domnişoară, nu ştii, nici eu nu ţi-oi mai vorbi de asta. Un lucru mai vreau să-ţi spun…

Ridică în sus un deget zbârcit şi, clătinându-şi încet capul, încheie:

— Eu atât ţi-oi mai spune: ruşinea e bună uneori, dar câteodată nu e bună… E bună atunci când îl fereşte pe om de păcat, dar nu e bună când îl împiedică să-şi îndrepte greşeala. Şi frica e bună în faţa lui Dumnezeu, dar frica de oameni e rea… Când un om se teme şi se ruşinează întruna, ce lucru bun mai poate face?…

Domnişoara Janina începu să tremure toată. Era iar foarte palidă. Când însă ridică pleoapele, în ochii ei se citea mânia.

— Nu înţeleg ce vrei să spui, negustoreaso – spuse repezit şi plecă.

În aceeaşi seară, în odaia guvernantei se strecură un telal rău îmbrăcat; la început fu politicos, apoi ridică glasul şi ceru din ce în ce mai stăruitor să i se plătească nişte datorii. Domnişoara Janina se roşise toată, se zăpăcise, ceru o amânare, în cele din urmă făgădui să-şi plătească datoriile peste câteva zile. A doua zi de dimineaţă avu o discuţie asemănătoare cu o femeie cu o broboadă mare pe cap, care pătrunsese în cameră, se tolănise cu obrăznicie pe canapeluţă, îi vorbise răstit şi privise în jur cu ochii înrăiţi.

Peste câteva ceasuri, domnişoara Janina intră în prăvălia bătrânei Zlotka. Era limpede că-şi impusese să-şi păstreze sângele rece şi stăpânirea de sine, dar nu prea izbutea. Ridicase capul, încerca să privească cu îndrăzneală şi cu nepăsare, dar buzele îi tremurau, iar ochii îi erau plini de lacrimi.

— Cât îţi datorez, negustoreaso? întrebă ea, îndreptându-se spre tejgheaua Zlotkăi.

Zlotka îi făcu socoteala şi i-o întinse tăcând.

— Astă-seară am să-ţi plătesc – spuse.

— Aţi luat serviciul acela?

— Tocmai mă duc acolo, să le spun că primesc propunerea lor. Mâine plec cu ei la ţară.

— Departe?

— Se pare că la vreo douăzeci de mile de aici.

Zlotka tăcea. Domnişoara Janina nu mai avea niciun motiv să zăbovească, totuşi nu pleca. După o clipă de tăcere, rosti încet:

— Trebuie să le cer leafa pe un an înainte. Cu jumătate de bani o să-mi plătesc datoriile, mai trebuie să mă şi îmbrac puţin, fiindcă e o casă de oameni avuţi şi o să-mi ceară să fiu bine îmbrăcată. Dar dacă ai să vrei, am să-ţi las nişte bani… pentru fetiţă…

Zlotka, nemulţumită, făcu un gest a lehamite cu mâna.

— Cu ce-o să se aleagă ea din bani? Cât poţi dumneata să-i laşi? O să-i dau mâncare pentru banii ăştia până s-or isprăvi… şi după aia?

— Ce pot face altceva? şopti femeia. O să mă întorc… numai să pun ceva deoparte… şi mă întorc… Până atunci, negustoreaso… dumneata, care eşti o femeie bătrână şi cumsecade… ai copii şi nepoţi…

Tăcu şi, cu mâinile împreunate ca la rugăciune, se uită în obrazul bătrânei.

— Eu ce pot face? întrebă Zlotka, ridicând din umeri – mi-e milă de ea, dar cum s-o ajut?… La mine n-o pot lua… şi dacă n-o iau la mine… ce pot face pentru ea?

— Să ai grijă de ea, câteodată, s-o mai certi!…

— Mă rog – răspunse Zlotka, acceptând.

Domnişoara Janina plecă în oraş şi rămase acolo mult timp; când se întoarse, pe înserat, o găsi în odaia ei pe Julianka, aşteptând-o cu nerăbdare. Din modul cum îi sări în întâmpinare, cu braţele deschise, din râsul ei vesel ca un clopoţel de argint şi din sărutările cu care îi acoperi mâinile, se vedea limpede că fetiţa aflase ce înseamnă să iubeşti. Julianka o trase pe femeia tăcută spre canapeluţă ciripind întruna. Se lăudă că toată ziulica învăţase lecţia

ce-i fusese predată, că acuma o citeşte ca pe apă şi că ştie povestea despre sărmana Helenka şi căţeluşul ei cel credincios. Dacă femeia auzea sau nu gânguritul fetiţei, e greu de spus. Obrazul ei nemişcat se desluşea în întuneric ca sculptat din marmură albă; tăcea. În odaie se întunecase de tot.

— Să aprind lampa? ciripi copilul; acum am învăţat s-o aprind.

În loc să-i răspundă, femeia se aplecă, luă fetiţa în braţe şi o aşeză pe genunchi.

— Julianka! şopti femeia.

— Da, domnişoară – ciripi veselă fetiţa.

— Ascultă, am să-ţi vorbesc despre lucruri importante şi triste.

Julianka se linişti şi ochii ei aprinşi căutau cu înfrigurare la obrazul palid al femeii.

— Am să-ţi vorbesc de mama ta – şopti femeia.

— Despre mama? întrebă mirat copilul.

Femeia vorbea înainte greu, gâtuit:

— Mama ta este o femeie foarte nefericită. Nu e rea… dimpotrivă, are o inimă bună şi o conştiinţă la fel ca şi alte femei… Dar o dată în viaţă a păcătuit… şi atunci i s-a prăbuşit pe umeri o povară atât de grea, încât n-a avut putere s-o poarte. Ţine minte, Julianka, mama ta nu e nici femeie rea, nici fără inimă, nici josnică, e numai foarte nefericită şi foarte slabă… Ţine minte asta şi niciodată… niciodată să n-o urăşti pe maică-ta şi să nu te mânii împotriva ei!… Să nu faci una ca asta! Plânge-o, iar dacă oamenii o vor ponegri în faţa ta, tu să le răspunzi: „Ea a dorit să fie cum e mai bine, dar n-a putut, i-au lipsit puterile!”

Copilul asculta, înţelegând doar pe jumătate. Dar şoaptele femeii, întrerupte de suspine, dădeau solemnitate întregii convorbiri. După o clipă de tăcere, în care se auzi doar răsufletul greu al femeii, glasul copilăresc întrebă:

— Dar mama mea unde e?

Un hohot înăbuşit păru să fie primul răspuns la această întrebare. Apoi femeia vorbi, tot anevoie şi cu glas

stins:

— Mama ta stă într-o ţară unde domneşte veşnic întunericul… acolo nu luceşte nicio stea de nădejde, iar flacăra dragostei, chiar şi atunci când mai pâlpâie, o chinuieşte, nu o consolează… e o ţară de neguri ca noaptea cea mai întunecată… oamenii fug adesea de ea şi se ascund în mormânt… dar mama ta n-a avut putere să fugă, şi-apoi şi-a spus că dacă va fugi, te va părăsi astfel pentru totdeauna… A rămas deci şi a locuit mereu, mereu în ţara aceea şi cu ea împreună stau jalea şi ruşinea, spaima şi sărăcia…

Pe fetiţă o podidi plânsul.

— Dar de ce, de ce s-a dus mămica mea în ţara aia urâtă?

După o clipă de tăcere, femeia rosti întunecat şi parcă cu un zâmbet straniu în vorbele ei:

— Fiindcă a iubit foarte mult!

Tăcură amândouă.

— Domnişoară – rupse copilul tăcerea – domnişoară, dar tata unde e?

Capul femeii se lăsă în piept.

— Dumnezeule mare! exclamă ea.

Apoi moale, hohotit parcă, spuse:

— Dumnezeu să-i ierte păcatele! Iartă-l şi tu! vorbi mai departe, cu obrazul lipit de al fetiţei – şi mai ales pe mama ta, oh! pe mama ta s-o ierţi! Şi mai ţine minte ceea ce ţi-am spus întotdeauna: să fii cuminte, blândă şi bună cu oamenii, să nu pui mâna niciodată pe ce nu-i al tău… Ţine minte că dacă ai să faci vreodată o faptă rea, pe mama ta o s-o doară inima mai tare şi negura o să fie mai deasă în ţara în care stă ea. Şi acum, vino să ne rugăm împreună.

Se sculă în picioare şi, cu fetiţa de mână, se apropie de fereastră… Era întuneric, ploua şi teii foşneau. În odaie era beznă, de-abia se desluşeau cele două siluete – a femeii şi a copilului – îngenuncheate lângă fereastră.

— Spune „Tatăl nostru”!

— „Tatăl nostru”! repetă încet fetiţa.

— Mai tare, repetă mai tare: „Tatăl nostru, carele eşti

în ceruri…”

— „Tatăl nostru carele eşti în ceruri” – repetă mai tare fetiţa, apoi continuă: „Vie împărăţia ta…”

— Nu, nu aşa! strigă femeia – apleacă-te până la pământ şi strigă, strigă, repetă împreună cu mine: „Fie-ţi milă de noi”!

Julianka, mişcată de glasul femeii, hohoti încet, apoi, în întunericul deplin, izbucni ca un strigăt chemarea celor două glasuri:

— „Fie-ţi milă de noi!”.

O repetară de multe, multe ori, până ce se topi, pieri într-un bocet mereu mai stins.

*

Peste câteva zile, Julianka stătea în faţa clădirii cu braţele atârnând, iar privirea îi rătăcea în jurul curţii. Hainele de pe ea erau încă întregi, încălţămintea era nouă, dar din părul ei ciufulit, din obrazul slăbit dintr-o dată şi din tristeţea adâncă ce-i pecetluia făptura măruntă, se vedea că o durere mare a zdrobit inima ei de copil. Era pentru prima oară din ziua în care, după ce fuseseră scoase mobilele sărăcăcioase din odaia domnişoarei Janina, iar ea însăşi plecase în oraş fără să fie văzută de cineva, pentru a nu se mai întoarce niciodată, că se arăta Julianka locatarilor curţii. Până atunci n-o văzuse decât Zlotka. Legată la cap şi cu un batic înflorat pe umeri, bătrânica străbătea de câteva ori pe zi curtea şi intra în casa cea mare. De fiecare dată ducea o străchioară cu mâncare şi, făcând cale întoarsă, murmura ceva, clătinând capul. Celor care o întrebau de copil, le răspundea:

— Nu ştiu ce fel de copil o mai fi şi ăsta! N-am mai văzut aşa copil de când sunt! I s-a umflat obrazul de atâta plâns. Stă într-un ungher al odăii pustii, nici nu vorbeşte, nici nu mănâncă, sărută numai podeaua pe care a umblat femeia aceea… I-am spus să vină jos, să se joace cu nepoatele mele, dar ea m-a privit ca o nebună şi s-a întors cu faţa la perete… Ce să mă fac cu ea?

Peste două zile Julianka coborî totuşi şi se opri în pragul casei. Rămase aşa multă vreme, uitându-se când la

razele soarelui, care lunecau pe iarbă în şuviţe aurii, când la zborul păsărilor, când la copiii care se jucau într-o parte a curţii. Atunci se ivi în poartă o femeie măruntă şi foarte bătrână. Părea o cerşetoare. Se sprijinea într-un toiag gros, cu care pipăia drumul, căci ochii ei însângeraţi în obrazul zbârcit nu-l mai dibuiau altfel. Purta un fel de haină fără mâneci, cârpită în faţă şi în spate şi atât de veche, încât nu-i mai puteai ghici culoarea; picioarele ei, înfăşurate în zdrenţe, erau vârâte în nişte încălţări găurite, iar peste părul cărunt purta o scufie decolorată.

Cerşetoarea umbla încet de tot, lovind cu toiagul pietrele risipite prin iarbă şi, cu mare încordare, căuta ceva prin curte sau poate pe cineva.

Julianka, zărind-o pe cerşetoare, întinse gâtul şi începu s-o urmărească cu privirea. Deodată sări de pe pragul înalt şi o luă la fugă. În mijlocul curţii se opri în faţa bătrânei şi-o strigă:

— *Pani*!

Apoi îi sărută mâna în care bătrâna ţinea toiagul.

— Cine eşti tu? Nu eşti cumva Julianka? întrebă cerşetoarea cu glasul răguşit, tremurat.

— Julianka! răspunse fetiţa, sărutându-i şi cealaltă mână.

Cerşetoarea, cu gestul nesigur al oamenilor care şi-au pierdut vederea, îi căută capul şi o mângâie cu mâna ei înnegrită şi zbârcită.

— Va să zică m-ai recunoscut şi eşti bucuroasă că am venit. Asta-i bine, eşti un copil bun! Uite, vezi, am venit! Am mai fost de câteva ori şi-am întrebat de tine. Ei, şi-am aflat c-o duci bine… că vede de tine o femeie tânără; dacă mă duci la ea s-o cunosc, am să vin şi altă dată, ca să te văd… Poate îmi daţi şi voi câte ceva… vreo zdreanţă de care nu mai aveţi nevoie, o lingură de fiertură… Cine ar fi crezut una ca asta? Ei, mă duci la pani aia a ta?

Copilul o ascultă întunecat, privind în pământ.

— Nu mai e aici – rosti încetişor.

— Nu mai e! Dar un’ s-a dus? Acu’, de curând, mai era aici! O întrebai pe Zlotka… Dar unde e?

— Nu ştiu… a plecat…

— A plecat! repetă bătrâna cerşetoare… Şi tu?…

Julianka tăcu o clipă. Dacă cerşetoarea ar fi avut ochii ei sănătoşi dinainte, ar fi văzut că ochii copilului aveau o sticlire sălbatică.

— Asta mi-e soarta! spuse peste o clipă, cu o seriozitate ce contrasta ciudat cu statura ei măruntă şi, privind în jos, continuă: Mama m-a părăsit, şi dumneata m-ai părăsit, şi domnişoara Janina m-a părăsit… toţi mă alungă şi mă părăsesc…

— Ei, lasă, lasă, nu te mai plânge – o întrerupse cerşetoarea – trebuie să te împaci cu voia Domnului! Uită-te la mine, cum am ajuns. Cerşesc. Am ajuns o cerşetoare! Cine ar fi crezut una ca asta! Eu nu te-aş fi părăsit dacă n-aş fi avut încotro… Dar ce era să mă fac cu tine? Uite, şi acu' iar rămăseşi singurică… îmi pare rău de tine… dar ce pot face? De-aş mai avea ochii, dar m-au lăsat, m-au lăsat de tot! Nu mai văd nici drumul… Rămâi cu bine! Să-ţi ajute Dumnezeu!

Şi, cu mâna ei tremurândă, căută iar capul copiliţei, ca să-şi ia rămas bun de la ea, dar Julianka se agăţă cu amândouă mâinile de marginea hainei ei cârpite:

— *Pani*, nu mă mai părăsi, ia-mă cu tine! strigă ea.

Cerşetoarea căzu pe gânduri.

— Să te iau… Dar tu ce-ai să faci cu mine? Ai să cerşeşti… Asta nu-i bine. Nu-i bine. Eu pe drumul ăsta am să ies din viaţă. Cine ar fi crezut una ca asta? Dar tu să intri în viaţă pe drumul ăsta, nu e bine… O să răspund de tine în faţa lui Dumnezeu. O să-mi pierd sufletul!

Şi, vrând parcă să scape de ispită, se pregăti de plecare. Dar Julianka îi tăie drumul, i se agăţă de haină şi începu să-i sărute mâinile.

— O să vin cu dumneata. Până la capătul lumii vin cu dumneata… – îi şopti ea. Acum nu mai rămân singură, aici, pentru nimic în lume. Iar ar începe Antek să mă bată, aş muri de foame… Dumneata ai să te rătăceşti, fiindcă nu vezi bine, ai să te prăpădeşti, sau ai să cazi şi ai să mori… eu am să te conduc…

Ochii cerşetoarei se umplură de lacrimi.

— Te temi să nu mă rătăcesc sau să nu cad – şopti ea. Of, Doamne, nimeni nu se îngrijeşte de mine, în afară de tine… Nu m-ai uitat atâta vreme şi ţii la mine… Eşti un copil bun şi recunoscător… Am să te iau cu mine! Ai să mă călăuzeşti şi poate că întâlnindu-te cineva însoţind o cerşetoare bătrână şi oarbă, o să se milostivească de tine… Hai, ia-mă de mână şi du-mă! Aşa mi-e mai uşor, poate fiindcă nu mai pipăi drumul cu toiagul, poate fiindcă am un suflet lângă mine, mi-e mai uşor, mai uşor…

Ieşiră împreună din curte. Se opriră în faţa dughenei pe care o ţinea Zlotka. Julianka intră în prăvălie şi-i sărută dreapta.

— Îţi mulţumesc pentru toate, rosti ea.

Zlotka, zărind-o pe cerşetoare stând în mijlocul trotuarului, se dumeri repede ce se petrecuse şi începu să-şi clatine capul. Ieşi din prăvălie şi, vârând câteva monede în mâna bătrânei, spuse:

— Banii ăştia ia-i dumneata. I-a lăsat la mine meditatoarea pentru fetiţă.

— Asta-i bine, e foarte bine! şopti cerşetoarea cu vădită bucurie. Cu asta o să trăim amândouă un timp, fără să întindem mâna… Cine ar fi crezut una ca asta?

Zlotka privi lung în urma lor şi mai strigă:

— Julianka, hei, Julianka, să mai dai pe aici… poate mai trimite ceva pentru tine.

— Am să vin, am să vin! strigă fetiţa, aproape cu voie bună.

Excursia asta, în care pleca acum, îi trezea curiozitatea şi speranţa, iar ochii ei străpungeau cu uimire şi nesaţ uliţa zgomotoasă şi plină de lume, în care păşea pentru prima oară în viaţă.

Din ziua aceea, oamenii întâlneau pe străzi şi în pieţele oraşului o cerşetoare bătrână şi oarbă, condusă de o fetiţă de nouă ani, purtând la început hăinuţe de ajuns de curăţele, apoi din ce în ce mai ponosite şi mai rupte. De obicei, se opreau pe la porţile clădirilor mari, unde se aflau prăvălii. În curţile caselor nu intrau. Se temeau de câinii

cei răi şi de grosolănia portarilor. Nici în poarta bisericii nu se opreau niciodată. Bătrâna oarbă, păşind pe strada rău pietruită, îi spunea fetiţei care-o ducea de mână:

— La biserică nu mă duc! Mi-e ruşine, şi-apoi sunt atâtea babe miloage şi oarbe, m-ar lua la bătaie. Cel mai bine e să stai în poartă, ai un acoperiş deasupra capului şi nici nu te vâri în ochii oamenilor… Cine ar fi crezut una ca asta! Cum stăm aşa, aici, oamenii pot să-şi închipuie că aşteptăm pe cineva şi în vremea asta trece tot felul de lume. Când vezi că se apropie un domn sau o doamnă, spune-mi, dar tu să nu cerşeşti… să te păzească Dumnezeu… tu să nu întinzi mâna şi să nu ceri… am s-o fac eu…

Se opreau deci în poarta prin faţa căreia treceau diferiţi oameni. De fiecare dată Julianka o trăgea pe bătrâna cerşetoare oarbă de poala hainei şi, ridicând capul, şoptea grăbit:

— Vine, vine!

Atunci bătrânica, adusă de spate, încerca să întindă mâna, dar nu izbutea niciodată. Parcă o reţinea ceva cu forţa. În loc să întindă mâna, făcea în faţa persoanei care-i ieşea în cale un fel de temenea, ca în vremurile de demult, în ciudat contrast cu haina ei cârpită şi cu picioarele învelite în zdrenţe. De fiecare dată ar fi vrut să spună ceva, dar îşi clătina doar capul în semn de rugăminte şi repede, repede şoptea de câteva ori în şir:

— Cine ar fi crezut una ca asta? Cine ar fi crezut una ca asta?

Uneori, puteau fi întâlnite în faţa vitrinelor. Bătrânica stătea lipită de perete, ca să nu se încurce de ea oamenii care treceau pe trotuar, iar copilul, cu ochii strălucitori de curiozitate şi încântare, admira obiectele ce împodobeau galantarele magazinelor. Uneori, în afară de curiozitate şi încântare, în ochii fetiţei se trezea pofta. Se oprea şi-o oprea şi pe bătrânică nu numai în faţa prăvăliilor, dar şi în faţa chioşcurilor aşezate prin pieţe sau prin colţul străzilor.

— Tii, ce mai chifle frumoase – spunea fetiţa – şi ce covrigi! Nici nu seamănă cu cei de la Zlotka.

Alteori, şoptindu-i la ureche, de parcă i-ar fi încredinţat o taină mare, îi spunea bătrânichii:

— Ce pere grozave are aici!

— Vezi, să nu pui mâna, sau poate că iei ceva fără să ceri voie! Să te păzească Dumnezeu! Să nu uiţi a şaptea poruncă a lui Dumnezeu, dacă ţi-e dragă fericirea pe pământ şi mântuirea veşnică… A şaptea poruncă: „Să nu furi!” Dacă ai să-ncalci vreodată porunca asta, ai să nimereşti la închisoare.

Julianka era ascultătoare, dar mâna ei micuţă se întindea fără voie spre chioşcul încărcat cu fructe şi prăjituri. Se întâmpla uneori ca vânzătoarele, de cele mai multe ori bătrâne, în fuste pătate de noroi şi cu bonete murdare pe cap, văzând mânuţa aceea de copil care se întindea şi se trăgea tremurătoare îndărăt, să-i dăruiască o chiflă uscată sau un măr zbârcit. Atunci fetiţa spunea încet „mulţumesc” şi, mergând mai departe, rupea sau muşca câte o bucăţică de chiflă sau de măr şi, înălţându-se pe vârfuri, vâra restul în gura tovarăşei sale de drum.

Astfel, pe vreme bună şi pe vreme rea, cele două făpturi omeneşti băteau drumurile oraşului. Uneori se aşezau în câte un loc mai ferit. Atunci, dacă ar fi stat cineva să le asculte, ar fi auzit-o pe bătrână povestindu-i fetiţei despre trecutul ei, dispărut de mult, de mult de tot, despre plăcerile acelei vieţi trecute, despre oamenii pe care i-a cunoscut, repetând întruna: „Cine-ar fi crezut una ca asta?” sau: „Unde sunt astăzi oamenii aceia? Unde?” sau împărtăşindu-i felurite sfaturi şi învăţături.

— Acu’, doar atât îl mai rog pe Dumnezeu, să îngăduie să rămân în viaţă până ai să mai creşti şi tu, să poţi să-ţi iei o slujbă… Lângă mine n-ai să te duci de râpă, iar când o să ai vreo doisprezece ani, ai să te bagi slugă la cineva pentru o bucată de pâine şi un acoperiş deasupra capului… Pe urmă, când o să ai putere de muncă în braţe, n-o să mai înduri de foame… Numai de-aş putea trăi, până te mai ridici tu oleacă din vârsta cea mai crudă… dar nu ştiu dacă o să mai apuc… Văgăuna aia jilavă unde înnoptăm îmi face rău de tot la reumatismele mele… Cine-

ar fi crezut una ca asta? Iar oasele mi le simt de parcă acuşi-acuşi ar sta să se descleie…

Sărmanele ei oase bătrâne şi obosite se risipiră mult mai repede decât şi-o dorise şi, în scurtă vreme, nimeni n-o mai zări în oraş pe cerşetoarea oarbă cu fetiţa, care o însoţea odinioară, ci fetiţa începu să umble singură. Nu trecuse încă de vârsta cea mai crudă, care urma să se sfârşească, după părerea bătrânei cerşetoare, la vârsta de doisprezece ani. Până să-i împlinească mai lipsea încă un an şi jumătate. Rămăsese tot mititică şi slăbuţă, numai picioarele ei păreau prea lungi faţă de statura ei, din pricină că fusta veche îi rămăsese scurtă şi nu-i mai ajungea decât până la genunchi. Picioarele-i slabe şi goale nu ştiau de încălţăminte, erau roşii de frig şi zgâriate de pietrele ascuţite ale drumului. Pe lângă fustă, mai purta şi o bluzişoară, ruptă tare, şi o cârpă legată pe cap, în chip de basma. Dar băsmăluţa îi aluneca mereu pe spate de pe părul ei mare, des, numai inele.

Îmbrăcată astfel, cu un obraz care te izbea prin regularitatea trăsăturilor şi prin culoarea oacheşă a pielii, cu doi ochi mari, negri şi strălucitori, cutreiera străzile oraşului, se oprea în faţa prăvăliilor, în poarta caselor mari de piatră sau sub ferestrele unor case scunde. La început ceruse de pomană numai din ochi; îi ridica tăcând spre obrazul trecătorilor. Dacă treceau pe lângă ea fără să ia în seamă această rugăminte mută, nu se lua după ei, ci aştepta să treacă alţii. Apoi începu să întindă mâna şi să alerge după oamenii care treceau pe stradă, şoptind ceva cu glas rugător şi speriat. Se oprea mai cu seamă în faţa căsuţelor joase, ale căror ferestre erau împodobite cu glastre cu flori. Stătea cu orele în faţa lor, privind florile uneori cu un zâmbet, alteori cu ochii plini de tristeţe. În obrazul şi în gesturile ei te izbeau o seamă de trăsături contradictorii. De cele mai multe ori îşi ţinea ochii posomorâţi, pironiţi în pământ, sau arunca priviri neliniştite şi bănuitoare, dar gura ei mică şi palidă exprima o dulceaţă copilăroasă sau o suferinţă emoţionantă. Era uneori repezită în mişcări, alteori se mişca încet, cu teamă

şi vădind o imensă oboseală. Iarna îşi împreuna mâinile micuţe, învineţite de frig, şi, cu capul plecat, le ducea la gură. Umblând astfel, părea strânsă ca un ghem şi foarte tristă.

Unde îşi petrecea nopţile, pe cine cunoştea şi lângă cine şi-a petrecut această perioadă a vieţii? Nu ştia nimeni, fiindcă de fapt nimeni nu se străduise să afle. Cei care o cunoşteau, fiindcă o miluiau de multe ori, o zăriseră intrând înainte de căderea nopţii într-o ulicioară îngustă, noroită şi murdară; cineva, trecând într-o seară întâmplător pe ulicioara aceea şi aruncându-şi ochii pe fereastra mică cu patru ochiuri de geam verzi, zărise o odăiţă, sau mai bine zis un ungher negru şi afumat, unde stătea fetiţa, aşezată pe paie, lângă un cerşetor bătrân şi olog de amândouă picioarele. La lumina tulbure a unei lumânări lipite de masa murdară, cerşetorul îşi înfăşură zdrenţele pe picioare, mormăind ceva alene, iar lângă el şedea fetiţa cu mâinile în jurul genunchilor şi asculta cu ochii aţintiţi spre obrajii roşii, acoperiţi cu peri cărunţi ai moşneagului.

Într-o dimineaţă a fost găsită dormind în cimitirul oraşului, pe o groapă mică, de lut galben, acoperită cu iarbă puţină şi proaspătă, iar paznicul cimitirului povestise după aceea că acolo era mormântul bătrânei cerşetoare oarbe, care pierise de câtăva vreme de pe străzile oraşului. Uneori venea să doarmă în curtea cea mare a clădirii unde crescuse, şi atunci se urca la etaj şi dormea în odaia goală a domnişoarei Janina. În schimb, în zilele cu soare se zbenguia cu copiii străzii prin diferite curţi sau prin cele mai murdare pieţe ale oraşului. Din violenţa cu care zburda atunci, din felul cum striga şi sărea, oricine îşi putea da seama că încearcă să recâştige timpul de joacă pierdut şi că-i fericită de a-şi fi găsit în cele din urmă tovarăşi de aceeaşi vârstă, care, aflându-se pe aceeaşi treaptă socială cu ea, n-o mai respingeau din grupul lor vesel.

Totuşi, avea ceva ce-o deosebea de tovarăşii ei de joacă; avea un fel de a fi mai rezervat şi trist, care nu

dispărea nici în clipele de cea mai mare exuberanţă sau de mânie copilărească. Era oare consecinţa lunilor petrecute la domnişoara Janina în oarecare îndestulare şi a blândelor sfaturi şi învăţăminte împărtăşite de bătrâna care croşeta şerveţele de bumbac şi care, pe urmă, ajunsese cerşetoare, sau poate că veneau dintr-o anumită înclinare, anumite aptitudini moştenite o dată cu sângele şi zăvorâte undeva, în adâncul firii ei.

Se aflau câteva familii milostive în oraş, care nu numai că-i dădeau de pomană, dar din când în când o lăsau să se aciueze într-un colţişor mai cald al bucătăriei şi chiar să trebăluiască. Niciodată nu refuza să muncească. Ba, în zilele cu zloată şi ger, venea nechemată pe la casele lor, cerând îngăduinţa să măture scările, să spele podeaua pe gang şi în bucătărie, să puie samovarul.

— Ştiu să fac treabă – spunea ea.

Se străduia să măture scările sau să frece podeaua, dar nu putea încă să le facă pe toate cu temei. Mătura mare şi cârpele groase alunecau din mâinile ei mici, până când bucătăresele nerăbdătoare sau jupânesele îi luau mătura sau peria din mână şi, în raport cu mila ce le-o stârnea fetiţa şi cu buna sau proasta lor dispoziţie, o alungau din bucătărie sau îi dădeau voie să intre înăuntru. Dac-o primeau, fetiţa se apuca să frece cratiţele sau aprindea samovarul. Învăţase să facă bine treburile astea, numai că atunci când punea mâna pe samovar, rămânea pe gânduri, iar o dată chiar plânse tare şi din toată inima. Samovarul îi amintea întotdeauna de domnişoara Janina şi de ziua când zărise pentru prima oară în viaţă acest obiect în casa ei.

Slujnicele, când vorbeau despre ea, spuneau:

— E un copil bun, niciodată nu pune mâna, aur să fie şi nu pune mâna să-l ia!

Stăpânele caselor, intrând în bucătărie, o mângâiau pe păr şi-i puneau felurite întrebări. Julianka răspundea scurt, uneori cu un zâmbet blajin, alteori mormăind bosumflată. Celor care n-o cunoşteau şi-o întrebau „a cui eşti?”, le răspundea: „A tuturor”, sau: „A nimănui!”. Dacă o

întreba cineva de tatăl sau de mama ei, tăcea cu încăpăţânare. Mângâierile rare şi indiferente ale acestor doamne le suporta rigidă şi cu nepăsare. N-avea încredere în sentimentele celorlalţi, iar duioşia o încerca rar şi o manifesta cu mare zgârcenie.

Astfel trecu un an, sau ceva mai mult. Apoi fetiţa-cerşetoare dispăru de pe străzile oraşului, de pe la casele care o miluiau, din dugheana Zlotkăi, de peste tot. N-o mai întâlni nimeni, nicăieri. La început nu-i observară lipsa, mai apoi se găsiră unii pe care dispariţia fetiţei să-i pună pe gânduri sau să-i neliniştească. Încercară să afle unde e, s-o caute. Doamnele milostive care o zăreau uneori prin bucătărie şi o mângâiau pe păr o căutară prin cetele de copii ai străzii, care se băteau prin curţi şi pieţe; bucătăresele trăgeau de limbă pe celelalte slugi prietene şi pe portari, ba careva se duse după ştiri în curtea vechii clădiri, unde o văzuse cândva, iar Zlotka, reînviind în memorie istoria acestei copilării, care se desfăşurase sub ochii ei, făgădui o litră de rachiu şi câteva copeici aceluia dintre milogi sau dintre babe, care va găsi copilul. Cercetările astea, pentru a o găsi pe Julianka, e drept, întreprinse fără prea mult interes, rămaseră fără rezultat. Nu se afla nici printre copiii străzii, nici în clădirea cea veche, nici printre cerşetori, nici la cimitir, nicăieri, pe niciuna din ulicioarele şi curţile oraşului. „Deschide-te, pământ!” Dispăruse.

Poate că într-adevăr se căscase pământul sub picioarele ei şi că, îngheţată de frig, flămândă şi bolnavă, se prăbuşise lângă un gard, de unde o luaseră paznicii ordinei publice, rânduindu-i o înmormântare fără clopote şi prapuri, fără muzică şi fără plânsete.

Dar o asemenea presupunere e dintre cele mai puţin plauzibile. Fiinţele de felul ei sunt robuste. Forţele lor fizice sunt de obicei mai rezistente decât principiile lor morale. Aşa încât e posibil ca principiul moral pe care i-l vârâse în minte bătrâna cerşetoare: „Dacă ai să calci a şaptea poruncă, ai să ajungi la închisoare şi ai să arzi în focul gheenei”, să fi cedat în faţa unei ispite prea mari şi

că, având noţiuni foarte vagi despre ceea ce înseamnă o închisoare şi simţind că iadul e departe iar obiectul râvnit aproape, Julianka să se fi certat cu a şaptea poruncă, iar după aceea să se fi închis în urma ei porţile de fier ale închisorii oraşului!

Poate că o fi căzut în capcana întinsă de una din acele reţele criminale, care pândesc frumuseţea feminină fie ea şi în germene, şi poate c-o să reapară cândva în oraş, educată la şcoala de corecţie. În sfârşit, poate c-a cules-o de pe trotuarul oraşului vreo ţărancă de treabă, pe când se întorcea de la târg sau de la biserică, şi care avea nevoie de un ajutor pe lângă casă – şi poate că se află acum undeva pe luncă, păscând un cârd de gâşte sau o turmă de mioare, fericită în mijlocul naturii proaspete şi pline de viaţă, nefericită fiindcă e mereu singură şi străină printre mamele care-şi îmbrăţişează copiii şi printre copiii care se joacă în pragul casei lor.

Orice s-o fi întâmplat, pe Julianka n-a mai văzut-o nimeni în oraşul nostru şi drept amintire s-a păstrat o poveste lungă despre copilul părăsit, pe care Zlotka o istoriseşte celor ce vin la ea în dugheană. Uneori, ascultând-o pe Zlotka, oamenii spun:

— Ce poveste tristă!

Atunci Zlotka îşi clatină creştetul înfăşurat cu basmaua spălăcită, ridică în sus un deget zbârcit şi spune:

— Nu e singura poveste tristă pe care o ştiu despre oamenii ăştia care au locuit cândva sau mai locuiesc încă în curtea cea mare! Ştiu multe poveşti din astea, numai de-aş sta să le istorisesc…

Apoi, cu zâmbetul ei obişnuit, plin de înţelegere şi uşor ironic, adăugă:

— Şi dacă oamenii ar vrea să mă asculte pe mine, când e vorba de gândăcei din ăştia…

Scurtă vreme după dispariţia Juliankăi, năvăli în prăvălia Zlotkăi o femeie, gâfâind grăbită, foarte slabă şi tuşind. Era îmbrăcată foarte modest şi părul bălai i se încolăcea deasupra obrazului veşted. Se grăbea atât de tare şi era atât de nerăbdătoare, încât, fără să ţină seama

de cei din jur, fără chiar s-o salute pe Zlotka, o apucă de mână şi-o întrebă:

— Negustoreaso, pe unde e? Ce s-a întâmplat cu ea? E sănătoasă, mai trăieşte?

Zlotka se aplecă şi începu să-i şoptească ceva la ureche. Femeia o ascultă mai întâi cu nelinişte, apoi cu spaimă, apoi scoase un ţipăt, îşi acoperi faţa cu palmele şi izbucni în plâns.

După ce plânse tare, porni spre uşă spunând:

— Asta nu-i cu putinţă! Am s-o caut! Am s-o găsesc…

Dar se opri în uşă, cu mâinile atârnându-i neputincioase.

— Cum s-o caut? Cum să întreb de ea? Oamenii or să se dumerească…

Spaimă zadarnică. Văzându-i spaima şi deznădejdea, lacrimile şi ezitările, cei de faţă ghiciră că femeia asta firavă, veştedă şi temătoare era mama Juliankăi; dar nimeni nu izbuti să afle vreodată cine i-a fost tatăl.

DOMNIŞOARA ANTONINA

— Dacă aveam douăsprezece fete, pe toate le făceam profesori universitari. Da, pe toate, fără nicio excepţie, chiar dacă m-ar fi biciuit, m-ar fi răstignit ori m-ar fi lovit cu pietre, ele tot profesori universitari ajungeau! Uite aşa! Douăsprezece fete, douăsprezece catedre! A fost dintotdeauna visul meu cel mai scump. Atunci aş fi avut prilejul să arăt lumii întregi ce sunt în stare femeile. Şi-apoi, aş fi fost şi eu fericită, căci privindu-mi fetele, m-aş fi simţit răsplătită pentru tot… ce-am pătimit.

Într-adevăr, când te uitai la ea, îţi dădeai seama că trebuie să fi suferit mult în viaţă. Era acum o femeie aproape de patruzeci de ani, slabă, ciolănoasă, ţinându-se întotdeauna cu spatele drept, păşind sprinten şi vioi, cu gesturi energice şi mâini cu degete lungi, delicate. Prin pieliţa subţire a mâinii se zăreau vinele albăstrii, proeminente, dovadă a unei stări de intensă epuizare fizică. Oboseala se putea citi şi pe obrazul domnişoarei

Antonina. Din profil arăta încă tânără, fiindcă avea trăsături corecte şi delicate, dar dacă i te uitai drept în faţă, obrajii căzuţi, fruntea plină de creţuri şi paloarea o făceau să pară veştedă. Când se aprindea, ceea ce se întâmpla extrem de rar, buzele ei subţiri şi palide erau cuprinse de un tremur nervos, iar ochii ei adânci şi căprui aruncau scântei. Se îmbrăca întotdeauna la fel, într-o rochie neagră, cu corsajul strâmt peste pieptul ei uscat, cu guleraş şi manşete albe, imaculate. Nu-şi îngăduia niciodată să poarte vreo bijuterie sau vreo podoabă, cu excepţia unei dantele, tot negre, cu care-şi acoperea părul, odinioară negru, acum încărunţit, pe care-l pieptăna lins de o parte şi de alta a frunţii. Pieptănătura aceasta dădea frunţii ei o înfăţişare de triunghi şi-i sporea strălucirea de foc a ochilor.

— Uite aşa: douăsprezece fete şi douăsprezece catedre. Asta n-o să mi-o scoată nimeni din cap. La drept vorbind, nici nu înţeleg cum de nu-mi daţi dreptate, sau poate o să-mi spuneţi că trăiesc ca păsările cerului. Vă foarte mulţumesc! Asta nu mă consolează! Când stau şi mă uit la alea care nu muncesc, mă apucă o furie că le-aş mâna cu de-a sila la lucru! Da, le-aş mâna cu de-a sila! Fiindcă sunt nişte trântoriţe, nişte păpuşi, nişte lipitori, paraziţi care sug vlaga arborelui societăţii! O, de-aş fi avut eu fiice, nu le-aş fi permis să stea cu braţele încrucişate niciodată, niciodată! Mai bine să le ştiu moarte, de copii. Astea sunt convingerile mele, puteţi să mă biciuiţi, să mă răstigniţi pe cruce, să mă tăiaţi bucăţi, bucăţele, că eu la convingerile mele nu renunţ!

Nu numai că nimeni nu avea intenţia s-o biciuiască, s-o răstignească sau s-o taie în bucăţi, dar nici măcar s-o contrazică.

Discuţia aceasta se purta într-o odăiţă mică şi joasă, la mansarda unei case înalte din oraş. Domnişoara Antonina şedea pe o canapeluţă cu arcuri, veche şi sărăcăcioasă, în faţa unei măsuţe rotunde. Pe masă se afla un sfeşnic de fier în care ardea o lumânare de stearină şi trei pahare cu ceai. Lângă peretele opus se afla un pat

îngust, cu aşternut sărăcăcios, dar alb ca zăpada, mai încolo stătea un scrin cu caiete de şcoală şi câteva cărţi cu scoarţele rupte, apoi două sau trei scaune vechi şi galbene, un taburet cu o învelitoare spălăcită. Pe jos, lângă sobă, fierbea samovarul, pe pereţi erau atârnate nişte ilustraţii, reprezentând scene istorice, tăiate din reviste şi prinse cu ace de gămălie de tapetul presărat cu flori de câmp. La fereastră, câteva ghivece cu flori şi o colivie cu un canar. Odăiţa era excepţional de curată. Tapetele cu flori de câmp, ghivecele de flori, păsărica în colivie şi patul îngust cu aşternutul ca zăpada dădeau acestei încăperi un aer naiv, ce contrasta în mod ciudat cu locatara îmbrăcată în negru, aspră şi uscată.

O priveam cu interes şi compătimire. Nici cele douăsprezece fiice şi cele douăsprezece catedre, nici „arborele societăţii", nici lovitul cu pumnul în masă nu mă îndepărtau de dânsa. O cunoşteam de multă vreme.

— Totuşi, despre dumneata – am început eu cu sfială – care nu ai ocupat niciodată o catedră universitară, cine ar putea să spună că trăieşti ca păsările cerului?

Mi-aruncă o privire pătrunzătoare, suspicioasă, de parcă ar fi vrut să se convingă că vorbele mele nu ascund nici rea intenţie, nici ironie, apoi îşi aplecă fruntea cu tristeţe şi făcu un gest de zădărnicie cu mâna.

— Cum trăiesc eu, ferească Dumnezeu!

Îşi încrucişă mâinile slabe, cu degetele lungi şi delicate, peste rochia neagră, şi începu să vorbească încet:

— E adevărat. S-au împlinit în toamnă douăzeci şi unu de ani de când sunt învăţătoare. Drept de la internat, da, drept de la internat am intrat ca institutoare într-o familie. Nu am apucat să zburd liberă pe lume nici măcar o zi. Tată nu mai aveam, mama, bolnavă, locuia la neamuri. Deci, direct de la internat într-o casă străină! Şi după aia? Timp de şaptesprezece ani am umblat aşa, din casă în casă… Iar acum sunt patru ani de când m-am mutat aici, fiindcă m-am convins definitiv că pe lumea asta toţi pereţii caselor sunt reci şi toate inimile străine… Una-s pereţii caselor şi inimile oamenilor, alta sunt eu cu viaţa mea. Eu

sunt bună de profesoară ca boul de trăsură. Parcă nu ştiu eu ce este lumina ştiinţei şi cât de departe sunt de ea! Unul visează la una, altul la alta, iar eu numai la ea am visat… Am încercat să mă avânt în zbor spre înălţimile ei, am încercat în toate chipurile, dar nici posibilităţi n-am avut şi nici vreme. Am rămas cu o foame morală şi atât. Ehe-he, dacă aş fi avut o fiică…

Toate astea mi le-a spus cu multă linişte şi cu ochii lăsaţi în jos. Se vedea că nu e obişnuită să facă confidenţe, să-şi deschidă sufletul şi se simţea stânjenită de a fi vorbit atâta vreme despre ea însăşi. Deodată, băgă de seamă că paharele de ceai puse în faţa musafirilor erau goale. Sări sprintenă de pe canapeluţă, luă paharele în mână şi se grăbi spre samovar. Aş fi vrut s-o scutesc de efortul ăsta, fiindcă samovarul era pus pe jos şi ştiam că aplecatul îi făcea rău din cauza artritismului. De câtăva vreme o încercau dureri mari la picioare şi la umeri. Dar ea respinse foarte energic buna mea intenţie.

— O, nu, asta nu se poate – strigă ea – îmi face atâta plăcere să vă servesc în chilioara mea! Eu am rar musafiri, aproape niciodată. Uneori, câte o fată, vreo colegă mai tânără de-a mea se abate pentru o clipă pe aici, dar şi asta se întâmplă foarte rar, fiindcă, sărăcuţele, nu au timp deloc şi apoi le place mai bine să se adune cu tineretul. De altminteri, nici n-am pretenţii la nimeni. Fiecare îşi are ocupaţiile lui, relaţiile lui… Marile prietenii şi afecţiunea între oameni străini există numai în romane. Să ai nişte fiice, asta-i un lucru bun. O, nişte fiice…

Puse pe masă paharele cu ceai, tăie cu mare grijă şi aşează pe farfurie o franzeluţă; făcea totul zâmbind vesel.

— Sunt atât de bucuroasă să vă primesc în căsuţa mea! Eu fac totul singură în mica mea gospodărie, asta pentru a-i convinge pe oameni că femeia care duce o viaţă independentă şi aspiră la lumina ştiinţei nu trebuie să fie neapărat neajutorată în viaţa practică.

Cuvintele „independenţa femeii” şi „lumina ştiinţei” îi stârneau entuziasmul ori de câte ori le pronunţa şi din nou, cu un gest larg şi energic, ne arătă odaia şi lucrurile din

jur.

— E curat, totul orânduit şi deşi e un interior foarte modest, are oarecare eleganţă. Tapetul cu maci şi albăstrele eu l-am ales la prăvălie, când m-am mutat aici. Am şi floricele, şi un canar, şi desene pe pereţi aşa cum îmi plac mie… Poftim, să vină şi să vadă că o femeie care-şi câştigă singură bucăţica de pâine, dar idolatrizează ştiinţa, nu trebuie neapărat să umble nespălată şi nepieptănată.

— La cine te referi dumneata când spui „să vină şi să vadă” – am întrebat-o.

— Cum, nu ştii – exclamă ea – la căpcăunii aceia, la tiranii care dispreţuiesc legile divine şi omeneşti, care refuză femeilor dreptul la învăţătură şi la o viaţă independentă, iar atunci când una dintre noi face cea mai mică mişcare fără să le ceară voie, născocesc cele mai fantastice poveşti pe seama lor. O, dacă aş fi avut fiice…

I-am atras atenţia că e cam unilaterală în visurile ei cu cele douăsprezece fete pe care voia să le vadă pe toate cu câte o catedră universitară, doar mai existau şi alte ramuri ale activităţii omeneşti…

— Ei, bineînţeles – mă întrerupse ea – aşa vine vorba! Sigur că există şi alte ramuri de activitate, dar să-ţi povestesc cum mi s-au năzărit mie catedrele astea – şi râse vesel. Dumneata ştii că eu, în toată viaţa mea, n-am avut niciodată relaţii cu oameni învăţaţi. Mi-am petrecut toată tinereţea prin case de burghezi. Şi dumneata ştii cum e burghezia noastră. O singură dată în viaţă mi s-a întâmplat să întâlnesc un profesor universitar. Aveam pe atunci aproape treizeci de ani şi eram gata-gata să cad în genunchi în faţa acestui om. Un om de ştiinţă! Conduce generaţiile tinere spre lumina ştiinţei! Toţi m-au luat atunci peste picior, spunându-mi că şi printre oamenii de ştiinţă unii sunt într-un fel, alţii într-altul. Dar ce-mi păsa mie? Pentru mine el era un slujitor al ştiinţei şi atât. Privindu-l atunci pe acest om, mi-am spus: „De-aş fi eu în locul lui!” Parcă mă zăpăcisem din pricina acestor gânduri. Cum puteam eu, o biată râmă, să râvnesc la asemenea fericire! Dar după aceea mi-a trecut prin minte că dacă aş

avea o fiică… Şi de atunci, ori de câte ori mă gândesc la o fiică, de tot atâtea ori văd o fată frumoasă, sănătoasă, fericită, iubindu-şi mama din tot sufletul, şi alături de ea, o catedră universitară… Aşa îşi astâmpără unii oameni setea morală cu tot felul de năluciri… Câteodată simt în jurul gâtului braţele fiicei mele mult visate. Câteodată o şi aud vorbind de la catedră…

Când începuse să vorbească, zâmbea, la sfârşit avea lacrimi în ochi. Ca toţi cei ale căror lacrimi nu le bagă nimeni în seamă, şi nu le şterge nimeni niciodată, nu-i plăcea nici ei să fie văzută plângând. Roşi puţin şi alergă spre fereastră ca să-mi arate muşcata înfloritǎ din glastră.

Ne uitam tocmai la muşcată, când uşa se crăpă încet, iar în odaie se strecură o fetiţă de vreo zece ani, purtând o rochiţă ruptă şi lungă până în pământ, cu părul blond pieptănat spre spate, descoperindu-i obrajii bucălaţi şi trandafirii şi ochii albaştri, strălucitori. Stingherită de atâtea figuri necunoscute, se opri lângă uşă şi se lipi cu spatele de perete. Imediat după ea intră cu mai multă îndrăzneală un băiat ceva mai mărişor, desculţ, ciufulit, îmbrăcat cu o hăinuţă care nu-l mai cuprindea de mult, iar în urma lui, încă un copilaş, fetiţă sau băiat, nu puteai să-ţi dai seama, fiindcă purta numai un cămeşoi gros; era mult mai mic decât ceilalţi şi ţinea o bucată de pâine neagră în mână.

— Ce-i cu oaspeţii ăştia ciudaţi? am întrebat-o.

Domnişoara Antonina îşi pierdu cumpătul.

— Sunt copiii portarului casei acesteia, un om foarte sărac, iar pe deasupra şi beţivan…

— Elevii dumitale, nu-i aşa?

— Da, fetiţa este blândă şi prinde repede, băiatul la fel…

— Şi-i dai lecţii şi lui prâslea?

— O, nu, vine aşa, cu fraţii lui, când are poftă. Stă şi ascultă cum învăţăm. La Universitatea mea el este doar audient – mai adăugă.

Universitatea nu-i ieşea din minte nicio clipă.

— Câte lecţii ai în oraş?

— Opt.

— Va să zică, asta e a noua.

— Fireşte, opt şi cu unu fac nouă.

Când, împreună cu însoţitoarea mea, ne-am luat rămas bun de la domnişoara Antonina, copiii prinseseră curaj şi se învârteau în odăiţă ca la ei acasă. Fetiţa se înălţase pe vârfuri ca să-şi ia de pe scrin abecedarul şi caietul cu sublinieri groase, băiatul îşi ştergea tăbliţa, iar copilul cel mic se căţărase pe un taburet şi cu capul pe spate şi cu gura căscată, admira muşcata înfloritǎ. Coborând scările, mare ne-a fost uimirea întâlnind încă un copil sărăcăcios îmbrăcat, apoi încă unul şi încă unul.

— Unde vă duceţi cu toţii? l-am întrebat pe unul dintre copii.

— La domnişoara Antonina – mi-a răspuns un băieţaş care, după cum am aflat mai târziu, era slugă la o dugheană, unde spăla tacâmuri, deretica şi ducea pachetele cu târguieli la cumpărători acasă.

— Şi cât îi plătesc părinţii voştri domnişoarei Antonina pentru lecţii? l-am mai întrebat pe băiat.

— Da’ ce, parcă avem părinţi? îmi răspunse băiatul urcând treptele câte trei o dată.

După cum se vede, dragostea domnişoarei Antonina pentru „lumina ştiinţei” nu era deloc platonică.

Am cunoscut-o pentru prima oară pe domnişoara Antonina când era încă tânără de tot, n-avea mai mult de douăzeci şi patru de ani. Pe vremea aceea mai purta rochii colorate, părul negru, pieptănat cam pretenţios, dar de pe atunci îşi pierduse prospeţimea, era slabă şi ciolănoasă. Deşi se veştejise mult prea devreme, îşi păstrase prospeţimea sentimentelor, ajungând adeseori până la exaltare. Era al treilea post de profesoară pe care-l ocupa şi se iluziona a treia oară că a devenit pentru totdeauna sau pentru foarte multă vreme un membru definitiv acceptat al familiei care o angajase şi în mijlocul căreia trăia. De fapt, deşi membrii acestei familii erau oameni corecţi şi bine crescuţi, nici prin minte nu le trecea s-o adopte ca pe unul de-ai lor. Dimpotrivă, această familie se

considera bine alcătuită aşa cum era şi nu simţea nevoia să se mărească, primind în sânul ei oameni străini. Se purtau frumos cu profesoara, dintr-un fel de decenţă şi din bunăvoinţă. O ţineau la ei pentru că socoteau mai util s-o păstreze decât să o concedieze. Dar chicoteau pe ascuns de excesul de sensibilitate pe care-l manifesta cu diverse prilejuri, de patosul cu care se exprima câteodată, de buclele pe care le îngrămădea pe frunte şi de nopţile pe care le pierdea aplecată deasupra cărţilor. Râdeau pe seama ei cu atâta discreţie, încât ea n-a băgat de seamă niciodată. În schimb, orice gest de politeţe mai evident, orice strângere de mână sau cuvânt binevoitor, deveneau în ochii domnişoarei Antonina mărturia unor simţăminte fierbinţi şi trainice. Ea se topea toată de recunoştinţă şi devotament şi-l servea pe oricare, când i-o cerea, cu pasiune şi râvnă. În primul rând, se simţea trup şi suflet alături de elevii ei. Era într-adevăr interesant spectacolul cum în relaţiile cu elevii lupta cu eroism împotriva impulsivităţii sale înnăscute şi a culturii ei insuficiente. Pensionul în care învăţase domnişoara Antonina ceea ce ştia era o şcoală foarte modestă. De aceea, la început, ea nu putuse să predea decât unor începători. Aici însă, în cea de-a treia casă în care fusese angajată, dădea lecţii de învăţământ mediu. Progresul acesta nu se înfăptuise de la sine. Îşi petrecuse vreo cinci sute de nopţi cu tot felul de gramatici, cel puţin trei sute stând aplecată asupra manualelor de istorie şi geografie şi vreo sută cincizeci cu aritmetica. Astea erau cam toate materiile ce i se pretindea să le cunoască. E drept că i se pretindeau şi altele, cu multă stăruinţă chiar, de pildă muzica, dar în acest domeniu domnişoara Antonina n-ar mai fi izbutit să-şi perfecteze cunoştinţele cu niciun fel de efort. N-avea ureche muzicală şi, deşi degetele ei erau lungi şi delicate, loveau întotdeauna şi fără excepţie câte două clape deodată. Aşadar, în ce priveşte muzica, se dădu bătută. În schimb, ori de câte ori o întreba cineva de ce arde lumina în odaia ei toată noaptea, ridica fruntea şi, cu ochi strălucitori, răspundea sfidător, ba chiar cu un fel de

mândrie:

— Mă cultiv.

A se cultiva era ambiţia ei, pasiunea ei, suprema aspiraţie a întregii ei tinereţi. Uneori folosea metode ciudate: aşa, de pildă, pentru a face exerciţii de limbă franceză tradusese câteva romane franţuzeşti şi învăţase să recite pe dinafară fragmente întregi. Ca să-şi lărgească cunoştinţele despre viaţă şi oameni, studiase timp de câteva luni o lucrare de mari dimensiuni despre strategia militară. Această orientare specială a studiilor ei era rezultatul unei pure întâmplări. Stăpâna casei citea romane franţuzeşti. Stăpânul era un fost militar, aşadar găsi în vechea bibliotecă a familiei romane de Sue[8], Dumas[9] şi Sand[10] precum şi volumul de strategie – şi după ce le şterse de praful care se aşternuse peste ele de-a lungul anilor, le declară comori regăsite. Alte cărţi, acolo, în casă, nu erau, iar ea cum şi de unde ar fi putut să-şi procure? Avea o leafă mică, din care trimetea trei sferturi mamei ei bolnave. Din restul banilor îşi făcea rochii ieftine, străduindu-se ca în ce priveşte culoarea şi croiala să aibă în ele ceva „poetic”. Aspiraţia spre poezie în modul de a se îmbrăca şi sumedenia de buclişoare îngrămădite pe frunte dovedeau că în această perioadă a vieţii ei, în afară de cele două aspiraţii pomenite mai înainte, domnişoara Antonina mai avea încă una potrivită cu vârsta ei. Fără îndoială, visa câteodată să iubească, să fie iubită şi să se mărite. Dar este sigur că acest fel de dorinţe şi de visuri se aflau împinse undeva, pe un plan foarte îndepărtat. În primul rând, ţinea să ajungă membră a unei familii şi să se cultive. De altminteri, era perfect sigură că-şi realizase prima

8 Eugène Sue (1804-1857), romancier francez, autorul cunoscutei lucrări „Misterele Parisului”. (n.t.)

9 Alexandre Dumas (1803-1870), autor a numeroase romane de aventuri, cu caracter istoric, ca de pildă „Contele de Monte Cristo”, „Cei trei muşchetari” etc. (n.t.)

10 George Sand (pseudonimul literar al scriitoarei Aurore Dupin-Dudevant) (1803-1876), autoarea multor romane sentimentale, cu caracter social, foarte populare la vremea lor. Operele sale au fost create sub influenţa socialismului utopic. (n.t.)

dorinţă şi că e pe cale s-o realizeze pe a doua, când o lovi ca un trăsnet vestea că timp de doi ani întregi trăise sub vraja unei iluzii şi că, întrucât elevele ei trebuiau să înceapă studiul muzicii, ea urma să plece din această casă. Cum aşa?! Va să zică această familie unde era iubită şi respectată o considera totuşi drept o persoană străină, de care avea nevoie numai pentru un timp? Cum aşa? Va să zică nu era iubită cu adevărat, ba o şi expediau când nu putea mulţumi unele pretenţii! Era a treia surpriză de acest fel, dar făcu asupra ei o impresie tot atât de puternică, poate mai puternică decât prima sau a doua. Uită şi de faptul că trebuia să se cultive. Timp de două săptămâni plânse noapte de noapte. Îşi frângea mâinile prin toate cotloanele casei şi colţurile grădinii şi de rămas bun sărută mobilele şi copacii. Copiii, deşi erau mari şi grei, îi ridica în braţe strângându-i gata să-i înăbuşe, şi le turna în ureche o cantitate nesfârşită de expresii duioase. La urmă, când se urcă în trăsură cu obrazul umflat de plâns, istovită, aproape bolnavă, şi ieşi pe poarta frumosului conac, îşi plimbă privirea goală peste câmpuri şi cerul de toamnă, fiindcă încerca sentimentul că lumea întreagă era un nemărginit pustiu, părăsit şi îngheţat.

În cea de-a patra casă rămase ceva mai mult decât în a treia, ba s-ar putea spune chiar neobişnuit de mult. Stătu acolo trei ani încheiaţi. Faptul se datora progreselor pe care le realizase în cultura ei şi care-i permiteau să ducă ceva mai departe instrucţia elevelor sale. Dar mai cu seamă se datora unei bătrâne, bunicii, care avea pentru dânsa o deosebită afecţiune şi a cărei slugă şi victimă devenise. Cum de data asta nu se mai putea amăgi cu privire la sentimentele stăpânilor casei, oameni înfumuraţi şi reci, neputând să-şi apropie copiii, puţin dotaţi de natură şi prost crescuţi, domnişoara Antonina se ataşă, am putea spune se lipi, de bătrânică. În primul rând, îşi creă despre ea o imagine idealizată. În realitate, femeia asta de peste optzeci de ani, chiar dacă avusese cândva anumite însuşiri ale minţii şi ale sufletului, era acum o infirmă în care mai pâlpâiau numai resturile unui suflet omenesc. Pentru

domnişoara Antonina însă, capriciile copilăreşti, sporovăiala fără rost constituiau „o splendidă şi înduioşătoare măreţie a bătrâneţii”. Bătrânica îi amintea de propria ei bunică pe care o iubise foarte mult şi o pierduse în copilărie, iar pe de altă parte, avea un păr lung şi des, alb ca neaua, cu sclipiri de argint. Domnişoara Antonina petrecea ore întregi stând în genunchi sau şezând pe un taburet lângă patul bătrânii, îi ţinea de urât istorisindu-i romanele lui Sue şi George Sand, îi servea supa şi îi făcea fierturi din ierburi, o îngrijea când era bolnavă şi îi împingea căruciorul pe aleile umbrite ale grădinii. În schimb, bătrâna îi permitea s-o numească bunicuţă şi din când în când o alinta, spunându-i Antoşia. Acest lucru îi făcea o plăcere deosebită domnişoarei Antonina. Încetul cu încetul, întreaga povară a „măreţiei bătrâneţii” trecu pe umerii ei. Ea o considera drept o dovadă de încredere şi stimă, ceea ce îi umplea sufletul de dragoste şi recunoştinţă pentru stăpânii ei, care o priveau însă foarte de sus. A doua fericire pe care i-o oferea casa asta constituia posibilitatea de a-şi continua studiile prin lectura filozofilor germani. Fiind un mare admirator al lor, stăpânul casei avea o colecţie întreagă din operele lor. Aşadar, când nici bătrâna şi nici copiii nu aveau nevoie de serviciile ei, ea citea; citea mereu din filozofii germani. Trecură câteva luni până să-şi dea seama că nu pricepe nimic şi că tot efortul ei fusese inutil. Altădată, lucrul acesta ar fi umplut-o de tristeţe. Acum însă nici nu se gândea să se plângă că-şi irosise timpul şi puterile, fiindcă bătrânica se apropia evident de clipa în care „măreţia bătrâneţii” cedează locul „spaimei morţii”.

Muri.

Înainte de a-şi da sufletul, cu ultimele puteri ce-i mai rămăseseră, căută din ochi printre cei de faţă pe domnişoara Antonina şi când aceasta îngenunche lângă patul ei, îi puse mâna uscată pe creştet, în semn de binecuvântare. Domnişoara Antonina îşi aminteşte această clipă şi această binecuvântare mută cu mare emoţie. O numeşte una din cele mai frumoase amintiri ale ei. Dar una

din amintirile cele mai neplăcute a fost darul pe care i l-a făcut peste câteva zile stăpâna casei, ca recompensă pentru simpatia ce i-o purta bunicii, constând dintr-o rochie de mătase şi o broşă de aur curat – dar pe care-l refuză – precum şi ştirea că înainte de a începe vacanţa urma să plece din casa lor. Domnişoara Antonina plecă, părăsind casa altfel decât o părăsise pe cea precedentă, fără lacrimi, fără să-şi frângă mâinile, fără să îmbrăţişeze pereţii şi scaunele… Poate că ar fi plecat şi singură, fiindcă după ce o pierduse pe bătrânică şi după dezamăgirea ce o încercase cu filozofia germană, nu o mai lega nimic de casa asta.

Când trecu prin faţa cimitirului care se afla la câteva verste de curte, ceru vizitiului să oprească, intră în cimitir, stătu câteva clipe pe iarba de pe marginea mormântului, apoi, cu lacrimile pe obraz, se întoarse la trăsură şi plecă.

Domnişoara Antonina făcea parte din acea categorie de făpturi omeneşti care sunt în permanenţă preocupate de ideea perfecţionării muncii lor. Ea nu ştia ce înseamnă să facă un lucru de mântuială sau la întâmplare. Sărea din aşternut foarte devreme dimineaţa, cu o energie nestăpânită, întindea în mod maşinal mâna să ia ceasul. Era de mulţi ani profesoară, totuşi ori de câte ori avea o lecţie cu elevele ei, simţea o nelinişte lăuntrică pe care încerca să o stăpânească, dar care se putea citi în ochii ei scânteietori. Această nelinişte, în loc să scadă cu vârsta, spori. Cu preferinţa ei pentru definiţii solemne, spunea: „Învăţământul este un apostolat”. Şi cu ardoarea unui apostol, îşi împăna orele de limbi străine, geografie şi aritmetică, cu lungi expuneri despre importanţa muncii, măreţia ştiinţei şi alte asemenea lucruri frumoase şi înălţătoare. Nu s-ar putea spune că aceste învăţăminte frumoase corespundeau unui sistem pedagogic bine definit. Fără să vrea, şi fără s-o ştie, domnişoara Antonina le amesteca cu expresii şi întorsături de fraze, reminiscenţe ale traducerilor pe care le făcuse ca exerciţiu de limbă franceză, sau ecouri ale filozofiei germane, pe care o studiase cu scopul de a se cultiva. Înflăcărarea de

care era cuprinsă vorbitoarea, gesturile şi mimica ei, stârneau zâmbete batjocoritoare pe feţele copilăreşti ale elevilor. Unii copii, ascultându-i discursurile moralizatoare, abia îşi stăpâneau râsul, alţii o ascultau cu multă atenţie, fără să înţeleagă nimic; în sfârşit, erau şi dintre aceia care înţelegeau câte ceva şi dovedeau această înţelegere parţială în progresele lor ulterioare la învăţătură. Aceşti copii îi făceau domnişoarei Antonina multă bucurie. Ca nişte picături de rouă îi alinau fruntea dogorâtoare.

Odată, după ce o pierduse pe bătrână, domnişoara Antonina găsi o elevă ideală, la care visase întotdeauna, dar despre care se îndoia că o va mai găsi vreodată.

Era o fetiţă înţelegătoare, vioaie, sensibilă, şi nu numai că învăţa excelent la gramatică, geografie, istorie şi aritmetică, dar dovedea o înclinare deosebită pentru ceea ce domnişoara Antonina numea „filozofia învăţăturii”.

Nu numai că asculta cu toată atenţia, ba chiar cu aviditate prelegerile lungi şi înflăcărate despre muncă, învăţătură şi aşa mai departe, nu numai că-şi însuşea repede sensul lor, dar cu imaginaţia ei de copil stârnită de flacăra din sufletul profesoarei, încerca să le aplice cu mult zel, de câte ori avea prilejul. Aşa, de pildă, plimbându-se într-o zi şi întâlnind un copil în zdrenţe, îşi scoase pantofiorii eleganţi şi-i dărui copilului sărman. Interzise slujnicelor să-i spună „domnişoară” şi le sărea mereu de gât să le sărute. Citea până noaptea târziu, cu efecte proaste asupra sănătăţii ei, dar spre imensa bucurie a domnişoarei Antonina, care studiase, cu mari eforturi, strategia militară şi filozofia germană, dar n-avea habar despre igienă în general, iar despre igiena copiilor aflase doar din auzite. De altminteri, toată viaţa dispreţuise trupul şi nevoile lui. Pentru ea totul era sufletul. „O să ajungă un suflet mare şi curat”, spunea despre această fetiţă mai deosebită, care, neglijată de mama ei, o văduvă frumoasă şi petrecăreaţă, se legase sincer de domnişoara Antonina.

Timp de doi ani fetiţa şi profesoara nu se despărţiră nicio clipă. Fetiţa aceea palidă, firavă, nervoasă însemna

pentru domnişoara Antonina universul întreg. În afara ei nu mai vedea nimic şi pe nimeni. Uită cu totul de acel ceva poetic din ţinuta şi îmbrăcămintea ei. Încetă să-şi mai răsucească părul în bucle, în schimb acorda tot mai multă atenţie învăţăturii. Visul ei cel mai scump era acum să ştie atât cât îi era necesar ca să poată duce până la sfârşit educaţia fetiţei. S-o însoţească în lume şi s-o conducă în viaţă, să intre definitiv în familia ei, să rămână pentru totdeauna împreună cu ea, poate chiar să-i legene şi să-i înveţe copiii, i se părea domnişoarei Antonina a fi culmea fericirii râvnite, precum şi cea mai posibilă dintre alternative.

Din mintea şi sufletul ei nu dispăruse încă expresia: pentru totdeauna. De astă dată n-o ameninţa nici necunoaşterea muzicii, pe care i-o preda elevei sale altcineva. În ce priveşte celelalte discipline, domnişoara Antonina avea desăvârşită încredere în forţele proprii.

Petrecu multe ceasuri până noaptea târziu sau dimineaţa în zori în faţa mesei încărcate cu tot soiul de manuale şi metode. Învăţa cu atâta înverşunare, încât paloarea şi slăbiciunea ei făceau progrese rapide şi evidente. Se arăta mult mai aspră faţă de oamenii din jur şi mult mai austeră în îmbrăcăminte, în schimb purtarea ei faţă de fetiţă era mai veselă şi mai tinerească decât oricând. Fără să-şi dea seama, născocea poveşti minunate cu care o amuza şi instruia. Fără să bage de seamă, învăţă să alerge şi să râdă, iar lecţiile le preda cu şi mai multă reculegere, îmbinându-le cu jocuri vesele. Mai târziu, când se gândea îndărăt, nu putea pricepe nici de unde avusese pe atunci atâta forţă fizică, încât izbutea să ridice în braţe, ca pe un fulg, fetiţa care împlinise doisprezece ani, nici cum de trecea vremea atât de repede, încât ceasurile târzii ale amurgului, pe care le petreceau amândouă râzând, una lângă alta, într-un colţ de salon, se topeau în lumina tulbure a răsăritului ce se îngâna cu flacăra lividă a lămpii rămasă aprinsă toată noaptea. În amurg, stând una lângă alta, profesoara şi eleva declarau într-un glas şi cu aceeaşi adâncă convingere: „Nu ne vom despărţi niciodată”.

Câteva luni mai târziu, una din rudele fetiţei, o persoană serioasă, îi atrase atenţia mamei acesteia că o profesoară ca domnişoara Antonina nu era în măsură să se ocupe de educaţia unei moştenitoare bogate, menită să strălucească în societate, că fata are nevoie de studii mai temeinice şi mai cuprinzătoare şi că trebuie să-şi cultive talentele. Ce-i drept, ruda aceea avea perfectă dreptate. Tânăra şi frumoasa văduvă acceptă cu plăcere ideea de a-şi da fiica la un pension, mai ales că prin plecarea din casă a fetiţei, mama îşi prelungea tinereţea încă o bucată de vreme.

Fata urma să intre la un pension. Cu câteva săptămâni mai înainte, profesoara părăsi această casă. Într-o dimineaţă frumoasă, ieşind în pridvor îmbrăcată în costumul de voiaj, domnişoara Antonina nu văzu nici albastrul cerului, nici iarba ce acoperea pământul, nici soarele, nici oamenii. Nu plângea. Îşi simţea gura arsă, mâinile îi tremurau şi pe obrajii ei galbeni ardeau pete roşii. Cu mâinile tremurătoare, îşi mai îmbrăţişă o dată eleva, care-i şoptea ceva la ureche. Îi spunea probabil că n-o s-o uite niciodată şi că îndată ce va ieşi de la pension… Domnişoara Antonina crezu spusele fetiţei, pentru că zâmbi şi pe faţa ei apăru o expresie de consolare.

Se urcă în trăsură şi plecă.

Puţină vreme după aceea, în viaţa domnişoarei Antonina interveni o întâmplare ciudată faţă de existenţa ei de până atunci. Avea un pretendent. Îl refuză. Era un bărbat nu prea bătrân, un om înstărit, care locuia la ţară, corect şi destul de mărginit. Pentru dânsa însemna o partidă excelentă, fără îndoială ultima posibilitate de a se căsători. Aşadar, constituia certitudinea unui viitor liniştit şi din multe puncte de vedere chiar fericit. Toate acestea le simţea şi le recunoştea singură. Totuşi, luptă cu ea însăşi şi se codi multă vreme. În cele din urmă, când trebui să-şi dea definitiv consimţământul, refuză. Toată lumea zicea că e nebună, chiar ea mărturisea mai târziu, uneori, că „judecând după concepţia curentă”, a comis într-adevăr o greşeală, dar – mai adăuga – nu putuse să procedeze altfel. „Era un om bun, cinstit, însă nu avea habar de ştiinţă,

idealuri ori probleme literare, *pani* dragă. Nu exista între noi o identitate de vederi, nu mă simţeam ataşată de el. Să mă căsătoresc fără afecţiune şi fără identitate de vederi, ar fi însemnat pentru mine să-mi reneg sufletul şi să ajung un parazit pe arborele sfânt al familiei. N-am fost în stare s-o fac". Cei care o cunoşteau din prima tinereţe susţineau că trebuie să fi fost cândva foarte îndrăgostită. Fusese vorba de un frate sau un văr al stăpânei casei. Era însă doar o presupunere, fiindcă domnişoara Antonina nu mărturisise nimic niciodată. De câteva ori fusese prinsă în flagrant delict uitându-se la fotografia unui bărbat, pe care o ascunsese după aceea în fundul unei casete. Se prea poate ca ecourile emoţiilor, suferinţelor şi nădejdilor încercate cândva să fi fost cauza pentru care la vârsta de treizeci şi unu de ani refuzase să accepte creanga ce i se întindea din „sfântul arbore al familiei".

Mai târziu, încercă zguduiri morale de alt soi. Pentru prima oară în viaţă se afla într-o familie ai cărei membri dispuneau cu toţii de o înaltă pregătire culturală. Oaspeţii casei aveau şi ei însuşiri intelectuale deosebite. Acolo, ca printr-o străfulgerare, înţelese pentru prima oară pe ce căi trebuie să păşeşti în viaţă ca să te cultivi. Din discuţiile ce se purtau în jurul ei şi din cărţile de care era plină casa, află că de-a lungul multor ani, închipuindu-şi că se cultivă, nu făcuse de fapt nimic, iar ceea ce făcuse cu un efort extraordinar, „se potrivea cu cultura – aşa cum spunea ea după aceea – *pani* dragă, ca nuca în perete". Făcând această descoperire, îşi frânse mâinile şi o podidiră lacrimile. Dar plânse scurtă vreme. Până acum n-avusese vreme, pentru că avea în grijă trei copii. După aceea îi trecu prin minte că n-avea decât treizeci şi doi de ani, vârsta asta nu înseamnă încă bătrâneţe. Pe învăţatul stăpân al casei îl rugă s-o îndrumeze, cultivatei soţii a acestuia îi ceru ajutorul şi se apucă să înveţe totul „*ab ovo*". Era ajutată în munca ei cu sinceritate şi pricepere, iar ea însăşi învăţa cu o naivă înflăcărare de fată tânără. Începuse să zărească tot mai limpede, tot mai îndeaproape „lumina ştiinţei", când părinţii elevilor ei, ruinaţi, au fost

nevoiţi să-şi arendeze pământurile şi se hotărâră să se mute la oraş ca să poată da copiilor o educaţie mai potrivită şi mai ieftină. Domnişoara Antonina părăsea casa cu câteva zile mai înainte.

Ieşi din camera ei îmbrăcată în negru, dreaptă, ţeapănă şi cine ar fi văzut-o atunci pentru prima oară, ar fi gândit că e o femeie aspră şi veşnic supărată. Fruntea îi era plină de încreţituri, în ochi avea o lumină sumbră, mersul şi gesturile erau bruşte şi sacadate. Totuşi de la stăpânul şi de la stăpâna casei îşi luă rămas bun cu respect, pe copii îi îmbrăţişă cu dragoste, se urcă tăcută în trăsură şi plecă.

*

De atunci schimbările treptate petrecute în înfăţişarea, cât şi în felul ei de a se comporta îndepărtau pe cei din jurul ei. De altminteri, nici ea nu se mai aştepta la bunăvoinţa nimănui. Atunci trebuie să-şi fi spus, pentru prima oară, că „toţi pereţii caselor sunt reci şi toate inimile străine”, şi că „marile prietenii şi afecţiunea între oamenii străini… există numai în romane”. Îşi spuse răspicat lucrul acesta şi din marea cu iluzii roze în care plutise toată tinereţea, se trezi în apele amare ale neîncrederii şi suspiciunii.

Neîncrederea şi suspiciunea i se citeau în ochi chiar şi atunci, şi mai ales atunci, când cineva îi adresa cuvinte binevoitoare, pornite din inimă. La cel mai neînsemnat gest de simpatie, te străpungea cu privirea, vrând parcă să cerceteze dacă nu eşti ironic cu ea sau dacă nu cumva o iei în râs. Nici după ce se convingea că nu era vorba de glumă şi nici de ironie, nu se înduioşa; „prietenia – spunea ea – e ca vântul, zboară şi se duce. Celui care, fiind de vârsta mea, ar mai avea încredere în prietenie, trebuie să-i spun că este un copil bătrân”. Această adâncă neîncredere în oameni izvora oare dintr-o rană sufletească care o făcea să sufere întruna?

Nu vorbea cu nimeni, niciodată, despre lucrul ăsta, dar înceta să mai lege prietenii cu oameni care, la rândul lor, nici nu visau să se apropie de dânsa. Era o atitudine

firească şi justificată, atât de o parte cât şi de cealaltă. Tot atât de firesc şi de justificat apare faptul că în următorii câţiva ani domnişoara Antonina a schimbat des casele. Într-un loc nu voia să mai rămână, într-altul nu voiau s-o mai ţină. Avea acum preferinţele şi pretenţiile ei. O casă i se părea prea zgomotoasă, alta prea liniştită, într-un loc era prea cald, într-altul prea frig. Dormind şi făcând lecţiile cu copiii într-o odaie prost încălzită iarna, având patul lângă fereastră, se îmbolnăvi de reumatism; la început făcu o formă uşoară, dar foarte supărătoare. Dacă lucrul acesta s-ar fi petrecut mai demult, ar fi suportat totul cu răbdare şi în tăcere, şi în schimbul unui singur cuvânt bun sau al unui zâmbet prietenesc, ar fi acceptat să contracteze chiar şi o boală de plămâni. Acum însă relaţiile dintre stăpânii casei şi profesoară fiind cu totul diferite, domnişoara Antonina se consideră jignită că nu i se arătase suficientă grijă pentru confortul şi sănătatea ei şi ceru să i se înhame caii la trăsură. Tot acum îşi spuse: „Ajunge cu umblatul din casă în casă, m-am săturat să tot tocesc praguri străine!” O cuprinse o dorinţă pătimaşă, nestăpânită, să-şi aibă colţişorul ei. Îşi pierduse mama pentru care muncise în tinereţe. Acum era singură de tot şi răspundea numai pentru ea însăşi. Se mută la oraş, închirie o odăiţă la mansarda unei clădiri cu trei etaje, o aranjă ţinând seama mai puţin de gusturi cât de principii şi, având ceva relaţii în oraş, începu să dea lecţii pe la casele elevilor.

Când se mută în odăiţă, îmi spuse: „Încerc un sentiment de parcă m-aş întoarce dintr-o călătorie de şaptesprezece ani. Am pornit când eram o fetişcană, tânără de tot. Şaptesprezece ani am călătorit, *pani* dragă, şi acum…”

Tăcu şi se adânci în gânduri. Neobişnuită cu confidenţele, se întreba desigur în sinea ei: ce lăsase şi ce adusese din această călătorie?

*

Era o zi de iarnă, geroasă şi vântul bătea cu putere. Viscolul smulgea de pe acoperişuri şi de pe pământ zăpada

îngheţată şi, şuierând şi gemând, rostogolea valuri de pulbere albă pe străzile oraşului. Totul era alb şi părea învăluit în ceaţă. Pe streşinele caselor şi pe crengile îngheţate ale arborilor croncăneau ciori, prin mijlocul drumului treceau grăbite trăsuri stârnind clinchetul clopoţeilor, iar trotuarele erau pustii. Prăvăliile stăteau ferecate de teama vântului şi a zăpezii. Porţile caselor erau şi ele închise, iar ferestrele cu geamuri albe tăceau. Asurzită de şuierul vântului, orbită de zăpada care mă lovea în faţă şi peste ochi, am zărit totuşi silueta lungă şi neagră lunecând şi tăind troienele de zăpadă. Apoi mi-am dat seama că în faţa mea mergea o femeie îmbrăcată cu o blană strâmtă, cu rochia ridicată până la glezne, cu mâinile vârâte în mânecile şubei. Femeia aceea subţire, cu spatele drept, umbla repede şi cu paşi egali, de parcă nici n-ar fi simţit viscolul şi vârtejurile de zăpadă. Vântul îi umfla bezmetic marginile voaletei negre, ea însă mergea înainte fără să se aplece, fără să-şi încetinească paşii. Ajungând-o din urmă, am strigat-o:

— Domnişoara Antonina!

Se opri brusc, dar când vru să întindă mâna şi să-mi răspundă la salut, păru gata să cadă şi se sprijini de stâlpul felinarului. Era foarte palidă, ţinea gura întredeschisă, se sufoca.

— Nu-i nimic – mă asigură, făcând un deosebit efort să-mi zâmbească şi să-mi vorbească. M-ai speriat strigându-mă pe neaşteptate. Umblam adâncită în gânduri.

— Dumneata nu te-ai speriat, ci eşti prea obosită. Dacă ieşi pe o vreme ca asta…

— Eu, obosită? Asta-i bună! Eu fac curse lungi, nu ca asta, şi umblu pe nişte viscole! O femeie care munceşte trebuie să fie puternică.

Punându-şi brusc teoria în practică, îşi îndreptă spinarea şi porni. Lucru ciudat! Umbla iar repede, cu paşi egali, cu spinarea dreaptă şi capul în sus. Şi în urma ei vântul îi răsucea marginea voaletei de pe cap.

— Încotro te duci?

— Cum încotro? La lecţii, fireşte!

— La prima oră?

— Dar cât e ceasul acum?

— Mi se pare, cam vreo douăsprezece.

— Mi se pare… ce obicei nenorocit au femeile că nu ştiu niciodată exact cât e ceasul! Uite, de-aia la ele toate-s alandala, iar bărbaţii le dispreţuiesc şi le iau în râs…

În clipa aceea însă era evident că cerul îşi bătea joc de noi. Viscolul mă zvârli câţiva paşi îndărăt, până spre zidul unei case, iar pe ea o sucea şi-o zgâlţâia de-ai fi zis că acuşi cade în genunchi. Ca să-şi păstreze echilibrul, desfăcu larg braţele, se învârti de câteva ori în cerc şi iar stătea dreaptă, bine înfiptă pe picioare.

— Ce uragan afurisit! bombăni ea – o să întârzii de la lecţii.

— E prima lecţie astăzi? îmi repetai întrebarea.

— Cum poţi să pui asemenea întrebări? N-ai spus chiar dumneata că e ora douăsprezece? Ce-s eu, parazit, să stau până-n prânz cu braţele încrucişate? De la ora opt sunt în oraş. Mă duc acum la lecţia a patra.

— De unde vii şi unde te duci?

Venea de la un capăt al oraşului şi se ducea spre celălalt. Mai făcurăm o bucată de drum împreună, apoi îmi luai rămas bun de la ea, căci ajunsesem. Când să intru pe poarta casei, se întoarse câţiva paşi şi mă apucă de mână.

— Treci pe la mine, într-una din zilele astea… grozav de multă plăcere îmi face să primesc prieteni vechi… dar te rog, înainte de ora opt, fiindcă la opt deschid universitatea.

Îmi strânse mâna cu putere. Pe sub voaleta plină de chiciură, mă privi cu ochii ei negri şi trişti.

Să umbli pe stradă în tovărăşia ei era uneori un lucru destul de complicat. Purtând pantofi groşi şi galoşi ca să-şi cruţe încălţămintea, clefăind prin noroaie şi străbătând porţiunile cele mai lunecoase cu un pas sigur şi egal, de parcă ar fi păşit pe cel mai neted asfalt, arunca priviri repezi şi ascuţite în jur şi comenta cu glas tare şi energic tot ce vedea. Femeile elegante pe care le întâlnea pe stradă sau cele cucernice, umblând prin preajma

bisericilor cu cărţi de rugăciuni în mână, îi provocau adevărate crize de indignare. Se oprea în drum, întorcea capul după ele şi, gesticulând energic, le califica de păpuşi, lipitori, paraziţi care sug vlaga „arborelui societăţii”. Atunci ochii îi ardeau ca două boabe de fosfor, iar sprâncenele îmbinate dădeau frunţii ei un aer dureros şi ameninţător. Cunoscuţilor le spunea de la obraz ce crede despre ei. Mamele elevilor ei, preocupate ca fiicele lor să semene aidoma cu desenele din jurnalele de modă, erau muştruluite astfel:

— Să vă fie ruşine! Vreţi să faceţi din fiica dumneavoastră un parazit şi să ucideţi în germene ideea emancipării femeii? Vă felicit, dar nu vă invidiez… Frumos lucru să ai pe conştiinţă frânarea progresului omenirii!

Când era contrazisă în problema „emancipării femeii”, lua foc şi, alături de nenumărate alte argumente, invoca invariabil şi următorul argument:

— Douăsprezece fiice şi douăsprezece catedre, asta n-o să mi-o scoată nimeni din cap! Nimeni nu izbutea să-i scoată din cap nici ideea că toţi elevii şcolilor din oraş, indiferent de calităţile lor, constituiau cea mai frumoasă podoabă şi mai înaltă nădejde a omenirii, iar într-o inimă bine alcătuită nu puteau trezi decât sentimente delicate. Văzând stolurile de copii risipindu-se din şcoală în stradă, privirea îi devenea strălucitoare, toată faţa îi era scăldată de bunătate şi duioşie.

Avea numeroase cunoştinţe printre oamenii mărunţi, mulţi copii o salutau zâmbind, sau chiar i se aruncau de gât şi o sărutau. De cele mai multe ori erau copii cu feţe triste şi palide. Se vede că-i mulţumeau astfel pentru ceva. Pentru ce anume însă, n-am aflat niciodată.

În fiecare dimineaţă, după ce-şi mătura odăiţa, stropea florile şi dădea de mâncare canarului, îşi spunea: „Marş în oraş!” şi o pornea. Pe scări o lăsa mai moale cu mărşăluitul. Urca din ce în ce mai greu la etajele de sus. Se străduia s-o ascundă, dar nu putea.

— Nu-s chiar aşa bătrână – spunea râzând, strângând din ochi de durere.

Bătrână nu era, nu împlinise nici patruzeci de ani. Dar odată îmi mărturisi că reumatismul de care suferea din anul când pentru ultima oară mai fusese angajată internă, o supăra din ce în ce mai des şi mai tare. Îmi mărturisi acest lucru cu un glas atât de încet, de parcă ar fi vrut să-mi dea să înţeleg că era o taină pe care mi-o încredinţa numai mie.

— Odăiţa asta a mea e foarte drăguţă. E însă cam rece iarna şi cam umedă primăvara. Să schimb locuinţa e un lucru foarte greu.

Mi-am dat seama că greutatea consta din motive financiare, dar şi de natură sufletească. O locuinţă mai bună şi mai sănătoasă depăşea posibilităţile ei, dar în acelaşi timp ar fi lipsit-o de tapetul drag cu flori de câmp şi de recunoştinţa copiilor, ale căror cuvinte de mulţumire picurau pe drumurile oraşului la picioarele ei, încălţate cu galoşi noroiţi, ca nişte perle…

Aş fi vrut să mai discut cu dânsa despre suferinţele ei, poate să-i mai dau vreun sfat, dar ea schimbă repede tema discuţiei şi începu să-mi vorbească despre diverşi romancieri, poeţi, filozofi, precum şi despre diferite alte „probleme şi idei”. În lumina înserării odăiţa ei părea un furnicar de nume proprii, date şi cifre care-i curgeau din gură ca grindina. Şezând pe un scăunaş, în faţa sobei, recită cu braţele desfăcute patetic un fragment dintr-un poem al cuiva, întrerupându-se uneori ca să sufle în focul din samovar. Cum în poem era vorba şi de Napoleon I, terminând recitarea, îmi pomeni ceva despre strategia militară… Am îndrăznit să întrerup această discuţie doctă cu întrebarea cât câştiga cu lecţiile. Se posomorî şi tăcu o clipă. Nu-i plăcea deloc să i se pună întrebări în legătură cu propria ei persoană, presupunând anumite intenţii ironice. De data asta însă, fie din ospitalitate, fie că o îmblânzise amurgul, colorat cu flăcările roşiatice ale focului, îmi răspunse:

— La început n-o duceam rău deloc. Acum e ceva mai prost fiindcă e o concurenţă mare.

— Concurenţă?

— Desigur. Suntem o sumedenie care dăm lecţii. Pe deasupra, fetiţele care termină acum liceul ştiu mai mult decât mine, predau mai bine şi obţin lecţiile cele mai bune.

Ştiu mai multe! Doamne! Şi ea care se cultivase atâta amar de vreme şi avea o erudiţie neobişnuită!

— Altădată aveam opt ore zilnic, acum mi-au rămas numai cinci şi tare mă tem… că la anul o să-mi rămână numai patru.

Nu mai pomeni nimic despre acest lucru, dar peste cinci minute rămase pe taburet tăcută şi gânditoare. Silueta ei se profila în întuneric ca o linie subţire şi neagră. Mâinile cu degetele lungi şi albe le ţinea nemişcate peste rochia neagră, obrazul era luminat de flăcările focului, iar în ochii cu privirea aţintită în depărtare jucau scântei tremurătoare. Îngândurarea ei vecină cu stupoarea, şi faptul că pentru prima oară de când o ştiam pronunţase cuvintele „mă tem”, mă îngrijoră.

Dar peste o clipă, se sculă iar repede în picioare, aprinse luminarea şi pregăti de ceai. În tot acest timp continuă să vorbească despre o mulţime de lucruri docte şi înălţătoare. Peste o oră odăiţa se umplu de copilaşi sărmani. Am rugat-o să-mi îngăduie să rămân.

Lecţiile ţinură două ore încheiate, în vremea asta odăiţa semăna cu o şcoală serală, cu întreg cortegiul de silabisire în cor după abecedar, cu scrisul cifrelor şi al literelor în caiete sau pe tăbliţe de ardezie, cu arătatul pe harta de pe perete, cu statul la colţ, note bune şi rele, etc. Totul se sfârşi cu o preafrumoasă poveste, născocită chiar de profesoară, în care era şi poezie, şi morală, şi tot felul de cunoştinţe despre lumea cea largă. Copiii o ascultau cu atenţie încordată, cu ochii mari deschişi şi gura căscată, iar domnişoara Antonina, stând pe scăunaş în mijlocul lor, îşi spunea povestea cu multă expresivitate, cu mimica, gesturile şi tonul declamator corespunzătoare. După ce sfârşi povestea, le împărţi copiilor chifle din făină neagră şi profesoara însăşi mâncă cu deosebită poftă o bucăţică. Apoi odăiţa deveni iar liniştită şi pustie, focul în sobă se stinse, era ora zece.

La lumina singurei lumânări, faţa domnişoarei Antonina arăta foarte istovită, ochii priveau stinşi şi spatele i se încovoiase, mâinile îi zăceau neputincioase în poala rochiei pline de firimiturile feliei de pâine ce o mâncase. Când mi-am luat rămas bun de la ea, stinse lumânarea şi aprinse o lămpiţă mică pentru noapte, atârnată în colţul odăii.

— Îmi permit luxul acesta, fiindcă nu-mi place întunericul şi nici nu prea pot să dorm noaptea.

Cine ar putea să ghicească şi să ne spună la ce se gândea şi ce simţea în nopţile lungi de iarnă, stând culcată pe patul tare şi îngust şi plimbându-şi ochii, de care nu se lipea somnul, pe tavan, pe pereţi, în timp ce umbrele obiectelor din casă se împleteau şi se desfăceau melancolic cu fâşiile galbene de lumină?

Din diverse pricini n-am văzut-o după aceea decât peste trei ani, şi întrebându-l pe portarul casei unde fusesem la ea ultima oară, îmi spuse că nu mai locuia de mult în casa aceea. Am întrebat de ea şi am căutat-o multă vreme, până am izbutit să aflu unde locuieşte. Era un lucru destul de firesc. De luni întregi n-o mai zărise nimeni.

Intrând pe coridorul lung al spitalului, cu pereţii albi şi pardoseala lucioasă ca oglinda, am întrebat un infirmier de dânsa. Îmi arătă o uşă din cele două rânduri de uşi ce se aflau de o parte şi de alta a coridorului.

Am intrat înăuntru.

Iar o odăiţă, dar fără tapete cu flori de câmp, fără tablouri, fără canar şi fără glastră cu garoafa înflorită. Liniile negre ale patului de fier se desenau în contururi severe pe pereţii albi ca zăpada şi atât de înalţi, încât erai nevoit să ridici mult privirea ca să zăreşti tavanul. Pe fereastra mare şi goală, cu storul galben ridicat, se zăreau vârfurile plopilor din grădina spitalului, clătinându-şi agale crengile desfrunzite în ceaţa deasă a toamnei. În faţa ferestrei se găsea uşa înaltă şi lustruită ca oglinda de atâta spălat. Lângă pat, o noptieră de fier, iar lângă perete o masă cu două scăunele galbene. Era curat, luminos, pustiu şi trist şi îngrozitor de plicticos. În odaia bine încălzită şi

aerisită de curând plutea o răceală insesizabilă şi un miros fad de medicamente.

Pe patul înalt de fier, pe aşternutul alb ca zăpada, acoperit de o pătură galbenă de spital, zăcea domnişoara Antonina. Părul ei cărunt, pieptănat spre spate, îi descoperea acum fruntea înaltă, bombată, care nu se vedea cu pieptănătura veche. Obrazul slăbit făcea să pară şi mai mare fruntea brăzdată de creţuri mici şi dese. Ochii adânciţi în fundul capului arătau ca o oglindă aburită. Buzele palide şi strânse exprimau o durere surdă. Obrazul ei galben contrasta cu albeaţa aşternutului, în schimb mâinile delicate, cu reţeaua de vinişoare albăstrui, păreau foarte albe pe cuvertura galbenă. La început nu mă recunoscu, vederea ei slăbise şi nici nu se aştepta la vizite, după aceea îmi zâmbi, îmi întinse mâna şi încercă să se ridice, dar nu putu. Era albă şi respira scurt şi şuierător. Rămase culcată şi îmi povesti că se află aici de câteva luni. A tot adunat în ea boala asta care, până în cele din urmă, a doborât-o. Boala i se fixase la plămâni, pentru că umblase mult pe viscol şi zloată, iar la lecţii trebuia să vorbească întruna. De altminteri, la urmă avusese din ce în ce mai puţine lecţii. Fusese nevoită să închirieze o locuinţă mai ieftină, care era mai rece şi mai umedă decât cealaltă. Când se îmbolnăvise, zăcuse mai întâi câteva luni acasă, dar după aceea… tratamentul era scump şi nici n-avea cine s-o îngrijească. Aici, la spital, o duce foarte bine. Medicii sunt buni, îngrijirea e şi ea bună şi i se dă tot ce cere. Câţiva oameni de treabă stăruiseră să nu stea într-un salon comun, ci să i se pună la dispoziţie o cameră separată. Tot ei plătesc pentru dânsa, dar ce-ar putea face? Este nevoită să accepte acest sacrificiu al lor şi le este foarte recunoscătoare.

Toate astea mi le povesti şoptit, vorbind tărăgănat, însă cu zâmbetul pe buze. După ce se odihni o clipă, adăugă:

— Aşa este pe lumea asta, *pani* dragă, omul este alcătuit din suflet şi din trup şi are nu numai suferinţe sufleteşti, dar şi fizice. Şi dacă ai putea să mori imediat

când sufletul sau trupul te fac să suferi prea tare! Dar de unde! Până să vină moartea, trebuie să treci prin multe. Aceasta este realitatea crudă.

După ce se odihni puţin, începu să-mi pună întrebări. Ce mai e nou pe lume? Ce mai scriu ziarele? Ce cărţi noi au mai apărut? Dacă în parlamentul englez au avut loc dezbaterile cu privire la dreptul de vot pentru femei şi multe altele.

Răspunsurile la aceste întrebări le-ascultă sorbindu-mi parcă cuvintele. De câteva ori îi licări în ochi lumina de altădată şi un zâmbet senin, aproape vesel, îi răsări pe buze. Apoi oftă şi rămase cu privirea pironită la plopii care îşi legănau crengile desfrunzite.

— Da, da – şopti ea – lumea merge înainte pe drumul ei, în timp ce oamenii dispar din viaţă, ca muştele. Grozav aş dori să mai privesc toate o dată… Şi aş putea s-o fac, nici măcar nu sunt prea bătrână.

Avea pe atunci patruzeci şi ceva de ani, deci nu mai era tânără, dar văzusem femei care la vârsta ei mai dansau pe la baluri, sau îşi legănau nepoţii în braţe. Nu mai avea putere să continue discuţia în ziua aceea. După o convorbire de o jumătate de oră, pleoapele galbene i se închiseră lipsite de vlagă, mâinile şi buzele se strângeau convulsiv în efortul de a-şi reţine gemetele.

În altă zi, venind din nou pe la spital, am găsit-o pe bolnavă şezând în capul oaselor şi ţinând o casetă deschisă pe genunchi. Era atât de cufundată în cercetarea obiectelor din casetă, încât nici nu băgă de seamă că am intrat în cameră. Abia când i-am dat bună ziua ridică ochii şi încet, fără să se grăbească, închise caseta. Se simţea în ziua aceea ceva mai în puteri, o doctorie îi alinase suferinţa. După vreun sfert de oră de discuţie despre cele ce se petreceau pe lume, îmi spuse zâmbind:

— Văd că te uiţi întruna la casetă, desigur eşti curioasă să afli ce se găseşte în ea… Poate că-ţi şi spui în sinea dumitale: „Baba asta şireată a îndesat toată viaţa bani în casetă şi acum, zăcând pe un pat de spital, stă şi-i numără, ca să-i treacă de urât şi poate că taie cupoane de

acţiuni!…”

Spunând aceasta, râse atât de tare, încât o înăbuşi tusea şi câteva clipe rămase nemişcată, cu ochii închişi, răsuflând repede şi hârâit. Îşi ridică apoi pleoapele grele şi mă privi lung, cu ochii tulburi. Nu mai râdea, nici nu mai zâmbea măcar. Începu să vorbească încet, de-abia auzit:

— Am să-ţi arăt cu plăcere ce am în casetă. N-am nici giuvaeruri, nici curiozităţi de vreun fel… am aici toate amintirile mele.

Deschise caseta plină de lucruşoare, înfăşurate în hârtii şi hârtiuţe. Desfăcu o hârtie şi arătându-mi o frunză mare de stejar, atât de uscată încât aproape că se fărâmiţa, îmi spuse:

— Am rupt frunza asta când am plecat de la familia Skierski… îţi mai aduci aminte, din casa aceea unde am dus-o atât de bine, unde mi-au fost toţi, toţi, atât de dragi! Sub stejarul acesta şedeam vara întreagă cu elevele mele, fie cu un lucru de mână, fie cu o carte… Am dus-o bine pe atunci. Gândeam că o să rămân acolo multă, multă vreme. Când a trebuit să plec, am sărutat copacul, iar frunza am luat-o cu mine, în amintirea acelei case… I-am dat numele de „frunza credinţei”, fiindcă pe vremea aceea aveam încredere în sufletul omenesc, în devotament, în recunoştinţă… Ah, cum mai credeam!

Înfăşură la loc cu multă grijă resturile, sau mai bine zis fărâmele „frunzei credinţei”, şi desfăcu încet o altă hârtiuţă.

— Vezi, şuviţa asta e din părul bunicuţei… acea bătrână căreia i-am îndulcit ultimii ani ai vieţii şi care m-a binecuvântat în clipa morţii… E albă ca zăpada şi luceşte ca argintul… Sărmana bătrânică! Obişnuia să-mi spună Antoşia.

Apoi degetele ei tremurătoare întâlniră în casetă un obiect pe care ezită o clipă să mi-l arate. Mi s-a părut chiar că zăresc o uşoară rumeneală pe fruntea ei. În cele din urmă mi-arătă o fotografie. Mi-o întinse, şoptind:

— E el!

Lăsă ochii în jos şi nu spuse multă vreme nimic.

Fotografia spălăcită şi pe jumătate ştearsă arăta un bărbat tânăr, nici frumos, nici urât, pe a cărui faţă inexpresivă nu se mai putea citi nimic. În timp ce priveam fotografia, domnişoara Antonina şopti, fără să ridice pleoapele:

— Orice om are pe lumea asta în trecutul lui un mic roman. Am şi eu unul. A fost doar o clipă… o scânteie sau un trandafir pe drumul vieţii. Îmi amintesc câte ceva… Nişte dimineţi de vară, într-o grădină frumoasă, nişte seri de toamnă lângă focul din cămin… Mi se pare că m-a iubit cu adevărat. Sau poate că nu? Parcă mai ştiu… Totul s-a dus şi a fost de mult de tot!

— L-ai mai văzut vreodată după aceea?

— Niciodată. În genere, oamenii de care m-am despărţit nu i-am mai revăzut niciodată…

Spunând acestea, îmi întinse un caiet cu un scris de copil. Era caietul de „compuneri” al elevei ei preferate.

— Ce copil a fost ăsta! exclamă şi, cuprinsă de vechiul ei entuziasm, se aşează pe pat. Era, *pani* dragă, o fetiţă genială! Cât de bine înţelegea totul, ce stil avea, ce sentimente nobile umpleau inima ei de copil!

Încrucişă mâinile, ochii îi străluceau.

— O, *pani* dragă, de mi-ar spune cineva, dacă ar putea să-mi spună că învăţătura mea a lăsat urme în copilul acesta, că sămânţa pe care am aruncat-o nu a fost călcată în picioare de viaţă şi nici risipită în cele patru vânturi… de mi-ar spune cineva că ea e o femeie cu spirit larg şi suflet înţelegător… aş muri binecuvântându-l pe acela care mi-ar turna în suflet acest balsam!…

Căzu pe pernă obosită, fără puteri, gâfâind.

— Şi nu ţi-a scris niciodată?

— Niciodată. Îmi făgăduise să-mi scrie şi când s-o face mare să mă ia la dânsa, dar era copil pe atunci… O fi uitat!

Mai erau în casetă şi alte obiecte păstrate cu grijă: un caiet gros cu note şi extrase din cărţi foarte felurite, o listă lungă cuprinzând titlurile cărţilor pe care le-a citit, precum şi numele scriitorilor, într-un cuvânt amintiri ale

unor lungi eforturi de a se cultiva.

Stând culcată pe spate, cu ochii închişi de oboseală, domnişoara Antonina mai descoperi în casetă o hârtiuţă şi când o desfăşură, văzui o îmbucătură uscată de pâine neagră.

— E din odăiţa aceea a mea, unde obişnuiai dumneata să mă vizitezi. Împărţeam acolo cu copiii sărmani pâinea neagră a ştiinţei mele şi a „bunăstării" mele… Schimbând locuinţa, am luat cu mine o fărâmă din pâinea asta ca amintire.

După aceea, câteva zile în şir, ori de câte ori veneam pe la domnişoara Antonina, o găseam cufundată în cercetarea conţinutului casetei. Cu cât era mai slăbită şi cu cât suferea mai mult, cu atât îşi petrecea vremea mai des privind obiectele din casetă. Nu mă mai întreba ce se petrece pe lume. De multe ori uita până şi de prezenţa mea.

Aşezată lângă fereastră, cu un lucru de mână, o priveam cum sta plecată peste casetă, ţinând în degetele ei slăbite frunza fărâmiţată, şuviţa de păr cărunt, fotografia ştearsă şi spălăcită, sau vreun caiet de pe fundul casetei; cu ochii aţintiţi, cu buzele arse, purta parcă cu ele convorbiri tainice, uneori tandre, alteori amare şi supărate.

Odată, după ce privise multă vreme unul din caiete, ridică brusc fruntea şi, strângând pumnul ca altădată, strigă:

— Să-mi spună mie cineva acum pentru ce am studiat strategia şi filozofia germană! Am încărunţit, *pani* dragă, pe cuvântul meu că am încărunţit stând aplecată peste strategie şi peste filozofia germană!

Am zâmbit fără să vreau. Mă văzu şi scutură supărată din cap.

— Râzi de mine – bombăni ea – te rog să mă ierţi, dar nu ai de ce să râzi. Când cineva îndrăgeşte „lumina ştiinţei" şi aspiră să ajungă la ea fără să cunoască drumul drept, cată drumul pipăind… Unora le vine să râdă, bineînţeles, dar pentru cei ce se lovesc cu capul de pereţi

nu-i prea vesel. Oho, de m-aş naşte încă o dată, sau dacă aş avea fiice!

Într-altă zi, după ce-şi frunzărise vreo oră jurnalul, mi se adresă cu un glas blând şi rugător:

— *Pani* dragă, de-o fi să mor de pe urma acestei boli, fii atât de bună şi arde tot ce-a rămas în caseta asta… De ce să ajungă în lada de gunoi a spitalului?

Culcată pe spate, privea cu ochii înceţoşaţi vârfurile plopilor ce se clătinau în ceaţa toamnei. Apoi mai spuse:

— La foc şi gata, o să ardă totul, şi n-o să rămână nici urmă a trecerii mele pe pământ.

Apoi, zguduită parcă de propriile ei cuvinte, făcu o mişcare bruscă şi, sprijinită în cot pe pernă, spuse repede, gâfâind:

— Oare într-adevăr nu va rămâne nicio urmă după mine pe pământ?

În ochii ei lucitori stăruia o întrebare neliniştită, pătimaşă, plină de deznădejde: întrebarea asta şi-o punea mereu în zilele care-au urmat.

— Fiindcă, dacă n-o să rămână nimic, chiar nimic, atunci la ce-a mai fost totul… ce sens a mai avut?

Apoi continua blând şi grav:

— Dar poate că tot o să rămână ceva… Poate că în minţile şi sufletele celor mici a rămas totuşi ceva din învăţăturile mele. Am dorit din toate puterile… m-am străduit… de altminteri măcar atât, că i-am învăţat să citească…

Zbătându-se astfel şi încercând să se consoleze, slăbea din zi în zi. Obrazul ei părea mereu mai mic, iar fruntea mai mare şi mai bombată. Peste câteva zile încetă s-o mai preocupe gândul dacă va lăsa sau nu vreo urmă pe pământ; nu mai pomenea nimic despre toate astea. Încetase aproape cu totul să mai vorbească, zăcea nemişcată, uneori desfăşurând câte o hârtiuţă şi privindu-i conţinutul cu ochii tulburi din cauza slăbiciunii, sau aprinşi de febră. Am întrebat-o o dată dacă suferă mult. Cu o umbră din vechiul patetism, îmi răspunse:

— Nopţile întunecate ştiu mai bine, dar ele nu vor

povesti nimic, nimănui.

După o clipă, şopti vorbind cu sine însuşi:

— De-aş fi avut fiice…

Am început să-i spun că printre oamenii care…

— Da, da – se agăţă ea de cuvintele mele. Oamenii au fost pentru mine întotdeauna mai mult buni decât răi. Şi atunci când m-am îmbolnăvit, m-au adus aici cu o trăsură comodă, mi-au luat o cameră separată, la început mă şi vizitau din când în când… pe urmă au încetat să mai vină, fiindcă fiecare îşi are relaţiile sale, treburile sale… Le sunt recunoscătoare pentru tot… dar marile prietenii şi afecţiunea între oameni străini… există numai în romane…

Într-o zi am găsit-o atât de slăbită, încât stând culcată, abia mai putea să respire. Am înălţat-o cu multe perne puse la spate, ca să poată şedea.

Pe genunchi ţinea caseta deschisă.

— Ştii – îmi spuse – încerc sentimentul că mă-ntorc dintr-o foarte lungă călătorie. Douăzeci şi şase de ani am călătorit şi nicio zi n-am zburdat liberă în lume… Ce să-i faci…

Nu-şi sfârşi vorba, dar mâinile ei scheletice, tremurânde, întinse deasupra casetei deschise, păreau că întreabă: ce-a lăsat şi ce-a adus din această călătorie?

*

Visez uneori că în sfera nevăzută a istoriei spirituale a omenirii există un fel de ceaţă imensă şi necunoscută, alcătuită din suflete care au primit viaţa ca pe un boboc de floare de-abia înmugurit şi-au părăsit-o sfărâmată şi distrusă. Suflet obosit, rămas fără nicio răsplată, zboară spre ceaţa din visul meu. Poate că prin ea se va crea vreodată o lume nouă, mai bună.

ROMANOWA

Aşadar, până şi pentru femeia asta a înflorit cândva primăvara, şi în inima ei a strălucit cândva fericirea! Aşadar până şi un grăunte de pulbere omenească, mărunt şi cenuşiu cum e ea, are amintiri pe care ştie să le

istorisească râzând vesel şi atât de tare, încât i se umplu ochii de lacrimi! Mă rog! Cine-ar crede că această Romanowa a dus o dată o viaţă fericită, din care n-a lipsit şi o fărâmă de poezie? Romanowa şi poezia! Ce îmbinare ciudată de noţiuni contradictorii! Ca să le observi în retorta vieţii, ar trebui să-ţi înarmezi ochiul cu un microscop.

O cunoşteam de câţiva ani buni, când mi-a istorisit trecutul ei. O priveam cu atenţie şi-i cercetam cu interes înfăţişarea, mai ales jocul zbârciturilor de pe obraz. Deşi trăia de peste zece ani la oraş, nu adoptase niciodată în întregime îmbrăcămintea de oraş. Cu o adevărată artă descoperea prin pieţele oraşului fustele acelea groase şi aspre, făcute din in şi cânepă vopsită în felurite culori, pe care femeile de la ţară le ţes în casă, la război, şi care prin partea locului se numesc fote.

Îmbrăcată cu o fotă aspră, învrâstată cu roşu şi albastru, o bluză croită ca la oraş şi o basma înflorată de percal pe cap, legată ţărăneşte, ca un soi de bonetă ce-i dezvelea două şuviţe de păr cărunt, având nişte ghete mari şi grele în picioare, stătea în faţa mea pusă pe taifas, râzând cu poftă, fericită că i se ivea prilejul să vorbească, să vorbească, să vorbească. Poate să fi fost frumoasă odinioară, dar acum faţa ei, cu pielea negricioasă, cu fruntea îngustă şi brăzdată de creţuri, cu obrajii zbârciţi şi gura veştedă, arăta ca o foaie de hârtie veche şi îngălbenită. Nasul mic şi cârn dădea feţei ei o expresie de veselie cam naivă, iar ochii cenuşii, pe sub sprâncenele-i dese şi arcuite, erau strălucitori şi plini de viaţă. Mâinile ei dovedeau că-şi petrecuse viaţa muncind din greu, fără istov. Privite de la oarecare distanţă, ai fi zis că sunt vârâte în mănuşi de nuanţa nucilor, aşa-numita „culoare Bismark”. Braţele le avea ciudat de groase, iar degetele-i noduroase, veşnic acoperite cu cicatrice negre şi roşii, vădeau că au des de-a face cu focul şi cu apa clocotită. Încrucişându-şi braţele pe piept şi fulgerându-mă cu privirea ei cenuşie, începu să istorisească:

— S-a întâmplat, *pani* dragă, să fie vreme de iarnă

când l-a mânat *smotrâtiel*-ul[11] s-aducă fânul; atunci a înhămat o pereche de cai, a legat un clopoţel de oişte… şi-a strigat la mine: „Ewka, ia vino-ncoa', da' iute, că ne-om duce amândoi!" Smot*râtiel-ul s*trigă din tindă: „Romane, la ce luaşi clopoţelul?" „Să nu sară la noi lupu' în pădure", îi răspunse. Eu ştiam că nu de frica lupului, ci fiindcă mie grozav îmi mai plăcea să merg cu trăsura de poştă cu clopoţei. Pe un altul nu l-ar fi lăsat să-şi ia nevasta după el, da' vezi că poştalion ca dânsul nu mai aflai la altă stan*ţie de l*a noi şi până hăt, la Wilna. Lui îi dădeau întotdeauna pe seamă patru cai din cei mai buni. Când venea guvernatorul sau vreun general din ăi mari, s-a întâmplat să-l roage chiar ei pe smot*râtiel: „Pe* Roman să mi-l dai, să n-aud de altu'!" Că era bărbat falnic, înalt ca bradul, cu părul şi mustaţa ca pana corbului, şi cu-atâta putere în braţe, de te vâra în sperieţi; şi nu punea strop de băutură în gură. Rachiu bea numai de Crăciun, uneori îi plăcea şi câte o halbă cu bere, da' beat, ca pe alţii, nu l-a văzut nimeni. Ţinea la cai ca la copii. S-a întâmplat să stea în grajd toată ziulica, ba-i ţesăla, ba le da să mănânce, îi adăpa şi când isprăvea treaba, rămânea acolo cu ei, le mângâia coamele şi le vorbea de parc-ar fi fost oameni… Ba mă striga şi pe mine de la treabă: „Ewka! Ia vin'ncoa'!" Ce era să fac? Lăsam cratiţa pe foc, sau rufele în albie şi mă duceam în grajd. El mă lua de mână şi mă ducea la iesle. „Ian te uită la animalul ăsta, zicea, câtă minte e adunată în ochii lui!" Iar calul i se uita în faţă ca un om şi-i punea capul pe umăr ca un câine. „Adu-i nişte pită!" îmi poruncea. S-a întâmplat că mă duceam în casă şi-i aduceam. Ce era să fac, dacă-i erau aşa de dragi animalele? Şi stăteam aşa lângă iesle, eu de o parte, iar el de cealaltă a calului. „Dă-i tu pâinea, cu mâna ta", zicea. Îi dădeam. Acolo, în grajd, ţineam şi-un cotoi, uite aşa de mare, cenuşiu; s-a întâmplat că atunci când vedea pâinea în mâna cuiva, se dădea jos pe scară, se aşeza pe stănog, miorlăia şi ţi se uita drept în ochi. „Dă-i o fărâmă şi cotoiului", zicea. Eu dădeam pâine şi calului, şi

11 În sens de supraveghetor, şeful unei staţii de poştă cu cai (din limba rusă), (n.t.)

pisicii, şi râdeam de mă topeam, da' el nu râdea de fel, se uita ba la mine, ba la animale, şi-i străluceau ochii de fericire. Alţi poştalioni s-a întâmplat că se luau la harţă în ogradă, se îmbătau la crâşmă, ori îşi băteau muierile în bordei; lui îi plăcea să mă ţie pe lângă el şi să mângâie caii… Grozav mai ţinea la cai…

Probabil c-o iubise şi pe dânsa şi ea o ştia, nu uitase, dar nu-i plăcea să povestească de asta, sau nu era în stare. Mai curând, nu putea; se gârbovi, pe fruntea-i îngustă cutele alergară ca nişte valuri; iar pleoapele ei galbene clipiră repede, repede… de câteva ori la rând…

— Ei, şi ce s-a mai întâmplat atunci, când aţi plecat amândoi s-aduceţi fânul?…

Îşi îndreptă spinarea, ochii umezi i se aprinseră, şi începu iar să râdă.

— Ce-am mai râs atunci, ha-ha-ha! S-a întâmplat c-a înhămat o pereche de telegari graşi, voinici, cu pielea lucioasă, a legat clopotul de oişte şi-a strigat: „Ewka, vino iute!" Eu atâta aşteptam! Pun basmaua pe cap cât ai clipi, ies în faţa casei şi-o strig pe baba Kaska să aibă grijă de copil şi de mâncare…

— Dar Kaska cine era?

— Era văduva unui fierar, bătrână de tot şi săracă lipită… Când i-a murit bărbatul, s-a mutat la fie-sa pe care-o măritase după unu' de la ţară, dar ginere-său a dat-o afară din casă… s-a dus să stea la fecioru-su, care era şi el tot fierar, dar acela a dat în patima beţiei, şi-a luat lumea-n cap şi dus a fost, nu s-a mai ştiut nimica despre el… şi-a lăsat-o pe mă-sa de izbelişte… Numa' Dumnezeu ştie pe unde s-o fi prăpădit. S-o fi prăbuşit undeva, pe lângă-un gard, ca un beţivan, o fi prădat pe careva şi l-au băgat la temniţă, ori l-au trimis în surghiun… Baba Kaska n-avea unde se duce şi s-a oploşit la stanţia noastră… Deret*ica pe* la nevasta smotrâtiel-ului, sau pe *la casele p*oştalionilor, vara ducea vacile la păscut. Of, pani dragă, tare rău o m*ai d*ucea baba Kaska la bătrâneţe! Spunând aceasta, îşi afundă obrazul în palmă, iar chipul ei exprima o spaimă atât de mare, încât parcă şi creţurile încremeniră uimite.

Pricina acestei spaime care o cuprinsese deodată mi-era bine cunoscută.

— Ţi-ai adus aminte de Michalek al dumitale, nu-i aşa?

Dădu din cap afirmativ.

— Draga mea *pani*, scumpa maichii, spune matale ce s-o alege din el? Ce-o să se întâmple? S-o prăpădi şi el ca fecioru' cela al babei Kaska?…

Mă întrebă, uitându-mi-se ţintă în ochi şi privirea ei fixă, în obrazul acela cu creţuri încremenite, era atât de pătrunzătoare, de parc-ar fi vrut să-mi citească în suflet, să iscodească ce părere aveam de toate astea. Oare Michalek al ei se va duce de râpă ca şi feciorul bătrânei Kaska? Grozav ar mai fi vrut să-i răspund că nu, dar nu puteam. Aşa încât mă străduiam să-i îndrept gândurile din nou spre trecut.

— Ei, ş-atunci ai chemat-o pe babă să vadă de casă şi de copil…

Ca la toate firile spontane, stările de spirit cele mai diferite şi mai contradictorii se succedau şi se înlocuiau în fiinţa Romanowei cu o repeziciune neobişnuită. Amintirea zilelor însorite de odinioară îi puse iar în mişcare trăsăturile feţei şi creţurile de pe frunte. Râzând, începu iarăşi să istorisească:

— Tare mai era poznaş Roman ăsta al meu: numai la râs şi glume-i stătea gândul. S-a întâmplat că eu, cu basmaua în cap, ies în poartă s-o chem pe Kazka, iar el se repede la mine, mă ia în braţe şi mă aşază în sanie ca pe-un copil… Basmaua mi-alunecă de pe cap, mă zguduie râsul de nu mai pot nici să răsuflu, şi n-apuc să-ntorc capu', că el s-a şi urcat în sanie, strigă la cai şi hai! o pornim… Eu şed jos, el stă în picioare, într-o mână ţine hăţurile, în ailaltă biciul, dar n-atinge caii cu biciul, ci numai se sprijină în el, ca să se ţină mai bine, fiindcă grozav îi plăcea să mâie caii stând în picioare. Şi uite-aşa s-a întâmplat să mâie, cu spinarea dreaptă, frumos ca un stejar tânăr, îl învăluie vântul, dar nu-l apleacă, zboară cu sania şi nici nu tresare… Când şi când trage cu coada

ochiului la mine şi zice: „Nu ţi-i frig, Ewka?” şi p-ormă la cai: „Hai-hai, copii, hai-hai!” de răsună şleaul şi câmpia… Uite-aşa, pani dragă, cale *de* trei verste, pe drumul poştalionului… Clopoţelul clinc-clinc, copitele cailor tropa-trop, tropa-trop! Şi cu toate că-i iarnă, soarele luceşte, ceru-i albastru, câmpul alb şi de o parte şi de ailaltă a saniei, de-ţi ia ochii, nu altceva, iar pomii trec în goană pe lângă sanie şi vrăbiile zboară speriate din faţa cailor.

Ochii Romanowei străluceau, obrajii îi ardeau. Se mişca şi gesticula cu vioiciune, parc-ar fi vrut să-mi arate cu mâna câmpurile, arborii şi vrăbiile de care-mi povestea, şi imitându-l pe Roman cum se ţinea cu spinarea dreaptă, goana cailor, sau amintindu-şi de ea însăşi cât era de veselă pe atunci şi cum mai chicotea.

— După aia, *pani* dragă, am cotit la dreapta şleaului, ţin minte de parc-ar fi azi, c-am luat-o la dreapta şi-am intrat în pădure, unde era fânul. Acolo nu mai era chip să gonim ca pe şleau, cărarea era îngustă şi şerpuia printre copaci. Roman le spune cailor: „Domol, copiii tatii, domol!” şi, fără să tragă de hăţuri, caii îşi domoliră goana. Animalele înţelegeau de vorbă. Atunci s-a întâmplat să se aşeze şi el lângă mine în sanie; îşi întinde picioarele, pune biciul lângă el şi cată lung la pădurea din jur. Tare mai îndrăgea pădurea, fiindcă era fecior de pădurar, crescut în inima codrilor şi la optşpe ani, când a murit tat-su, s-a făcut poştalion. Şade el lângă mine şi s-a întâmplat că-şi plimbă ochii în jur. „Ia te uită, Ewka, la copacii ăştia, cum au crescut până-n înaltul cerului!” „Îhî”, zic eu şi el zice: „Ia te uită, Ewka, ce multă zăpadă s-a aşezat pe crengi… stau gata să se rupă”. „Îhî”, zic eu. Mă uit, pani *dra*gă, şi mă minunez şi eu de copacii ăia înalţi şi de zăpada aia multă. Şi el iar îmi spune: „Ia te uită, Ewka, cum bate soarele prin desiş şi cum sclipeşte zăpada!” Adevărat că sclipea de-ţi lua ochii. Şi era o linişte… Nu adia niciun vânticel şi nu răzbea glas de om, de nicăieri. Mai trosnea câte o creangă uscată, câte-o cioară se lăsa pe un copăcel şi croncănea. Nu se-auzea nici zgomotul copitelor, caii înaintau încet, nici sania nu se-auzea, aluneca pe zăpadă

ca pe puf. Iar Roman îmi spune: „Acu', hai să cântăm!" Eu atât aşteptam: „Hai!" Ştia o grămadă de cântece de la taică-su, de pe când fusese cătană şi de la maică-sa, care slugărise pe la curţile boiereşti; le învăţase, şi mă învăţase şi pe mine. Şi când îi ziceam într-un glas: „Stai, aşteaptă, sufletul meu"… sau „Rămâi, mândro, cu bine", cântecul n[12]ostru făcea să răsune pădurea şi parcă se înălţa până sus, la cer, şi parcă-l ascultau până şi copacii încremeniţi şi acoperiţi cu zăpadă. Roman ţinea moale hăţurile în mână, de le târâia pe jos, caii umblau cătinel-cătinel, ca nişte copilaşi, iar noi stam îmbrăţişaţi în sanie şi cântam, cântam ca două turturele…

P-ormă numai ce-i cade o bucată de zăpadă de pe creangă lui Roman în cap, iar mie colea, pe nas, şi ni se împrăştie pe spinare şi pe genunchi. Eu ţip, el râde… şi gata cu cântecul. Roman strânge hăţurile în pumn, se ridică în picioare şi îndeamnă caii: „Dii, hi-hi!" Ajungem în poiana unde e fânul. Atunci sărim amândoi din sanie şi ne apucăm de lucru. Aveam putere, pani *dra*gă, cât un bărbat… şi când încărca omul meu fânul, îi stam în ajutor. Cară el, car şi eu, îl îndeasă el, îl îndes şi eu, ne luăm la întrecere şi alergăm când de la fân la căruţă, când de la căruţă la fân, până umplem carul cu o clădărie cât un munte. Atunci Roman îmi zice: „Ewka, acum ce-om face cu tine?" Vrea să mă sperie, chipurile, că nu are loc şi pentru mine… „Ai să te duci pe jos până acasă", zice. „Las' că mă duc!" îi zic eu. Dar el mă urcă în sanie şi mă îngroapă în fân, de nu mi se mai vede decât capul. „Şezi, muiere, şi ţinte bine, să nu cazi de-acolo, de sus". El s-aşază lângă mine şi, uite aşa, o luăm încet-încet spre casă.

— Nu era sărăcie la voi în casă?

— Apoi nu era, *pani* dragă, nu huzuream, dar nici săraci nu eram. Munceam amândoi şi nu ştiam ce-i aia foamea. S-a întâmplat s-avem la prânz varză şi fasole, ori găteam un borş cu cartofi, la cină iar fierbeam cartofi ori fasole, câteodată puneam şi slănină, îngrăşam porcul în

12 Cântece deosebit de populare în timpul insurecţiei din 1830-31 în Polonia. (n.t.)

fiecare an şi de Crăciun făceam cârnaţi şi afumături, iar de Paşti Roman cumpăra de la econom, ori de la vreun ţăran, câte un godac şi-l târa de picioare în casă… alta ce ne mai trebuia?

Adevărat. Varză şi fasole, borş şi ciorbă de crupe, bob ori cartofi, o dată într-un an friptură de purcel, nu era oare de ajuns? Romanowa afirma cu adâncă convingere că peste asta nu mai putea pretinde nimic. Memoria îi spunea că trăind astfel, fusese, pe vremea aceea, perfect fericită. Roman era şi el fericit, dar nu chiar pe deplin fericit, fiindcă de sute de ori îşi dorise să aibă şi el o bucată de pământ.

— Aşa de tare râvnea, *pani* dragă, la o bucată de pământ, că gândul ăsta nu-i dădea pace nici noaptea. Într-un rând vine de la drum şi n-apucă să-şi scoată nici caftanul, că-mi spune: „Ewka, am văzut o căsuţă la marginea târgului, se vede treaba că de-abia şi-a clădit-o careva, că-i nou-nouţă, are acoperişul galben, patru ferestre cu chenare roşii de jur împrejur şi uşa vopsită tot în roşu, cu prispă, ogradă, gard de nuiele, grădină de legume, ba şi-o bucată de ogor, are de toate! Ehei, de-ar fi s-avem şi noi odată un cuibuşor ca ăsta!” Poate că n-o să mă credeţi, dar jur că nu vă mint! A umblat în ziua aia ca la vreo zece mile, l-a pătruns ploaia până la os, de-a trebuit să-i storc cămaşa când s-a întors acasă, a tras şi-o duşcă de rachiu ca să se-ncălzească, dar nu se prindea somnul de el, din cauza casei aceleia pe care-o văzuse. S-a culcat, a adormit, dar după aia mă tot trezea din somn: „Ewka, zice, tu dormi?” „Nu, da’ ce e?” îl întreb eu. „Să vezi tu casa aia! Chenarele de la ferestre-s late de-un cot, şi-i chiar lângă pădure, iar cât m-am uitat la haturi, să aibă vreo trei pogoane de pământ. Ehei, de-am avea noi trei pogoane!” Se sucea în aşternut şi ofta după casă, nu vă fie cu supărare, ca după ibovnică. Când venea seara în casă, după ce isprăvea de trebăluit prin grajd, nu mai pleca nicăieri, îl lua pe Michalek în braţe, îl sălta sus de tot, iar băiatul atingea cu palma grinzile din tavan, apoi cânta el singur ori îl învăţa şi pe băiat să cânte, apoi iar începea cu-

ale lui şi-mi spunea ba de casă, ba de pământ. „Deie Domnul să te cresc în casa noastră, băiatu' tatii! Să te învăţ să ari pământul tău! Să ştiu şi eu, când oi închide ochii, că te-am lăsat gospodar la casa ta: of-of!" S-a întâmplat că ofta, îmi dădea băiatu', iar el şedea într-un colţ al odăii, cu obrazul înfundat în palme şi întunecat la faţă ca cerul de ploaie. Atunci mă aşezam lângă el, cu copilul în braţe, şi-l îmbărbătam: „Poate-o da Dumnezeu!" „Poate", zicea el şi începea să facă planuri. Că poate-o găsi cândva o slujbă mai bună, de pădurar pe-o moşie mare, sau altceva... Îi trecea tare iute supărarea, nu se lăsa doborât şi nu-l părăsea nădejdea niciodată. „Noi suntem tineri, Ewka, zicea, dacă oamenii sunt harnici şi se înţeleg, ajung să-şi facă un rost". Eu credeam ce spunea, că dacă aşa spunea el, aşa trebuia să fie. Şi s-a întâmplat să mă iau cu vorba despre casa noastră. Soba e înfundată cu lemne de brad şi focul arde luminos ca o torţă. Lângă vatră şade bătrâna Kaska şi toarce cânepă ori face gheme şi suge bob fiert; noi şedem pe laviţă, lângă masă, iar băiatul nostru, care s-a făcut mare, e dolofan şi rumen în obraz, şade în faţa noastră, pe scăunaş, într-o cămaşă curată, da' mai mult stă cu capul culcat pe masă, se uită la noi cu ochii mari şi ascultă ce spunem. Noi mâncăm bob şi trăncănim despre casa noastră, ha-ha-ha! despre casa din care n-aveam niciun fir de pai... Cum o să lucrăm când om avea pământul nostru, cât o să semănăm din cutare, şi cât din cutare, cum ne-om clădi o casă cu două odăi şi cum le-om împodobi, cum o să-ngrăşăm trei porci, şi-o s-avem câteva oi, două vaci şi-o iapă cu un mânz. Câteodată, ne luăm chiar şi la ceartă pentru casa asta a noastră... Eu plănuiam să ţin găini şi gâşte, da' el zice: „Astea-s prostii, găini şi gâşte! Nu te las să le ţii, că fac numai stricăciuni!" „Ba am să ţin", zic eu. „Ba nu!" „Ba da!" strig eu iar, el numai ce izbeşte o dată cu pumnul în masă, de sar blidele în sus, şi băiatul izbucneşte în plâns. Bărbat, de, îşi ştie puterea. S-a întâmplat că eu mă sperii, ogoiesc băiatul care plânge, iar la bărbat mi-e frică să mă uit. Dar lui îi trece iute supărarea. Ţipă ce ţipă, stă ce stă bosumflat, după aia

odată-l auzi: „Ewka, dă-mi mie băiatu'!" Şi gata cu supărarea. Numa', câteodată, când suna clopotul în faţa staţiei şi smotrâtiel-u*l striga l*a el: „Romane, înhamă caii!", Roman se scula de pe laviţă înjurând poşta şi viaţa de poştalion. „Să-i ia naiba, zicea, nu te lasă să stai cu nevasta şi copilul tău! Umblă acuma toată noaptea, lua-i-ar!..." Eu îi dau caftanul, îl încing cu cingătoarea roşie şi-l îmbărbătez: „Mai rabdă şi tu o ţâră şi n-o să te mai scoată nimeni noaptea din casa ta!" Asta e, să ai casa ta... la unii Dumnezeu le-o dă, la alţii nu le-o dă... lui Roman al meu i-a dat una cam strâmtă, de patru scânduri...

În întâmpinarea acestei case strâmte pornise poştalionul, când, după ce înhămase şase cai la careta în care trebuia s-o aducă pe-o doamnă ce călătorea prin părţile acelea, intrase în casă strigând:

— Ewka! Să-mi dai caftanul de zile mari. Mi-au dat poruncă să mă îmbrac cu el!

Se îmbrăcase în grabă, doamna aşteptată fiind soţia unui om cu vază. Chiar şi *smotrâtiel*-ul se închinase cu umilinţă în faţa poruncilor şi ţipase la poştalion să se grăbească. Se lăsase o noapte de toamnă, neagră şi îngheţată, şuiera vântul. Până la următoarea staţie de poştă erau cam patru mile... trebuia trecut un râu, nu peste pod, ci cu bacul. Romanowa, ajutându-şi bărbatul să se îmbrace, după cum îi era obiceiul, oftase spunând: „Într-o noapte neagră ca asta! Peste râu!" „Fleacuri! o îmbărbătase el; ce, îi prima dată că trec noaptea peste râu? Altu-i necazul! Caii sunt cei cumpăraţi acu' o săptămână, neînvăţaţi cu mâna mea şi cam nărăvaşi. Mi i-au dat să-i pun la ham, da' fiarele astea-s tare îndărătnice. Până-l dezveţi pe om de unele deprinderi rele, îţi trebuie vreme, nu glumă, darămite când e vorba de-un animal". Când rămase apoi în picioare în faţa focului din vatră, îmbrăcat cu caftan de catifea neagră cu brâul roşu, cu paftaua lucioasă de metal pe piept şi cu căciula-i de blană tuflită peste păru-i cârlionţat, arăta aşa de falnic, de voinic şi de frumos, încât Ewka, uitând de spaima ce-o încercase, se uită la el ca la o icoană. A făcut bine de l-a privit atât,

fiindcă n-avea să-l mai vadă niciodată. Nu trecuseră nici două ceasuri de când plecase din casă, după ce-o strânsese la piept şi pe dânsa, şi pe copil, dăscălind-o să tragă zăvorul cu grijă la noapte, nu trecuseră nici două ceasuri de când sărise pe capra trăsurii de poştă, şi apucase hăţurile, îndemnând caii: „Hai, copiii taichii, hai!” şi de când poştalionul cu felinarele aprinse se îndepărtase în huruitul surd al roţilor, înghiţit de noaptea plină de ploaie şi vânt. Podul plutitor ajunsese aproape dincolo, când pe malul celălalt, în întunericul nopţii, se auziră nişte răcnete grozave. Cu podul plutitor, cu caii şi cu oamenii se petreceau lucruri de spaimă. Trăsura de poştă, doamna care călătorea într-însa şi lacheul ei fură salvaţi. Numai cei doi cai pieriră sugrumaţi, iar poştalionul se înecă.

Romanowa îşi frânse mâinile.

— Asta ţi-a fost casa cu uşile vopsite în roşu! Asta ţi-a fost peticul de pământ! L-au scos din apă, i-au zugrăvit coşciugul şi cu roşu i-au săpat groapa în nisipul galben.

O lacrimă grea se prelinse peste obrazul Romanowei cu pielea aspră şi întunecată. Adusă de spate, începu să-şi legene capul, iar ochii ei umezi rămaseră ţintuiţi undeva, departe. Deodată, privirea i se însufleţi ca atunci când avusese douăzeci de ani; ochii îi străluceau aşa cum trebuie să fi strălucit pe vremea când Roman, înhămând caii la sanie, îi spunea: „Ewka, mergem amândoi!” Îşi îndreptă spinarea, îşi vârî mâinile sub şorţ şi începu să mă întrebe grăbită ce să pregătească pentru cină. Se mişca de pe un picior pe celălalt şi tremura de nerăbdare s-o zbughească pe uşă afară. Totuşi, taclalele, văicăreala şi chicotitul constituiau pasiunea ei. Oricine accepta să pălăvrăgească cu ea, o făcea fericită. De ce ardea acum de nerăbdare să termine cât mai repede convorbirea cu mine? Se vede treaba că zărise pe fereastră pe cineva care-o făcu să-şi usuce ochii, să-şi îndrepte spinarea şi s-o ia la goană. Zărise un flăcău tânăr şi înalt, într-un surtuc plin cu pete, purtând cizme şi şapca pusă pe-o ureche, care străbătea curtea îndreptându-se spre intrarea laterală, ce ducea la bucătărie.

Prin curte trecuse cu paşi mari şi apăsaţi, cu fruntea sus şi înălţându-şi umerii de parcă-ar fi vrut să spună fiecăruia dintre cei pe care-i întâlnea: „Cu mine nu-ţi merge!” Avea înfăţişarea şi gesturile unui om certăreţ şi cârcotaş. Când urcă treptele de la intrare, se clătină de mai multe ori şi trase o înjurătură cu glasul lui gros şi brutal. Faţa Romanowei se întunecă, iar peste o clipă se întristă cu totul. O expresie de durere i se aşternu peste ochii cenuşii, iar teama, care se preschimbase într-o spaimă cumplită, o făcea să-i tremure buzele. Era grăbită să plece, mai grăbită încă decât cu câteva clipe în urmă, când, zărindu-l de departe, nu-şi putuse da seama în ce dispoziţie se întorcea acasă.

Peste puţină vreme răsună în bucătărie, răspândindu-se apoi peste toată curtea, un glas bărbătesc grosolan şi răguşit, proferând vorbe de ocară şi blesteme, ce pretindea parcă ceva cu stăruinţă, şi căruia îi răspundea când şi când un glas de femeie:

— Taci, Michalek, taci, taci!

*

Pe una din străzile oraşului Ongorod se construia o casă impunătoare. Zidurile proaspete ale casei, ce se ridicau până aproape de acoperiş, erau despărţite de stradă printr-un gard înalt de scânduri.

Între gard şi zidurile clădirii se înălţa scheletul schelelor şi siluetele ascuţite ale scărilor, iar pe trotuarul acoperit cu aşchii de cărămidă şi stropit cu pulbere de var erau orânduite tărgi mari de lemn, pline cu tencuială şi var. Deseori, în zorii zilei, atunci când pe stradă se afla un număr foarte mic de trecători, în faţa clădirii în construcţie, la câţiva paşi distanţă de gardul de scânduri, se oprea o femeie înaltă şi voinică, purtând botine greoaie de piele, o fustă groasă din pânză aspră, ţesută în casă, şi având pe cap o basma cenuşie. Pe umăr îi atârna un coş mare, acoperit, plin cu târguielile făcute la abator sau prin piaţă. Se oprea în faţa gardului de scânduri, înălţa capul şi se uita în sus, la schelă.

Acolo, în vârf, lucrau mai mulţi zidari; aşezau

cărămizile, mânuiau cu repeziciune mistria executând diferite mişcări cu braţele. Dar ea se uita la unul singur. Stând ceva mai la o parte de tovarăşii săi, îmbrăcat cu un şorţ alb care-l înfăşura din cap şi până în picioare, tânărul, urcat pe schela cea mai înaltă, lucra de zor, dovedind experienţă şi îndemânare. Lucra în picioare, fiindcă aşa cerea munca; silueta lui înaltă, zveltă şi puternică, capul lui brun se profilau cu precizia unei sculpturi pe fondul alcătuit din nori alburii. Alţi lucrători mai sporovăiau între ei, se mai opreau, bălăbănindu-şi mâinile, ca să se odihnească, alteori iscau certuri, scurte, dar zgomotoase. El nu se adresa nimănui şi nu stătea de vorbă cu nimeni; cu un fel de graţie pe care i-o dădeau forţa şi perfecta cunoaştere a meseriei, îşi mişca braţul în care ţinea mistria într-un gest continuu, şi doar din când în când pornea să cânte cu glasul lui puternic şi limpede; arunca în văzduh primele note ale unei melodii vesele, apoi se întrerupea brusc.

Femeia cu coşul mare pe umăr privea lung, cu capul dat pe spate, la tânărul muncitor şi, pe măsură ce-l privea, un zâmbet fericit îi invada faţa mare şi negricioasă, pe care o înveselea nasul mic şi cârn şi în care luceau doi ochi mici, cenuşii şi foarte vioi. Broboada mare şi groasă îi aluneca de tot pe spate, dezvelindu-i capul cu părul prins într-o bonetă albă, cam ponosită. După un timp, şi boneta îi aluneca din cap, şi peste fruntea-i îngustă, cu creţuri multe, se risipeau şuviţele de păr roşcat, puternic încărunţit. Îl privea întruna şi zâmbetul ei devenea tot mai vădit, mai blajin, mai fericit. Din ce în ce mai mulţi trecători se opreau alături de ea şi în spatele ei, ridicau capul şi, cu gura căscată, încercau să desluşească acolo, sus, acel lucru neobişnuit la care privea femeia cu atâta încăpăţânată stăruinţă. Dar ea nu lua aminte la oamenii care se buluceau în jurul ei. O împingeau, o împungeau cu coatele, dar ea nu simţea nimic. Privea. Prin spărtura din gard ieşi un câine nu prea mare, un câine ciobănesc cu pete negre şi albe; zărind-o, se apropie de ea bucuros, i se sui cu labele de dinainte pe genunchi şi-i linse mâna.

Femeia recunoscu de îndată câinele, coborî privirea şi-l mângâie cu mâna ei mare, plină de cicatrice negre şi roşii.

— Zuzuk! Zuzuk! mormăi bătrâna – îl păzeşti pe stăpânu-tău, hai? Drăguţule!

Deodată auzi un glas bărbătesc venind de sus, de pe schelă:

— De ce nu te duci acasă, mamă? Din pricina matale se adună lumea ca la panoramă!

Romanowa îşi ridică obrazul învăluit de un zâmbet edenic.

— Vii la masă, fiule?

Tânărul zidar coborâse pe schelă cu câteva bare şi, aplecat în jos, sta de vorbă cu maică-sa.

Zărindu-l, Zuzuk prinse să se gudure, urcându-se cu labele pe gard şi să hămăie vesel.

— Să n-ai nicio grijă, mamă, vin sigur…

— Apoi, atuncea vii? mai întrebă o dată, cu glas şovăitor.

Dar el apucase din nou mistria şi nu se mai uită la bătrână. Mai privi o dată în jos şi strigă:

— Zuzuk!

Câinele pricepu porunca şi, cu coada între picioare, se întinse la baza schelăriei. Rămânea culcat acolo ore întregi, cu trupul făcut ghem, ridicând alene capul din timp în timp ca să-şi caute sus, cu ochi somnoroşi, stăpânul. Ori de câte ori flăcăul lucra cu multă tragere de inimă şi vreme mai îndelungată la vreo bina din oraş, Zuzuk avea aerul că e cel mai fericit câine de sub soare. Hrănit împărăteşte şi alintat cu duioşie, stătea lungit la picioarele schelăriei cât poftea; după aceea, vesel, cu salturi elastice şi lătrături obraznice, alerga pe străzi în urma stăpânului său, care se întorcea de la lucru înalt, zvelt, cu şorţul alb şi cu şapca stropită de var, trântită cu oarecare fantezie, cam pe-o ureche, peste păru-i negru. În perioadele în care Zuzuk cunoştea o desăvârşită bunăstare învecinată cu fericirea, era fericită şi femeia aceea, care, stând în faţa binalei, în orele timpurii ale dimineţii, cu coşul greu pe umăr, se lăsa în voia unei negrăit de dulci

contemplaţii. După cele câteva cuvinte schimbate cu fiul ei şi după ce-l mângâia pe Zuzuk, pleca cu paşi vioi şi elastici, de parc-ar fi avut douăzeci de ani. În drum o opreau cumetrele, bucătărese ca şi dânsa, sau neveste ale unor modeşti meseriaşi din orăşel. Atunci se auzeau, pe trotuar sau în mijlocul pieţei, convorbiri cu glas tare, iar vocea Romanowei se desprindea de celelalte printre-o veselie stridentă şi gălăgioasă. Râdea şi gesticula.

— I-un muncitor cum nu se mai află altul pe lume, pe viaţa mea! le explica ea. Când ia Chlewinski câte o lucrare, se roagă de el în genunchi să se tocmească la dânsul, să nu meargă în altă parte. Ce face altul în două zile, el mântuieşte în două ceasuri. Seamănă cu taică-său. Are o putere de te sperie şi lucrează c-o iuţeală nemaipomenită. I-s dragi animalele ca lui tat-su şi seamănă cu tat-su în toate, pe viaţa mea dacă n-are aceeaşi fire…

O cumătră slabă şi galbenă, înfăşurată cu o broboadă mare, îi răspunse cu glas ţipător:

— Să dea Dumnezeu, *pani* Romanowa! Să dea Dumnezeu! Numai că zice lumea că răposatu’ nu punea strop de băutură în gură…

Romanowa se simţea atinsă de această aluzie a cumetrei.

— Nici el n-o să mai pună! striga ea. Pe cuvântul meu! N-o să mai pună! N-a mai băut de o lună. Se ţine de treabă… Chlewinski îl plăteşte o rublă pe zi. Nu-i de şagă! Banii mi-i dă mie, să-i pun deoparte. Mi-a spus: „Să-mi cumperi, mamă, un surtuc şi-un palton… iar după aceea, un ceas de argint… să mă port ca un domn”. Ai să vezi, Wincentowa, c-o să strângă în curând la bănet, de-o să-i uite socoteala… O să facă avere şi-o să ajungă cel mai prima meşter din Ongorod… O să aibă şi el mai multe rânduri de case, ca Chlewinski.

— Să dea Dumnezeu, să dea Dumnezeu – răspundea cumătra, cu acelaşi glas ascuţit, zâmbind răutăcios. Bărbatul ei, olar de meserie, era un beţivan şi ea ştia prea bine ce-avea să se aleagă din speranţele Romanowei. Al meu n-are leac… I-am turnat în votcă şi emetic, i-am pus

un praf, pe care mi l-a dat solomonarul, dar tot degeaba-i. Ce câştigă, se duce pe rachiu. Iar în casă-i o sărăcie de pier copilaşii de foame. Şi-şi ştergea cu colţul basmalei ochii înecaţi în lacrimi. Romanowa o privea lung, cuprinsă din nou de nelinişte, dar îi trecea repede. Imaginea luminoasă a fiului ei, a cărui siluetă înaltă şi zveltă se profila sus, sus de tot, pe fondul norilor alburii, i se întipărise pe retină şi-i alunga din priviri spaima şi lacrimile. Olarul Wincenty şi fiul ei – cum să-i pui alături? Acela fusese întotdeauna un meseriaş prost. Nici nu se pricepea la lucru şi nici nu-i plăcea. Mic de statură şi îndesat, cu nasul roşu şi ochii umezi, arăta ca o haimana, şi aşa era din fragedă tinereţe. Michalek al ei însă, cuminte, mândru şi frumos, semăna cu taică-său ca două picături de apă; era vesel şi curajos ca şi taică-său şi cel mai bun lucrător din tot oraşul; iubea câinii, ba chiar şi pisicile ca pe nişte copii. Cum era el să se ducă de râpă din pricina băuturii? Ehei! Aşa ceva n-avea să se întâmple, îi era martor Dumnezeu. Sărăcia şi amarul au fost şi s-au dus. Băiatul a petrecut o vreme, dar acu' s-a domolit, s-a aşezat pentru totdeauna.

— Domnul să vă ajute! Maica Domnului vă aibă în pază! De cumătra gălbejită şi întristată se despărţea cu o sinceră compătimire, dar şi cu un sentiment de triumf lăuntric, şi o lua iute la picior. Se repezea în bucătărie, punea coşul jos, îşi scotea broboada de pe cap şi, vioaie, se apuca să trebăluiască. Era din fire şi din obişnuinţă deosebit de harnică, şi cu toate că trecuse de cincizeci de ani, îşi păstrase în mare măsură puterea cu care-şi ajuta bărbatul la muncile cele mai grele. Să care găleţile cu apă de oricât de departe, să taie lemne, să alerge în orice clipă, din zi sau din noapte, fie că era ger muşcător, fie că turna cu găleata, până în celălalt capăt al oraşului, erau pentru dânsa fleacuri, pe care le făcea întotdeauna repede şi cu voie bună. Îi rămăsese parcă o rază de bucurie în suflet, după începutul acela de viaţă însorit. În răstimpurile în care, atât ea cât şi Zuzuk, erau deopotrivă de fericiţi, nu tăcea nicio clipă. Se foia în jurul crătiţelor puse pe foc, mai

turna apă, mai punea sare, gusta, toca şi cernea, întindea coca şi, cu părul strâns în boneta albă, cu mânecile bluzei sumese până la cot, cu obrajii încinşi de foc, vorbea, vorbea… Oricine se arăta în bucătărie, fie că era de-al casei, fie că era vreo cumătră sau vreun cunoscut, sacagiul sau femeia care vindea fructe, într-un cuvânt oricine ar fi fost, constituia pentru ea un auditoriu binevenit. Fiindcă avea ce să povestească şi avea cu ce să se laude! Când, la doi ani după ce i se prăpădise bărbatul, venise cu copilul la oraş, numai ea ştie câtă sărăcie a îndurat şi câtă jale a strâns în suflet. De la sat la oraş! Vai, oameni buni, habar n-aveţi câtă tristeţe şi câte suferinţe sunt legate de un asemenea mutat! O femeie sărmană cutreieră străzile oraşului; umblă cu nişte pantofi rupţi în picioare, peste pietrele lunecoase ori încinse de soare; de spaimă, are o privire năucă; are obrajii scofâlciţi, iar gura strâmbă de plâns; de mână ţine copilul, gata şi el să izbucnească în plâns. De-ar fi întrebat-o careva: „De ce şi la ce bun ai venit la oraş?”, i-ar fi răspuns că, atunci când a rămas singură, sărăcia a mânat-o de la o colibă la alta, de la o curte boierească la alta, până ce-au împins-o încoace poveştile oamenilor, cum că la oraş viaţa ar fi mai uşoară; şi-apoi, amintirea vorbelor de odinioară ale bărbatului ei cum că trebuie să facă din băiatul lor om. Cum era să se facă om din el, acolo, la ţară? Ar fi ajuns cioban, iar după aceea argat, şi-atât. La oraş însă, ehei! altfel stau lucrurile. Acolo, în sat, tatăl visase ca feciorul lui să aibă o casă şi bucata lui de pământ. Aici, umblând pe străzile necunoscute ale oraşului, flămândă, prost îmbrăcată, speriată şi plină de dor, mamă-sa se uita la clădirile înalte şi-şi spunea: „De-ar avea şi el cândva casa lui!” Aşadar, s-a dus mai întâi la o poştăriţă, recomandată fiind de o rudă de-a ei de la oraş, şi-a rugat-o să-i găsească o slujbă. Găsi o slujbă cu o leafă mică, cu mâncare pe sponci şi care, pe deasupra, îi crea şi-o groaznică stare de dependenţă faţă de nişte oameni străini şi plini de dispreţ pentru ţăranca aceea necioplită şi stângace. Poate că va fi mai bine mai târziu.

Dar nici pomeneală! Multă vreme a dus-o cum nici nu se poate mai rău. Câte n-a îndurat: şi purtări urâte, şi ocări, şi desele schimbări de stăpân; iar atunci când nu avea de lucru, suferea de foame şi frig, şi-o înspăimânta gândul la viitorul ei şi al copilului. Amintirile, oh, amintirile fericirii pierdute, când avusese cuibuşorul ei pe meleagurile părinteşti… Deşi nu le numea astfel, deşi nici n-ar fi înţeles sensul noţiunii amintiri, totuşi ele o frământau în aceeaşi măsură în care l-ar fi frământat pe cel în stare să le evoce printr-un vers minunat ticluit. Nu aflase nimic, niciodată, despre italianul Alighieri, ca[13] *re* definise acest fel de suferinţă umană printr-un vers nemuritor, dar atunci când, bruftuită şi ameninţată să schimbe iar stăpânul, şedea singură cuc în bucătărioara strâmtă şi rece, cu coatele sprijinite pe masă, în faţa lămpii fumegânde, ce răspândea o lumină palidă şi, asemenea tuturor oamenilor nefericiţi, se legăna înainte şi înapoi, atunci obişnuia să exprime gândul lui Alighieri în felul ei, printr-un cântec pe care îl ştia încă de la maică-sa, nevasta unui biet grădinar. Nu-l cânta, mai mult îl spunea oftând sau, mai bine spus, îl îngâna:

Of soartă, soartă, unde-ai plecat,
Te-ai înecat în apă, sau vântul te-a luat?

În apă s-a înecat, of-of, în apă s-a înecat soarta mea!

După sobă se auzea un foşnet, apoi un glas ce mormăia prin somn. Femeia cea oropsită sărea de pe scăunaş, apuca lampa şi se repezea spre sobă. Acolo, pe podea, era trântită o salteluţă, iar pe salteluţă dormea un copil, un băiat mai mărişor acum, cu faţa palidă, cu trăsăturile feţei frumoase şi cu o claie de păr negru şi ciufulit. Cu pumnii strânşi, cu o cămaşă de pânză groasă, desfăcută la piept, cu picioruşele goale ce-i ieşeau pe sub

13 Dante Alighieri (1265-1321), autorul „Divinei Comedii". Versul la care se referă autoarea sună astfel: *„Nimic nu doare atît de rău / decât de-un timp ferice-a-ţi fi aminte / în timp de-amor"*! (Infernul, *Cântul V, versurile 121-123, E.S.P.L.A., 1952).*

un ţol ponosit, dormea buştean. Femeia se apleca peste copilul adormit şi, luminându-l cu lampa, îl privea îndelung, cu nişte ochi plini de încântare, din care dispăreau lacrimile.

Anii treceau şi soarta nu mai era atât de vitregă cu dânsa. În ce fel izbutise ea să ajungă o excelentă bucătăreasă fără s-o fi învăţat cineva meseria, nici ea şi nici altcineva n-ar fi fost în stare să explice. Ce-i drept, din pricina neîndemânării sale fusese nevoită să schimbe vreo zece stăpâni, dar într-un loc văzuse una, în alt loc alta, mai le deprinsese singură, mai le ghicise, mai le îmbinase, căci din cărţi nu putuse să le afle, fiindcă nu ştia carte. Da, nu ştia să citească şi, în general, nu ştia mare lucru. Totuşi, învăţase arta culinară şi cu timpul o angajau în case ceva mai înstărite. Pe vremea aceea se făcuse mare Michalek şi începuse să umble la şcoală. Mai târziu a avut nemaipomenitul noroc să-l cunoască, la alde Wincenty, la un botez, pe *pan* Chlewinski, cel mai bun meşter zidar din oraş. Meşterul Chlewinski venise la botez la familia olarului numai aşa, să le facă un hatâr, fiindcă era bărbat cu stare, purta surtuc de postav subţire şi lanţ de argint la ceas; proprietar a două case – de lemn, ce-i drept, dar erau casele lui – şi într-una din acestea îşi avea şi locuinţa, cu salon, cu canapea şi perdele la ferestre. Continua să lucreze ca zidar cu aceeaşi râvnă, câştigând bani buni. De meşterul acesta, femeia noastră s-a ţinut scai: a umblat după el, l-a rugat, s-a văicărit, i-a istorisit povestea vieţii ei în modul cel mai patetic cu putinţă, ba s-a dus şi la nevasta meşterului, i-a sărutat mâna şi în cele din urmă a obţinut ce-a vrut. Meşterul zidar l-a primit pe Michalek al ei ca ucenic. Iar ea, cu ochii imaginaţiei, îşi şi vedea băiatul îmbrăcat cu surtuc din postav de-acela subţire, cum purta Chlewinski, şi având două rânduri de case. Seara târziu, când şedea singură în bucătăria întunecată, i se părea că-l vede aievea pe frumosul şi chipeşul poştalion, îmbrăcat cu caftanul negru şi încins cu brâu roşu, iar dânsa, cu lacrimile în ochi şi cu un zâmbet larg pe faţă, se făcea că-i spune: „Vezi ce frumos l-am crescut pe flăcăiaşul nostru şi

cum l-am căpătuit? Tu n-apucaşi să ai casa ta, dar el o să-şi facă la sigur una!”

Micuţa bucătărie, ocupată pe jumătate de maşina de gătit şi a cărei singură fereastră dădea într-un luminator plin de gunoi, despărţită printr-un gard înalt de curtea vecină, devenea câteodată scena unor întâmplări de tot hazul. Fiul lui Roman avea trup mlădios şi păr negru ca taică-său, iar de la mama lui moştenise ochii mici, cenuşii care îl urâţeau într-o oarecare măsură, trădând prin expresia lor contradicţiile firii lui. Erau ochi ageri şi strălucitori, dar fără acea blajină veselie a maică-si, ci ochi de om pătimaş şi chefliu. Citeai în ei nelinişti şi furtuni, precum şi o poftă nesăţioasă pentru plăcerile vieţii. Ai fi zis că în pupilele acestea strălucitoare, veşnic tulburi şi care ocoleau privirea altor oameni, se oglindiseră pornirile rele ale oraşului şi rămăseseră întipărite, acolo. În schimb, avea un zâmbet sincer, tineresc, care dezgolea două rânduri de dinţi albi şi dădea obrazului o expresie de cinste şi drăgălăşenie. Când se întorcea acasă la maică-sa şi străbatea curtea îmbrăcat cu şorţul lui de zidar şi cu şapca stropită de var, sau în zilele de sărbătoare, când purta un surtuc curat şi cizme înalte până la genunchi, după felul sprinten în care se mişca şi după obrazul lui mulţumit, ghiceai în el muncitorul harnic şi cinstit. Se purta atunci cu acea siguranţă de sine pe care ţi-o dă convingerea că nu depinzi de nimeni. Trecea fluierând, iar Zuzuk, de care nu se despărţea niciodată, alerga când înainte, când în urma lui, în salturi vesele. Când trecea pragul bucătăriei răsunau râsete puternice. Nici mama şi nici fiul nu ştiau să râdă în surdină, iar năzdrăvăniile lui Zuzuk îi umpleau de o nestăvilită veselie. Năvălind în bucătărie în urma stăpânului său, Zuzuk începea mai întâi să fugărească şi să tăvălească motanul. Dar jocul se sfârşea repede, fiindcă Michalek, cu toate că se prăpădea după câini, iubea şi pisicile, şi nu-i îngăduia favoritului să-şi bată joc prea multă vreme de bunul său prieten, motanul. Atunci se aşeza pe laviţă şi, luând cotoiul în braţe, îi poruncea câinelui să facă sluj drept pedeapsă.

Zuzuk stătea smirnă, în două labe, implorând milă din ochi, iar Romanowa, stând lângă plită cu lingura de luat spumă sau cu strecurătoarea în mână, se topea de râs. De fapt, râsul acesta al ei nu era stârnit propriu-zis de Zuzuk, cât exprima fericirea ei totală din acele clipe. Această fericire sporea când, după ce termina cu treaba, se aşeza cu fiul ei la masa de prânz.

Se aşezau amândoi la masa albă de brad, de lângă fereastră, iar Michalek îi poruncea lui Zuzuk să şadă: „Stai jos ca un domn!” Câinele cu blana bălţată, cu pete albe şi negre, se aşeza pe un scăunel ca un domn, cu spatele sprijinit de perete şi cu botul ridicat cu mândrie în sus. Dar asta nu dura mult, fiindcă mirosul îmbietor al mâncărurilor nu-l lăsa să păstreze această poziţie. Adulmeca mirosul acela plăcut şi renunţând la atitudinea de domn şi luându-şi-o pe cea umilă de câine, îşi întindea trupul ca o strună, făcând sluj şi cerşind din priviri. De cealaltă parte a mesei, cotoiul cenuşiu, cocoţat pe umărul lui Michalek şi uitându-se în farfuria lui, torcea. Romanowa, cu gura plină, făcea naveta între maşina de gătit şi masă, servindu-şi fiul. Îl hrănea cum îşi hrăneşte vrabia puii, gata să-i pună şi mâncarea în gură.

În amurg, în bucătărie focul din plită abia mai pâlpâia cu scânteieri roşietice, iar dacă se întâmpla să fie în vreo duminică sau în altă zi de sărbătoare, Michalek se întindea cât era de lung pe patul maică-si, frumos aşternut şi curat. Bătrâna se aşeza lângă el pe un scăunel, câinele moţăia întins la picioarele lor, iar cotoiul torcea sonor pe cuptorul cald încă. Mama şi fiul lui sporovăiau. În capul tânărului lucrător roiau tot felul de gânduri, nobile şi ambiţioase. Nu fusese luat la oaste, fiind unicul fiu al unei mame bătrâne. Avea tot viitorul în faţă, liber şi făgăduindu-i o mulţime de lucruri deosebite, la care râvnea cu atâta intensitate, încât numai gândindu-se la ele tremura de nerăbdare. Mai întâi, peste un an cel mai târziu, se va strădui ca breasla zidarilor să-i acorde în mod oficial titlul de muncitor zidar. Până atunci fusese tocmit cu ziua. După ce-o căpăta brevetul de muncitor, până la treapta de

maistru nu mai era decât un pas. Chlewinski, starostele breslei, îi cunoaşte îndemânarea în meserie, ţine mult la el şi nu putea să-l ţină de rău decât pentru un singur lucru. Dar lucrul acela n-are să se mai întâmple niciodată… Ce-a fost, s-a dus şi acu' nu mai are de ce să-şi bată capul cu fleacuri din astea – singurul lui gând e cum să facă pentru a ieşi cât mai repede meşter. Iar lucrarea aceea frumoasă de zidărie, ce constituia un fel de examen pe baza căruia deveneai muncitor, acel aşa-numit „maisterştic", o s-o facă în aşa fel c-o să le ia ochii tuturor staroştilor de bresle. O să construiască o sobă cu un mecanism şi cu nişte podoabe născocite chiar de el. Cu faţa ridicată spre tavan, cu picioarele atârnate peste tăblia patului şi descriind cu mâinile gesturi largi, îi vorbea multă vreme, cu aprindere, despre această sobă maică-si, care, neînţelegând absolut nimic, nici despre mecanism şi nici despre podoabele acelui „maisterştic" născocite de fiul ei, stătea cu gura şi ochii căscaţi de admiraţie şi uimire în faţa deşteptăciunii fiului ei. Iar el continua să-şi depene fericit aceste visuri. După ce o să ajungă meşter, o să aibă drept la scule proprii, o să poată să-şi tocmească muncitori şi să se apuce de lucrări mai mari. O să construiască case pentru oameni bogaţi sau clădiri pentru diferite instituţii, pe cont propriu, aşa cum face acum Chlewinski, şi-o să câştige o grămadă de parale. N-o să treacă nici cinci ani şi o să-şi cumpere o căsuţă, fie ea şi de lemn, o să se însoare şi o s-o ia la el şi pe maică-sa. De însurat n-o să se însoare cu nimeni altcineva decât cu fata meşterului Chlewinski, care-i o codană abia şi mai ia încă lecţii cu o profesoară. Zoska Chlewinska dacă are abia vreo paisprezece ani, dar e atât de frumoasă, că te apucă ameţeala când te uiţi la ea. Şi ce fată zglobie! Ori de câte ori el, Michalek, se abate pe la tatăl ei, ciripeşte ca o vrăbiuţă şi când se joacă cu Zuzuk, râde de se strică. Ba îi face şi fel de fel de şotii, îi ascunde şapca, îi prinde o funduliţă colorată de şorţ, iar odată, când a luat-o la rost mamă-sa, au podidit-o lacrimile. „Vezi, mamă – spusese ea atunci – mie mi-e foarte drag pan *Mic*halek". Ascultându-l, Romanowa se topea de fericire.

Şoptind grăbită şi chicotind uşor, îl întrebă:

— Şi mamă-sa ce-a zis, ce-a zis? Dar taică-său ce-a zis când a auzit?

— Mama-sa tocmai prăjea clătite în bucătărie. A pufnit-o râsul şi-a spus: „Păi, atunci să-l invităm pe *pan* Michalek să mănânce cu noi nişte clătite, dacă ţi-i atât de drag!” Iar Chlewinski, întorcându-se taman atunci acasă şi trecând prin bucătărie, m-a bătut pe umăr şi mi-a spus: „Dacă ai să asculţi de mine, *panie* Michal, şi ai să te porţi cum se cuvine, poate te iau de ginere. De ce nu te-aş lua? Dumnezeu mi-a dăruit patru fete. Că doar nu le-oi da după grofi! Iar tu, dac-ai să vrei, ajungi cel mai fain meşter din gubernie”. Auzind cuvintele acestea, fata sări pragul ca o căprioară, iar mai târziu, când am trecut prin faţa casei lor, mi-a râs, de la fereastră, de mi-au dat lacrimile… Şi oftă din greu. Dar astea-s vorbe de clacă! Parcă Chlewinski o să-şi dea fata după mine!

Romanowa, care, de mare uimire, lunecase de pe scăunel şi se aşezase pe podea, se indignă:

— Iete-te! Şi de ce, mă rog, să nu ţi-o dea? strigă ea cu şiretenie. De ce nu ţi-ar da-o? Mare lucru de capul ei! Tu, dacă ai vrea, ai putea lua şi-o prinţesă!

Şi în glas îi răsuna adâncă convingere despre adevărul spuselor ei.

— O să fie o fată cu educaţie. Ia lecţii cu o profesoară.

Dar Romanowa protesta cu aprindere:

— Dar ce, tu n-ai educaţie? Tu n-ai mers la şcoală? Ştii să citeşti şi să scrii şi în polonă, şi pe ruseşte, ştii să socoteşti şi, Doamne Dumnezeule, câte altele nu mai ştii! Tu le ştii pe toate!

Băiatul nu-i răspunse. Bătrâna îşi zise c-o fi aţipit. Se sculă încet de pe podea şi se îndepărtă în vârfuri, gândind să se odihnească şi ea pe laviţă. Dar somnul nu se prindea de băiat. Se sculă şi spuse:

— Eu, mamă, am să plec.

Cuvintele acestea o făcură pe Romanowa să sară de pe laviţă. Se aşează şi-şi îndreptă spinarea.

— Pleci, fiule? Unde te duci?

Băiatul îi răspunse cu un glas şovăitor:

— Apoi mă duc şi eu, aşa…

Dar bătrâna se repezi la el:

— Nu te duce, fiule, nu te duce! Mai stai niţeluş… Acuşi am să pun samovarul, îţi fac un ceai. După ce o să servească masa stăpânilor, Rozalia o să vină şi ea să stea cu noi… O să jucăm şi noi de-a gospodar*ul şi căruţa… După aia*[14] o să dormi bine în patul meu, iar de aici o să te duci drept la lucru…

Îl îmbrăţişa, îl implora să rămână. În întunericul care umpluse bucătăria, o vedea cum clipeşte înspăimântată. El stătea nemişcat, posomorât. Lăsase capul în jos, dus pe gânduri. Dar peste o clipă ridică fruntea şi strigă la ea, cu o grosolănie provocătoare:

— Am să mă duc, şi gata! Ce-s eu, copil mic, să mă ţin de fusta mamei? Să-mi dai trei ruble din banii mei!

Femeia bătu din palme:

— Iarăşi! strigă.

Deodată, în bucătăria întunecată se auzi dangătul domol şi grav al clopotelor bisericii. Romanowa, sub imboldul unui gând neaşteptat, strigă:

— Uite, sună de vecernie! Azi m-am învoit ca să mă duc la slujbă. Iacă, mă şi duc! Hai cu mine, fiule, la vecernie!

Tăcut şi posomorât, Michalek îşi luă şapca de pe laviţă şi, în clipa în care maică-sa îşi aruncă pe ea, grăbită, paltonul vătuit şi broboada cea mare, o porni cu paşi mari spre uşă. Fusese sigură c-o să plece fără dânsa, dar nu mai avea putere să-l strige ori să-l oprească. Clopotele sunau cu aceleaşi tonuri adânci de bas, amestecate cu altele subţirele, limpezi ca de violină. Michalek smulse mâna de pe clanţă şi îşi făcu grăbit semnul crucii. Stăteau în întuneric şi abia puteai ghici că se închinase. Romanowa strigă:

— Ai văzut, l-ai alungat pe diavol cu sfânta cruce. Ne cheamă Dumnezeu! N-auzi cum ne cheamă?

14 Joc de cărţi. (n.t.)

Şi întinse degetul în direcţia din care venea glasul clopotelor.

— Hai, mamă, şi-om merge amândoi!

Ieşiră împreună în stradă şi porniră spre biserică. Niciunul din marii cuceritori ai lumii nu se mândrise cu victoriile sale mai mult decât Romanowa cu victoria ei. Păşea pe trotuar repede şi energic, împingându-i mânioasă pe trecători cu coatele şi cu întreaga ei făptură, pălăvrăgind şi râzând în gura mare. Şi el prindea curaj pe stradă, fluiera şi răspundea la râsul mamei cu râsul lui gros, dar răsunător, de om tânăr. Deodată o împinse cu cotul.

— Uite-o, mamă, pe Zoska Chlewinska cu maică-sa şi cu soră-sa mai mare…

Romanowa duse mâna la gură şi-şi holbă ochii de parcă ar fi vrut s-o înghită pe codana sprintenă şi frumoasă. Nevasta meşterului şi fiicele ei se duceau şi ele la vecernie. Erau cucoane cu pălărie, dar încolo modest îmbrăcate şi nu ţineau nasul sus. Michalek se strădui să le taie drumul în faţa bisericii, iar acolo le salută cu şapca până în pământ, dar nu fără anumite intenţii de a se purta cu eleganţă. De sub pălărioara modestă îl priveau şăgalnic şi binevoitori doi ochi ca de safir, iar nevasta meşterului o salută pe Romanowa dând politicos din cap. Ce-i drept, între ea şi bucătăreasă era o mare deosebire de poziţie socială, dar Chlewinska nu uitase că era fiica unui birjar sărac şi că bărbatul ei, atunci când se măritase cu el, se afla pe una din treptele de jos ale ierarhiei din breasla zidarilor. Romanowa urcă scările bisericii încet, cu gravitate, ţinându-şi fruntea sus. Era cuprinsă de o nesfârşită mândrie. Iată cine ajunsese! Cea mai bună bucătăreasă din Ongorod, care slujeşte numai în case bogate, şi are un asemenea fiu, că până şi nişte meşteri cu greutate îi arată prietenie de parc-ar fi fost de-o seamă cu ei! Iată cine ajunsese! Dar când intră în biserică căzu în genunchi în faţa unui altar lateral şi, fără carte de rugăciuni (căci nu ştia să citească), se rugă smerită, cu înfocare, lăcrimând şi oftând din străfundul inimii. Atingea

cu fruntea pardoseala bisericii, sau se prosterna, cât era ea de mare, cu mâinile întinse în cruce. Începu să rostească „Tatăl nostru” şi o clipă hohotul de plâns care-o zgudui o împiedică să-şi continue rugăciunea. Cu braţele desfăcute în cruce, îşi ridica de pe pardoseala de cărămidă obrazul negricios, zbârcit, pe care era întipărită expresia aceea neajutorată şi cerea îndurare cu o privire atât de plină de evlavie şi cu lacrimi imense, strălucitoare ca argintul, în lumina lumânărilor de ceară, încât îţi spuneai, văzând-o, că rugăciunea ei avea să străbată cupola bisericii şi să urce spre cerul strălucind de stelele nopţii. În spatele ei stătea Michalek. Câteodată îşi şoptea rugăciunea, cu gândul aiurea, plimbându-şi privirea prin biserică şi salutând cu zâmbete şi înclinări ale capului pe diverşi cunoscuţi, bărbaţi şi femei. Alteori însă îngenunchea şi se ruga cu aceeaşi ardoare ca şi maică-sa, se lovea întruna cu pumnul în piept, ba şi lăcrima câte puţin. În primul caz se putea crede aproape sigur că în fiecare zi, timp de o săptămână, două sau chiar trei se va întoarce după munca îndârjită a zilei la maică-sa şi, împreună cu ea şi cu jupâneasa Rozalia, îşi va petrece serile jucând „gospodarul”, alintându-l pe Zuzuk, ori modelând din humă, pentru Zosia Chlewinska, pisici şi cocoşi pe care îi vopsea după aceea în diferite culori. Atunci însă când se ruga cu glas şoptit şi plin de fervoare şi când stârnea ecoul bisericii lovindu-şi pieptul, era semn rău. Se vede că atunci îl încercau ispite puternice, de care se apăra, în biserică, înălţând rugăciuni şi pocăindu-se. Atunci de pe obrazul lui dispărea zâmbetul acela sincer şi proaspăt care îi dădea un aer atât de tineresc, iar ochii lui cenuşii şi tulburi ocoleau privirile celor din jur. În zilele acelea era posomorât şi se mânia din te miri ce. Clocotea parcă în el o patimă împotriva căreia încerca să lupte, iar Romanowa, cu braţele încrucişate pe piept, cu buzele tremurânde, cu pleoapele zbătându-i-se grăbit, îl privea şi se gândea, se gândea întruna la fundătura aceea îngustă şi năpădită de noroi unde, prin uşa cu geamurile acoperite cu perdele de muslin, răzbătea o lumină gălbuie.

*

Uşa aceea şi fereastra de lângă ea clipeau în noapte ca doi ochi galbeni. La câţiva paşi mai încolo le răspundea lumina ceva mai palidă a felinarului. Era singurul felinar de prin părţile acelea. Încolo, în fundătura cu două rânduri de căsuţe mici şi rare, despărţite între ele prin garduri lungi, domnea un întuneric deplin în care de-abia desluşeai ca nişte pete întunecate căsuţele tăcute şi ferecate, gardurile nici nu se mai zăreau, iar la picioarele stâlpului de felinar luceau pietrele umede ale pavajului şi între pietre ochiurile de apă stătută. Spre uşa cu geam, prin care străbătea lumina galbenă, duceau nişte trepte de lemn înalte şi putrede. În capul scării zăcea, ghemuit în ploaie şi în întunericul nopţii, un câine cu pete albe şi negre. Avea blana udă şi zbârlită şi dârdâia de frig. Trebuie să-i fi fost foame, fiindcă zăcea acolo încă din zori; din când în când sărea speriat într-o parte de frica oamenilor care intrau sau ieşeau; dar după ce se închidea uşa, îşi relua poziţia dinainte. Stătea foarte rău acolo, fiindcă îl uda nu numai ploaia, care cernuse fără încetare toată ziua, dar şi picăturile dese de apă ce se scurgeau de pe acoperiş. Totuşi câinele nu-şi părăsea locul. Uneori ofta sau, ridicând botul, lătra scurt şi jalnic. Câteodată părea că-şi ciuleşte urechile, ascultând vocile oamenilor dinăuntru, de parcă ar fi recunoscut, sau ar fi dorit să recunoască un glas anumit.

De obicei înăuntru nu era prea mare gălăgie. Cei ce se strângeau aici petreceau în nişte odăi mai dosnice, departe de fundătură, ale căror ferestre dădeau într-o curte îngustă, pustie, înconjurată din toate părţile de un zăplaz. De acolo ajungeau până la urechile ciulite ale câinelui zgomotul înăbuşit al bilelor de biliard, frânturi de cântece des întrerupte, explozii de voci răguşite, de râsete şi de discuţii. Deodată câinele sări în patru labe. Chiar acolo, îndărătul uşii de care se lipise tremurând de frig, desluşi glasul stăpânului său amestecat cu al altora. Se certau cu înverşunare, răsună o bufnitură, ca şi cum un corp greu s-ar fi prăbuşit pe podea, zgomote de sticle

sparte, hohote de râs, înjurături şi blesteme grosolane, apoi uşa din faţă fu dată de perete cu zgomot şi furie şi, de pe treptele înalte, se rostogoli pe caldarâmul fundăturii un om înalt şi puternic, fără şapcă şi palton. Apoi se sculă, clătinându-se pe picioare, şi ameninţă cu pumnul spre uşă. Fusese zvârlit afară. Cu obrazul întors spre geamul cu lumina galbenă, unde se aşternuse din nou liniştea, continua să agite pumnul şi cu glas hârâit să înjure şi să amenințe. Câinele sări de pe trepte şi, cu coada între picioare, se lipi de el. Aerul rece şi ploaia măruntă care îi uda capul descoperit îl dezmeticiră puţin pe acest oaspete al crâşmei. Încetă cu ţipetele şi amenințările şi, poticnindu-se, porni pe fundătură. Nu era cu totul ameţit de băutură, ştia unde se duce şi pentru ce anume. Bombănea necontenit, mormăia cuvinte nedesluşite sau istorisea cu glas tare despre nişte inşi pe care el îi cinstise şi care se purtaseră urât cu dânsul. Le făgăduia cuvenita răsplată după ce s-o întoarce. Făcu câţiva paşi, se opri în faţa felinarului şi începu să zbiere:

— Mamă, dă-mi banii!

Lumina palidă a felinarului cădea peste claia lui de păr negru şi des, peste obrazul lui cu trăsături frumoase, urâţit însă acum de pete întunecate şi de privirea rătăcită. Vreo cinci minute stătu de vorbă cu felinarul, bombănind:

— Mamă, să-mi dai îndărăt banii mei!

Apoi, cuprins de furie, ţipă:

— Să-mi dai banii! M-auzi?

Şi din nou mormăi ceva nedesluşit, de parcă ar fi încercat să convingă stâlpul şi să-l determine a face un anumit lucru. Deodată mintea i se mai limpezi, înţelese confuzia, scuipă, înjură şi plecă. Din fundătură ieşi pe o stradă destul de largă, ceva mai luminoasă, şi o porni prin mijlocul drumului luminat din loc în loc de felinare. Mai mult se târa decât umbla, fiindcă picioarele i se împleticeau, totuşi întreaga lui atitudine, ca şi gesturile, exprimau o nemărginită încredere în sine. La acest ceas al nopţii, aproape că nu mai erau trecători pe stradă, totuşi din când în când se strecura pe trotuar câte o umbră

grăbită. Atunci el îşi îndrepta spinarea, se oprea în loc şi, întorcând capul, începea din nou să ameninţe. Aducea în mod foarte hotărât la cunoştinţă trecătorilor că el nu se teme de nimeni şi că, dacă însuşi generalul sau prinţul s-ar fi apropiat acum de dânsul, el i-ar fi spus: *„Paşol proci!”*[15] Se vede însă că printre umbrele care treceau nu se aflau nici generali şi nici prinţi, fiindcă, de îndată ce zăreau haimanaua asta beată, grăbeau pasul şi dispăreau în grabă pe poarta vreunei case, sau după colţul străzii. El îşi continua drumul, clătinându-se, dar neînfricat, iar câinele se târa chiar lângă picioarele lui, ud leoarcă, cu botul în pământ şi coada între picioare. Animalul apărea din întunericul tăiat de fâşiile de lumină ale felinarelor, apoi dispărea iar ca o umbră măruntă şi tremurătoare, exprimând tristeţe şi umilinţă. Astfel omul şi câinele intrară în curtea mare şi urcară treptele ce duceau spre uşa laterală. Bărbatul lovea din toate puterile cu pumnul în uşa închisă, însă nici nu avea nevoie să bată, fiindcă uşa se deschidea numaidecât, cu fereală. Cineva veghease aşteptându-l, ca să-i dea drumul în casă cât mai repede, împiedicându-l să mai facă gălăgie. Cu părul ciufulit, fără bonetă şi fără basma, cu picioarele goale, purtând o cămaşă groasă şi o fustă din postav ţărănesc, Romanowa, tăcută ca mormântul, deschidea cu grijă uşa, apoi lumina cu lampa cu glob înalt paşii nesiguri ai fiului ei prin gangul întunecat. Tăcută ca un mormânt, aşeza lampa pe masa din bucătărie şi, încrucişându-şi braţele, se întorcea spre fiul ei, care intrase, însoţit de Zuzuk şi de o pală rece de vânt.

Aşa cum făcuse cu un sfert de oră mai înainte cu stâlpul de felinar, tot astfel se proptea acum în faţa maică-si, cerându-i cu glas liniştit:

— Mamă, dă-mi banii.

Ea îl privea cu ochi sticloşi, fără să scoată un singur cuvânt, fără să respire aproape. El ridică puţin glasul:

— Mamă, să-mi dai banii îndărăt!

Cu mâna lui groasă şi roşie, cu degetele răşchirate,

15 Şterge-o! (n.t.).

se lovea în piept şi, cu ochii strălucitori, şoptea pe un ton convingător:

— Pe Dumnezeul meu că-mi trebuie! Îmi trebuie neapărat... Dacă nu-mi dai, mă duc şi mă spânzur. Mi-am lăsat acolo toată gaşca... o grămadă de băieţi veseli... Eu i-am poftit să le fac cinste... M-au dat afară pe uşă fiindcă n-am avut cu ce plăti. Bestia, nu dă pe credit! Mai mare ruşinea! Mi s-a uscat gâtul de ciudă. Cumătrul ăla al dumitale, Wincenty, a început să zbiere că sunt un coate-goale... Am să-i arăt eu lui coate-goale! În faţa mea îşi scot pălăria şi domnii ăi mari... Chlewinski m-a rugat în genunchi să-i iau fata de nevastă şi neobrăzatul ăsta mă face de coate-goale... El e un coate-goale, un bătăuş şi un beţivan!

Vorbi astfel câtăva vreme; ea nu spunea nimic, nu scotea niciun cuvânt, nici nu sufla măcar. Îl privea numai lung şi pleoapele-i se zbăteau. El îşi pierdea răbdarea şi începea s-o tragă de mânecă. Atunci bătrâna şoptea încet, clătinând din cap:

— Iar te-ai îmbătat...

O asemenea presupunere îl indigna, şi el o respingea cu hotărâre:

— Îi fi beată dumneata, mamă, eu n-am pus strop de băutură în gură... Eu sunt cel mai bun lucrător din Ongorod, în faţa mea îşi scot pălăria şi domnii ăi mari. Chlewinski m-a rugat în genunchi...

Se întrerupea deodată, palma cu degetele răşchirate cu care se bătuse în piept o strângea pumn şi începea să răcnească cu glas răguşit:

— Să-mi dai banii imediat, m-auzi? Ce te-a apucat? Eu n-am niciun drept la banii munciţi de mine? Deschide sipetul, dacă nu-l deschizi, dau cu securea în el şi-l fac ţăndări...

Femeia se repezea spre sipet cu paşi atât de apăsaţi, încât se clătinau scaunele pe podeaua bucătăriei, şi se aşeza pe el. Şedea ţeapănă, cu picioarele goale înfipte în podea, cu ochii aţintiţi în obrazul fiului ei, fără să scoată o vorbă, gâfâind. Părea că apără cu trupul ei tot ceea ce

agonisise Michalek cu atâta trudă, tot ceea ce acum era gata să irosească. El se zbuciuma în faţa ei, dădea din mâini, încercând s-o înduplece, sau ţipând. Ori de câte ori ridica glasul sau dădea din picior, din gura ei ieşea o singură vorbă, rostită încet, pe un ton rugător: „Taci, taci, taci!”

Cu ochii lucind de mânie, ca la fiarele stârnite, o apuca de mână şi încerca s-o dea la o parte. Atunci şi ochii ei mici şi cenuşii se aprindeau. Cu pumnul ei puternic îl lovea atât de tare în piept, încât îl prăvălea lângă perete. După câtva timp, Michalek se repezea iar la sipet, însoţit de Zuzuk, care, închipuindu-şi că i se face stăpânului său o nedreptate, îi sărea într-ajutor, lătrând. Hărmălaia produsă de tropăitul picioarelor, de ţipetele de beţivan ale lui Michalek şi de lătratul câinelui sporea din ce în ce, iar femeia, aşezată pe sipet, repeta întruna, cu acelaşi glas moale: „Taci, taci, taci!”

În cele din urmă, istovită de emoţie, temându-se ca zarva să nu-i trezească pe ceilalţi vecini şi să se facă de ruşine în faţa lor, se lăsa să alunece de pe sipet pe podea şi, înfundându-şi faţa în palme, începea să plângă cu glas tare. Mai înainte, repetase întruna: „Taci, taci, taci!” Acum se tânguia, gemea şi plângea cu sughiţuri, fără să mai ţină seama de nimic. Nu ştia nici să râdă şi nici să plângă încet, dar plânsul ei desperat producea asupra lui Michalek o impresie deosebită. Se aşeza pe jos, alături de maică-sa, şi începea şi el să lăcrimeze. Cu pumnii la ochi, pornea să se jelească:

— Vai de viaţa mea, că-s un ticălos şi-un netrebnic, toţi mă batjocoresc şi mă dau pe uşă afară… Nimănui nu-i pare rău de mine, nimeni n-are milă de mine… Orfan mi-s pe lume, sărman şi nefericit… fără tată şi fără casă… şi mama plânge din vina mea… şi Domnul Dumnezeu cel sfânt are să mă pedepsească, fiindcă măicuţa varsă lacrimi amare din pricina mea, care-i sunt fiu!

Văzându-l cum plânge şi se tânguie, Romanowa se topea ca zăpada la soare. Îi cuprindea gâtul cu braţele şi, muindu-i obrazul cu lacrimi, îl căina:

— Aşa-i, of, aşa-i, eşti orfan, crescut fără tată, şi n-ai şi tu un locşor al tău sub soare.

— Şi mama zice că-s un beţivan! se văicărea el în continuare.

Iar dânsa îl mângâia printre lacrimi:

— Apoi eu, fiule, glumeam aşa, de spaimă. Cum o să fii tu beţivan! Aşa spun oamenii aceia răi şi otrăviţi, ca să ne facă de râsul lumii... Tu eşti cel mai bun lucrător şi cel mai mândru fecior din Ongorod. Tu, şi cu o prinţesă ai putea să te-nsori... Chlewinski s-a târât în genunchi în faţa ta să vii la el la lucru.

Dacă te uitai la ei în asemenea clipe şi ascultai ce spun, îţi puteai închipui că sunt ameţiţi amândoi. Aşa şi era de altfel. Plânsul şi văicăreala feciorului o îmbătau pe bătrână ca o băutură tare. Uneori, când se înduioşau şi plângeau astfel amândoi, Michalek, toropit de băutură şi de căldura din bucătărie, îşi lăsa capul pe sipet sau în poala maică-si şi adormea. Atunci bătrâna, peste măsură de fericită, cu braţele ei puternice urca în pat trupul fără vlagă al băiatului, îl învelea bine cu plapuma, îi trăgea cizmele din picioare şi, după ce sufla în lampă, se culca pe laviţa îngustă şi goală, acoperindu-se cu broboada veche de lână. Zuzuk, fericit, se făcea covrig într-un colţ, chiar lângă plită, cotoiul dormea torcând pe cuptor, iar acolo departe, în fundătura întunecată şi năpădită de noroaie, două lumini galbene pâlpâiau stinghere în tăcerea înconjurătoare. În noaptea aceea nu mai ispiteau pe nimeni. Dar asemenea întâmplări erau rare. De cele mai multe ori Michalek, venindu-şi o clipă în fire, se ridica cu greu, dar cu gesturi violente, de pe jos şi iar se răstea la maică-sa cerându-i bani. Cu inima zdrobită de milă şi jale, temându-se veşnic să nu-i audă lumea, bătrâna se scula tremurând, deschidea sipetul şi vâra banii în palma feciorului. Se văicărea şi repeta: „Taci, taci, taci! Orfanul mamei, orfan! Taci!”

Câteva minute mai târziu pe stradă şi apoi pe fundătura care ducea la cârciumă mergea, clătinându-se şi gesticulând ameninţător, acelaşi beţivan, urmat de câinele

său ud leoarcă, ce se târa cu botul în pământ, asemenea unei umbre mici şi tremurătoare a umilinţei şi a tristeţii.

Urmau apoi zile, uneori săptămâni întregi, când nu-l mai zărea nimeni în oraş pe lucrătorul acela sprinten şi energic, în schimb, în faţa uşii unei cârciumi sau alteia putea fi văzut un câine cu pete albe şi negre păstrându-şi locul cu o răbdare fără margini. Jigărit, trist, cu blana udă sau zbârlită, plecând din când în când să-şi caute de mâncare printre gunoaiele vreunui maidan, stătea ghemuit sau cu labele întinse, cuprins de o mare oboseală, şi privea, cu ochii plini de dor, la uşa sau zidurile cârciumii.

În acelaşi timp şi Romanowa îşi schimba înfăţişarea, ajungând de nerecunoscut. Ochii ei vii îşi pierdeau strălucirea. Se uita pe sub sprâncenele strânse cu o privire încremenită. Pe frunte şi în obraji îi apăreau pete roşii. Mişcările ei, de obicei pline de vioiciune, erau greoaie, trăia parcă într-o stare de veşnică somnolenţă, iar pălăvrăgelii ei obişnuite îi lua locul o tăcere de moarte. De fecior nu mai pomenea nimic, iar dacă cineva o îmboldea cu întrebările, îşi lua un aer de mare siguranţă de sine şi minţea cu îndrăzneală. Spunea că Chlewinski l-a trimis undeva la ţară, ca să-l înlocuiască în conducerea construcţiei unui mare palat. Zărind neîncrederea din ochii celor cu care stătea de vorbă, începea să descrie cu vorbe multe şi cu o neobişnuită vioiciune a imaginaţiei palatul pe care-l construia fiul ei. În palatul acela se aflau, chipurile, nişte tavane şi nişte sobe cum nu mai văzuse nimeni niciodată şi cum numai Michalek, singurul în lume, ştia să facă. Un palat ca acela pe care-l construia el acum, acolo departe, nu exista în toată Polonia, ba nici la Paris. Şi-n timp ce istorisea astfel, se simţea pătrunsă în aşa măsură de laudele pe care le aducea fiului ei, încât începea ea singură să creadă în cele spuse. Ochii ei îşi recăpătau vechea strălucire, glasul avea iarăşi vechile-i modulaţii, iar mândria o făcea să pară parcă mai înaltă şi mai împlinită la trup. Deodată însă îşi întrerupea minunata-i poveste, pleoapele începeau să i se zbată şi buzele să-i tremure. Apuca o găleată şi fugea să aducă apă, cu toate că nu era

nevoie, sau o zbughea din bucătărie şi se ascundea în şopron, de unde se întorcea peste câteva minute cu un braţ de lemne. Palatul fermecat şi toată schelăria lui, în vârful căreia îşi mânuia mistria cu hărnicie şi îndemânare lucrătorul cel tânăr şi înalt care-i apăruse o clipă aievea în faţa ochilor, se năruia. Altă dată născocea o altă minciună. Spunea că chiar ea l-a trimis pe Michalek la ţară, la neamurile ei. Că are acolo o mătuşă, care ţine mult la băiat, şi nişte veri, gospodari cu dare de mână pe care băiatul se duce din când în când să-i vadă, fiindcă ţin tare mult la amândoi, şi la dânsa şi la el. Şi aşa cum povestise despre palat, înşira acum verzi şi uscate despre familia ei. Şi din nou cădea victimă propriilor ei născociri. Fericirea şi mândria îi împurpurau din nou obrazul, şi o făceau să pară mai voinică, din nou se repezea în şopron fără să fie nevoie, iar acolo, ascunzându-se în dosul stivei de lemne, îşi frângea mâinile şi se căina cu glas scăzut:

— Of, vai şi amar de mine, n-am nici mătuşi, nici fraţi şi nici alte neamuri, niciun suflet apropiat! Sunt singură pe lume, nefericita de mine, singură, părăsită şi orfană şi stau şi mă uit cum mi se duce băiatul de râpă.

Dacă n-o stârnea nimeni, tăcea, se apropia numai de acei în care avea cea mai deplină încredere, şi le şoptea în mare taină:

— Ce-o să se mai întâmple oare? Ce-o să se mai întâmple?

Sprijinindu-şi în palmă obrazul urâţit de pete roşii, de parc-ar fi fost stropit cu picături mari sânge, se uita lung în ochii celui cu care statea de vorbă, cu o privire de animal rănit.

— Ferestrele alea, *pani* dragă, alea din fundătură, sunt curat ochi de lup! Când m-a dus pe mine Roman odată noaptea în pădure, mă uit, ce-o fi lucind aşa în tufiş? Zice Roman către mine: „Îi lup”. Eu tremuram toată de frică, da’ el râdea. Lui nu-i era frică de nimic. „Să nu-ţi fie frică, îmi spune, fuge fiara când o auzi clopoţelul”. Ei, acuma, când trec prin fundătura aceea şi văd uşa şi fereastra, tremură carnea pe mine ca atunci când am văzut lupul

noaptea-n tufiş… Ochi de lup, curat ochi de lup!

Pe obraz i se putea ghici cu uşurinţă gândul pe care nu era în stare să-l exprime, şi anume că lupul de la oraş e gata să-i înghită feciorul şi că dânsa nu-i în stare să i-l smulgă. Încercase totuşi de mai multe ori. Seara, când nu mai avea nimic de făcut, zvârlea broboada pe cap şi pleca în oraş, învârtindu-se ore întregi prin fundătură. Umbla încoace şi încolo pe lângă garduri şi pe lângă zidurile căsuţelor, oprindu-se întruna în faţa celor două luminiţe galbene, dându-le târcoale, trăgând cu urechea la fereastră, ascultând la uşă. În ciuda întunericului, Zuzuk o recunoştea şi, urcându-se cu labele pe braţul ei, sau sărindu-i înainte, scheuna încet şi jalnic. Cât umbla ea încoace şi încolo, se ţinea scai după dânsa. Câteodată aceste două făpturi întristate umblau astfel, una în urma celeilalte, o bună parte din noapte, dar uneori se întâmpla ca femeia, cu un gest hotărât şi cu o ţinută demnă, să intre în cârciumă, iar în urma ei să se strecoare şi câinele, mai umil ca oricând, şi făcându-se mic de tot. Ce se petrecea acolo înăuntru? Greu de spus; dar după vreun sfert de ceas sau mai bine, femeia ieşea acoperindu-şi gura cu colţul basmalei, desigur ca să-şi înăbuşe plânsul, iar în urma ei o zbughea şi câinele, schelălăind înfricoşător, cu o labă ridicată şi cu trupul chircit. După fiecare din aceste nefericite încercări de a-şi scoate băiatul din ghearele lupului de la oraş, Romanowa devenea un fel de automat, care se mişca în virtutea inerţiei – părea golită de gânduri şi nu-şi mai amintea de nimic.

Ea, care era de obicei plină de râvnă în îndeplinirea treburilor sale, le neglija în asemenea măsură, încât era nevoie de multă răbdare şi îngăduinţă din partea stăpânilor ei. Nu se lenevise, dar o prindea tot mai des un fel de toropeală, iar gândurile-i negre, întipărite pe obraz, îi dădeau o înfăţişare nepăsătoare, somnolentă. Din această pricină umbla tare neîngrijită. Nu se spăla, nu se pieptăna şi nu-i mai păsa deloc cum arăta. Părul ciufulit îi aluneca de sub basmaua spălăcită sau de sub boneta murdară. Avea pieptarul descheiat, în picioare îşi punea o

pereche de galoşi vechi cu care umbla tiptil, ca o stafie. Numai petele roşii de pe obrazu-i gălbejit şi faptul că-şi frângea mâinile cu atâta putere, încât îi trosneau încheieturile, mărturiseau că femeia aceea neîngrijită şi somnolentă suferă cumplit.

Apoi, pe neaşteptate, într-o frumoasă dimineaţă, se arăta oamenilor sub o altă înfăţişare. Vioaie, cu o basma înflorată sau o bonetă albă pe cap, spălată, pieptănată, cu un şorţ curat dinainte, cu obrazul proaspăt şi plin de însufleţire, ochii strălucitori, cu un şuvoi de vorbe nestăpânite pe buze şi râzând în hohote. În zilele acestea, chiar şi când tăcea, nasul ei cârn şi creţurile de pe frunte păreau că râd şi se bucură. Cu o seară înainte, sau chiar în toiul nopţii se întorsese Michalek. Era într-un hal fără hal, că nici nu mai semăna a om.

Se întorcea jerpelit, desculţ, duhnind a votcă, cu fire de paie şi fulgi în păr, dar aproape treaz, şi se oprea în uşă. Arăta ca un osândit care nici nu îndrăzneşte să treacă pragul, iar privirea-i furişă fugea mereu spre unul din colţurile bucătăriei, părând că cerşeşte îndurare. Zărindu-l, Romanowa i se agăţa de gât cu un ţipăt puternic, în care se amestecau şi plânsul şi râsul, şi îl trăgea de mână spre laviţă. Când îl vedea şezând, strângând în neştire şapca într-o mână şi mângâindu-l cu cealaltă pe Zuzuk, începea să se foiască prin bucătărie. Mai întâi lua tot aşternutul de pe pat şi-i făcea un culcuş jos, lângă cuptor. Că doar nu putea să se arate în faţa oamenilor fără îmbrăcăminte cuviincioasă, cu obrajii umflaţi şi cu fruntea plină de vânătăi! Avea să stea acolo, după sobă, până avea să se schimbe din cap până-n picioare. Îl ajuta să-şi scoată zdrenţele, îl culca, punea samovarul şi-i încălzea mâncarea pe care-o punea deoparte în fiecare zi, aşteptându-l să se întoarcă. Ceaiul şi mâncarea i le ducea după sobă şi acolo, în întunericul în care se strecura cu greu lumina gălbuie a lămpii cu gaz, stăteau de vorbă. Şoaptele se amestecau cu sărutări şi smiorcăieli, cuvintele aspre cu făgăduieli şi jurăminte. El se învinuia singur, ea îl îmbărbăta. În răstimpuri se auzea zgomotul linguriţei în paharul cu ceai.

Iar dacă cineva şi-ar fi aruncat privirile îndărătul sobei, ar fi zărit o femeie aşezată pe jos, care, în lumina aceea palidă, ducea linguriţa cu ceai la gura băiatului, întins în întuneric. Îl hrănea ca pe un sugaci şi pe obrazul ei luminat de zâmbet curgeau lacrimi. Uneori o mână mare şi roşie, cu degete grosolane, se întindea în întuneric, prindea mâna bătrânei şi-o ducea la gură. Asta ţinea o oră şi mai bine. În cele din urmă, băiatul mormăia cu glas somnoros:

— Mamă, dă-i, rogu-te, şi lui Zuzuk demâncare!

Femeia sărea în picioare, îi turna lui Zuzuk restul de ciorbă, îi zvârlea câteva oase şi, după ce câinele le înfuleca cu lăcomie, îi mângâia, zâmbind, blana scorţoasă de noroi.

A doua zi se apropia din nou de cele câteva persoane cărora le vorbise mai înainte despre ochii de lup şi pe care le tot întrebase: „Ce-o să se întâmple oare?”, dar de astă dată cu o expresie de tainică bucurie pe obraz. Cu gesturi largi, cu o privire triumfătoare, le şoptea cu glas scăzut: „Acu’ s-a isprăvit! Mi-a făgăduit, pe Dumnezeul meu, mi-a făgăduit că de-acu’ se lasă… Şi el se ţine de cuvânt! Eu îl ştiu, acuma musai să se ţină de cuvânt!”

Când avea o clipă de răgaz alerga în oraş şi din toţi banii economisiţi – strângea fără greutate, fiindcă nu cheltuia nimic pentru dânsa – îşi îmbrăca feciorul cu haine noi din cap până-n picioare: surtuc, palton şi şapcă, uneori şi ghete. Le cumpăra toate de la telal, aşadar foarte ieftin, iar la câteva zile după ce-l înţolea, îl ducea la spovedit şi, după cum se exprima dânsa, îl făcea să se mărturisească. Dusul ăsta la spovedanie se repeta întocmai după fiecare reîntoarcere a lui Michalek dintr-o asemenea lungă, dar nu prea îndepărtată călătorie. Blând şi supus ca un copil, băiatul se spovedea, se ruga cu ardoare stând în genunchi, se lovea în piept cu pumnul lui roşu, apoi ieşea cu maică-sa din biserică. Ea îl aducea înapoi în bucătărie şi acolo îl cerceta cu atenţie, din cap până-n picioare. Arăta la fel ca odinioară. În razele răsăritului sau în lumina albă a zăpezii care năvălea pe fereastra bucătăriei, el stătea în picioare ascultător, mlădios, puternic, îmbrăcat cum se cuvine, cu

zâmbetul lui proaspăt şi îmbietor pe buze, cu privirea aceea dreaptă şi luminoasă în ochi. Atunci nu-l mai îmbrăţişa ci, apropiindu-se încet de el, îl mângâia încet pe umăr şi, privindu-l drept în faţă, îi spunea:

— Iar acum, fiule, du-te şi-ţi caută de lucru. Gestul ei era mângâietor, dar întreaga ei atitudine şi tonul vocii aveau ceva solemn, ceva ce în alte împrejurări ar fi părut cu totul nepotrivit pentru această femeie. Aceste cuvinte cuprindeau parcă tot ceea ce ea nu era în stare să exprime: îi acorda iertare, uita totul şi-l binecuvânta.

Să găsească de lucru nu era prea greu, se ducea pe la Chlewinski şi acesta îl ierta. Meşterul, care strânsese avere, avea o adevărată slăbiciune pentru acest flăcău frumos şi lucrător vrednic. Aceeaşi slăbiciune o avea pentru Michalek şi nevasta meşterului, ba o împărtăşeau mai toţi cei care-l cunoşteau. În săptămânile lui bune muncea ca o vită la jug, era cuviincios, săritor şi aşa de poznaş, încât prietenii îi spuneau Păcălici. Pe la nunţi şi botezuri era neîntrecut la joc. De lăsata-secului, când la vreun staroste de breslă, câţiva cetăţeni costumaţi jucau povestea regelui Irod, el se costuma în diavol şi stârnea veselia tuturor cu giumbuşlucurile şi glumele sale. Şi ce se mai bucurau alde Chlewinski şi ce mai râdeau de pisicile şi cocoşii de lut pe care-i închipuia el pentru Zofia, fata lor, vopsindu-i în felurite culori, încât păreau vii. Ştia să cânte din armonică, acompaniindu-se cu glasul lui puternic de bariton. Pentru toată lumea era lucru limpede că acolo unde se afla Michal, era şi veselie, şi voie bună. Aceeaşi voie bună şi veselie o exprimau şi cei doi ochi de safir, şi guriţa uneia din fiicele lui Chlewinski, ori de câte ori îl zăreau. Crescuse acum şi, dintr-o copiliţă, se făcuse o codană mlădioasă, cu trupul frumos împlinit.

Odată, pe înserat, întorcându-se acasă de la lucru şi trecând prin faţa unei clădiri, Michalek auzi un mieunat jalnic. Şi după felul cum îşi arăta tulburarea Zuzuk, care venea în urma lui, se dumeri că trebuia să fie o pisică. Se opri pe trotuar, privi cu luare-aminte spărtura din zid şi găsi un pisoi, lepădat acolo pe vreme umedă de toamnă. Se

aplecă, ridică vietatea aceea lihnită de foame şi tremurând de frig şi, ţinând-o în palmă, o înveli cu capătul şorţului şi se uită la ea cu luare-aminte.

— Săracu' de tine! îi spuse el zâmbind. Ce să mă fac cu tine? Să te aduc mamei, ori ce să fac?

Când ridică ochii întâlni privirea de safir şi guriţa rumenă a Zofiei Chlewinska. Fiica meşterului, în vârstă acum de 16 ani, roşi ca para focului. Dar nu era ruşinoasă.

— Ce ai în mână? îl întrebă pe Michalek, stând în mijlocul trotuarului.

El se tulbură grozav. Ciudat lucru! Flăcăul acesta, atât de îndrăzneţ când era vorba să poftească la un chef o ceată de petrecăreţi, bătăuşul ăsta smintit când i se urca rachiul la cap, se zăpăci de tot în faţa fetei cu înfăţişare cuviincioasă, care-l privea cu prietenie, şi nu mai fu în stare să-şi dezlege limba. Abia peste câteva clipe îşi smulse şapca din cap şi îngăimă:

— Bună seara, domnişoară Zofia!

Ar fi vrut să-i facă o plecăciune, dar picioarele i se înţepeniseră parcă, şi-o salută stângaci, cu o simplă înclinare a capului.

— Bună seara, bună seara! ciripi fata meşterului. Dar ce-ai ridicat de pe jos şi ţii în mână?

— Apoi, un pisoi – articulă el cu greutate.

Fata se bucură şi întinse mâna. Deşi purta un palton frumos şi pălărie pe cap, nu avea mănuşi. Întinse mâinile ei mici, înroşite de frig, spre pisoiul care-i preocupa acum pe amândoi.

— Vai, ce drăguţ e! exclamă ea.

— De frumos, e frumos, dar nu prea ştiu ce să fac cu el.

— Dă-mi-l mie!

— Vrei să îngrijeşti cu mâinile dumitale de pocitania asta mică?

— Vreau! Ce bun eşti, *panie* Michalek, că te-ai milostivit de el şi l-ai cules din drum…

— Şi ce bună eşti dumneata, că vrei să-i porţi de grijă…

— Mie-mi plac tare mult animalele…

— Şi mie tot aşa!

În timp ce-şi vorbeau, se priveau drept în ochi. Fata vârâse pisoiul în mâneca largă a paltonului, apropiindu-şi guriţa rumenă de botul lui trandafiriu. O roşeaţă puternică năvăli în obrazul flăcăului, cuprinzându-i fruntea până la rădăcina părului.

— Ce n-aş da pentru… – spuse el şi se întrerupse imediat.

— Pentru…

— Pentru ca dumneata, domnişoară Zofia, să mă-ndrăgeşti un pic şi pe mine…

Fata coborî o clipă ochii, dar îi ridică imediat. O expresie de hotărâre i se întipări pe obrazul ei tânăr. Îi răspunse încet, ca odinioară:

— Eu ţin mult, mult de tot la dumneata, de pe când eram copil. Dar mi-ai fi mult, mult mai drag, dacă… dacă dumneata…

— Dacă ce?… Dacă ce?…

— Dacă dumneata ai fi… ai fi întotdeauna ca acum… Şi tata, şi mama doresc mult lucrul ăsta, ca dumneata să nu fi… să nu fi…

Atinse iar cu guriţa botul pisoiului şi sfârşi de-abia auzit:

— Ca dumneata să nu fi niciodată altfel decât ca acum…

Flăcăul pricepu şi obrajii purpurii începură să-i ardă.

— Domnişoară Zofia – îi şopti – îţi jur pe Dumnezeu, pe viaţa mea, că voi fi întotdeauna aşa ca acum…

Nu e prea limpede cum de-a ajuns mânuţa fetei meşterului în palma mare, pătată de var a lui Michalek. Băiatul i-o strânse cu putere, din inimă. Se despărţiră fără să-şi ia rămas bun, pornind în direcţii opuse. În urma lui zburda Zuzuk, iar ea ducea în mâneca paltonului un cotoiaş flămând şi zgribulit de frig.

Timp de câteva luni, Romanowa, Zuzuk şi una din fiicele celui mai destoinic meşter zidar din Ongorod au fost foarte fericiţi. Dar după aceea…

*

Meseria de zidar, deşi bine plătită, are dezavantajul că timp de câteva luni pe an nu dă de lucru muncitorilor care se îndeletnicesc cu ea. Din martie până în octombrie, cel mult până în noiembrie, lucrezi pe rupte; dar când încep ploile lungi de toamnă şi zăpezile iernii, stai cu braţele încrucişate şi trândăveşti chiar dacă-ţi crapă buza după lucru! Unii se apucă în vremea asta de felurite alte treburi, construiesc cuptoare pentru ars vasele de lut, iar în lunile de iarnă se ocupă cu olăritul. La început încercase şi Michalek să facă astfel. Târziu, toamna, se tocmise la un olar. Dar încercarea lui dăduse greş. Şopronul închis în care domnea o căldură înăbuşitoare, din cauza focului veşnic aprins, faptul că era nevoit să lucreze în preajma cuptoarelor încinse îl stânjeneau. Îi plăcea să lucreze în aer liber, să aibă spaţiu suficient în care să-şi mişte în voie umerii largi, îngăduind sufletului să zburde. Apoi meseria de olar i se părea umilitoare, potrivită pentru neisprăviţi şi sărăntoci. Îi făcea, într-un cuvânt, silă şi timp de patru-cinci luni pe an nu lucra nimic. Romanowa ţinea bine minte că prima oară se îmbătase în cursul lunilor când nu lucra. Avea pe atunci nouăsprezece ani. Dumnezeu ştie ce l-o fi împins pentru prima oară către ochii aceia de lup! Se pare că olarul Wincenty îl poftise şi îi făcuse cinste, iar o vreme o muiere, una din deşucheatele acelea cu ochi negri şi focoşi, îl atrăsese într-acolo. La început se dusese destul de rar. Mai târziu însă, făcuse şi alte cunoştinţe noi; se legase cu unii şi cu alţii, dorea să întâlnească prieteni şi să poftească chiar el câte o ceată de cheflii. Petrecerile deveniră pasiunea lui Michalek. Se mândrea că e în stare să aibă invitaţi şi să facă cinste, că ştie să joace biliard mai bine decât alţii şi că femeile poftite la aceste chefuri se dădeau în vânt după el. Juca biliard, ţopăia şi petrecea prin cârciumi, dar poţi oare chefui şi petrece fără să bei, la început bere, apoi votcă şi la urmă băutura aceea care constituie pentru obişnuiţii cârciumelor „licoarea zeilor” şi se prepară din spirt, în care se picură zahăr topit?

Michalek încerca câteodată să se justifice în faţa

maică-si şi a lui Chlewinski.

— Omul care munceşte are nevoie să şi petreacă… – spunea el.

Iarna, când nu avea de lucru, zicea că moare de urât şi că de nu s-ar duce la cârciumă i-ar veni să se înece sau să se spânzure.

Avea însă nenumăraţi tovarăşi de breaslă care nu se plictiseau aşa ca el. Când Romanowa îi atrăgea atenţia asupra acestui lucru, el răspundea:

— Mare scofală! Alţii habar n-au de lucru şi nu le arde nici de petreceri. În vinele lor curge bragă, în ale mele un sânge iute ca focul.

Cuvintele acestea îi trezeau femeii o seamă de gânduri cărora nu reuşea să le dea de capăt. Pe când lua spuma din oala cu supă, toca nişte carne pentru chiftele, ori curăţa legume, chibzuia îndelung, întorcea gândurile pe toate părţile, dar nu era în stare să priceapă cum venea treaba…

— Cum se poate să se piardă numai pentru că-i mai bun decât alţii? le spunea ea celor în care avea încredere. Un nepricopsit moţăie toată seara pe vatră şi nu păcătuieşte, iar el, din pricină că-i focos şi că munceşte mai bine şi mai mult decât alţii, îl mânie pe Dumnezeu…

Uneori îi veneau nişte idei care dovedeau că face un uriaş efort de gândire. Cu obrazul sprijinit în palme, cu privirea năucă de atâta gândire, spunea:

— Oare domnii ăia învăţaţi şi cu dare de mână n-ar putea face aşa fel ca pentru oamenii proşti şi sărmani să se găsească şi alte soiuri de petreceri, nu numai acelea de la cârciumă?…

După întâlnirea aceea din primăvară dintre Michalek şi Zofia Chlewinska, pe Romanowa n-o mai munciră multă vreme asemenea gânduri şi n-o mai încercară asemenea griji. Toată vara şi o parte din toamnă flăcăul muncise din răsputeri, plecase la lucru la ţară, la un conac, de astă dată trimis într-adevăr de Chlewinski şi strânsese o grămadă de bani în sipetul maică-si. Hotărâse ca iarna viitoare să ceară să fie făcut meşter. Chlewinski însuşi îl îndemnase să facă

acest lucru, socotind că băiatul s-a potolit definitiv.

— La anu' o să te facem meşter – îi spuse – şi peste câţiva ani, dacă-o să ai minte… apoi…

Meşterul nu-şi sfârşi vorba, zâmbi numai cu înţeles, răsucindu-şi cu o mână mustaţa stufoasă şi galbenă şi cu cealaltă zornăindu-şi lanţul de la ceas. Iar cunoscuţilor le spunea:

— Michal ăsta e mâna mea dreaptă. E îndemânatic al naibii! De n-ar fi asta… cum să-i zic… mi-ar plăcea mai bine pentru Zoska, decât un domnişor sclifosit! Dar poate c-o da Dumnezeu ca… asta… să-i treacă şi să-i vină mintea la cap!

În luna noiembrie, Michalek nu mai avu nimic de lucru şi multe seri îşi petrecu în bucătăria maică-si, închipuind pentru Zoska un cavaler din lut. Acum, că se făcuse fată mare, nu-i mai putea dărui pisici şi cocoşi. Un cavaler, asta era cu totul altceva. O să-l pună pe dulap, în salon. Din nefericire, un cavaler din lut, în armura şi cu armele frumos colorate, depăşea posibilităţile artistice ale zidarului. L-a meşterit el cât l-a meşterit, a încercat să-l vopsească în mai multe culori, dar a băgat singur de seamă că toată munca lui e zadarnică. După cum îşi încrunta sprâncenele şi după glasul lui gros, îţi puteai da seama că în el clocoteşte mânia. Totuşi, continua să-şi petreacă zilele şi serile în bucătărie, vârându-se după cuptor şi încercând să adoarmă, învăţându-l pe Zuzuk jocuri noi, sau făcând ochi dulci jupânesei Rozalia – o fetişcană destul de nostimă – şi pe care-o fugărea prin bucătărie, sau cântând împreună cu maică-sa imnuri religioase şi cântece lumeşti, încercând, într-un cuvânt, tot ce-ar fi putut constitui pentru el o ocupaţie. Dar se întuneca din ce în ce mai tare, mânca din ce în ce mai puţin, glasul îi devenea tot mai răguşit şi gesturile mai bruşte. Până când, într-o seară, puse mâna pe cavalerul de lut care se afla în cuptorul de ars şi care se întărise îndeajuns, dar care aducea mai curând cu un berbec cu un corn în frunte, decât cu un cavaler cu lancea în mână, şi-l izbi de pământ, scotoci prin sipetul maică-si, apucă şapca

şi ieşi. Când ajunse în stradă, o luă la picior, după aceea merse din ce în ce mai încet şi, contrar obiceiului, cu capul în jos. În fundătura întunecată lucea, ca de obicei, lumina galbenă din fereastra şi uşa cu geam a cârciumii. Bărbatul înalt, a cărui siluetă se desprindea, neagră, în întuneric, se îndreptă într-acolo, dar după câţiva paşi făcu un gest brusc şi se întoarse în direcţia din care venise. Dar când ajunse în capul fundăturii, o porni iar înapoi, se opri în faţa ochiurilor acelora de lumină, rămase locului câteva clipe, dar îşi văzu de drum. Dădu astfel de câteva ori târcoale ochilor de lup, oprindu-se în faţa lor, îndepărtându-se, apoi întorcându-se din nou; în cele din urmă, sări treptele de lemn cu o bruscă hotărâre, îşi trase şapca pe-o sprânceană, deschise uşa cu violenţă şi dispăru înăuntru. În capul scării se ghemui câinele care-l însoţise până acolo.

A doua zi se întâmplă să fie o duminică. Piaţa cea mare din faţa bisericii era plină de zăpada căzută în timpul nopţii, ce sclipea sub razele palide ale soarelui şi de o mulţime cenuşie de oameni. Slujba de dimineaţă se sfârşise. Enoriaşii care ieşeau din biserică se plimbau prin piaţă, sau stăteau de vorbă grupuri-grupuri, privind furnicarul de oameni. Fata meşterului zidar ieşi şi ea din biserică. O luase înaintea mamei şi a surorilor ei şi coborâse treptele înalte ale bisericii, sprintenă şi proaspătă. Era plină de veselie pentru că ştia că, aşa cum se întâmplă în fiecare duminică, jos, la capătul scărilor, o să-i aţină calea un anumit tânăr, o să-i facă o plecăciune adâncă, o s-o privească cu ochi de foc, iar după aceea o să se străduiască să atragă atenţia mamei sau tatălui ei, în speranţa că-i vor îngădui să-i însoţească pe stradă sau, mai ştii, să-l şi invite poate la masă, la nişte crochete sau la o porţie de cârnaţi prăjiţi. În ultima vreme îl invitaseră destul de des şi fata nu mai putea de bucurie. Aşadar, coborî scările uşoară şi zglobie, iar panglica roşie cu care îşi împodobise pălărioara modestă se vedea lucind din depărtare. Obrajii ei rotunzi şi rumeni erau catifelaţi ca o piersică, iar mâinile le ţinea pe jumătate ascunse sub haina de blană ieftină. Deodată, făcu ochii mari şi pe faţa ei

apăru o expresie de supărare şi de uimire. Cine era cel ce stătea pe ultima treaptă a scării, aşteptând-o pe dânsa, strâmbându-şi faţa într-un rânjet strâmb şi obraznic? Era sigură c-o să-l vadă îmbrăcat ca de obicei, cu paltonul lui ieftin, dar curat şi bine croit, cu şapca pusă pe o parte, peste părul lui negru, cu o înfăţişare cuminte şi modestă, vădind chiar şi o oarecare eleganţă. În locul lui, văzu un bărbat cu haina pătată, cu ghetele pline de noroi, cu şapca dată caraghios pe spate, cu faţa congestionată, cu ochii tulburi şi cu un zâmbet oribil, dezgustător pe buze. Fata păli, îşi muşcă buzele şi, cu lacrimile în ochi, porni spre cealaltă parte a scării, ocolindu-l în mod vădit. Dar el făcu un salt în direcţia ei, dădu lumea la o parte şi o privi drept în faţă, apoi, fără să-şi scoată şapca, îi spuse cu un glas gros şi puţin răguşit:

— Pe dumneata te aştept, domnişoară Zofia.

Fata, fără să-i răspundă, o luă repede pe trotuar. Mergea atât de aproape de zidul bisericii, încât luă varul pe mâneca hainei. Nu se uita la nimeni, dar aruncând priviri furişe în jur, băgă de seamă că oamenii o privesc. El mergea alături de dânsa, clătinându-se ciudat pe picioare şi, fără să coboare glasul, vorbea înainte:

— Pe Dumnezeul meu, domnişoară Zofia, te-am aşteptat în faţa bisericii un ceas încheiat... Eram cu o ceată de oameni veseli, dar i-am lăsat baltă pe toţi ca să te văd pe dumneata... Ascultă la mine, domnişoară Zofia! O fată mai frumoasă ca dumneata nu se află în tot Ongorodul...

Fata, cu obrajii roşii ca focul, se vârî mai tare în zid, grăbi pasul şi gemu:

— Te rog să mă laşi în pace! Te rog să pleci! Te rog... Te rog foarte mult să mă laşi în pace!

Lacrimile începură să-i curgă pe obrajii aprinşi, dar ea se străduia să le oprească, clipind tare din ochi. Privindu-l cu coada ochiului, zări mâna lui mare, roşie, cu degetele răşchirate, cu care flăcăul se lovea în piept.

— Să mă trăsnească Dumnezeu în clipa asta dac-am să-ţi fac vreodată vreun rău – continua el să zbiere... Eu te

iubesc, domnişoară Zofia, mai mult decât viaţa, mai mult decât averea, mai mult decât orice pe lumea asta.

Câţiva oameni, care se aflau prin preajmă, izbucniră în râs auzind această declaraţie de dragoste publică, făcută aşa, în gura mare, în mijlocul străzii şi de faţă cu toată lumea. Fata zidarului se întoarse iute, ca un iepure încolţit de câini, şi o luă la goană îndărăt, spre biserică. Nădăjduia desigur să scape de urmăritor, cerând sprijinul părinţilor şi al rudelor, dar el, văzând-o că fuge, o apucă de mână.

— Ho! Ho! strigă el. Asta ce mai e? Aşa nu se poate! Pe Dumnezeul meu că n-o să te las! Cum adică? Eu n-am niciun drept asupra ta? Eu sunt iubitul tău şi tu eşti iubita mea. În faţa Domnului Dumnezeu suntem soţ şi soţie! Dac-ai să fugi de mine, am să te omor! Tu eşti a mea şi nimeni nu poate să ne despartă! Şi nici chiar dac-ar veni un general sau vreun prinţ să te ia, eu n-am să te dau. Mai bine te omor, ca pe-un câine!

Se lovea întruna în piept cu palma lui mare, roşie, cu degetele răşchirate, flutura pumnul ameninţător, răcnind ca un bezmetic şi smucea spre el fata, care se zbătea din toate puterile să scape. Lumea se bulucea în jurul lor, râzând de omul care-şi băuse minţile, căinând-o pe fată sau, dimpotrivă, luând-o peste picior şi pe dânsa. Unul chemă cu glas tare pe poliţaiul care se ivise tocmai atunci în piaţă şi grăbea acum spre locul cu pricina, căci se iscase învălmăşeală mare şi zarvă, iar fata zidarului ţipa şi plângea. Dar până să sosească poliţaiul, Chlewinski, speriat şi furios, roşu la faţă ca un rac opărit, împinse lumea în lături, îl rostogoli pe beţivan peste rândurile de curioşi cu un singur pumn în piept, apoi, cuprinzându-şi fiica cu amândouă braţele, cu un gest inconştient, de parc-ar fi vrut s-o apere de ochii lumii, îi acoperi capul şi spatele cu poala şubei lui din blană de oaie. Îndată după el veni în grabă şi trupeşa lui nevastă, gâfâind speriată, şi, asemenea unei cloşti cu aripile desfăcute, se aruncă asupra copilei care se cutremura de plâns la pieptul tatălui. Cele două surori mai mari, surioara mai micuţă şi mezinul, fratele în

uniformă de licean, o înconjurară cu toţii, făcând cerc în jurul ei. Chlewinski, cu lacrimi în ochi, se întoarse către mulţimea care rămăsese pe loc, căscând gura:

— Parc-aţi fi animale, nu oameni! strigă la ei. Niciunul dintre voi n-a fost în stare să-i ia apărarea, cu toate c-aţi văzut ce s-a întâmplat!

Din mulţimea alcătuită din meşteşugari, muncitori şi slugi se auziră glasuri:

— Cine să se ia de harţă cu namila aia de beţivan, care-i în stare să doboare şi-un bivol?

Un altul încercă şi el să se justifice:

— Apoi, cum, n-am chemat poliţaiul…

Erau însă şi dintre aceia care mai râdeau şi acum. Olarul Wincenty, cam afumat de băutură ca de obicei, i se uită drept în faţă, cu ochii lui lăcrimoşi, şi grohăi:

— Aşa-ţi trebuie! N-aveai decât să nu-ţi laşi fata să se înhăiteze cu un beţivan!

— Ehei! râseră şi alţii. Zicea că fata-i e iubită şi că el e iubitul ei! O fi ştiind el ceva! Deşartă-ţi punga, meştere, dă-i zestre bună fetei, şi mărit-o!

Poliţaii puseră capăt scenei. Soţii Chlewinski, gata să-i lovească damblaua, însoţiţi de odraslele lor, mai mari şi mai mici, toţi cu lacrimi în ochi, porniră cu Zoska spre casă. În ciuda înfăţişării ei robuste şi sănătăţii sale depline, fata era gata să leşine de jale şi ruşine.

În aceeaşi zi, pe înserat, Chlewinski se abătu pe la bucătăria Romanowei. Ai fi zis că în aceste câteva ceasuri slăbise şi îmbătrânise. Obrajii lui rumeni se scofâlciseră, fruntea, albă şi joasă, se acoperise cu creţuri, mustaţa stufoasă, de care trăsese întruna, sta zbârlită ameninţător deasupra buzelor. În loc să intre, ca de obicei, păşind încet, cu demnitate, şi s-o salute pe bucătăreasă cuviincios, deşi cam de sus, năvăli pe uşă trântind-o cu zgomot, şi fără să-i dea bineţe, i se adresă brusc femeii care, zărindu-l, se ridicase de pe sipet şi rămăsese nemişcată în faţa lui, cu braţele încrucişate la piept.

— Am venit să aduc la cunoştinţa domniei-tale, ca domnia-ta să ai bunătatea a-i spune fiului domniei-tale, ca

fiul domniei-tale să nu mai calce nici când pragul casei mele… Şi să nu mi se mai arate niciodată în faţa ochilor… iar dac-o mai îndrăzni vreodată, treaz sau beat, să-i aţină calea fiicei mele, îmi dau cuvântul meu de om c-am să-i dau una peste bot, de faţă cu toată lumea, ba am să-l chem şi în faţa judecăţii, sau am să rânduiesc lucrurile în aşa fel, încât să fie trimis în Siberia pe socoteala comunei. Domniata să ţii minte cuvintele mele şi fiul domniei-tale să nu cuteze a-mi călca pragul…

Gâfâia, gesticula, se învârtea de colo-colo prin bucătărie şi zbiera; toată demnitatea şi gravitatea lui de meşter şi staroste de breaslă cu greutate pierise fără urmă, lăsând loc numai supărării lui de stăpân jignit şi de tată îndurerat.

— Să facă scandal copilului meu, al meu, înţelegi, şi pentru ce? Pentru că am inimă bună? Pentru că i-am arătat bunăvoinţă? Pentru că l-am lăsat să câştige o pâine? Fiindcă l-am primit în casa mea ca pe-o rudă? Ptiu! E un ticălos!

Scuipă şi iar începu să vorbească şi să se plimbe de colo-colo prin bucătărie.

— Mi-a făcut fata de râs! ţipa el. Nici peste câţiva ani n-or să uite oamenii scandalul ăsta! Acum toată lumea-şi închipuie c-a fost în dragoste cu el şi-o să-i scoată ochii cu vorbe din astea! Iar după ce-o să se mărite, până şi bărbatu-său, dac-o vrea, o să-i scoată ochii cu scandalul ăsta şi cu dragostea asta! Şi-şi tot freca cu batista ochii ce se umezeau mereu de lacrimi şi repeta: Pentru ce? Pentru ce? Pentru ce mi-a nenorocit copilul?

Femeia stătea tot în picioare, în faţa sipetului, dreaptă, nemişcată şi cu braţele strânse la piept. Faţa i se acoperise de-o paloare galbenă, pleoapele i se zbăteau, buzele-i tremurau. Aflase de câteva ceasuri tot ce se petrecuse în faţa bisericii şi se aşteptase la cele ce se petreceau acum în bucătăria ei. Dar când Chlewinski, după ce-şi vărsase focul, scuipase în toate colţurile bucătăriei şi repetase pentru a suta oară că nu mai vrea să-l vadă în ochi pe Michalek, se îndreptă spre uşă să plece,

Romanowa se urni din loc şi, păşind apăsat, îi aţinu calea în prag; apoi se aplecă până-n pământ şi-i îmbrăţişă genunchii.

— *Panie* – îi spuse – mulţumescu-ţi pentru toate câte le-ai făcut pentru el şi ai fi vrut să mai faci. Eu ştiu şi înţeleg… îţi cer iertare pentru el şi-ţi îmbrăţişez genunchii.

Lacrimi mari cât bobul picurau pe cizmele meşterului, care simţi că i se moaie cerbicia; o ridică şi-o sărută pe frunte.

Câteva zile după aceea, când Michalek se întoarse de la crâşmă pe două cărări şi, după obicei, îi ceru bani maică-si, ea îl întâmpină altfel decât avea altădată obiceiul. Nimeni nu putea şti cât îi venea de greu să se arate aspră, aşa cum se arăta acum. Nu-l mai trase spre laviţă, sau după sobă, ci, ridicând glasul, se năpusti cu vorbe rele asupra lui. Ţipând, certându-l şi dând din mâini, prinse a-l judeca pentru supărarea ce-i pricinuise fetei zidarului şi pentru cearta cu meşterul căruia îi era atât de îndatorat. Îi vorbi de supărarea meşterului şi-i repetă tot ce-i spusese acesta. Michalek îşi aminti abia atunci cele petrecute la biserică şi, în ciuda stării în care se afla, ştirea că tatăl Zoskăi o rupsese cu el pentru totdeauna îl răni de moarte. Căscă gura şi se sprijini de perete. Dar mâhnirea lui nu ţinu mult, ci-l cuprinse o furie cumplită. Suduia şi blestema, împroşcându-l pe meşter cu vorbe de ocară. Răcnea, spunând că lui nu-i pasă de nimenea, şi că nu vrea să ştie de stăpân, că lui Chlewinski o să-i facă vânt peste turla bisericii, iar pe fata lui o s-o ia de nevastă, fiindcă fără dânsa nu poate trăi şi că el este iubitul ei, iar dânsa iubita lui…

Nedreptatea ce i-o făcea nevinovatei fiice a meşterului său, îndrugând vorbe fără rost, stârni în sufletul Romanowei sentimentul dreptăţii. Pe lângă asta, dacă la început mai mult se prefăcuse supărată, acum simţea cum clocoteşte de mânie şi cum o împunge în inimă o durere sfâşietoare.

— Tu atâta ştii! urlă la el şi, ridicând braţul, îl lovi peste faţă. Nu-l mai bătuse de pe vremea când fusese

copil. Pierzându-şi cumpătul, Michalek se repezi la ea cu pumnii strânşi, dar în aceeaşi clipă se ivi între ei un al treilea. Era Zuzuk. Intrase ca de obicei pe urmele stăpânului său şi, găsind un os într-un colţ al bucătăriei, se apucase să-l roadă de zor; dar, văzându-l pe Michalek prins într-o încăierare neobişnuită, se repezi să-l apere şi începu să latre şi să sară la Romanowa. Sărind şi lătrând, se tot încurca în picioarele lui Michalek, stingherindu-i mişcările şi aşa nesigure. Într-o clipă se petrecu un lucru cumplit. Beţivanul turbat de furie, cu ochii injectaţi, se aplecă, apucă animalul de ceafă şi-l zvârli peste umăr. Câinele se izbi cu zgomot de colţul plitei, urlă înfricoşător, tresări de câteva ori convulsiv, după care rămase nemişcat, fără suflare, cu labele întinse.

— L-ai ucis pe Zuzuk, nebunule! răcni Romanowa.

Urletul înfricoşător al câinelui şi cuvintele maică-si îl făcură să-şi vină în fire. Întoarse capul şi se repezi spre animalul ucis. Se aşeză pe podea, îl luă pe Zuzuk în braţe, începu să tragă de el de parc-ar fi vrut să-l învie, chemându-l cu vorbe duioase; în cele din urmă, cu hoitul câinelui pe genunchi, plânse ca un copil. Emoţia aceasta puternică îl trezi de-a binelea. După un sfert de ceas de plâns, îşi ridică fruntea şi, privind-o pe maică-sa, îi spuse cu adâncă durere în glas:

— Acuma, mamă, s-a isprăvit! N-o să mai iasă nimic bun din mine. Dacă am fost în stare să-l ucid pe Zuzuk al meu, apoi altă dată am să fac moarte de om. Se vede că mi-e menit să ajung ocnaş. Şi gata!

Rămase aşezat pe podea, plângând şi giugiulindu-l pe Zuzuk. Atunci Romanowa se aşeză lângă el şi, aşa cum făcea şi altădată, îl copleşi cu mângâieri şi vorbe bune. Puse iarăşi samovarul şi încercă să-i dea ceai, dar el refuză. În noaptea aceea nu închise ochii. Gemea după sobă şi tot bolborosea ceva despre Zuzuk, zguduit de plâns, din timp în timp. Grozav îi părea rău după câine, dar şi mai rău îl durea ruptura cu Chlewinski. Trei zile întregi nu ieşi, rămase în ungherul său, trist şi ruşinat, măcinat de îndoieli cu privire la viitorul său. În cea de-a patra zi,

Romanowa se duse din nou la biserică, îl hotărî să se spovedească şi iar se apropia de cei în care avea o deosebită încredere şi, cu un zâmbet misterios pe buze, le şoptea fericită:

— De data asta se lasă sigur. Pe Dumnezeul meu că se lasă. Numai de l-ar putea îndupleca pe Chlewinski să-l ierte… atunci s-ar linişti toate. Eu nu-l cred aşa, cu una, cu două, dar, pe Dumnezeul din cer, că acuma se lasă!

Dar abia acum avea să urce sărmana drumul calvarului. Moartea câinelui apăsa conştiinţa lui Michalek şi, ca un vierme necruţător, îl rodea îndoiala asupra lui însuşi. Ori de câte ori însă trecea prin faţa bisericii unde o făcuse de râsul lumii pe fata pe care o iubea, de tot atâtea ori îl cuprindea o dorinţă nestăvilită de-a se abate pe la crâşmă. Dorinţa asta şi-o înfrâna, ce-i drept, câteodată, dar pentru puţină vreme. Era iarnă, de lucru nu găsea şi era copleşit de tristeţe, fiindcă singurii oameni de treabă care până atunci îl primiseră cu plăcere în casa lor îi trântiseră acum uşa în nas. Îşi pierduse şi veselia de odinioară şi încrederea în sine. Băgă de seamă că muncitorii îl ocoleau, iar meşterii zidari, întâlnindu-l pe stradă, îl priveau cu dispreţ sau cu ironie. Era orgolios şi dovezile acestea de dispreţ îl rodeau. Îşi pierduse cu totul încrederea în el însuşi şi nu-i mai păsa de felul în care arăta. Chiar şi atunci când era treaz, umbla într-un surtuc pătat, cu cizmele scâlciate sau rupte. Când era treaz, nu pomenea nicio vorbă despre Chlewinski în faţa nimănui, nici chiar a maică-si, iar când întâlnea pe careva dintre ei pe stradă, îşi pleca ochii în pământ şi trecea pe partea cealaltă. Numai pe Zoska se străduia s-o vadă, dar de departe şi fără să fie văzut de dânsa. Ori de câte ori o zărea pe stradă sau la biserică, în timp ce se ruga în genunchi, se uita la ea ca la o icoană, cu ochii plini de dragoste şi de jale. Când i se părea că ea l-ar putea zări, fugea şi se ascundea în poarta unei case sau în vreun colţ îndepărtat al bisericii. În schimb, atunci când era beat, nu vorbea decât despre dânsa. Pe stradă, la cârciumă, în bucătăria maică-si, îi repeta mereu numele, mărturisindu-şi dragostea,

ameninţând că n-o s-o dea nimănui, c-o s-o păstreze pentru el, că pe tatăl ei o să-l omoare şi o să-i ia fata, mai bine o omoară decât s-o ia altul. Ai fi zis că rachiul îi redeştepta dorul pentru Zoska şi durerea că a pierdut-o, şi, cât timp era beat, nu-l slăbeau nici dorul şi nici durerea, iar el le exprima prin mărturisiri, dragoste şi ameninţări.

De altminteri, acum i se risipea foarte rar aburul beţiei. Când nu-i ajungeau banii câştigaţi în timpul verii, cerea de la maică-sa să-i dea din banii ei. Într-un rând, aducând la îndeplinire o ameninţare mai veche, îi sparse sipetul cu securea. Altă dată, în timp ce ea încerca să-l potolească, o apucă de păr şi-i trase câţiva pumni în spinare. Când o bătea, ea nici nu gemea şi nici nu se apăra, ci, în felul ei obişnuit, îl ruga cu glas moale: „Taci, taci, taci!” Ardea de dorinţa ca măcar lucrul acesta, c-o bate, să rămână neştiut de ceilalţi. A doua zi sau după câteva zile, înviorată şi fericită, îl vedea cum stă în genunchi în faţa ei. Când se dezmeticea şi-şi aducea aminte de ce făcuse, se arunca la picioarele maică-si, îi săruta genunchii şi-i repeta întruna că de astă dată totul s-a sfârşit, căci din el om n-o să mai iasă. Atunci ea îl lua în braţe, îl legăna ca pe-un copil, îl mângâia, îi da să bea ceai şi încerca să-l convingă că bunul Dumnezeu se va milostivi de el… Dar Michalek se îndoia; nu se simţea destoinic să-i ţină piept diavolului, care pusese stăpânire pe sufletul lui. O săruta pe maică-sa, rugând-o să-l ierte, şi, plângând cu sughiţuri, se pitea pentru câteva zile după sobă. Când ieşea de acolo, umbla o vreme fără treabă prin târg, sau şedea în bucătărie, adus de spate şi cu obrazul trist. Apoi dispărea din nou, iar la întoarcere nu cerea decât bani… bani…

De unde putea să facă rost de banii pe care el îi cerea întruna? Şoptind: „Taci, taci, taci, fiule!”, îi dădea lui tot ce câştiga şi tot ce căpăta, aşa că la sfârşitul iernii, nemaiavând cu ce să-şi cumpere ghete, purta nişte galoşi rupţi, iar în locul aşternutului curat şi frumos, pe care până de curând îl ţinea aşezat pe pat, nu mai avea decât un sac cu fân şi, în loc de plapumă, o broboadă ruptă.

Arăta cum nu se poate mai rău. Slăbise tare şi, în acelaşi timp, părea parcă mai greoaie şi mai sălbăticită. Părul cărunt şi încâlcit îi aluneca de sub basmaua spălăcită peste fruntea-i brăzdată, peste obrajii căzuţi şi gâtul gol. Cu fusta noroită la poale, cu galoşii rupţi în picioare şi cu pieptarul atârnând pe ea, arăta şi dânsa de parc-ar fi fost beată. De n-ar fi avut ochii aceia, care priveau lumea cu o nespusă tristeţe pe sub sprâncenele-i îmbinate, şi de nu şi-ar fi frânt mâinile cu atâta putere încât îi trosneau încheieturile, ceea ce vădea zbuciumul ei interior şi dorinţa de a-şi înăbuşi ţipetele de deznădejde, ar fi putut fi luată drept vrăjitoare. Nu numai că nu ţipa de deznădejde, dar niciodată nu s-a plâns cu vreun cuvânt împotriva fiului ei. Nu-i mai lua apărarea, născocind diferite istorii cu palate şi neamuri, dar nici nu-l acuza. Tăcea ca mormântul.

Veni şi primăvara. După ce şezu câteva zile în bucătărie, Michalek îi spuse maică-si:

— Mă duc să caut de lucru.

— Du-te, fiule, şi Dumnezeu să-ţi ajute!

Nu mai avea cu ce să-i facă haine noi şi, atunci când îl văzu ieşind în stradă îmbrăcat în zdrenţe, îl urmări cu o privire în care se amesteca ruşinea cu tristeţea. Avea o haină plină de pete, o şapcă murdară şi ghete atât de rupte, încât de-abia i se mai ţineau în picioare. Se duse pe la doi meşteri, dar de lucru nu găsi. Unul din meşteri refuză să-l ia, zicând că are destui lucrători, cu al doilea se certă, fiindcă i se păru că-l ia de sus. A doua zi plecă iarăşi în oraş, zicând c-o să încerce cu al treilea meşter. Dar ea ştia dinainte că nici cel de-al treilea nu-l va primi. Toată ziua chibzuise asupra aceluiaşi lucru şi se vedea bine că pune ceva la cale. Prânzul îl găti anapoda, punând zahăr în loc de sare, dar parcă la sosuri şi la ciorbe îi era ei acuma gândul! Ea se mira chiar cum de se află oameni cărora le stă mintea la asemenea lucruri. Toată ziua nu puse nimic în gură chibzuind şi făcând planuri. Când se întunecă, îşi luă basmaua şi plecă în oraş. Se îndreptă spre casa meşterului Chlewinski, dar când ajunse în faţa casei acestuia, picioarele prinseră a-i tremura atât de tare, încât

fu nevoită să se aşeze pe laviţa paznicului de noapte. Şezu acolo o clipă, apoi se sculă şi intră în curte. Casa, de lemn, nu prea înaltă, dar destul de încăpătoare, se afla în fundul curţii. Chlewinski o dăduse cu chirie şi-i aducea un venit frumuşel. El şi familia locuiau într-un fel de aripă a ei, nu tocmai mare, în faţa căreia se aflau magaziile şi cocinele, iar lângă acestea, un alt rând de odăi închiriate. Aşadar, în această curte, despărţită printr-un gard înalt şi o poartă frumos colorată de strada care, dacă nu era dintre cele principale, era destul de frecventată şi răsuna adeseori de zgomotul trăsurilor, locuiau mai multe familii. În salonul lui Chlewinski, împodobit cu o canapea, se înşirau lângă un perete nişte scaune curbate, iar lângă celălalt se afla un scrin plin cu bibelouri ieftine, printre care se zăreau două lumânări de stearină înfipte în sfeşnice argintate. Nişte perdele de muselin acopereau cele două ferestre nu prea mari, încărcate cu ghivece de flori, tapete de hârtie stropite cu roşu se întindeau pe pereţi, iar podeaua era vopsită în roşu şi strălucea de curăţenie. În faţa canapelei, în jurul mesei pe care stătea lampa aprinsă şi samovarul fierbinte, familia meşterului bea ceai şi mânca pâine cu unt şi cârnaţi afumaţi. Proprietarul casei, fără haină, numai în vestă şi cămaşă colorată, şedea tolănit pe canapea, nevasta lui sta în picioare lângă samovar, una din fetele mai mari îi dădea să bea celui mai mic dintre fraţi, a doua croşeta de zor, băieţii, în uniformă de liceeni, înfulecau cu mare poftă şezând de o parte şi de alta a tatălui, Zoska ţinea pe genunchi pe surioara cea mai mică care, la rândul ei, ţinea în braţe o pisică grasă. Acest salonaş modest, care slujea şi de sufragerie, respira tihnă şi bunăstare. Prin fereastra neoblonită încă se zărea curtea în care încolţise iarba, scăldată acum de lumina lunei.

Dar în afara numeroşilor membri ai acestei familii, care şedeau în jurul mesei cu samovar şi lampă, în odaie se mai afla încă o femeie, mai bine zis umbra unei femei, ce sta umilă şi tăcută lângă sobă, departe de lumina lămpii. Altădată, când venea aici la această oră, nevasta meşterului o primea cu o înclinare a capului, meşterul

glumea cu ea, cam grosolan, dar prieteneşte, fetele ciripeau, iar Zoska o lua de gât şi o săruta pe amândoi obrajii. O pofteau la masă, o invitau să bea ceai, iar ea, mândră şi fericită, vorbea şi râdea din toată inima. Acum abia îndrăznise să facă câţiva paşi şi nimeni nu o pofti să se apropie. Se opri lângă sobă şi spuse încet:

— Fie lăudat domnul Isus Cristos!

Îi răspunseră cu toţii: „În veci”, şi o salutară din cap, cu nepăsare. Chlewinski se întunecă la faţă şi rămânând aşezat pe canapea, o întrebă:

— Ce pofteşti?

Încet, cu umilinţă, îşi expuse rugămintea. Şi cu toate că meşterul o refuzase supărat, ea nu pleca. Stătea ca pironită, plimbându-şi ochii în jur. Odaia aceea îi trezea o admiraţie mai mare ca de obicei.

„Iată, aici domneşte bunăstarea, liniştea, aici e raiul. Şi eu care am nădăjduit că şi el o să aibă cândva o casă ca asta, şi fericire, şi de toate, cum e aici!”

Gura i se strâmbă a plâns, îşi frânse mâinile şi începu să vorbească iar, încet şi cu greutate:

— *Panie*, fie-ţi milă! Lui n-o să-i dea nimeni de lucru.

— Şi ce-mi pasă mie, să-l ia dracu’! mormăi meşterul. Nu vreau să mai ştiu de el!

În cameră se aşternu liniştea. Prezenţa Romanowei era supărătoare pentru toată lumea. Nimeni n-ar fi vrut s-o jignească pe femeia asta amărâtă. Stând nemişcată, în picioare, ea îşi plimba din nou ochii prin odaie.

„Doamne sfinte – gândi – unii o duc într-un fel pe lumea asta, alţii într-altfel… Am gândit să am şi eu parte, împreună cu el, de-o casă ca asta”.

Şi deschise iar gura:

— *Panie*, de s-ar scula astăzi tatăl lui din groapă, s-ar întoarce îndărăt în mormânt.

Nu-i răspunse nimeni. Meşterul, neînduplecat, se juca cu lanţul de argint de la ceas, nevastă-sa gâfâia, fata care croşeta se uita cu milă spre femeia de lângă sobă, liceenii făceau ochi mari, iar Zoska lăsase capul în jos şi-şi ascunsese fruntea în blana mătăsoasă a pisicii. Femeia grăi

iar:

— *Panie*, poate c-o să se termine. Poate că n-o să mai bea. Eu nu-l cred cu una, cu două, dar ştiu că de data asta o să se lase. Numai să-i dai de lucru! El numai pe dumneata te iubeşte şi numai de dumneata se ruşinează. Un lucrător aşa de bun… Fie-ţi milă…

Un lucrător aşa de bun! Ăsta era punctul slab al lui Chlewinski. Într-adevăr, un lucrător atât de bun! Trase şi mai tare de lanţul lui de argint, şi-şi trecu mâna prin chică. Nevastă-sa îi spuse ceva în şoaptă:

— Dacă nu s-ar mai ţine de Zoska, poate că…

Dar în aceeaşi clipă Zoska puse pisoiul jos, sări de pe scaun şi, cu obrazul scăldat în lacrimi, căzu în genunchi în faţa tatălui ei, sărutându-i mâinile, spuse cu un glas întrerupt de suspine:

— Fie-ţi milă, tată! Poate c-o să se îndrepte… ar fi îngrozitor să se prăpădească! Sigur, sigur c-o să se îndrepte… Primeşte-l… încearcă…

Fata se îneca de plâns şi era copilul cel mai iubit. Nimeni nu-i putea privi lacrimile cu nepăsare. Şi surorile mai mari se uitau stăruitor la tatăl lor, iar mama îl scutură de umăr pe unul dintre liceeni, preferatul tatălui, spunându-i:

— Hai, Ignas, roagă-l şi tu pe tatăl tău! Şi turnă un pahar cu ceai, cu gândul de a-l da nefericitei Romanowa.

— Tăticule – strigă cu glas argintiu elevul de doisprezece ani – ce eşti dumneata, Dumnezeu, să ştii dinainte dacă cineva se îndreaptă ori nu se îndreaptă? Şi dacă din pricina dumitale o să se piardă un om? Uite că şi Zoska…

Ăsta era argumentul principal, că Zoska plângea şi că derbedeul acela era un lucrător aşa de priceput! Ignas avea dreptate. Nu degeaba era premiantul clasei. Parcă e cineva bunul Dumnezeu ca să cunoască dinainte ursita omului?

Meşterul ridică fruntea, îşi strânse fata la piept, iar femeii, care stătea în picioare lângă sobă, îi aruncă o privire mai blândă. Mai stătea încă în cumpănă, nu spunea

nimic, dar după felul cum îşi mişca mustaţa se vedea că se simte înduioşat.

Dar deodată se sculară cu toţii de pe scaune, nevasta meşterului strigă: „Maica Domnului, Isuse Cristoase”, iar meşterul: „Ce-i asta?”, Zoska sări în picioare, albă la faţă ca varul, iar femeia de lângă sobă se cutremură şi se năpusti pe uşă afară. Pricina acestei spaime generale era o piatră care sparse geamul şi căzuse în mijlocul odăii. Se auzi apoi un glas gros şi răguşit, răcnind prin curte:

— Să mi-o daţi pe Zoska! M-auziţi?

Şi din gura flăcăului zdrenţăros şi clătinându-se pe picioare, cădeau, ca grindina, asupra meşterului şi a familiei sale, cuvinte de ocară şi blesteme.

— Eu o iubesc – zbiera omul – iar voi să nu îndrăzniţi s-o ascundeţi de mine! Eu mi-s domn ca oricare altul! Îmi iau fata şi plec, şi-l omor pe ăla care nu mă lasă!

O a doua piatră făcu geamul ţăndări.

— Zoska – urla beţivul – vino afară la mine! Eu sunt iubitul tău şi tu eşti iubita mea! Dacă nu vii, vă sparg toate geamurile şi vă fărâm uşa. Pe tat-tu şi pe mă-ta îi omor, iar pe tine tot am să pun mâna!

Şi iarăşi zgomot de geamuri sparte.

În casa meşterului era o zarvă de nedescris.

Pe Zoska surorile o ascunseră în odaia din fund şi făcură cerc în jurul ei, copiii plângeau, meşterul, cu un vătrai în mână, încerca să iasă pe uşă, în timp ce nevastă-sa îl reţinea, gâfâind şi plângând în hohote.

— Ori te omoară el cu o piatră, ori îl omori tu cu vătraiul şi nimereşti la puşcărie! ţipa ea, ţinându-l de umeri.

Ignas sări pe fereastră în grădină şi fugi să cheme poliţia.

În curte se strânsese o mulţime de lume. Din casa principală, din odăile din fund şi din curţile vecine năvăliră o grămadă de oameni, stârniţi de hărmălaia şi de zgomotul geamurilor sparte. Trecătorii se opreau în faţa porţii deschise şi priveau această scenă, ce se vedea limpede în lumina lunei. Un bărbat voinic, cu hainele rupte şi cu capul

gol, cu o claie de păr negru şi ciufulit, se împleticea zbierând şi urlând, chema o fată şi arunca în ferestre cu pietre, pe care le scotea din buzunarele hainei. Doi poliţişti, încinşi cu săbii, încercau să-l imobilizeze, dar el se împotrivea cu o forţă neobişnuită. Îi izbea cu cotul, îi lovea peste faţă şi dădea cu piciorul în femeia care i se târa la picioare. Era Romanowa care, ţipând îngrozitor, căzuse în genunchi în faţa lui.

— Michalek, fiule, fie-ţi milă de mine, nefericita, du-te, pleacă!

Îi îmbrăţişa picioarele. El se clătina încoace şi încolo, ea se târa în genunchi după el, întindea braţele şi-l implora, în numele lui Dumnezeu din cer şi-al amintirii tatălui său din mormânt, să se potolească, să plece unde-o vrea şi unde-o putea, numai să plece… Apoi sleită de puteri, nu mai putu nici să vorbească. Târându-se după el şi tot îmbrăţişându-i genunchii, şoptea pierită:

— Taci, fiule, taci, of, Doamne Dumnezeule, taci!

Unul din poliţişti, prăvălit de pumnul beţivanului, se ridicase cu greutate de la pământ, când în faţa porţii se auzi huruit de roţi, oamenii se traseră în lături, iar în curte intră grăbit, păşind apăsat, un bărbat în uniformă.

— Şeful poliţiei, şeful poliţiei! murmurară oamenii.

Trecând întâmplător pe stradă cu trăsura şi auzind ţipete şi gemete, sărise jos şi văzând casa cu geamurile sparte, doi subalterni ai lui luptându-se cu un beţivan şi o femeie târându-se în genunchi prin curte, ordonă cu glas ridicat:

— Legaţi-l!

— Să mă lege pe mine! urlă beţivanul dând din mâini. N-apuci tu ziua aia!

Romanowa se sculă şi încercă să-l ţină strâns, ţipând:

— Nu te împotrivi, fiule! Pe domnul nostru Isus, taci din gură! Ăsta-i un general, m-auzi, e domnul general în persoană!

Dar nu făcea decât să toarne gaz peste foc. La beţie urla întotdeauna că, dacă i-ar aţine calea însuşi domnul general, l-ar învăţa el minte, iar acum i se părea că

generalul venise la Zoska lui.

— *Paşol proci!* strigă el şi vârî mâna în buzunar. Încă o piatră şuieră prin aer dar nu mai nimeri în geam, ci în umărul înaltului funcţionar care se afla în exerciţiul funcţiunii. Peste câteva minute, îl legară cobză şi mai mulţi poliţişti îl conduseră la biroul poliţiei unde, puţin după aceea, în trăsura şefului trimisă anume după el, sosea procurorul.

Nu trecuse niciun ceas, luna mai lumina încă străzile oraşului, când arestatul, legat de mâini, era transportat la închisoarea locală. În timpul cercetărilor din biroul poliţiei făptaşul înţelese, în sfârşit, ce făcuse, ce se petrecuse cu el, ce-l aştepta şi se dezmetici. Înainte de-a păşi pe uşa închisorii se opri şi învălui cu o privire plină de tristeţe pe femeia care, cu basmaua căzută pe spate, îl însoţise tăcută prin tot oraşul, urmându-i pe poliţiştii care-l înconjurau. Se uită după ea, clătină din cap şi, blând ca un mieluşel, intră pe uşa închisorii. Când auzi scârţâitul porţii grele de fier care se închidea după el, femeia se aruncă asupra porţii urlând şi plângând cu atâta jale, încât, cuprinşi de milă, poliţiştii nu se încumetară multă vreme s-o gonească.

Peste câteva luni, în baza unor articole de lege privind ultrajul adus unui înalt funcţionar, Michalek fu condamnat la cinci ani închisoare corecţională.

Dar nici după trecerea acestor cinci ani nu s-a mai întors la Ongorod. Ce s-a întâmplat cu el nu se ştie. Probabil că l-a înghiţit cu desăvârşire lupul de la oraş.

*

Pe Romanowa am mai zărit-o o dată, scurtă vreme după aceea. Şedea pe pardoseala de cărămizi de la intrarea bisericii, cu picioarele înfăşurate în cârpe, cu un toiag gros lângă ea, şi îmbrăcată în zdrenţe. Arăta aidoma cu bătrânele cerşetoare care-şi făceau veacul aici şi se deosebea de ele numai prin ochii ei care, pe sub şuviţele de păr alb, arătau ca două răni sângerânde. Erau arşi de focul din bucătărie şi de lacrimi. Aici, la intrarea în biserică, o muşca gerul, o înăbuşea umezeala, cerşetoarele celelalte o izbeau cu pumnii sau o loveau cu băţul peste

picioarele pline de răni.

Ehei, cât de departe în urmă rămăsese drumul acela de poştă pe care umblase, în zilele de iarnă, când strălucea soarele, câmpul era alb de zăpadă, cerul albastru, clopoţelul suna clinc-clinc, caii alergau pe zăpadă, iar bărbatul ei, ca un brad tânăr, stând în picioare în sanie, o întreba, întorcând grijuliu capul: „Ţie nu ţi-e frig, Ewka?”

SPIRIDUŞUL-NĂZDRĂVAN

Cum de se strecurase înăuntru Spiriduşul-Năzdrăvan, n-am de unde şti, dar că n-avea ce să caute acolo, despre asta, nici vorbă, mai ales că, fiind de faţă, isca – atât în mintea judecătorilor, cât şi a juraţilor, nişte gânduri cam nelalocul lor, ţinând seama de demnitatea şi funcţiile acestora. Era acelaşi Spiriduş năzdrăvan care, prin poznele lui, o făcuse pe crăiasa zânelor să se îndrăgostească de un măgar[16], care preschimbă berea în apă chioară, oricât de bine ar fi preparată, care face ca din cea mai bună smântână să nu se bată untul, ca cei mai prevăzători călători să rătăcească drumul, în sfârşit care răstoarnă toate treburile oamenilor cu capul în jos. De unde venise? Ai fi zis că picase chiar din steluţa aceea care se zărea pe fereastra sălii de judecată, lucind în înaltul cerului.

Îi dăduse ghes deosebirea dintre steluţa curată şi sfioasă şi sala ticsită şi încinsă. Îşi spusese: „Ian să vedem ce învârtesc ăştia pe aici!” şi intrase înăuntru. Pe unde? Greu de ghicit. Poate printr-o spărtură a geamului, căci era mic, alcătuit dintr-o pâclă aurie şi nişte aripioare cât o părere; în toată făptura lui ieşea în vileag mai cu seamă nasul, neastâmpărat şi mişcăreţ, care părea că-şi bate joc de tot şi de toţi câţi sunt pe lume. Dar până şi nasul, cu toate că ieşea mai tare la iveală, îl avea tot mititel.

Chiar de-ar fi avut cineva din sală un microscop, tot nu l-ar fi ochit pe Spiriduşul-Năzdrăvan, când intrase pe

16 Referire la spiriduşul Puck şi Titania, crăiasa zânelor, din comedia lui Shakespeare: „Visul unei nopţi de vară”. (n.t.)

fereastră, şi-apoi, nu-i stătuse nimănui în gând să aducă un asemenea instrument într-un atare loc, nici măcar consilierului cu ochelarii cu rame aurite, care, în alte împrejurări, îl întilnise nu de puţine ori. Aşadar – cum se întâmplă îndeobşte cu oamenii care, fie că au, fie că n-au microscop, habar n-au de ce se întâmplă în jurul lor şi ce-or să păţească dintr-o clipă în alta – scăldaţi de lumina lămpilor cu gaz, şedeau cu toţii solemni, cu urechile ciulite, încrezători în propria lor raţiune şi conştiinţă. Spiriduşul însă intră înăuntru, se legănă o clipă sub tavan, ciuli o urechiuşă, o ciuli pe cealaltă, privi într-o parte, privi în alta şi se porni pe râs: „Hi-hi-hi! chicoti el. Am să fac o poznă!”

Dacă se află undeva în lumea asta locuri nepotrivite pentru făcut pozne, apoi locul acela era mai prost ales ca oricare altul şi, dacă există cumva oameni pe care poznaşii s-ar cuveni să-i ocolească, apoi cei din sală o meritau cu prisosinţă. Pereţii sălii erau înalţi şi netezi, cu câte un rând de ferestre de o parte şi de alta; lustre mari, strălucitoare, atârnau din tavanul frumos împodobit, un covor roşu îmbrăca treptele ce duceau la masa lungă, încărcată cu tomuri groase, îndărătul căreia luceau uniformele cu broderii de aur; iar în faţa mesei lungi şi a broderiilor de aur se aflau şirurile de bănci în care obrazurile înfierbântate şi ochii aprinşi ai asistenţei închipuiau un mozaic pestriţ. Severitate şi măreţie, nelinişte şi intransigenţă, câte un glas singur revărsându-şi acordurile în cuprinsul tăcerii înconjurătoare; solemnitate de înmormântare şi emoţiile consiliului medical, în care se hotărăşte viaţa unui om: iată prin ce se caracteriza locul acela.

Dar oamenii? Feţele cele mai simandicoase şi mai onorabile. Rareori se întâmplă ca, prin componenţa lor, juraţii să ofere depline garanţii acuzatului şi societăţii deopotrivă. De obicei lucrurile astea le hotărăşte întâmplarea, dar acum, parc-ar fi fost aleşi anume, unul şi unul.

Lângă peretele neted, juraţii ocupară o bancă înaltă

cu două rânduri de locuri. Locurile din faţă, după cum e obiceiul, erau ocupate de persoanele sus-puse. Cel din capătul şirului, investit numai de-o oră cu demnitatea de prim-jurat, era un avocat; toată lumea din oraş îi spunea maestre. Titlul acesta îl merita pe deplin şi se potrivea de minune cu persoana lui respectabilă. Părul încărunţit şi barba-i deasă şi căruntă îi împresurau obrazul proaspăt – deşi nu mai era tânăr – luminat de doi ochi ageri şi strălucitori şi exprimând bunătate şi înţelepciune. Abil cunoscător al legilor şi excelent vorbitor, până de curând, se scula în picioare chiar în acel loc al mesei şi lua apărarea celor nedreptăţiţi sau ameninţaţi de vreo primejdie. Grozav preşedinte pentru deliberările juraţilor din camera de chibzuinţă! Un om mai serios, mai demn, cu o judecată mai sănătoasă şi cu o mai înaltă conştiinţă era cu neputinţă de imaginat.

Alături de avocat şedea un medic, numit îndeobşte domnul consilier. Obrazul îl avea mai puţin proaspăt decât al vecinului său (profesia de medic îl obosise peste măsură), dar tot atât de înţelept, doar ceva mai trist. Poate că spectacolul continuu al suferinţelor omeneşti îi aşternuse pe buze un zâmbet în care se îngemănau bunătatea şi tristeţea. Căznindu-se cu lectura cărţilor poate că-i slăbise vederea, fiindcă purta nişte ochelari cu rame aurite, în ale căror sticle se răsfrângea lumina lămpilor cu gaz ca două scântei de aur.

Al treilea era un înalt funcţionar, demisionat din postul lui, cu obrazul de consilier diplomatic, cu câteva decoraţii lucitoare prinse de surtucul încheiat până sub bărbie şi cu o coleretă de peri suri mărginindu-i obrazul. Al patrulea, un târgoveţ, proprietar a două case mari, bine cunoscut – spre deosebire de maestrul avocat şi de domnul consilier – nu atât datorită virtuţilor sale altruiste, cât spiritului său practic de om descurcăreţ şi inventiv. Pe cât era de încheiată haina consilierului, pe atât era de desfăcut surtucul proprietarului, scoţând la iveală pieptul cămăşii sclipitor de alb şi statura-i cam burduhănoasă.

Ultimii doi făceau parte din tagma celor ce se

bucurau de cea mai înaltă şi unanimă simpatie.

Unul avea o proprietate mai mare, era un moşier cu fruntea albă, părul blond şi privirea moale, al doilea, un pictor brun, cu ochii negri, desigur nu un geniu, dar deosebit de talentat şi cu oarecare faimă, din care pricină era admirat şi răsfăţat de tot oraşul. Aveau cu toţii vârsta cea mai potrivită ca să poată îndeplini asemenea treburi obşteşti de seamă; nu se afla printre ei niciun tinerel şi niciun unchiaş. Întruchipau imaginea „deplinei civilizaţii”: ştiinţă, artă, bunuri mobile şi imobile, „virtuţi” publice şi particulare. Erau şase de acest fel. În spatele lor alţi doi care, deşi în mai mică măsură, se aflau totuşi şi ei pe o anumită treaptă a civilizaţiei. Nişte târgoveţi de mai mică importanţă: un cizmar, tuciuriu, mustăcios şi mucalit şi un brutar spătos, vesel, cu obrajii roşii şi la gât cu o lavalieră tot roşie. Încolo nimeni mai acătării: patru cojoace de miel şi tot atâtea capete cu păr creţ – ţărani, mă rog! Pe ăştia, Spiriduşul-Năzdrăvan nu-i învrednici nici măcar cu o privire.

Fericită întâmplare ce ticluise astfel completul de judecată al unui atât de important proces; şi nu numai important, dar ţinând seama de vârsta fragedă a făptaşului şi de consecinţele îngrozitoare ale faptei sale, de-a dreptul cutremurător.

Un băiat de optsprezece ani, din cel mai sărac cartier al oraşului, dăduse foc casei stăpânului său şi, în timpul incendiului, pieriseră în flăcări câteva zeci de clădiri alăturate. De aceea, când doi soldaţi înarmaţi introduseră în sală şi-l însoţiră spre banca acuzării pe un puşti pirpiriu, îmbrăcat în haine de ocnaş, judecătorii toţi erau ca o singură privire întrebătoare. Un spaţiu destul de mare – o fâşie largă de parchet ceruit pe care-şi scăpărau lumina lămpile din tavan – îi despărţea de banca acuzării, totuşi vedeau cum nu se poate mai bine puştiul în straie de ocnaş.

Se lungise, spre paguba dezvoltării sale în lăţime: parcă n-ar fi avut umeri şi şolduri, arăta ca o prăjină, lung şi subţire. O faţă lungă şi osoasă, galbenă ca terciul, de o

parte şi alta a nasului ca un cioc, doi ochi mici, cu o privire năucă, uneori cu luciri aspre şi, pe scăfârlia lunguiaţă, peri rari şi pleoştiţi. Parcă nici n-ar fi avut gură, atât îşi ţinea de strânse buzele şi, abia atunci când prinse a răspunde la întrebări, se văzu că aveau, ca şi obrazul, o culoare galbenă, ca terciul. Judecătorii erau acum numai urechi; preşedintele (cel cu broderii de aur) îi ceru acuzatului să-şi spună numele. Răspunsul aproape că nu se auzi, de altminteri, nici n-avea importanţă.

— Născut din părinţi căsătoriţi?

Şi de astă dată răspunsul fu rostit atât de încet, atât de nedesluşit, încât preşedintele îl repetă cu glas tare, pentru uzul juraţilor, care nu-l putuseră auzi:

— Tatăl necunoscut.

— Ce şcoală a urmat?

— Niciuna.

Îi îngăduiră să se aşeze. Cu braţele lui lungi şi osoase se înfăşură cu haina-i prea largă de ocnaş, apoi se aşează şi, pe fondul întunecat al spătarului băncii, de care se rezemase, părea un obiect neînsufleţit, un ornament, o figurină lucrată din fildeş. Lângă o măsuţă laterală, stând în picioare, grefierul citeşte cu glas tare actul de trimitere în judecată. Judecătorii şi juraţii sunt numai urechi. Nu trebuie să le scape niciun cuvinţel, niciun amănunt. Ascultă cu feţele întoarse către cel ce citeşte. Pe fruntea largă a avocatului, din pricina atenţiei încordate, parcă freamătă o şuviţă de păr cărunt; în sticlele ochelarilor cu rame aurite, pe care le poartă consilierul, scânteile încetează să se mai alunge; moşierul, cu cotul sprijinit de bancă, îşi trece degetele lungi şi albe prin părul ca spicul, consilierul pare o statuie a răcelii diplomatice, artistul – o flacără a pasiunii de a cunoaşte. Cizmarului i s-a zbârlit mustaţa; ochii albaştri ai brutarului stau încremeniţi în obrazu-i roşu.

Chiar atunci ţâşneşte în sală Spiriduşul. Se leagănă în tavan, cu aripioarele sale mărunte, chicoteşte, strâmbă din nas şi, privindu-i pe juraţi cu luare-aminte, se întreabă: „Pe care să mă urc mai întâi?”

Grefierul dă citire frazei din actul de trimitere în judecată în care se arată că tânărul răufăcător şi-a recunoscut vina. Întrebat: „tu ai dat foc?”, a răspuns cu neruşinarea unui tâlhar înrăit: „eu!”

— De ce-ai făcut-o?

— Fiindcă mi s-a urât cu viaţa asta de câine!…

— L-ai răpus pe cel care te-a hrănit!…

— Să-l ia dracu’!

Toate astea (continuă să arate actul de trimitere în judecată) le-a rostit cu o ură sălbatică şi cu o neruşinare dovedind totala lui incapacitate de-a deosebi răul de bine.

În clipa aceea, maestrul avocat, aplecându-se spre urechea vecinului său, îi şopti (juraţilor le e îngăduit să vorbească între ei):

— N-o fi cumva piromanie[17], domnule consilier?

Scânteile sclipiră iar în ochelarii acestuia.

— Mă îndoiesc. Piromanii nu se comportă astfel, cu mânie şi ură.

— În cazul acesta, s-ar părea că avem în faţa ochilor unul dintre cele mai decăzute elemente ale drojdiei societăţii.

Dar tocmai în clipa asta Spiriduşul-Năzdrăvan îşi ia zborul din tavan şi, ca o păsărică pe o creangă, prinde să se legene pe şuviţa de păr cărunt de pe fruntea juristului. Maestrul avocat se mişcă nerăbdător pe locul lui, îşi scutură capul… Ce l-o fi apucat? Uite, deşi îşi dă toată osteneala, nu-i în stare să asculte în continuare procesul-verbal. Raţiunea, memoria, imaginaţia, toate îl părăsesc. Îşi dă seama că greşeşte; o clipă luptă cu sine însuşi, dar voinţa îl părăseşte şi, fără să se mai împotrivească, se lasă purtat în voia soarbei şi… se mută cu mulţi ani şi multe mile îndărăt; nu mai vede şi nu mai aude nimic din ce se petrece în jur, vede şi aude alte lucruri, o, cu totul altele decât crime şi procese. E la ţară. Sub cerul albastru se întind apele tot albastre ale unui heleşteu; aude foşnetul frunzelor şi ciripitul păsărilor. E primăvară, totul pe lume

17 Formă de tulburare psihică, în care bolnavul simte impulsul de a distruge prin foc. (n.t.)

înfloreşte, răspândeşte mirezme, cântă. Stă singur pe malul heleşteului şi se odihneşte în iarba deasă; simte cum urcă în el puteri noi, renăscute. De altminteri e încă tânăr, n-are nici 40 de ani, dar munca, lupta pentru existenţă, emoţiile pledoariilor la bară l-au obosit nespus. Satul, natura au dres stricăciunile pricinuite de oraş, de viaţă. Întotdeauna a iubit natura; florile albe de nufăr plutind pe ape, irişii galbeni înălţându-şi capetele din tufele de frunze, cântecul sticletelui în crengile de mesteacăn; tot ce vede, tot ce aude, aerul pe care-l respiră, toate îl predispun liric. Gândul îi zboară la dragoste şi, deodată, dragostea se iveşte în faţa lui cu mult mai frumoasă decât toate codexurile de legi ale lumii acesteia. Îi apare ca lege supremă a tuturor locurilor şi tuturor timpurilor, cauza primă a speciei umane, adevărata autoare a codexurilor. În clipa aceea simte c-ar putea iubi aşa cum n-a iubit încă niciodată; începe să recite strofe din poeme de mult înscrise în memorie, când deodată, o, ceruri! iată că din păpuriş îi năluceşte o rusalkă. Are umerii largi şi obrazul rumen al unei fete de ţară şi o floare după ureche; păşeşte larg peste tufele de gălbinele, iar în braţe duce un vraf de pânzeturi şi mângălăul. Deşi făptura ei nu coincide în toate amănuntele cu trupul unei zeiţe, nici chiar cu cel al unei semizeiţe, lui i se pare totuşi că-i rusalkă şi se grăbeşte să-şi facă de vorbă cu dânsa. Se împrieteniră strâns de tot, dar rămaseră atât de departe unul de celălalt, încât nu-i află niciodată numele. Parcă pe atunci i-l ştiuse, dar acum, chiar de l-ar fi tăiat bucăţi-bucăţele, nu şi l-ar fi amintit. În ce priveşte starea ei socială, ştia doar că era cea mai joasă din câte sunt pe lumea asta. Se întâlniră câteva zile în şir, cât stătuse la ţară, întotdeauna înconjuraţi de nuferi şi sticleţi, între albastrul cerului şi al heleşteului. „N-am fost eu de vină, ci lunca înflorită!”

— Domnule consilier, nu-ţi aminteşti cumva, acum câţiva ani am fost împreună la ţară, la fratele meu?

Mirat peste măsură, doctorul îi răspunde din bunăvoinţă şi politeţe:

— Ba da, să tot fie vreo optsprezece, sau poate

nouăsprezece.

— La naiba! şopti avocatul, şi ochii lui blânzi se umplură de spaimă.

Îşi dădu seama cu ruşine că nu se învrednicise să asculte nimic din partea finală a actului de acuzare şi că, în locul glasului preşedintelui, în sală răsunau acum vocile martorilor. Dar întrucât Spiriduşul îl părăsi, izbuti să se concentreze din nou asupra celor ce se petreceau în sală.

Martorii acuzării aduseră o sumedenie de amănunte cu privire la daunele şi nenorocirile produse de răufăcător. Câteva zeci de case pieriseră mistuite de flăcări, câteva zeci de familii rămăseseră fără adăpost, aduşi la sapă de lemn. Plânsul, gemetele, scrâşnetele, foametea, blestemele toate erau evocate plastic şi convingător de oameni ce avuseseră de pătimit ei înşişi, mânia şi indignarea celor din sală cădeau ca o ploaie deasă peste figurina sculptată în fildeş şi îmbrăcată în straie de ocnaş. Spiriduşul se oprise şi el deasupra băncii juraţilor şi rămăsese o clipă nemişcat, cufundat în tot felul de gânduri triste. Îl dezmeticiră şoaptele unuia dintre juraţi.

Era moşierul care-i şuşotea vecinului său, pictorul:

— Asta înseamnă oraşul, cu drojdia lui otrăvitoare!

— Hi-hi-hi! chicoti Spiriduşul şi într-o clipă se instală pe mâna albă a moşierului, de care acesta-şi apropiase fruntea plină de gânduri. Ce-o mai fi şi asta? Moşierul, în loc să fie în sala de judecată, se află acum la un bal mascat, cu lume multă, costume pestriţe şi gălăgie. Nu s-a înglodat încă în datorii şi preţul grâului se menţine ridicat. De aceea şi-a spus că după atâta muncă are dreptul să se odihnească, să petreacă şi el puţin, la oraş. Şi petrece de minune. Sângele de şleahtic îi clocoteşte atât de tare în vine, încât ar fi gata să-şi ia paloşul şi să reteze dintr-o singură lovitură capetele a trei tătari, sau ar fi în stare să-şi smulgă din spinare costumul de spaniol, ba chiar şi-ar da şi cămaşa de pe el, în schimbul a ceea ce doreşte să obţină. Costumul de spaniol îl prinde de minune, şi-i vesel, şi petrece cum n-a mai petrecut de mult; dar petrecerea e într-adevăr în toi, din clipa în care se află alături de o

măscuţă graţioasă, vioaie, spirituală. Din punct de vedere gramatical, glumele ei nu sunt fără cusur şi el şi-a dat îndată seama că o doamnă din lumea mare nu poate fi. Încă nu se sfârşise balul când frumosul spaniol şi măscuţa cea care făcea greşeli din punct de vedere gramatical se făcură nevăzuţi din sala ticsită şi gălăgioasă. După aceea, încă o bucată de vreme, el nu se arătă prietenilor săi de la oraş, deşi nu părăsise urbea, dar atunci când o părăsi, pe prietena lui de la balul mascat şi din zilele următoare o uită atât de deplin, încât dacă l-ar fi tăiat bucăţi-bucăţele, nu şi-ar fi putut aminti nici numele, nici prenumele ei. Acum se aplecă şi-i şopti la ureche vecinului său:

— Maestre, cât să fie din iarna aceea când am petrecut atât de bine şi chiar dumneata m-ai ajutat să mă deghizez în spaniol?

Avocatul se miră foarte, dar din prietenie răspunse:

— Vreo optsprezece sau nouăsprezece…

— La dracu’! şopti moşierul şi ochii lui cu privirea blândă se umplură de spaimă.

N-a auzit un cuvânt din depoziţia martorilor şi-i e grozav de ruşine. Spiriduşul îi părăseşte mâna albă şi, de bucurie, face tumbe deasupra capetelor solemne de pe banca juraţilor. Iar moşierul e din nou atent la ceea ce se petrece în sală.

Istorisirile despre năpasta incendiului continuă, devin din ce în ce mai impresionante, fiindcă iau cuvântul cei care au fost mai tare sinistraţi şi glasurile lor sunt gâtuite de spaimă. Pe măsură ce glasurile speriate se lamentează la nesfârşit, figurina de fildeş de pe banca acuzării se desprinde mereu mai tare de spătarul băncii, apleacă fruntea şi cu gura strâmbă, cu fruntea brăzdată de mii de cute, se bate în piept cu pumnul descărnat. Se loveşte cu putere, iar pieptul îngust răsună uşor; apoi oftează tare. La început nimeni nu pricepe de ce puştiul ăsta deşirat se strâmbă, se izbeşte cu pumnul în piept şi oftează. Abia după ce a repetat de trei-patru ori gesturile acestea, publicul şi juraţii aud cuvintele rostite în şoaptă:

— Doamne, fie-ţi milă! Doamne, fie-ţi milă! Doamne,

fie-ţi milă!

— Un creion. Un regat pentru un creion![18] şopti pictorul. Ce model extraordinar pentru un păcătos care se pocăieşte!

— Se preface, mişelul, ca să ne înduioşeze! şopti dispreţuitor proprietarul, când deodată nasul i se roşi şi se lăsă în jos, căci se căţărase pe el Spiriduşul. Proprietarul celor două case, în loc să vadă sala de judecată cu tot ce e într-însa, n-o vede în faţa lui decât pe Antoşia… adică, mai bine zis, pe slujnicuţa maică-si. E mult de-atunci. Pe vremea aceea avea o singură casă şi aia fără aripile laterale. Fusese nostimă de tot, drăcoaica, dar nu mai ştie nimic de ea, de secole. Se foieşte îngrijorat, îşi atinge cu mâna nasul stacojiu pe care Spiriduşul ţopăie ca un bezmetic.

— Plagă egipteană – şopti proprietarul şi, în clipa următoare, ascultă iar, cu deosebită atenţie, depoziţia martorilor. În schimb, consilierul îşi mişca gâtul în gulerul scrobit şi-şi scobea perii din bărbie, unde se cuibărise Spiriduşul. Legănându-se pe un picior, Spiriduşul ridică fruntea, strâmbă din nas şi sfredeli cu privirea ochii reci ai consilierului, cu adevărat ochi de statistician. Ce-a auzit şi ce-a văzut în clipele acelea consilierul, în locul sălii de judecată, n-a izbutit nimeni să afle vreodată, fiindcă era un om cu fire închisă şi n-ar fi destăinuit în faţa nimănui nişte gânduri atât de nelalocul lor.

Un lucru e sigur, că o expresie de mâhnire şi nemulţumire îi acoperi obrazul şi că, după aceea, strecurând întâmplător o privire spre decoraţiile ce le purta în piept, îşi spuse c-ar trebui să le încredinţeze giuvaergiului, să le cureţe, fiindcă şi-au pierdut de tot strălucirea.

Iar Spiriduşul se tolăni în voie, ca şi cum ar fi vrut să se odihnească, pe rama ochelarilor medicului, unde cele două scântei de aur prinseră să tremure şi se sfărâmară într-o mulţime de alte scântei mărunte şi jucăuşe. Dar

18 Parafrază a celebrului vers „un regat pentru un cal" din piesa „Richard al III-lea" de Shakespeare. (n.t.)

nimeni nu-l luă în seamă pe medic cu ochelarii lui cu tot, fiindcă toţi întorseseră privirile către banca acuzării.

În mijlocul sălii de judecată depuneau, unul după altul, martorii apărării. Relatau împrejurările infracţiunii, care ar fi putut constitui circumstanţe atenuante în ochii juraţilor.

Inculpatul ascultase la început cu atâta luare-aminte, încât urechile-i clăpăuge parcă se lungiseră de efort; după aceea, dintr-un ornament de fildeş al băncii, se preschimbă într-un puşti care ţâşnise în picioare şi care, fără să ceară cuvântul, începuse să vorbească. Nimeni nu-i dăduse cuvântul, dar când deschise gura, nimeni nu-l opri. Toţi pricepură că explicaţiile martorilor asupra împrejurărilor în care-şi făptuise crima puteau să i se pară insuficiente şi toţi simţeau nevoia să-l asculte. Aşadar vorbi. Stătea în picioare, lung şi deşirat ca o prăjină, întors cu profilul spre public şi masa cea lungă, cu faţa spre juraţi (îşi păstrase atâta luciditate cât să ştie şi să nu uite că soarta lui se afla în mâinile lor) vorbea; atât de repede, încât i se tăia mereu răsuflarea, şi atât de tare, încât glasul lui subţire şi ascuţit umplea sala din tavan şi până la podele; părea un ţipăt monoton, prelungit în infinit. Ai fi zis că nu e în stare să vorbească, ci numai să tacă ori să ţipe. Ocheadele pe care le arunca în dreapta şi în stânga erau atât de pătimaşe, încât păreau sălbatice, iar maxilarele lui proeminente, în contrast cu obrajii slăbiţi, mişcându-se întruna, aminteau de o fiară gata să muşte. Pe de altă parte, auditoriul fu nevoit să recunoască faptul că ceea ce povestea în faţa lor, n-avea cum să contribuie la îmblânzirea caracterului şi la temperarea pasiunilor cuiva, şi că n-avea nici cea mai mică legătură cu civilizaţia. Erau nişte păţanii care nu se integrau deloc, absolut deloc, în istoria civilizaţiei. Cel mult, puteau sluji drept capitol într-o istorie a regatului fiarelor şi asta numai în cazul în care, într-un asemenea regat, ar exista pui de lei sau de lupi născuţi din taţi necunoscuţi şi mame care fie că s-au stins de foame, fie c-au pierit fără urmă.

Dar e îndoielnic că în vreo pădure sau într-un pustiu

s-ar afla vreun leu sau lup care să umilească, să chinuie, să înfometeze, să pună la munci grele un pui de leu sau lup, aşa cum făcuse cu puştiul acela stăpânul lui. De aceea tot ce a rămas încă în fiinţa lui – zbucium, nemulţumire, nelinişte, chiar şi după ce s-a răzbunat, se revarsă acum ca o lavă fierbinte când istoriseşte, fără să se oprească la punct, fără să ţină seama de paragrafe, ca într-un ţipăt, despre relaţiile sale cu stăpânul lui. E sălbatic, dar lucid şi are o memorie excelentă. Toarnă cu faptele, numeşte martori, indică locul, iar la urmă încearcă să exprime propriile lui sentimente. O face însă într-un mod atât de necivilizat, cu asemenea luciri în ochii injectaţi şi cuvinte atât de muşcătoare, încât preşedintele îi întrerupe torentul vorbelor şi-i porunceşte să se aşeze.

Ţipătul acela neîntrerupt şi monoton, care umpluse el singur spaţiul din tavan până-n podea şi de la un perete la altul, a contenit. Pe spătarul negru al băncii se iveşte iar ornamentul de fildeş, şi în sală, treptat, se simte iar prezenţa oamenilor nemişcaţi şi uluiţi. De-a lungul mesei, pe banca juraţilor, în şirurile de bănci rezervate publicului, toţi stau neclintiţi, cu răsuflarea oprită. Lămpile ard tăcute, s-a aşternut o linişte atât de atotstăpânitoare, încât se aude bâzâitul uşor şi ritmic al ventilatorului, cocoţat sus de tot, într-un ungher.

Din stradă, dincolo de zidul gros şi de curtea largă a tribunalului, răzbat huruitul roţilor pe caldarâm şi acordurile unei flaşnete. Pe una din ferestre se zăreşte o steluţă, lucind departe sus, în tărie. În timp ce sala stă cufundată într-o tăcere încremenită, în ochelarii medicului tremură, aleargă, joacă o puzderie de scântei mărunte. E Spiriduşul care, tolănit pe marginea ochelarilor, se ţine de năzbâtii.

Medicul se apără din toate puterile de halucinaţiile auditive despre care ştie, medic fiind, că nu-s decât o amăgire deşartă a simţurilor. Se străduieşte să-şi îndrepte atenţia asupra celor ce se întâmplă în faţa lui, dar e zadarnic, în urechi îi răsună întruna o flaşnetă, zdrăngănind un cântec săltăreţ ca o polcă, pe care-l ştie de

copil, de la răposata bunică-sa: „Ah, amoru-i nu ştiu cum, şi acasă şi pe drum!” Vai, ce cântec nesuferit! Odinioară, când o auzea pe bunică-sa cântându-l, se prăpădea de râs, dar acum, într-un loc ca acesta, şi în asemenea împrejurări, el care e tată de familie…

Supărat, îşi îndreaptă privirile spre publicul din sală şi caută prin bănci obrajii preaonoratei sale soţii şi ai drăguţelor sale fiice… Dar degeaba, flaşneta îi tot dă înainte cu acelaşi cântec nesuferit: „Ah, amoru-i nu ştiu cum, şi acasă şi pe drum!” Mare pacoste, măi, măi „Ah, amoru-i nu ştiu cum!”

— Cum se înflăcărase vorbind băiatul acela? Ce model nemaipomenit pentru o făptură omenească sălbăticită!

Deşi cuvintele acestea fuseseră rostite încet de tot, Spiriduşul le auzi totuşi şi, într-o clipă, se urcă pe sprâncenele negre şi stufoase ale artistului. Dar până şi Spiriduşul cel năzdrăvan, care nu avea nimic sfânt pe lume şi nu cruţa pe nimeni, cu alesul muzelor se purtă mai blând şi mai înţelegător decât cu ceilalţi. Îi atinse pleoapele cu aripioarele, iscând un fel de pâclă, şi în mrejele ei se avântară într-un splendid dans grecesc, o ghirlandă de Fornarine[19]. O, Apolo[20], multe au mai fost! De prin ateliere de lenjerie şi spălătorii, din prăvălioare, din câte o colibă răzleţită de celelalte, din câmpuri singuratice, din colţuri de natură pitoreşti. „Frumoasă e şi asta, frumoasă şi cealaltă. Dar care să fi fost iubita lui Kirkor[21]?” „Toate”. Pictorul îşi cuprinse capul cu amândouă mâinile şi începu să se roage:

— Doamne atotputernice, îndură-te de sărmanul meu suflet. Fiind atât de multe, cine ar mai putea spune… Fost-

19 Fornarina, tânără fată, deosebit de frumoasă, iubită de pictorul italian Rafael Sanzio (1483-1520) şi imortalizată de el într-un celebru tablou. Fornarina era fiica unui brutar, de unde şi porecla aceasta, (n.t.)

20 Zeu grec şi roman; în mitologia antică, zeu al soarelui şi luminii, al poeziei şi artelor în general, (n.t.)

21 Personajul din piesa lui Juliusz Slowacki „Balladyna". (n.l.)

am, Doamne, ca o harfă a lui Eol, în[22]ălţat-am suspine ca Solomon căt[23]re Sulamita…[24]

Dar Spiriduşul îşi şi săltase trupşorul spre banca juraţilor şi-şi vârâse picioruşele în mustaţa stufoasă a cizmarului, iar cu aripioarele îl trăgea de lavalieră pe brutar.

Nu trecură decât două-trei clipe şi cizmarului i se zbârli mustaţa, aruncă o privire vecinului său o dată, apoi încă o dată şi apoi pentru a treia oară şi, dându-şi seama că şi acesta se gândeşte în clipa aceea la acelaşi lucru, i se adresă încetişor:

— Orice om a fost tânăr odată, nu-i aşa, vecine?

Brutarul îi răspunse cu glas plângăreţ:

— Aşa e, vecine! Ba chiar şi acum… pârdalnica asta de fire omenească!

Şi, lucru ciudat, Spiriduşul, în loc să râdă în legea lui, strănută. Mirosul cojoacelor ţărăneşti îi gâdilă nările.

Deodată se îndreptă şi-i înţepeni până şi năsucul.

Luase cuvântul procurorul. Înveselit de cuvintele auzite, Spiriduşul îi părăsi de îndată pe cei doi meşteri şi, zburdând prin sală, cânta plin de voie bună:

— O, ta-ta-ta! O! ta-ta-ta-ta!

Procurorul era un bărbat deosebit de zelos şi de-o mare elocinţă. Cuvintele îi curgeau acum din gură nu ca un şuvoi de miere, ci ca unul de smoală. Apărătorul legalităţii, al ordinii şi securităţii publice era pătruns de importanţa funcţiei sale, şi-o dovedea cu aptitudinea sa impunătoare, cu gesturile sale energice, din pricina cărora mânecile lui brodate din abundenţă cu aur zvârleau în văzduh o ploaie de scântei. Ajunsese cam pe la mijlocul curgătorului său discurs, exprimat cu un glas plin de vibraţii metalice, şi-l zugrăvise pe făptaş în culori atât de sumbre, încât Lucifer

---

22 În mitologia antică, zeul vânturilor. (n.t.)

23 Rege izraelit (971—932 î.e.n.), vestit pentru înţelepciunea lui. Legenda biblică îi atribuie mai multe lucrări, printre care celebra „Cântare a cântărilor”. (n.t.)

24 Numele celei căreia regele Solomon i-ar fi închinat „Cântare a cântărilor". (n.t.)

însuşi l-ar fi putut recunoaşte drept propriul său fiu, când, deodată, fu cuprins de o ciudată ezitare şi de un fel de toropeală. Ai fi zis că în clipa aceea era dus cu gândul în cu totul altă parte: fruntea lui înaltă era înnegurată, privirea i se stinse, întoarsă parcă înăuntru, până şi mânecile brodate încetară să mai scapere.

Spiriduşul-Năzdrăvan i se urcase pe gură, chiar peste buza de deasupra, şi-o apăsa cu atâta putere, încât acuzatorul public, acest excelent orator, îşi reduse partea a doua a discursului la numai câteva zeci de expresii pe care mai mult le bolborosi cu limba împleticită decât le rosti, iar după aceea se prăbuşi în fotoliu, grozav de tulburat, acoperindu-şi fruntea cu palma.

Urma discursul lung al apărării şi în acest răstimp Spiriduşul se ţinu doar de năzbâtii. Era cuprins de un soi de veselie nebună.

O clipă se zbengui îndărătul mesei lungi, ceea ce avu drept urmare imediată faptul că fruntea demnitarului, care şedea la mijlocul mesei, păli tare de tot. Unul dintre vecinii acestuia se înfioră şi duse mâna la tâmple, de parc-ar fi vrut să alunge o muscă sâcâitoare. Un al doilea se gârbovi şi se apucă să scotocească prin hârtii, năzuind parcă să îngroape în ele ceva ce nu-i era de fel de trebuinţă.

Aproape în aceeaşi clipă, grefierul, aşezat la o măsuţă laterală, risipi pe jos o grămadă de hârtii, iar Spiriduşul, lăsându-l cât se poate de stânjenit, zbură, pentru variaţie, spre publicul din sală. Se învârtea prin lumea multă adunată acolo ca vodă în lobodă. Pe femei le ocolea, avea ce avea numai cu bărbaţii, aşa-l apucase pe el bâzdâcul. Cu mustăţile, cheliile şi capetele tunse scurt puse la cale nişte isprăvi nemaipomenite. Ţopăia şi juca pe deasupra lor, îi mângâia cu aripioarele, îi gâdila cu picioruşele, sufla peste ei trezindu-le cele mai ciudate şi mai neaşteptate amintiri, gânduri şi bănuieli, ceea ce stârni o mişcare neobişnuită în rândurile publicului. Fără să-şi afle astâmpăr, când unul când altul se scula în picioare, în ciuda îmbulzelii, şi întindea gâtul spre banca acuzării, aţintind cu privirea neliniştită ornamentul

sculptat din fildeş. De asemenea, ici-colo, se înălţau suspine zgomotoase şi nerăbdătoare sau mormăieli, dovedind că ba unul, ba altul din mulţimea aceea scrutase până-n străfundurile lui un fenomen de viaţă ciudat şi pe care-l nesocotise până atunci.

Femeile, deşi Spiriduşul le lăsase în pace, aveau pete roşii în obraz şi lacrimi în ochi. Şi cum într-o sală de judecată nu se cuvine să te răcoreşti cu evantaiul, multe dintre ele, tulburate ori triste, îşi acopereau obrazul cu mânecile de blană.

Toate acestea mai continuau încă, atunci când Spiriduşul părăsi publicul şi zbură iar spre băncile juraţilor. Nu-i venea să-i lase singuri prea multa vreme. În ziua aceea erau aleşi cu precădere cei pe care-i alinta mai cu osebire. Din când în când se mai urca pe şuviţa căruntă a maestrului, evocându-i nu numai heleşteul, ci şi alte locuri unde creşteau crinii aceia plini de ispite. Din când în când, mângâia gâtul ţeapăn al consilierului, sau trăgându-l de nas pe proprietarul de case, îi şoptea la ureche consilierului: „Amoru-i nu ştiu cum!” Nu-i cruţa nici pe moşier şi nici pe pictor şi cine ştie dacă nu erau tocmai ei jucăria preferată a puştiului răutăcios. Ba şi cei doi meşteri avură de pătimit de pe urma Spiriduşului. Numai ţăranii şedeau liniştiţi, cu spinările încovoiate, cu mâinile încrucişate în poală, cu clăile de păr mai încâlcite ca oricând.

În felul acesta dezbaterile publice ale tribunalului se apropiară de sfârşit. Judecătorii şi juraţii se sculară de pe locurile lor şi o porniră în două direcţii diferite. În faţa uşii prin care ieşiseră juraţii, acum ermetic închisă, stătea de strajă, în picioare, un bărbat care le asigura astfel legiuita reculegere, iar în văzduh, în aşteptare, se oprise Spiriduşul. De cum dispăruseră juraţii, îl cuprinsese un dor nespus de ei şi de aceea stătea acum de veghe, adică cu un picior adus înainte şi cu celălalt la spate, chiar lângă uşa prin care plecaseră şi urmau să se întoarcă.

Se întâmplă un lucru ciudat. Deşi infracţiunea era limpede şi fusese confirmată de mărturisirea vinovatului,

totuşi juraţii deliberară foarte mult timp, atât de mult, încât Spiriduşul se plictisi şi începu să caşte. Fără să-şi schimbe atitudinea de aşteptare, în care stătea atârnat în văzduh în faţa uşii închise, se tot uita împrejur şi arunca priviri grăbite acuzatului.

Acuzatul plângea. De când se aşezase acolo era a patra oară că-şi dădea în vileag sentimentele. Iar excesul acesta de impresionabilitate era şi el o dovadă în plus că băiatul beneficia prea puţin de civilizaţie, care, după cum se ştie, pe treptele ei superioare, te face mai chibzuit şi mai stăpânit.

La început, completul acela strălucit de judecată îl impresionase în asemenea măsură, încât nu fu în stare nici măcar să-şi spună cu glas tare numele şi prenumele; mai târziu, când i se înfăţişase pe larg crima ce-o comisese, şi consecinţele ei, se căise, izbindu-se cu pumnul în piept; când le povestise nedreptăţile şi chinurile ce le-a îndurat, se înfuriase şi începuse să zbiere; acum plângea. Ştia că una din porţile purgatoriului duce spre iad, iar cealaltă spre pământ; se temea grozav de prima şi râvnea grozav la a doua. De aceea hohotea de plâns acoperindu-şi ochii cu mâneca de ocnaş.

*

Clopoţelul. Consfătuirea juraţilor s-a isprăvit.

— Intră Curtea – răsună în sala de judecată glasul aprodului. Toată lumea se sculă în picioare, într-o tăcere deplină.

Cele două uşi care se aflau faţă-n faţă se deschiseră larg. Prin una din ele intrară judecătorii, cu hainele brodate cu aur, şi se aşezară de-a lungul mesei. Prin cea de-a doua uşă se iviră juraţii.

Cel dintâi intră avocatul cu o bucată de hârtie albă în mână. Spiriduşul tremură de bucurie şi i se urcă pe şuviţa căruntă de păr. După avocat urmează ceilalţi, câte doi, câte trei. Cei patru ţărani cu cojoacele pe ei încheie alaiul. Urcă încet valul covorului roşu şi se opresc în dreptul mesei, întorşi cu faţa spre cei cu broderii aurite. Publicul îi priveşte şi aşteaptă. Tot aşteptând, bagă de seamă cu toţii

că hârtia din mâna avocatului tremură puţin, în ochelarii consilierului licăresc o sută de mii de scântei, moşierul şi pictorul sunt grozav de ciufuliţi, nasul proprietarului de case s-a încovoiat ca un plisc, aproape să-i intre în gură. Arată cu toţii jalnic. Totuşi avocatul se desprinde de ceilalţi şi, mai mult din obişnuinţă, păstrează o atitudine sigură de sine. Ridică foaia de hârtie aproape de ochi şi citeşte cu glas tare, ca să poată fi auzit în toată sala, întrebarea scrisă acolo:

— Este vinovat acuzatul de cutare şi cutare crimă, comisă în cutare şi cutare zi?

Mai urmează să fie rostită sentinţa: un singur cuvânt, nu mai mult, un singur cuvânt. De ce nu-l rosteşte avocatul? A pălit şi mâna în care ţine hârtia îi cade greoaie în jos. Nu-i nimic. Îi cunosc toţi energia şi priceperea în treburile publice, aşadar chiar dacă a căzut pradă unei slăbiciuni de moment, o să-i treacă şi-o să-şi facă datoria. Bineînţeles: a dus iar la ochi foaia de hârtie şi – ciudat lucru! a pălit şi mai tare, ridică hârtia tot mai sus, parcă şi-a pierdut vederea şi tace, parcă a amuţit.

Judecătorii cu broderii de aur aşteaptă, aşteaptă şi publicul; deşi sunt atât de mulţi, nu se aude nicio şoaptă, lămpile ard tăcut. În sală domneşte o tăcere atât de mare, încât se aude bâzâitul încet al ventilatorului şi hohotele celui în haine de ocnaş de pe banca acuzării. Prin una din ferestre se zăreşte o steluţă pe cerul întunecat, lucind departe, sus, în tărie.

În cele din urmă primul jurat ridică fruntea şi, foarte palid la faţă, rosteşte cu glas tare:

— Este vinovat!

Atunci Spiriduşul-Năzdrăvan, în culmea veseliei, i se urcă în creştetul capului, de acolo saltă până sus de tot, în tavan, şi, legănându-se în lumina puternică a lămpilor, aruncă o întrebare întregii săli:

— Cine?

DOAMNA CEA BUNĂ

Fetiţa intră, speriată şi uluită, în minunatul salon al Ewelinei Krzycka, dusă de mână de Janowa, nevasta zidarului, tropăind mărunt pe parchetul lustruit, gata să izbucnească în plâns ori în râs, după cum aveau să se desfăşoare lucrurile. Guriţa-i de coral tremura şi se strâmba a plâns, ochii ei mari ca aburul străluceau de uimire şi curiozitate, iar fruntea-i frumoasă era încadrată de un păr des, des de tot, ca aurul vechi, cu luciri incandescente. Era o copiliţă de vreo cinci anişori, nespus de frumoasă. Alături de femeia voinică şi înaltă care o ducea de mână, îmbrăcată cu o rochiţă de percal lungă până la pământ, copila părea un fluture alburiu, cu aripile strânse. Făcuse doar câţiva paşi, când se înfioră de spaimă şi era gata-gata să tragă un chiot, dar deodată spaima i se preschimbă în bucurie, îşi smulse mâna din palma aspră a Janowei şi, aşezându-se jos, pe podea, începu să strige veselă şi cu mare duioşie:

— Cuţu! Cuţu!

Prima întâlnire, care începuse dramatic, lua acum un caracter cu totul prietenesc. Micuţul pinci, care se năpustise asupra vizitatoarelor hămăind ascuţit şi cu înverşunare, rămase nemişcat în faţa copilei aşezate pe podea şi începu s-o cerceteze atent cu ochii lui negri, lucitori şi plini de înţelegere. Iar fetiţa îşi înfunda mânuţele mici şi roşii în blana lui imensă, albă ca zăpada. Dar în aceeaşi clipă, lângă cele două fiinţe, care făceau cunoştinţă, se ivi o femeie ca de vreo patruzeci de ani, o brunetă înaltă, frumoasă încă şi îmbrăcată în negru. Nevasta zidarului, îndoită din şale, îi sărută mâna albă.

— Helka! De ce nu-i săruţi mâna stimatei doamne? Ia te uită la ea! S-a pus la joacă cu căţelul! Nu-i luaţi în nume de rău, stimată doamnă! E încă mică şi nu ştie!

Dar doamnei Ewelina nici prin minte nu-i trecea să se supere. Dimpotrivă, ochii ei negri, plini de foc şi gingăşie, se aţintiră cu încântare în obrazul copilei, pe care Janowa, cu palmele ei bătătorite, o înălţa să i-o arate mai de aproape. Ochii de safir ai fetiţei se umplură de lacrimi şi cu amândouă mânuţele se agăţă de fusta Janowei.

— Noi am făcut pentru copilul ăsta tot ce-am putut, dar la oameni sărmani ca alde noi n-a avut cum să deprindă purtări alese. De abia acum îi iese norocul în cale, biata fetiţă orfană!

— Orfană! repetă *pani* Ewelina şi se aplecă spre fetiţă, s-o cuprindă în braţe, dar se trase deodată îndărăt. O adâncă părere de rău i se întipări pe obraz: Of! sărăcuţa! Cum e îmbrăcată! Cu o rochiţă până-n pământ! exclamă ea. Apoi râse. Şi ce cămaşă grosolană… şi părul!… Are un păr minunat, dar cine-i face codiţe unui copil atât de mic! … Şi ce ghetuţe greoaie poartă şi fără… fără ciorapi…

Îşi îndreptă spatele şi atinse cu degetul un clopoţel de argint. La clinchetul lui copilul râse, iar Janowa căscă ochii.

— Pe domnişoara Czernicka! rosti scurt către lacheul ce se ivise în uşă.

Într-o clipă, intră în cameră, cu paşi zoriţi, o femeie ca de vreo treizeci de ani, înaltă, slabă, cu faţa smeadă şi netedă, cu părul negru strâns la ceafă într-un pieptene înalt de baga şi îmbrăcată cu o rochie neagră şi strâmtă. Din prag, ochii ei ageri o învăluiră pe Janowa şi copilul adus de dânsa într-o privire posomorâtă, dar când ajunse la câţiva paşi de stăpâna ei, privirea i se înseninâ şi pe buzele ei subţiri şi ofilite se înfiripă un zâmbet umil şi făţarnic. Doamna Ewelina i se adresă cu multă însufleţire:

— Draga mea Czernicka, asta-i fetiţa de care ţi-am vorbit ieri. Uită-te la ea! Ce trăsături, ce pieliţă delicată… ce ochi… ce păr… dacă s-ar mai împlini puţin şi ar mai prinde culori în obraji, i-ar putea sluji unui nou Rafael ca model pentru un heruvim… Şi mai e şi orfană!… Îţi aminteşti prin ce întâmplare neaşteptată am descoperit-o la oamenii aceia de ispravă!… Într-o locuinţă atât de tristă… umedă… întunecoasă… Mi-a luat ochii cu strălucirea ei ca o nestemată rătăcită într-o gunoişte!… Czernicka mea dragă, trebuie îmbăiată, pieptănată, îmbrăcată… fă-mi hatârul ăsta şi vezi ca peste un ceas, două cel mult, să arate cu totul altfel… Czernicka zâmbi fermecător, îşi strânse mâinile la piept într-un gest de

nespusă încântare şi, dând mereu din cap, aproba grăbită tot ce-i spunea doamna Ewelina. Iar doamna Ewelina era într-o excelentă dispoziţie. De aceeaşi excelentă dispoziţie fu cuprindă şi domnişoara cameristă. Aşa cum se aşezase mai adineauri Helka în faţa câinelui, tot astfel se aşează dânsa acum pe jos, lângă Helka, şi imitând gunguritul unui copil, începu să intre în vorbă cu fetiţa. Apoi, cu un mare efort, pe care se strădui să nu-l observe nimeni, o ridică pe Helka cu braţele ei uscate şi vânjoase, o strânse la piept, îi acoperi obrazul cu sărutări sonore şi o scoase din salon. Doamna Ewelina, emoţionată şi abia stăpânindu-şi lacrimile, mai stătu de vorbă o clipă cu Janowa, care, încurajată şi înduioşată de nesfârşita bunătate a stimatei doamne, plângea şi istorisea pentru a doua oară cum se întâmplase cu Helka de-a rămas orfană. Tatăl fetiţei, un neam de-al lor, de meserie tot zidar, ca şi bărbatu-său, se prăbuşise de pe schelă, rămânând mort pe loc; nevastă-sa, mama fetiţei, se prăpădise şi ea, scurtă vreme după aceea, îmbolnăvindu-se de holeră. Orfană şi de tată şi de mamă! Amândouă femeile, văduva cea bogată şi nevasta zidarului, se înduioşară până la lacrimi la auzul acestui cuvânt. Doamna Ewelina lăudă cu multă căldură milostenia de care dăduseră dovadă Janowa şi bărbatul ei, luând fetiţa asta frumoasă sub ocrotirea lor; Janowa, înălţând osanale sufletului bun şi milos al doamnei Ewelina, care avea să aibă grijă de copil de-acum încolo pentru totdeauna, îşi tot freca obrajii plini de lacrimi cu mâneca bluzei de lustrin, până ce din roşii, cum erau de obicei, ajunseră stacojii. La sfârşitul întrevederii Janowa era gata să cadă în genunchi în faţa doamnei Ewelina şi să-i sărute poala rochiei, ca unei sfinte, dar doamna Ewelina o opri, amintindu-i că nu se cade să îngenunchezi decât în faţa Domnului; apoi o rugă pe Janowa să primească un mic dar de la ea: câteva ruble, cu care să le cumpere bomboane la copii. Janowa râse vesel printre lacrimi.

— Le-arăt eu lor bomboane! strigă ea. Da’ ce-s copii de domni, să nu poată fără bomboane? Dacă dumneavoastră sunteţi atât de darnică, am să-i iau lui

Wicek ghete, iar pentru Marylka şi Kaska băsmăluţe de pus în cap…

Îşi luară rămas bun. În drum spre casă, Janowa se opri de vreo douăzeci de ori, lăudând în faţa a douăzeci de persoane cunoscute ce-i ieşiseră în cale bunătatea şi mila îngerească a doamnei Ewelina. La rândul ei, doamna Ewelina, după plecarea Janowei, se întinse pe divan şi, sprijinindu-şi de braţul alb fruntea grea de gânduri, rămase astfel pierdută într-o dulce şi tristă visare.

La ce se gândea oare? Poate la aceea că în calea vieţii ei mohorâte şi îngheţate răzbise o rază de soare luminoasă şi caldă… Şi că raza aceasta de soare avea să fie, de acum încolo, orfana pe care o descoperise întâmplător, cu o zi în urmă, şi-o alesese drept fiică! O, cât de drag avea să-i fie acest copil! Simţea lucrul acesta din răsuflarea grăbită care-i umfla pieptul, din unda de viaţă şi tinereţe ce părea să-i fi năpădit toată fiinţa şi sta gata să-i spargă inima. Viaţa ei fusese atât de tristă şi pustie, se simţea atât de singură, o învăluise un frig ca de moarte. Era aproape-aproape să se stingă, să îmbătrânească, să alunece într-o apatie totală sau într-o neagră melancolie, când iată că Cel-de-Sus îi dovedea încă o dată că o are în paza lui, că nu se cuvine să-şi piardă încrederea în grija Lui cerească… Numai dacă Czernicka ar curăţa şi-ar dichisi îngeraşul mai repede…

În acea clipă, doamna Ewelina fu trezită din visare de două lăbuţe flocoase, care i se urcau pe genunchi încurcându-se în dantelele rochiei şi zgâriindu-i mâna cu ghearele ascuţite. Tresări şi cu un gest supărat împinse cât colo câinele acela plicticos. Dar căţelul îi luă supărarea drept glumă. Prea multă vreme durase răsfăţul, ca să-i vină a crede că era cu tot dinadinsul respins. Hămăi vesel şi începu iar să tragă cu lăbuţele lui flocoase de dantelele stăpânei şi să-i zgârie mânuţa de atlaz. De data asta doamna Ewelina sări de pe canapea şi sună:

— Pe domnişoara Czernicka! i se adresă lacheului care se ivise în uşă.

Czernicka năvăli pe uşă, gâfâind, cu obrazul smead

înroşit, cu mânecile rochiei negre suflecate până la coate.

— Czerniusia mea dragă, ia-l te rog pe Elf şi de-acu' încolo să-l ţii la tine, în odaia de serviciu. Îmi rupe dantelele, mă plictiseşte…

Când domnişoara cameristă se aplecă să ia căţelul, peste buzele ei subţiri flutura un zâmbet care-i era propriu, un amestec de ironie şi tristeţe. Elf lătră, se trase îndărăt şi încercă să scape din braţele acelea osoase, ascunzându-se după genunchii stăpânei sale. Dar doamna Ewelina îl împinse uşor, iar braţele osoase îl apucară atât de strâns, încât scheună. Czernicka îşi aţinti o clipă privirea ageră în obrazul stăpânei sale.

— Ce nesuferit s-a făcut Elf… – suflă ea, nu fără o oarecare ezitare în glas.

— Nesuferit! repetă doamna Ewelina şi cu un gest de lehamite adăugă: Nici nu înţeleg cum am putut iubi atât de tare o fiinţă atât de plicticoasă…

— O, altădată a fost cu totul altfel!

— Nu-i aşa, Czerniusia, era cu totul altfel! Altădată a fost o frumuseţe, dar acum…

— Acum e plictisitor…

— Grozav de plicticos… Du-l în odaia de serviciu şi să nu se mai arate nicicând prin saloane…

Czernicka ajunsese în prag când se auzi strigată:

— Czerniusia!

Se răsuci grăbită, cu zâmbetul acela umil şi slugarnic pe buze.

— Ce-i cu micuţa noastră?

— Facem totul după cum aţi poruncit. Baia e pregătită. Paulina o să-i facă baie fetiţei…

— Domnişoarei! o corectă doamna Ewelina, nemulţumită.

— Domnişoarei… Iar eu o să-i încropesc o rochiţă din caşmirul acela bleu… care este în scrin.

— Ştiu, ştiu din care…

— Kazimir s-a repezit până la magazinul cu încălţăminte, pe Janek l-am trimis la magazinul cu lenjerie de gata… iar eu, între timp, îi înseilez rochiţa… vă rog

numai să-mi daţi dantele, panglici şi bani pentru toate…

Dulapurile şi scrinurile din numeroasele odăi ale vilei spaţioase şi frumos orânduite, aparţinând doamnei Ewelina, erau ticsite de dantele, panglici, tuluri, gaz, caşmir şi atlaz. Czernicka cotrobăi multă vreme prin dulapuri şi sertare, strângând în pumn o bancnotă, ce reprezenta o sumă destul de mare. După aceea răsună în odaia de serviciu zarva unei tocmeli înverşunate şi a cumpărăturilor şi, mai târziu, încă o parte din lucrurile scoase din dulapuri şi scrinuri, precum şi o parte din valoarea bancnotei schimbate în bani mai mici, fură înghiţite de cufărul cât o genune, aparţinând domnişoarei cameriste personal. La urmă, cu obrazul îmblânzit, mulţumită probabil de câştigul ce i-l adusese venirea în casă a fetiţei orfane, începu să însăileze şi să prindă în ace de gămălie rochiţa încropită în grabă. Abia de-a doua zi, croitori, cizmari şi lenjerese aveau să se apuce propriu zis de lucru la garderoba domnişoarei. În vremea asta domnişoara, îmbăiată şi pieptănată, dar îmbrăcată cu aceeaşi cămaşă grosolană şi cu picioarele goale, şedea în odaia Czernickăi, pe podea şi, giugiulindu-se cu Elf, părea să fi uitat de tot ce e pe lume.

De tot ce e pe lume uitase şi doamna Ewelina, cufundată într-o adâncă visare, pe care n-o mai tulbura nimeni. În salonul cel mare, împodobit cu oglinzi, tablouri şi damascuri roşii domnea o linişte deplină. Celelalte odăi mari şi mici erau şi ele cufundate în tăcere şi penumbră. Razele piezişe ale soarelui de vară în amurg, strecurate printre storurile lăsate, lunecau ici-colo peste pereţi, covoare şi ramele aurite ale tablourilor. Prin ferestre pătrundeau parfumul rozelor şi ciripitul păsărelelor; în fundul vilei, în sufragerie, suna încet vesela rânduită pentru cină.

Doamna Ewelina visa cu gândul dus la soarta ei rea. Nici nu exagera prea tare, când îşi spunea că e foarte nefericită. Într-adevăr, era văduvă de mulţi ani, copii n-avusese, inima-i fierbinte era însingurată şi nu avea nici chiar atâţia bani încât să se poată duce în acele locuri

unde viaţa pentru dânsa avea mai mult farmec, ferind-o de tristeţe şi plictiseală. Averea ei era, ce-i drept, considerabilă, dar grijile şi interesele băneşti o ţintuiau uneori pentru mai multă vreme într-un oraş urât, trist, plicticos, cum era Ongorodul. Acum se petrecea un lucru neobişnuit cu proprietăţile minunat de frumoase pe care le stăpânea în împrejurimile Ongorodului. Trebuiau încheiate nişte înţelegeri, stinse nişte datorii, plătite unele cheltuieli gospodăreşti ce nu puteau fi evitate şi toate astea la un loc o împiedicau pe doamna Ewelina nu numai să plece peste graniţă, dar şi să se mute în capitală. Rămăsese pe loc doi ani, ani grei, apăsători. Străină de toate şi tuturor, înconjurată de priveliştile prozaice ale micului orăşel, aspirând la satisfacţii artistice mai înalte, care alcătuiseră până atunci întregul farmec al vieţii ei şi de care bineînţeles acum era cu totul lipsită, trăia ca o pustnică, ferecată în vila ei cu tablourile, pianul, Czerniusia şi Elf. Viaţa ei era pe cât de tristă, pe atât de pură, dar conştiinţa tot nu-i dădea pace. Îşi reproşa deseori că nu face nimic. Dorinţa de-a săvârşi binele era una din cele mai vibrante coarde ale fiinţei ei. Filantropia lua uneori la dânsa forma pasiunii şi de multe ori, de foarte multe ori în viaţă îi procurase satisfacţii morale ce-i compensau setea de fericire, pe care n-o cunoscuse nicicând. Dar asta se întâmpla când se afla altundeva. Aici nu avea habar ce şi cum ar trebui să acţioneze ca să-şi astâmpere această nobilă necesitate a sufletului. E drept, când şi când miluia cu generozitate pe unul şi pe altul, dar asta nici nu-i liniştea inima, nici nu-i umplea timpul, nici nu-i mulţumea conştiinţa. În oraşele mari prin care locuise, se obişnuise cu o filantropie activă. Inactivitatea îi mai adăuga o picătură la cupa de venin. Într-un timp, la Ongorod luase fiinţă Societatea doamnelor filantroape. Doamna Ewelina, fiind cea mai bogată cetăţeană a oraşului, fu invitată să participe la activitatea respectivei societăţi. A fost prima bucurie încercată în ultimii doi ani. Aşadar, se mai putea consacra binefacerilor! Puterile inimii ei, pe care le simţea clocotind, îşi vor găsi un făgaş! Din privirile ei vor picura

iar lacrimi de milă şi înduioşare, la vederea mizeriei umane! Iar urechea ei va recepta cuvintele de mulţumire şi binecuvântare ale celor printre care se va ivi ca un înger al îndurării şi mângâierii! Se prezentă imediat. Îi indicară un cartier pe care urma să-l cutreiere pentru a-i descoperi pe cei săraci. Tot umblând, nimerise întâmplător la casa zidarului şi o văzuse pe Helka. Fetiţa îi apăru într-o atitudine pitorească. Se juca tocmai cu câinele, ori cu pisica, ori poate că şedea în pragul colibei, învăluită în soarele care-i anina în păr luciri incandescente, ori poate că, uimită de trăsură, de cai şi de femeia aceea elegantă şi frumoasă, rămăsese în prag înmărmurită, aţintind-o cu ochii în care doamna Ewelina recunoscu azurul cerurilor italiene. Oricum s-ar fi petrecut lucrurile, fetiţa i se păru neobişnuită şi nespus de frumoasă; iar atunci când îşi apropie buzele de obrazul copilei, care mai purta urmele ciorbei de crupe cu slănină pe care tocmai o mâncase, şi în ciuda acestor urme, şi când o auzi pe Janowa spunând: „orfană”, ochii i se umeziră de lacrimi de milă şi duioşie. Îşi dori să aibă acest copil, îşi dori să fie numai al ei, cu ardoarea şi violenţa sufletelor pătimaşe ca un vulcan şi singuratice ca o corabie rătăcită pe întinsul zbuciumat al mării…

Acum făptura râvnită se afla sub acoperişul casei sale. Obţinuse copilul pentru totdeauna, ba chiar fără să i se facă greutăţi. Acum, dragostea pentru copilul acesta îi va alina sufletul plin de dor şi dându-i oblăduirea aripilor ei materne, îşi va astâmpăra nevoia de-a face bine!… Dar pe unde o fi fetiţa aceea minunată? Unde era îngeraşul ce-i fusese hărăzit? De ce nu i l-o fi adus Czernusia? Sărăcuţa, încă n-o fi îmbrăcată! Dar e sigur spălată, ba chiar şi îmbăiată. Ar trebui să se ducă în odaia Czernickăi, să ia copilul în braţe, să-l strângă la piept, să-l sărute…

Se smulse de pe divan, străbătu în fugă salonaşul şi se opri deodată cu braţele încrucişate. În uşă se ivise Czernicka, cu Helka de mână. Dar cât era de schimbată! Ce metamorfoză! Fluturele alburiu cu aripile strânse se preschimbase într-un splendid colibri. Panglicile roz

stăteau înfipte pe rochiţa albastră ca nişte pene sau ca nişte aripioare. Din spuma albelor horboţele se strecurau picioruşele rotunde, îmbrăcate în ciorăpei subţiri ca o plasă de paianjen şi vârâte în pantofiori albaştri; o cordea de baga îi ţinea cutele părului ca para focului, domolit şi parfumat.

Încântată, dar şi speriată de îmbrăcămintea nouă, ameţită de parfumul ce-l exalau dantelele, dar şi părul ei, Helka stătea în uşa salonului, cu guriţa făcută pungă, gata de plâns, cu braţele subţiri, ţepene, de teamă să nu-şi boţească rochia, plimbându-şi privirea ochilor umezi şi sperioşi de la pantofiorii vrăjiţi spre obrazul doamnei Ewelina. Iar doamna Ewelina abia acum o luă în braţe, şi-o acoperi cu sărutări fierbinţi. Apoi conduse copilul în sufragerie, unde se aşezară amândouă la masa încărcată cu porţelanuri scumpe şi gustări alese. Peste o jumătate de oră, când se întoarse în sufragerie, domnişoara Czernicka o găsi pe Helka stând pe genunchii noii sale protectoare şi pe deplin familiarizată cu dânsa. Nemaipomenita bunătate şi duioşie a doamnei Ewelina turnară în sufletul copilului îndrăzneală şi încredere. Cu obrajii cam mânjiţi, dar nu cu slănină din ciorbă, ci cu dulceaţă din prăjituri, fetiţa arăta cu degetul întins felurite obiecte pe care nu le cunoştea, întrebând cum se numesc.

— Asta ce e?

— O ceaşcă – îi răspunse doamna Ewelina.

— Ce-ească – repetă cu oarecare dificultate Helka.

— Franţuzeşte se zice: la tasse!

— Tas-tas, tas-tas-tas – ciripi Helka.

Femeia şi copilul păreau să fie perfect fericite. Părăsind sufrageria, cu paharul de ceai în mână, Czernicka zâmbi în felul ei obişnuit, cu un amestec de ironie şi tristeţe.

Aşa a fost prima zi pe care a petrecut-o Helka în casa cea nouă şi-a fost urmată de altele, un şir lung de zile asemănătoare, sau poate chiar mai fericite încă atât pentru doamna Ewelina, cât şi pentru copil. Grozav de bine petreceau împreună! În zilele lungi de vară, fetiţa, care

semăna cu un colibri colorat, alerga prin frumosul parc din jurul vilei. Picioarele ei mici, încălţate cu ghetuţe elegante, alergau prin aleile presărate cu pietriş, făcând ocolul rondurilor cu flori. Căpşorul ei, încununat cu păr de aur şi împodobit cu flori, se ivea printre boschetele verzi ca o nălucire diafană, angelică. Ciripitul şi râsetele copilăreşti răzbăteau până departe, dincolo de ostreţele de fier ale gardului ce despărţea grădina de strada din capătul oraşului unde se afla vila. Aşezată în cerdacul larg şi frumos împodobit, doamna Ewelina uita cu ceasurile de cartea ce-o ţinea în mână, urmărind cu privirea făptura aceea micuţă şi gingaşă. Stătea cu urechea aţintită la fiecare cuvinţel, la fiecare explozie de râs a fetiţei, ba uneori, coborând iute treptele ce duceau în cerdac, începea s-o fugărească prin aleile grădinii. Privind-o cum se joacă din toată inima, înţelegeai cum nu se poate mai bine că femeia asta, care nu mai era tânără, avea încă multă putere şi multă viaţă. Atunci obrajii i se rumeneau, ochii negri începeau să scapere, iar în gesturi şi mişcări avea o agerime şi o supleţe de fetiţă. De obicei, joaca se sfârşea cu o îmbrăţişare, Helka aruncându-se de gâtul doamnei Ewelina; urmau dezmierdările şi cuvintele de alint, apoi şedeau până târziu pe covoarele de iarbă, printre florile din care împleteau cununi şi potriveau buchete. Trecătorii care se plimbau pe stradă se opreau deseori în faţa casei şi se uitau prin ostreţele gardului de fier la scenele acelea pline de farmec, care li se păreau cu atât mai încântătoare, cu cât se desfăşurau pe fondul pitoresc al palatului alb din mijlocul grădinii şi cu atât mai înduioşătoare, cu cât toată lumea ştia că Ewelina Krzycka nu era mama adevărată a acelui copil. Aceste două fiinţe, care erau atât de strâns legate între ele, fără să fie rude de sânge, produceau o impresie deosebită privitorilor, în zilele albe, de iarnă, când pătrundeau în biserica ticsită de credincioşi. Atunci, câteva mii de ochi se întorceau după fetiţa îmbrăcată toată în atlaz şi puf şi după femeia împodobită cu catifele şi blănuri de samur. Fetiţa aceea cu obrajii rumeni şi cu zâmbetul pe buze era asemuită cu un

trandafir ce-şi înălţa capul peste un strat gros de zăpadă. Pentru doamna cea bună însă localnicii nu găsiră termeni de comparaţie. O porecliră sfânta! Să iubeşti şi să ocroteşti astfel pe un copil străin, de origine modestă, pe o orfană! Să dai o asemenea folosinţă averii tale! Asemenea purtări meritau într-adevăr admiraţia celor din jur. Şi doamna Ewelina era obiectul adoraţiei generale, ori de câte ori se strecura cu obrazul ei blând şi visător prin partea laterală a naosului – în timp ce Janowa, cuprinsă de entuziasm şi stând la intrarea în biserică, împingea din toate puterile lumea ce se bulucea în jurul ei, cădea cu zgomot în genunchi şi, topindu-şi privirile ochilor albaştri în vârful altarului celui mare şi ştergând cu mâneca bluzei de zile mari o lacrimă ce-i ardea obrazul roşu, aproape că striga:

— S-o lumineze norocul în vecii vecilor, amin!

Nedespărţite ziua, nu se despărţeau nici noaptea. Pătucul din lemn de nuc al fetiţei, o adevărată capodoperă a tâmplăriei, era aşezat lângă patul doamnei Ewelina. În fiecare seară Helka adormea cu zâmbetul pe buze şi dormea un somn adânc, de făptură fericită, după ce protectoarea ei o dezbrăca cu mâna ei, îi punea o cămaşă de noapte din batist şi o culca pe aşternutul de olandă plin cu broderii. Doamna Ewelina, după ce-o culca, făcea deasupra ei în aer semnul crucii, iar după aceea, când Czernicka îi aşeza plapuma în cute armonioase, spunea:

— Ce frumoasă e, nu-i aşa, Czerniusia?

— Ca un îngeraş – răspundea domnişoara cameristă.

Câteodată, din aşternutul alb şi pufos izbucnea un râs sonor şi cristalin, atunci când fetiţa mai surprindea convorbirea, până să n-o fure somnul. Atunci striga:

— Dumneata eşti frumoasă, frumoasă, frumoasă!

— Ce tot îndrugă fetiţa, Czerniusia mea? întreba doamna Ewelina încântată.

— Ce copil deştept şi ce mult vă iubeşte! o admira domnişoara Czernicka.

În tot acest răstimp, ziua şi noaptea, fie că se aflau în grădină, fie în salon, educaţia fetiţei continua. Doamna Ewelina o învăţa să vorbească franţuzeşte, să umble suplu,

cum să se aşeze, să mănânce, cum să îmbrace frumos păpuşile, să potrivească cu gust culorile, să se întindă pe pat când se culcă într-o atitudine plină de farmec şi să înalţe ochii în sus când se roagă. În jocuri şi glume, copilul era educat repede şi cu voie bună. Nu trecuse decât un an de când se afla în casa doamnei Ewelina şi Helka vorbea curent franţuzeşte, învăţase pe dinafară o mulţime de rugăciuni şi poezioare franţuzeşti, iar atunci când umbla, alerga sau mânca, Czernicka, privind-o cu admiraţie, spunea:

— Ce mişcări! Ce graţie! Parc-ar fi născută într-un palat!…

— Darurile astea le are de la Dumnezeu – răspundea doamna Ewelina.

Dar ceea ce o umplea îndeosebi de încântare pe doamna Ewelina la acest copil era simţul ei neobişnuit pentru frumos, care devenea mai evident pe zi ce trecea. Într-adevăr, Helka arăta pentru lucrurile frumoase, alese, o preferinţă ce se învecina cu pasiunea. Observa imediat orice nepotrivire de culori, un fir de praf pe parchet îi stârnea dezgustul; ştia să aprecieze cu exactitate frumuseţea fiecărui obiect; când se simţea obosită şi dorea să se odihnească, ştia să-şi aleagă şi să-i arate stăpânei sale acea piesă din mobilier care era cea mai comodă; de mai multe ori vărsase lacrimi amare când i-au fost aduse ghetuţe nu chiar atât de frumoase ca cele pe care şi le dorise.

Doamna Ewelina remarca fericită progresele aptitudinilor estetice ale copilului.

— Ştii, Czerniusia, are o înclinare deosebită pentru tot ce e frumos, o mare delicateţe şi o deosebită receptivitate la orice atingere a lumii înconjurătoare. Doamne sfinte, dac-aş putea s-o duc în Italia! Cât de fericită s-ar simţi mititica sub minunatul cer italian, în clima aceea dulce, în mijlocul splendidelor tablouri ale naturii italiene!

Doamna Ewelina dori şi mai intens s-o ducă pe Helka în Italia atunci când descoperi că fetiţa este deosebit de

talentată şi ştie să cânte foarte frumos. Helka avea pe atunci opt ani şi petrecuse în casa doamnei Ewelina aproape trei. Într-o zi frumoasă de toamnă, rămânând o clipă singură pe terasă, înconjurată de o mulţime de perne – aduse aici anume pentru dânsa şi ocupată fiind să schimbe rochia păpuşii – aproape la fel de mare ca şi stăpâna ei – cu o rochiţă mai frumoasă decât cea pe care i-o scosese, Helka începu să fredoneze. Fredona unul din numeroasele cântece franţuzeşti pe care le ştia pe dinafară. Apoi încetă să mai îngâne şi începu să cânte. Lăsă păpuşa din mâini să-i alunece pe pernă şi, cu ochii ridicaţi spre cer, cu mânuţele încrucişate la piept, cânta trist şi tare:

Le papillon s'envola,
La rose blanche s'effeuilla
La, la, la, la la…[25]

Avea într-adevăr o voce pură şi puternică. Şi tot atât de adevărat era că dragostea şi răsfăţul treziseră în copilul acesta o sensibilitate deosebită, iar acum deplângea soarta trandafirului alb cu atâta emoţie şi sentiment, încât i se zbuciuma pieptul micuţ, iar în genele aurii i se aninase câte o lacrimă. Doamna Ewelina, care o privise prin fereastra deschisă a salonului, cuprinsă de încântare, începu chiar din ziua aceea să-i dea lecţii de muzică.

Seara, în odăiţa domnişoarei Czernicka, lampa ardea pe masă, ceasul din perete ticăia monoton, deasupra cufărului adânc ca o genune, iar îndărătul perdelelor din iatac se zărea patul cu aşternutul modest. Era linişte. Cele trei slujnice picoteau cu acul în mână, ori şuşoteau în odaia alăturată; din fundul casei, din salon, pluteau sunete izolate, prelungi, stârnite de atingerea clapelor pianului.

Uneori doamna Ewelina rostea cu glas tare: f, g, h şi aşa mai departe; alteori se auzeau gamele unui râs de

25 Fluturele a zburat,
Trandafirul alb s-a scuturat
La, la, la, la, la, la… (în l. franceză în original), (n.t.)

copil cu sunete pure ca de argint, alteori, înăbuşit din pricina distanţei, răsuna un cântec copilăresc:

La rose blanche s'effeuilla,
La, la, la, la, la...

În lumina puternică a lămpii, silueta domnişoarei Czernicka, înaltă, slabă, îmbrăcată cu o rochie strâmtă, cu pieptenul acela înalt de baga înfipt la ceafă, se decupa în linii aspre şi întunecate. La picioarele ei, pe un scăunel moale şi frumos tapisat, stătea încovrigat şi trist Elf. Braţele ei uscate şi mâinile osoase, cu degete lungi, răsuceau îndemânatic materialul ce-l ţinea în poală. Cosea harnic, dar ori de câte ori desluşea ecourile lecţiei de muzică ce se desfăşura în salon, privirea ei mohorâtă cobora asupra câinelui care sta lungit la picioarele ei; îl atingea uşor cu vârful pantofului şi cu zâmbetul acela al ei îi spunea:

— Auzi? Îţi aduci aminte? Altădată ai fost şi tu acolo.

Scurtă vreme după aceea se împlini cea mai fierbinte dorinţă a doamnei Ewelina. Problemele financiare îi îngăduiră să plece pentru câteva luni peste graniţă. O duse pe Helka în Italia. Helka stărui să-l ia cu sine pe Elf. Czernicka le însoţi.

*

După trecerea câtorva luni, într-o frumoasă zi de vară, vila doamnei Ewelina, care păruse nelocuită cât lipsise stăpâna ei, se însufleţi. În grădină înfloriseră ochiul-boului şi mixandrele, în salon străluceau oglinzile şi tapetele de damasc, în sufragerie se auzea clinchetul sticlăriei şi al porţelanurilor, în salon şedea doamna Ewelina foarte îngândurată, tristă şi plină de dor. Helka nu se afla lângă dânsa, dar râsul ei vesel şi zgomotos răzbătea când şi când din camerele de serviciu. Czernicka, aşezată pe podea, despacheta cuferele de călătorie, golindu-le de cele mai felurite obiecte, având cele mai felurite întrebuinţări, în timp ce cele trei slujnice şi Janowa, nevasta zidarului, stând roată în jur, se uitau, pline de

uimire şi curiozitate, când la domnişoara, când la minunile diverselor meşteşuguri europene, scoase în vileag sub ochii lor. Toate afirmau într-un glas că domnişoara crescuse tare mult. Într-adevăr, Helka ajunsese la vârsta când fetiţele se aleg cu nişte picioare excesiv de lungi, ceea ce alterează armonioasa lor alcătuire fizică. Picioarele-i lungi şi subţiri, încălţate cu cizmuliţe înalte şi înguste, îi dădeau o înfăţişare cam stângace. Ovalul perfect al obrazului i se lungise parcă, slăbise puţin din pricina oboselii drumului.

Braţele dezgolite le avea slabe şi roşii. Copilul plin de farmec se preschimbase într-o adolescentă stângace, dar trăsăturile ei prevesteau frumuseţea viitoarei fete tinere.

Nevasta zidarului, care aflase despre întoarcerea doamnei şi a domnişoarei de la una dintre slujnice, nu mai putea de uimire în faţa fetiţei cu care era înrudită, apoi în faţa lucrurilor acesteia despachetate din două pachete separate. Aşezată pe podea, lângă Helka, asculta toate explicaţiile fetiţei.

— Încă o pălărie, două, trei… patru… Sfinte Dumnezeule, da' câte pălării ai tu, Helka? o întrebă.

— Tot atâtea, mătuşă, câte rochiţe, la fiecare rochiţă câte o pălărioară potrivită – îi explică Helka.

— Da-n cutia asta ce-i?

— Este un *neseser* pentru voiaj.

— Şi la ce serveşte?

— Cum la ce? Vezi, mătuşică, are multe despărţituri şi în fiecare găseşti tot felul de lucruri de care ai nevoie când te speli, te piepteni, când te îmbraci… Uite, vezi, aicea-s piepteni, săpun, periuţe, ace de tot felul, parfum…

— Isuse, Sfântă Fecioară! Şi toate astea-s ale tale?

— Păi sigur că-s ale mele! Doamna are şi dânsa un *neseser* la fel ca ăsta, dar mai mare… al meu e mai mititel…

Czernicka scoase dintr-un pachet mai multe păpuşi de diferite dimensiuni, precum şi alte felurite jucării. Păsări minunate, parc-ar fi fost vii, animale ciudate, veselă strălucind ca aurul şi argintul. Janowa rămase cu gura

căscată, apoi ochii i se umplură de tristeţe.

— Doamne, Dumnezeule, dac-ar putea copilaşii mei măcar să vadă toate minunăţiile astea! şopti ea, oftând.

Helka o privi o clipă, chibzuind puţin, apoi se repezi la jucărioarele şi cârpele ei mai vechi şi, cu multă râvnă, alese câteva pentru a le dărui Janowei.

— Ia, mătuşă, bufniţa asta pentru Marylka, şi peştişorul ăsta pentru Kaska, iar lui Wicek du-i asta, o muzicuţă… numai ce-o atingi şi cântă… Ia-le, mătuşă, ia-le… Doamna n-o să se supere, e atât de bună şi mă iubeşte atât de mult!… Du-i şi batiscioara asta trandafirie Marylkăi, iar Kaskăi pe asta albastră… eu mai am multe… aşa multe…

Janowa, cu ochii în lacrimi, ar fi vrut s-o îmbrăţişeze pe fetiţă, dar temându-se să nu-i boţească îmbrăcămintea complicată, se mulţumi s-o mângâie cu mâna-i aspră peste obrajii de atlaz. Refuză darurile cu hotărâre, dar când se sculă de pe podea, spuse:

— Eşti un copil bun! Cu toate c-ai să ajungi o doamnă din cele mari, nu-ţi dispreţuieşti rudele sărace care te-au adăpostit cândva.

Auzind-o pe Janowa, Czernicka ridică fruntea, îşi îndreptă spinarea aplecată peste cufere şi, repede şi răspicat, mai mult murmură decât rosti cuvintele:

— Cine poate şti, Janowa dragă, dacă o să ajungă ori nu o doamnă mare?

Dar Janowa nu-i răspunse, se uita râzând veselă la Helka, iar aceasta se învârtea râzând în jurul ei, umplându-i buzunarele cu bomboane şi se zbenguia pe picioarele-i prea lungi, ca o pisicuţă.

— Asta-i pentru Marylka, asta-i pentru Kaska şi asta-i pentru Wicek, iar astea, mătuşă, să le duci unchiului Jan…

Deodată se întristă.

— Ce frig e-aici, în Italia e mult mai cald şi mai plăcut… acolo străluceşte soarele tot timpul… e vreme bună întotdeauna… şi sunt livezi de portocali atât de frumoase… N-o să ne împăcăm cu vremea de aici, nici doamna, nici eu… cred c-o să ne ducem iar acolo, unde e

cald… – spuse ea cu guriţa strânsă.

Czernicka îi puse o hăinuţă de casă moale, caldă şi pufoasă, dar Helka i se smulse din mâini.

— Vai, de când n-am mai văzut-o pe doamna! Mă duc la dânsa! Rămâi cu bine, mătuşă!

Îi trimise Janowei o bezea şi-o zbughi cântând cât o ţinea gura:

— Mă duc la doamna… la doamna mea dragă, scumpă şi iubită…

— Ce mult o iubeşte! spuse Czernicka nevestei zidarului.

În aceeaşi seară, doamna Ewelina şedea tristă şi plină de dor în faţa oglinzii, învăluită într-o rochie de casă lungă şi albă. Helka, înfundată în puf, dantele şi broderii, dormea adânc în pătucul ei sculptat. Două lumânări ardeau în sfeşnice înalte pe măsuţa de toaletă. Domnişoara Czernicka stătea la spatele fotoliului în care se afla doamna Ewelina şi-i aşeza pentru somn părul lung şi unduios. După o clipă de tăcere, doamna Ewelina rosti:

— Ştii, Czerniusia, am nişte necazuri…

— Cum aşa, ce fel de necazuri? întrebă, plină de o afectuoasă grijă, camerista.

După ce se codi o clipă, doamna Ewelina îi răspunse încet:

— Cu Helka!

Apoi tăcură amândouă un timp îndelungat. Czernicka mângâia alene cu peria de cap părul lung şi mătăsos al stăpânei sale. Pe obrazul ei răsfrânt în apele oglinzii se aşternuse îngândurarea. Peste un timp, Czernicka rupse tăcerea, spunând:

— Domnişoara… creşte.

— Creşte… Czerniusia mea, şi-ar fi timpul să mă gândesc la educaţia ei. Pentru nimic în lume n-am să iau în casă o profesoară, fiindcă nu-mi plac persoanele străine în casă… Nu ştiu ce-am să mă fac.

Czernicka iar tăcu un timp, apoi zise oftând:

— Ce păcat că domnişoara nu mai este un copilaş micuţ, ca atunci când a venit la noi…

Doamna Ewelina oftă şi dânsa:

— E adevărat, Czerniusia mea, numai când sunt mici copiii sunt într-adevăr drăguţi şi-ţi fac cu adevărat plăcere. Helka a depăşit vârsta la care sunt drăgălaşi copiii. Trebuie s-o dăscăleşti, s-o cerţi…

— Tocmai am băgat şi eu de seamă că în ultima vreme aţi fost nevoită s-o certaţi pe domnişoara destul de des.

— Bineînţeles; i s-a schimbat grozav şi caracterul. A devenit capricioasă… se îmbufnează pentru te miri ce.

— Aţi obişnuit-o cu bunătatea dumneavoastră fără margini.

— E adevărat! Am cam răsfăţat-o. Dar pe o fetiţă mare cum e dânsa nu poţi s-o mai răsfeţi, ca atunci când era mică şi atât de drăgălaşă… de calină…

— E destul de greu să-i intri în voie domnişoarei… Azi s-a supărat grozav pe mine, fiindcă, pe când o pieptănam, am tras-o mai tare de o şuviţă de păr.

— Adevărat? S-a supărat pe tine? Mi-aduc aminte că şi altădată ţipa şi se zbătea pe scaun, când dădeai s-o piepteni; dar cât a fost micuţă, avea atâta haz, ba chiar îi sporea farmecul… Acuma însă poate fi de-a dreptul insuportabilă… Bine-ar fi să greşesc, dar mi se pare… c-o să ajungă urâcioasă.

— Aţi obişnuit-o cu bunătatea dumneavoastră fără margini – repetă Czernicka.

Tăcură. Pieptănatul părului înainte de culcare se isprăvise aproape. Aplecată spre stăpâna ei, căreia tocmai îi îmbrăca o bonetă pentru noapte, Czernicka spuse iar, dar de astă dată mai în şoaptă şi ezitând:

— Poate c-o să aveţi oaspeţi zilele astea…

— Oaspeţi! Pe cine, Czerniusia? Pe cine?

— Poate c-o să vină domnul acela, la ale cărui concerte vă duceaţi la Florenţa şi care a cântat atât de frumos câteva seri de-a rândul la dumneavoastră…

Obrazul doamnei Ewelina, care după oboseala călătoriei arăta acum, în toiul nopţii, ca o floare veştedă, se rumeni.

— Cânta foarte frumos, nu-i aşa, Czerniusia? E un artist mare şi autentic!

Se învioră, glasul îi deveni mai puternic, ochii-i, stinşi mai adineauri, se însufleţiră.

— Şi ce frumos e! şopti Czernicka.

— Nu-i aşa? Aşa-s italienii! Dacă e frumos vreunul dintre ei, e frumos cum numai în vis…

Străbătu visătoare spaţiul dintre măsuţa de toaletă şi pat, iar după ce se dezbrăcă, pe când Czernicka îi aşeză plapuma în cute armonioase, murmură cu glas moale:

— Czerniusia mea, vezi, ai grijă ca totul în casă să fie frumos şi bine rânduit… Mai înviorează salonul… aşa cum ştii tu… fiindcă tu eşti îndemânatică şi ai mult gust. Poate, întâmplător, o să vină cineva pe la noi…

Multe seri de-a rândul, în faţa măsuţei de toaletă, doamna Ewelina şi domnişoara Czernicka purtară asemenea frânturi de conversaţie:

— Ai băgat de seamă, Czerniusia, că Helka s-a cam urâţit?

— Domnişoara parcă n-ar mai fi atât de graţioasă cum a fost.

— Ba e cu totul dizgraţioasă… Nu pricep cum de i-au crescut atât de mult picioarele. Şi bărbia i s-a lungit… nu ştiu cum…

— Cu toate astea, domnişoara mai e încă foarte graţioasă…

— Nu va fi atât de frumoasă cum ne-am aşteptat acum câţiva ani… O, Doamne! Timpul ăsta care zboară, zboară întruna şi ia cu sine toate speranţele noastre…

Cu toate astea, a doua zi, obrazul ei strălucea de speranţă şi fericire. Pe măsuţa de toaletă se afla o scrisorică parfumată, trimisă din Italia.

— Dragă Czerniusia, o să avem musafiri!

— Slavă Domnului! O să fiţi şi dumneavoastră mai veselă! De când v-aţi întors din străinătate, sunteţi tot tristă…

— Vai, Czerniusia mea, cum să fiu veselă? Lumea-i atât de tristă! Mai ales sufletele alese care năzuiesc după

un ideal, după perfecţiune, vor fi veşnic dezamăgite…

Peste o clipă de tăcere, adăugă:

— Ca de pildă cu Helka… Ce copil frumos, gingaş, amuzant a fost… iar acum…

— De când ne-am întors din străinătate, domnişoara umblă tot bosumflată… ori poate tristă…

— De unde tristă! Ce pricină de tristeţe ar avea? E bosumflată că nu mă ocup în permanenţă de ea, ca altădată… Doamne Dumnezeule! E oare cu putinţă ca toată viaţa să nu mă ocup de nimic altceva decât de copilul ăsta? …

— Aţi obişnuit-o pe domnişoara cu bunătatea dumneavoastră fără margini – îşi repetă părerea Czernicka.

Helka era într-adevăr tristă, dar şi grozav de mofturoasă. Râzgâiată şi obişnuită de atâta vreme numai cu vorbe mângâietoare, îşi pierdea cumpătul simţind în jur o tristeţe ale cărei pricini nu le înţelegea şi care îi stârnea plânsul ori mânia. Când Czerniusia o pieptăna sau o îmbrăca, ţipa, dădea din picioare, strângea pumnii, era gata s-o ia la bătaie. Când doamna Ewelina tăcea, sau răspundea monosilabic ciripitului ei drăgăstos, ori atunci când se închidea singură în iatac, Helka se vâra într-un colţ al salonului şi, ghemuindu-se bosumflată pe un scăunel, şoptea lungi monologuri mânioase, pe care le stropea din abundenţă cu lacrimi. După aceea, ochii ei umflaţi şi roşii o determinau pe doamna Ewelina să decreteze că Helka este o fire urâcioasă şi c-a început să se urâţească.

Uneori, fetiţei i se năzărea c-ar trebui să-i facă în ciudă protectoarei sale, care n-o mai lua în seama. Cine ştie? Poate c-o să-i atragă iar luarea-aminte. Atunci când doamna Ewelina, cu ochii pierduţi pe filele unui roman, se cufunda într-o adâncă visare, fetiţa se strecura tiptil până la pian şi începea să izbească clapele cu toată puterea. Odinioară, o asemenea cacofonie o făcea pe doamna Ewelina să râdă cu hohote şi s-o înăbuşe pe fetiţă cu sărutări. Dar acum Helka era mult mai puţin amuzantă, iar

doamna Ewelina din ce în ce mai des cuprinsă de tristeţe şi melancolie. Acum sărea de pe divan, alerga la fetiţă şi o certa cu vorbe aspre, ba uneori o şi lovea peste mânuţele buclucaşe. Atunci Helka, plânsă şi tremurând toată, cădea la picioarele protectoarei sale, îi săruta genunchii, şoptindu-i un nesfârşit pomelnic de cuvinte drăgăstoase:

— Draga mea, scumpa mea, iubita mea… te rog… te rog!

Rămânea astfel îngenuncheată, cu ochii ridicaţi, cu mânuţele împreunate, tăcând. Simţea adânc şi dureros c-ar vrea să-i ceară ceva, dar ce anume? asta nu ştia nici ea!

Într-o zi, tocmai în cursul unei scene de acest fel, lacheul se ivi în uşa salonului şi-l anunţă pe oaspetele cu nume italian. Doamna Ewelina, care, cu bunătatea şi emotivitatea ce-o caracterizau, era gata să se înduioşeze în faţa atitudinii umile şi pline de graţie a fetiţei, ba era gata chiar s-o îmbrăţişeze, auzind acel nume, se înfioră, îşi îndreptă ţinuta şi porni repede în întâmpinarea oaspetelui, frumosul italian şi celebrul artist. Când îi ură bun venit, zâmbetele şi rumeneala din obraji o făceau să semene cu un trandafir înflorit.

Vizita se prelungi mult, până seara târziu. Stăpâna casei şi oaspetele vorbiră în italiană, cu multă însufleţire şi cu dorinţa evidentă de a-şi petrece timpul într-un mod cât mai agreabil.

Mai târziu cerură să li se aducă violoncelul şi doamna Ewelina îl acompanie la pian pe celebrul interpret. Într-un moment de linişte, când se opriră să se mai odihnească, începură să-şi vorbească în şoaptă; fără îndoială, aveau să-şi spună ceva tainic şi greu de mărturisit, fiindcă stăteau foarte aproape unul de altul, iar italianul atinsese cu mâna lui mânuţa albă ce se odihnea pe clapele pianului, dar deodată doamna Ewelina îl respinse, se îndreptă, strânse din sprâncene, îşi muşcă nerăbdătoare buzele şi porni să vorbească cu glas tare despre muzică. Pricina acestei bruşte schimbări de stare sufletească şi fizionomie erau ochii de un albastru de azur ca cerul Italiei, şi tot atât de fierbinţi ca cerul acesteia, ai Helkăi. Fetiţa şedea ghemuită

şi tăcută, ca o pasăre rănită, pe un scăunel pentru picioare şi, din umbra pianului, se uita la protectoarea ei ca la un soare. În privirea asta stăruitoare se concentrase şi spaimă, şi jale, şi parcă o rugăminte mută…

Nici în zilele următoare, doamna Ewelina şi oaspetele ei nu izbutiră să-şi spună nimic tainic şi greu de mărturisit, convorbirea lor lunecând mereu pe aceleaşi făgaşuri de mult bătute şi cunoscute, fiindcă Helka nu părăsea nicio clipă salonul şi înţelegea perfect, ba chiar vorbea destul de bine italieneşte.

Peste câteva zile, doamna Ewelina, aşteptându-şi oaspetele, şedea pe canapeluţă, cu fruntea în palmă, pradă unei dulci şi triste visări. La ce se gândea? Desigur, la aceea că Dumnezeu, în nesfârşita lui bunătate, trimisese în calea vieţii ei mohorâte şi îngheţate o rază de soare luminoasă şi caldă… Şi că raza aceasta de soare avea să fie, de acum încolo, bărbatul acesta frumos, întâlnit întâmplător în lumea largă şi pe care-l alesese ca prieten sufletesc! O, cât de important va fi rolul lui în viaţa ei! Simte lucrul acesta din răsuflarea grăbită care-i umflă pieptul, din unda de viaţă şi tinereţe care pare să-i fi năpădit dintr-o dată toată fiinţa şi stă gata să-i spargă inima. Viaţa ei fusese atât de tristă şi pustie, se simţea atât de singură, o învăluise un frig ca de moarte. Era aproape-aproape să se stingă, să îmbătrânească, să alunece într-o apatie totală sau într-o neagră melancolie, când iată că Cel-de-Sus îi dovedea încă o dată că o are în paza Lui, că nu se cuvine să-şi piardă încrederea în grija Lui cerească… Numai dacă genialul, frumosul, dragul ei prieten ar sosi mai repede…

În clipa aceea, doamna Ewelina fu trezită din visare de două mânuţe, care-i atinseră ca doi fulgi de zăpadă dantelele negre ale rochiei şi parcă năzuiau să-i înlănţuie gâtul. Tresări şi stăpânindu-şi nerăbdarea, o împinse uşor pe Helka la o parte. Fetiţa încercă să-i ia nerăbdarea drept glumă. Fusese iubită prea multă vreme ca să-i vină a crede uşor că era respinsă. Râse încetişor, alintat şi iar încercă să-şi înfunde mânuţele în dantele şi s-o îmbrăţişeze. De

astă dată doamna Ewelina sări de pe canapea şi sună.

— Pe domnişoara Czernicka!

Czernicka năvăli pe uşă cu un maldăr de mătăsuri în mână, cu o jurubiţă de mătase după gât, cu o mulţime de ace cu gămălie înfipte în corsajul rochiei, roşie la faţă şi grăbită. De peste o săptămână dirija atelierul de croitorie instalat în odaia de serviciu, unde se confecţionau nenumărate rochii noi şi felurite alte toalete.

— Czerniusia mea dragă, ia-o pe Helka şi ţine-o la tine ori de câte ori am musafiri. Mă stânjeneşte când stau de vorbă cu oaspeţii, mă plictiseşte.

— Domnişoara nu-i cuminte!

Cu aceste cuvinte, domnişoara cameristă se aplecă să ia copilul şi pe buze îi flutură acel zâmbet al ei, puţin ironic, puţin trist, iar pieptul strâns în corsajul negru şi strâmt al rochiei îi fremăta ca de-un hohot de râs sugrumat, ca de-o furie stăpânită. Luând-o de mână pe fetiţă, care stătea lângă dânsa albă la faţă şi nemişcată ca o statuie, îşi aţinti o clipă privirea ageră în obrazul stăpânei sale.

— Domnişoara s-a schimbat… – rosti apoi agale.

— S-a schimbat – repetă doamna Ewelina oftând şi, cu un gest de lehamite, adăugă: Nici nu înţeleg cum am putut iubi atât de tare un copil atât de plictisitor!…

— O, altădată a fost cu totul altfel!

— Nu-i aşa, Czerniusia? Cu totul altfel. Altădată a fost negrăit de frumoasă… pe când acum…

— Acum e plictisitoare.

— Grozav de plictisitoare!… Ia-o şi ţine-o mereu la tine…

Ieşind pe uşă, de mână cu fetiţa uluită şi albă ca varul, Czernicka mai auzi din prag:

— Czerniusia!

Se răsuci grăbită, cu un zâmbet umil şi slugarnic.

— Ce-i cu rochia mea de moar? Şi vezi, fii atentă, să pună masa frumos astăzi… ai grijă, te rog, şi de desert… italienii, ştii, nu mănâncă aproape nimic altceva decât fructe şi îngheţată…

— Facem totul după cum aţi poruncit, vă rog numai să-mi daţi cheile să scot materialul şi dantelele şi… bani pentru toate…

În odaia domnişoarei Czernicka era linişte. Ornicul atârnat deasupra cufărului uriaş tocmai suna miezul nopţii. Lângă perdelele patului în care dormea domnişoara Czernicka, lipit de perete se afla un pat de copil din lemn de nuc sculptat, cu aşternutul alb ca zăpada. Pe masă, lângă maşina de cusut, se afla lampa aprinsă şi în lumina-i puternică silueta harnicei domnişoare Czernicka se decupa în linii aspre şi întunecate. La picioarele ei, pe un scăunel tapisat, moale şi frumos, şedea Helka, ţinându-l pe genunchi pe Elf, care aţipise. Czernicka înnoda cu mare grijă şi cu gesturi grăbite funde din moar negru, dar ori de câte ori din fundul casei, tocmai din salon, îi ajungeau la ureche, împletindu-se, acordurile tânguitoare ale pianului şi ale violoncelului, privirea ei mohorâtă pogora spre căpşorul plecat al Helkăi şi, cu degetul vârât în degetarul de argint, o împungea uşor, spunându-i:

— Auzi? Îţi aduci aminte? Altădată ai fost şi tu acolo!

Copilul ridica obrazul pălit în ultimele zile şi îşi privea tovarăşa în tăcere, cu nişte ochi în care se întipărise parcă definitiv nedumerirea.

— Ce te uiţi aşa la mine? Ce te miri aşa? Mai bine te-ai duce la culcare… Nu vrei? Crezi că doamna o să te cheme? Asta n-o să se întâmple aşa de curând! Îmi pare rău de tine într-un fel. Dacă vrei, am să-ţi spun o poveste lungă şi frumoasă.

Helka sări în sus de bucurie, trezindu-l pe Elf. O poveste! Odinioară doamna Ewelina îi istorisea deseori poveşti.

— Stai binişor, Elf, stai binişor! Nu mai dormi! Uite, o să ascultăm un basm lung şi frumos.

Czernicka aruncă pe masă cea de-a zecea fundă şi apucându-se s-o înnoade pe-a unsprezecea, privi pe sub sprâncene la copilul ce se mai înveselise. Degetele îi cam tremurau şi privirea i se adumbri. Peste o clipă, înfigând acul cu un soi de înverşunare şi cu un glas şoptit, începu

să istorisească:

— A fost odată printre şleahtici o fată tânără şi frumoasă. Trăia în casa părintească, laolaltă cu fraţii şi cu rudele mai apropiate, sub cerul dezmierdat de Dumnezeu, zburdând prin iarba pământului iubit, muncind din greu, nu-i vorbă, dar era sănătoasă, vioaie, rumenă şi veselă. Să fi avut vreo 15 ani când o îndrăgise un flăcău din vecini, chitind s-o ia de nevastă. Dar odată, din întâmplare, a zărit-o o doamnă bogată şi foarte bună. Doamna cea bună o văzuse pe fetiţă într-o duminică, îmbrăcată în straie de sărbătoare, cu cofiţa plină de fragi culeşi în pădure. A văzut-o şi pe loc a îndrăgit-o. De ce? Nu se ştie. Spuneau unii că fetiţa avea o pereche de ochi minunaţi, ori poate c-o prindea cordeluţa roşie de la pieptar, cofiţa cu fragi ce-o ţinea în mână, aşa cum păşea printre haturile verzi. Doamna cea bună veni într-o caretă frumoasă, trase în faţa casei părinţilor fetei şi-o luă cu dânsa. Zicea c-o să se ocupe de educaţia fetiţei, c-o s-o scoată în lume, c-o să se îngrijească de soarta ei şi-o s-o facă fericită. Soartă şi noroc…!

Ultimele cuvinte le rosti parcă şuierând, azvârli pe masă a unsprezecea fundă şi se apucă de-a douăsprezecea.

— Şi după aceea? Ce-a mai fost după aceea, domnişoară Czernicka? întrebă cu aţâţare copiliţa aşezată pe scăunel. Elf se trezise şi el şi, cu ochii lui negri, rotunzi şi înţelegători, se uita în obrazul povestitoarei.

— După aceea s-a întâmplat aşa: doamna cea bună a iubit tare, tare de tot fetiţa, timp de doi ani. O ţinea tot timpul lângă dânsa, o săruta întruna, o învăţa franţuzeşte, îi arăta cum să păşească graţios, să vorbească, să mănânce, să brodeze pe canava… dar după aceea…

— Şi după aceea? După aceea?

— După aceea a iubit-o din ce în ce mai puţin, iar la urmă de tot a întâlnit din întâmplare un conte. Atunci fetiţa deveni tare, tare plictisitoare şi fu surghiunită în odaia slugilor… Noroc c-avea mult gust şi era şi foarte îndemânatică, aşadar doamna cea bună porunci să fie dată să înveţe croitoria şi lucrul de mână şi făcu din ea o

cameristă. De n-ar fi fost nemărginita bunătate a acestei doamne, fata ar fi acum la casa ei, printre şleahtici, ar avea bărbat şi copii, ar fi sănătoasă şi rumenă în obraji. Dar doamnei aceleia i s-a năzărit să se ocupe de soarta şi norocul fetiţei… De doisprezece ani stă nopţi întregi să-i coasă toaletele, îşi iroseşte puterile ocărind slugile şi lacheii, în fiecare dimineaţă îi pune ciorapii şi-i încalţă papucii şi în fiecare seară, la culcare, îi aşază plapuma în cute armonioase… N-are decât treizeci de ani, dar seamănă a femeie bătrână… A slăbit, e neagră la obraz şi încep s-o lase ochii… bătrâneţea îi bate la uşă şi lucrul ăsta n-are voie să-l uite. O nu, nu trebuie să uite că îmbătrâneşte, fiindcă dacă nu va avea ea singură grijă, atunci, mâine sau poimâine, când o vrea doamna cea bună să aducă în locul ei pe altcineva în camera de serviciu şi când o să fie nevoită să se întoarcă acasă, o să ajungă s-o ţie fraţii, o să fie de râsul lumii, o să îndure sărăcia! Iată, ăsta a fost începutul poveştii.

Pe masă stăteau grămadă fundele. Czernicka luă o fâşie lungă, foşnitoare, de moar negru şi începu s-o drapeze în cute şi volane. Degetele-i tremurau cu mult mai tare ca la început şi pleoapele ei galbene clipeau repede-repede, poate ca să strivească lacrimile ce-i tremurau în gene. O privi pe Helka şi râse tare.

— Măi, măi, stai cu ochii holbaţi la mine de parc-ai vrea să mă înghiţi! Şi câinele ăsta se uită la mine, de parcă ar înţelege tâlcul poveştii. Fiindcă asta nu-i decât o poveste… Vrei să-i afli sfârşitul?

— Ce s-a mai întâmplat după aceea? întrebă fetiţa, în şoaptă.

Cu o expresie gravă pe obraz şi cu un ton la fel de grav, Czernicka răspunse:

— După aceea a fost contele…

— Ce fel de conte?

— Contele ăsta era însurat. Duhovnicul i-a desluşit bunei doamne că nu e voie să iubeşti un bărbat însurat, fiindcă pentru asemenea faptă poţi să ajungi în iad şi contelui i-a luat locul chiar el.

— Şi preotul ăsta duhovnic pe unde se află?

— Duhovnicul ăsta stătea la Paris, dar după puţină vreme, doamna plecă din Paris şi, într-un oraş oarecare, zări din întâmplare un papagal, extraordinar de frumos, cu pene trandafirii şi ciocul roşu.

Helka se mişcă neastâmpărată.

— La Viena sunt mulţi, foarte mulţi papagali într-o grădină ma-a-are… şi-s atât de frumoşi…

— Papagalul ăsta însă era mult mai frumos decât cei de la Viena. Doamna îl cumpără şi-l îndrăgi grozav. Aproape un an nu se despărţi de el nicio clipă. Noaptea i-l aduceam cu colivie cu tot, din salon în dormitor. Doamna îl învăţa să vorbească franţuzeşte, îl hrănea cu tot ce avea mai bun, îi mângâia penele şi-l săruta pe cioc…

Terminase de plisat bucata de moar. Czernicka atârnă drapajul frumos pe spătarul unui scaun şi începu să tragă cu acul capetele eşarfei de moar ca să-i facă franjuri. Moarul foşnea sub înţepăturile acului, ceasul deasupra cufărului bătu ora unu, din salon plutiră iar, după ce tăcuseră mai bine de un sfert de oră, înlănţuindu-se pătimaş, acordurile pianului şi ale violoncelului.

— Şi după aceea? După aceea, ce s-a mai întâmplat? răsună glasul şoptit, nerăbdător şi înspăimântat al fetiţei. Elf nu era curios să afle sfârşitul poveştii. Îl furase somnul în braţele Helkăi.

— După aceea… nu-mi aduc prea bine aminte din ce pricină şi în ce fel, papagalul s-a făcut tare plicticos… şi a fost surghiunit în odaia de serviciu. Acolo îi pieri voioşia, nu mai mânca nimic, se îmbolnăvi şi muri. Dar doamnei nu-i păru rău după el, fiindcă avea un câine minunat…

— Ştiu, acum ştiu! strigă deodată Helka.

— Ce ştii?

— Sfârşitul poveştii.

— Păi atunci spune-l tu!

— Şi căţelul a fost trimis în odaia de serviciu.

— Şi după aceea…

— După aceea a fost o fetiţă…

— Şi?…

— Doamna a iubit-o pe fetiţă…

— Iar după aceea a întâlnit un muzician cu faimă – se amestecă în vorbă domnişoara Czernicka.

— Şi fetiţa a fost trimisă în odaia de serviciu! Ultimele cuvinte, Helka le şopti de-abia auzit. Czernicka ridică ochii pe deasupra franjurilor de moar şi zări obrazul fetiţei, care avea acum o expresie tare ciudată. O feţişoară mică, cu trăsături frumoase, albă ca varul, cu doi ochi imenşi, de safir, din care alunecau încetişor două şiraguri de lacrimi şi care o priveau lung, cu o nesfârşită uimire. Înţelesese basmul… dar nu înceta să se mire.

Czernicka clipi iar din pleoapele veştede. Apoi se sculă în picioare şi luă în braţe fetiţa.

— Ei, şi acum ajunge cu poveştile, cu plânsul şi vegherea până la miezul nopţii… Poţi să te îmbolnăveşti… Du-te de te culcă.

Fetiţa se lăsă dezbrăcată şi culcată fără să se împotrivească, îndreptându-şi spre Czernicka aceeaşi privire înlăcrimată şi nedumerită. Apoi camerista îl luă pe Elf, care îşi făcuse culcuş pentru noapte pe scăunelul tapisat şi, desigur, cu intenţia de a o consola pe fetiţă, îl puse şi pe el în pat, peste plapumă. Se aplecă şi, cu buzele-i subţiri şi uscate, o sărută pe frunte.

— Ce să-i faci! spuse. Nu m-am purtat rău nici cu papagalul, nici cu Elf, nu mă voi purta rău nici cu tine… câtă vreme ai să stai aici. Hai, dormi!

Puse un paravan uşor şi decorativ lângă patul fetiţei, ca s-o ferească de lumina prea puternică a lămpii, şi se apucă să coasă la maşină nişte muselinuri albe. Braţele ei uscate şi îndemânatice învârteau manivela maşinii de cusut, iar roata maşinii hurui în noaptea aceea multă, multă vreme, până ce lacheul somnoros închise uşa de la intrare în urma oaspetelui. Se iviseră zorile unei dimineţi albe de toamnă. În odaia domnişoarei Czernicka sună clopoţelul. Czernicka sări în picioare şi, frecându-şi ochii obosiţi de nesomn, porni grăbită spre odaia stăpânei sale.

*

De la plecarea din Ongorod a doamnei Ewelina, care

avusese loc scurtă vreme după plecarea celebrului artist, trecuse cam o jumătate de an. O ploaie măruntă şi deasă ţârâia neauzit din înaltul cerului de martie, ca cenuşa şi, cu toate că până să se lase seara mai era mult, în căsuţa mică şi scundă a zidarului Jan se întunecase deplin.

În ziua aceea tulbure şi ploioasă de primăvară, cele două ferestre mici, tăiate chiar la suprafaţa pământului, de-abia luminau odaia încăpătoare, cu tavanul scund, cu tencuiala de pe pereţi afumată şi scorojită, cu lut pe jos şi cu o vatră cât toate zilele ocupând cam un sfert din încăpere. Şi, cu toate că vatra era atât de mare, în odaia cu pereţii subţiri stăruia un iz stătut, pricinuit de umezeala din timpul iernii. În jurul pereţilor erau rânduite laviţe, mese, ba şi câteva scaune de lemn galben, un scrin cu nişte icoane puse la vedere, două laviţe joase de tot, care slujeau de pat, un butoi cu apă şi putinica cu varză acră, iar lângă vatră se afla o uşă mică şi îngustă, care ducea în odaia stăpânilor casei.

Strânşi claie peste grămadă în odaia cea mare, familia zidarului se pregătea de cină. Jan era un bărbat voinic şi spătos, cu o chică de păr des şi ţepos. Se întorsese tocmai de la lucru, îşi spălase în găleată faţa şi mâinile, îşi scosese şorţul de zidar, pătat cu var şi humă, şi se aşezase la masă, lângă perete, numai în cămaşa-i groasă şi cu vesta fără mâneci pe deasupra. Janowa, desculţă, cu o fustă scurtă şi un tulpan încrucişat peste piept, cu părul împletit într-o coadă groasă, azvârlită pe spate, aţâţase focul în vatra adâncă şi fierbea nişte cuşcuş. Pe una din laviţe se zbenguiau trei copii: un băieţaş ca de vreo doisprezece ani, voinic ca şi taică-su, cu un păr aspru şi des tot ca al acestuia, şi două fetiţe, între şase şi opt ani, desculţe, cu nişte fuste lungi până la pământ, slăbuţe, dar rumene în obraji şi râzând de răsuna odaia. Îi înveselise pe toţi Wicek, care, făcând tot soiul de giumbuşlucuri, le istorisea nişte peripeţii de la şcoală, unde învăţa încă de anul trecut. Până nu aprinsese Janowa focul, ai fi zis că în odaie, în afara părinţilor şi a celor trei copii, nu se afla nimeni altcineva. Dar când flăcările focului izbucniră

luminând celălalt colţ întunecat al odăii, de pe cea de-a doua laviţă se desprinse din umbră încă o făptură omenească. Era tot o fetiţă, cam de vreo zece ani, dar lumina focului din vatră, răzbind anevoie şi în răstimpuri până în ungherul acela, îi învăluia obrazul şi rochiţa în luciri tulburi şi şovăielnice. Şedea într-un colţ al laviţei, cu picioarele strânse, zgribulită şi înfrigurată. Lângă ea, un cufăraş elegant din care mânuţele albe ale fetiţei scoteau pe rând câte un obiect sau altul. Fetiţa cea zgribulită şi friguroasă îşi pieptăna cu mare grijă, cu un pieptene de fildeş, părul lung, în care flăcările aprindeau când şi când reflexe aurii. Ba într-un timp luci în bătaia flăcărilor oglinjoara înrămată în argint.

— Mamă, mamă, ia te uită la Helka, iar se piaptănă şi se priveşte în oglindă! strigă una din fetiţe.

— De trei ori s-a pieptănat azi şi s-a spălat de două ori pe mâini – o pârî fetiţa cea mare, în bătaie de joc.

— O fandosită, nu-i dă mâna să se spele la fel cu noi, în găleată, dumneaei îşi moaie prosopul în apă şi-şi mânjeşte cu el obrazul… Am să-i sparg oglinjoara, să văd atunci ce-o să mai facă!

Şi toţi trei, cu picioarele goale, se năpustiră spre celălalt colţ al odăii, strigând:

— Dă-ncoace oglinda! Dă-o-ncoace!

Fără să crâcnească, fetiţa întinse mânuţele-i albe şi le dădu oglinjoara cu rama de argint. Copiii i-o smulseră din mână, dar, nemulţumiţi cu prada ce-o dobândiseră, smulseră de pe laviţă şi cufăraşul din piele englezească şi, aşezându-se în jurul lui, începură – poate pentru a suta oară – să-i cerceteze conţinutul: pieptenii, periile, flacoanele de parfum goale şi cutiile de săpun.

În vremea asta Janowa, fără să ia seama la zarva din jur, sau chiar înveselită din pricina ei, sporovăia cu bărbatu-său despre întâmplările mărunte ale acelei zile de lucru, despre cearta ei cu o vecină, despre Wicek, care lenevise de dimineaţă şi se dusese târziu la şcoală. Apoi puse pe masă un castron mare, aburind, şi chemă copiii la mâncare.

Nu trebui să-i cheme de două ori. Wicek şi Marylka se aşezară dintr-o săritură pe laviţă, lângă tatăl lor, şi-l luară de gât, amândoi deodată. Kaska ţopăia, agăţată de fusta mamă-si, care tăia felii dintr-o pâine mare, neagră. Janowa întoarse capul.

— Helka, tu de ce nu vii să mănânci? o strigă dânsa.

Fetiţa lunecă jos de pe laviţă şi se îndreptă spre masă. Luminată acum din plin, statura ei măruntă contrasta izbitor cu tot ce-o înconjura. Subţire şi prea înaltă pentru vârsta ei, purta o hăinuţă de atlaz albastru, tivită cu un boa din pene de lebădă.

Atlazul mai era încă frumos şi strălucitor, dar fâşia de pene, odinioară albă ca zăpada, acum părea presărată cu cenuşă. Hăinuţa asta, care n-o mai ajungea, de-abia-i acoperea genunchii, iar în picioarele-i lungi şi subţiri purta nişte ciorapi zdrenţuiţi, subţiri ca pânza de păianjen şi ghetuţe înalte, încheiate la al doilea rând de nasturi, care păreau puse de-a dreptul peste piciorul gol. Obrazul ei mic şi slab, în care strălucea o pereche de ochi imenşi, înfundaţi în găvanele lor, era străjuit de un păr ca focul, pieptănat cu grijă şi strâns într-o panglică nouă şi scumpă. Între pereţii aceştia scunzi şi afumaţi, printre copiii desculţi şi îmbrăcaţi cu haine grosolane, îmbrăcămintea fetiţei, gingăşia obrazului, mâinilor şi a gesturilor sale pecetluiau contrastul, în parte comic, în parte dureros cu tot ce-o înconjura. O vreme nu se auzi decât zgomotul lingurilor în strachină şi clefăitul celor ce mestecau cu mare poftă cuşcuşul cu slănină şi feliile mari de pâine. Helka mânca şi ea, încet, delicat, de-abia ciugulind. De mai multe ori puse lingura pe masă şi rămase nemişcată, cu mâinile în poală, cu spatele drept pe scaunul atât de înalt, încât picioarele ei, în ghetuţele rupte, aduse de la Paris, de-abia atingeau pământul.

— De ce nu mănânci? o întrebă Janowa.

— Mulţumesc, nu mai pot – răspunse fetiţa şi tremurând de frig, se înfăşură cum putu mai bine în hăinuţa de atlaz, care n-o mai cuprindea.

— Din ce-o fi trăind copilul ăsta, nu ştiu – se jelui

Janowa. Dacă nu i-aş rumeni zilnic o fărâmă de carne, cred c-ar muri de foame. Şi nici pe asta n-o mănâncă toată.

— Apoi, o să se-nveţe – răspunse flegmatic Jan.

— Şi toată ziulica dârdâie de frig… Copiii noştri umblă pe afară desculţi şi numa-n cămaşă. Ea stă în casă, lângă vatră, încotoşmănată în blăniţa asta a ei, şi parc-o scutură frigurile…

— Se-nvaţă ea, cu vremea…

— Nici vorbă că se-nvaţă – întări Janowa. Dar până una alta, îţi vine să-i plângi de milă. De câte ori n-am aprins samovarul şi nu i-am făcut câte un ceai…

— Aşa şi trebuie, doar ni se plăteşte pentru dânsa – spuse zidarul.

— De plătit, ce-i drept, ni se plăteşte, dar nu chiar atât ca să ne putem schimba traiul nostru sărăcăcios într-unul de oameni cu dare de mână…

— Păi, nici nu-i nevoie. Se obişnuieşte ea!

Wicek şi Marylka se îndopau pe-ntrecute cu pâine şi cuşcuş. Kaska se hârjonea cu ei, împiedicându-i să mănânce. Jan îşi şterse gura cu mâneca cămăşii, apoi începu să-l întrebe pe fiu-său de cele petrecute la şcoală, de lecţii şi despre cum s-a purtat pe acolo; în odaia de alături răsună scâncetul unui sugaci. Janowa, care strângea de la masă, îi spuse Helkăi:

— Du-te de-l leagănă pe Kaz şi cântă-i ceva, aşa cum ştii tu…

Porunca asta o dădu cu un glas blând, mult mai blând decât cel cu care le vorbea odraslelor ei.

Ascultătoare şi tăcută, cu paşi graţioşi care nu semănau deloc cu umbletul greoi şi săltat al copiilor zidarului, Helka se strecură în odăiţa cufundată în beznă şi, peste câteva clipe, scârţâitul ritmic al leagănului era însoţit de un glăscior de copil, slab, pur şi plin de ardoare.

Nu ştia decât cântece franţuzeşti, dar din astea ştia o sumedenie. Iar cântatul ăsta pe franţuzeşte îi umplea de încântare pe zidar şi pe toţi ai lui poate fiindcă nu înţelegeau ce spunea. Şi acum, aşa cum se întâmpla de obicei, copiii amuţiră; zidarul Jan, cu coatele sprijinite pe

masă, şi nevastă-sa, spălând vasele, tăceau. În odăiţa alăturată, cufundată în beznă, leagănul de lemn scârţâia ritmic, iar glăsciorul trist îngâna tărăgănat şi melancolic refrenul cântecului preferat:

Le papillon s'envola
La rose blanche s'effeuilla
La, la, la, la, la, la.

Janowa se apropie de masa, meşterul Jan ridică fruntea. Se priviră, clătinară capul şi îşi zâmbiră, uşor, cu o ironie adumbrită de tristeţe.

Jan vârî mâna la piept şi aruncă pe masă un plic desfăcut.

— M-am întâlnit azi, în târg, cu proprietarul doamnei Krzycka. Avea de gând să vină pe la noi, dar întâlnindu-mă, m-a strigat şi mi-a dat asta…

Cu degetele ei butucănoase, Janowa scoase din plic, cu mult respect, o bacnotă de 25 de ruble, jumătatea sumei anuale pe care doamna Ewelina făgăduise să le-o plătească pentru întreţinerea şi educaţia Helkăi, până când s-o face mare fetiţa.

— Va să zică, a trimis totuşi, slavă Domnului, ziceau că… – începu Janowa.

Se întrerupse deodată, fiindcă la masă, lângă ea, se ivise Helka. Prin uşa întredeschisă văzuse plicul cu bani şi auzise rostit numele fostei ei protectoare. De parcă şi-ar fi recăpătat întreaga-i vioiciune, sări jos de pe patul Janowei, pe care stătuse cocoţată lângă leagănul sugaciului, şi se repezi la masă, cu obrazul rumenit, cu ochii strălucitori, zâmbitoare şi tremurând toată, nu de frig, ci de emoţie.

— De la doamna, de la doamna! rosti pe nerăsuflate. Scrie ceva de mine?

Meşterul Jan şi nevastă-sa se priviră iar, îşi clătinară capetele şi zâmbiră.

— Prostuţo, ce-ai vrea să ne scrie doamna despre tine?… Ne-a trimis bani pentru întreţinerea ta. Fii recunoscătoare şi pentru atât!

Helka păli iar, se întristă, se strânse în hăinuţa-i caldă şi se apropie de vatră. Wicek apucă plicul şi începu să silabisească adresa. Kaska adormise cu capul în poala lui taică-său. Luând bancnota din mâna nevesti-si, Jan grăi cu şovăială în glas:

— Dacă i-am pune deoparte… tot pentru ea, pentru mai târziu… Cu 25 de ruble o scoatem noi la capăt cu întreţinerea ei, iar restul să-l punem deoparte.

— Apoi să-i strângem, numai vezi tu că acu' ar trebui s-o înţolim oleacă – răspunse îngândurată Janowa, cu bărbia în palmă.

— Cum s-o înţolim?! Că doar i-a dat toată hăinăria care era a ei…

— Apoi acelea erau bune acolo, la conac, nu aici… Toate lucruşoarele astea sunt subţirele, delicate şi nu-s trainice… nici să le spăl nu pot… N-a trecut decât o iarnă şi în cufărul ei n-au mai rămas decât zdrenţe.

— Apoi, dacă-i aşa, să-i faci cele trebuincioase. Dar ascultă aici, femeie, să nu mi te-apuci să-i faci lucruri de prisos… Să umble la fel cu copiii noştri… iar dacă ar rămâne ceva gologani, să-i punem deoparte tot pentru dânsa…

— La fel cu copiii noştri! Când ea-i atât de plăpândă! Cum pune piciorul gol pe pământ, cum tuşeşte. Poartă trei zile cămăşuţa, după aia plânge. O întreb: „De ce plângi?" „E murdară cămaşa", zice. Toată ziulica se spală, se piaptănă şi se ghemuieşte prin cotloane, ca o pisică.

— Apoi, s-o învăţa – hotărî meşterul Jan, ciocănind cu degetele în masă.

În timp ce zidarul şi nevastă-sa se sfătuiau cu privire la fetiţă, Helka stătea în faţa vetrei şi se uita cu ochii stinşi la focul care abia mai pâlpâia. Chibzuia, se vede, adânc de tot, apoi, luând parcă o hotărâre definitivă, se răsuci şi deschizând uşurel uşa din tindă, se strecură din casă. Pe stradă era mai lumină decât în coliba meşterului Jan, dar începea să se întunece şi o ceaţă rece se adăugase ploii de martie. Helka se strecura prin ceaţă, mergând pe ulicioarele şi mai apoi pe străzile bine cunoscute, întâi mai

repede, apoi din ce în ce mai încet. Câteodată, răpusă de oboseală, se oprea, de-abia-şi mai putea trage sufletul, picioarele în încălţări proaste o dureau, de câteva ori o înecă tusea. Dar merse înainte, tot înainte, până ajunse în strada Zamiejska, la capătul căreia, printre copacii despuiaţi acum de frunziş, se înălţa vila doamnei Ewelina. Se apropie de ostreţele de fier ale gardului şi privi în grădină. Apoi înaintă până la poartă. Era deschisă. Intră în curte. În fundul curţii, cele două ferestre ale pavilionului unde locuia portarul erau luminate. Se vede că pregăteau de cină. În faţa pavilionului, portarul spărgea un butuc. Altminteri era linişte şi pustiu, izbiturile securii răsunau surde şi egale în ceaţa ploii, o şuviţă îngustă de apă ţârâia monoton prin burlanul de tablă, şi se scurgea peste pietrişul curţii. Helka se strecură pe lângă zidul vilei şi, păşind pe aleea pietruită, intră în grădină. Se opri în faţa cerdacului înalt, pe care doamna Ewelina îşi petrecea de obicei zilele lungi de vară. Acum, seara, cerdacul şi băncile rânduite de jur împrejur erau înecate de ploaie. Helka începu să urce scările, apa plescăia prin ghetuţele ei rupte, aduse de la Paris. Deodată scoase un strigăt vesel şi se repezi cu braţele întinse înainte. Din colţul cerdacului, de sub o bancă unde zăcuse încovrigat, se repezi la ea Elf, lătrând ascuţit şi arătând ca un ghemotoc de lână, tăvălit prin noroi. La început n-o recunoscu, laţele lui încâlcite şi ude îi acopereau ochii. Dar când îi vorbi şi se chirci pe o bancă udă lângă el, îi sări în poală şi de bucurie începu să-i lingă faţa şi mâinile. Şi fiinţa asta era slabă, îngheţată de frig, fără îndoială flămândă şi murdară.

— Elf al meu, Elf! Căţelul meu drag, scump şi iubit!

Se giugiuleau şi se sărutau.

— Elf, dragule, dar doamna noastră unde e? Unde-i doamna? Nu-i! Nu-i!

Se sculă în picioare şi cu câinele în braţe se apropie de una din ferestrele care dădeau în cerdac. Se aşeză pe bancă, apoi sări în picioare.

— Ştii, Elf, m-am uitat pe fereastră, să văd ce mai e prin odăi… Poate că-i doamna noastră pe acolo… poate că

ne cheamă…

Îngenunche pe bancă. Apa strânsă în scobiturile lemnului ţâşni de sub genunchii ei. N-o luă în seamă.

— Uită-te, Elf, uită-te şi tu!

Ridică în braţe căţelul şi-i apropie botul lăţos de geam.

— Vezi, Elf… Toate-s cum au fost… perdelele roşii sunt tot atât de frumoase… şi oglinda cea mare de colo, în faţa căreia doamna mă dichisea câteodată… şi acolo… prin uşa deschisă se vede sufrageria…

Tăcea… mânca din ochi tot ce vedea, tot ce izbutea să desluşească pe fereastră.

— Vezi, Elf, balansoarul ăsta… ce bine se stă în el… se întâmpla să stau în el şi să mă legăn, să mă legăn o oră întreagă… şi păpuşa mea, aceea mare, se legăna cu mine.

Elf se simţi obosit de poziţia asta incomodă, îi alunecă din braţe şi se aşeză pe bancă. Lângă el se aşeză fetiţa.

— Of, Elf, dragule, amândoi am fost cândva acolo!

Şedea în apă. Hainele ei se îmbibau cu apă şi-o simţea şiroind pe spinare. Picioruşele-i îngheţaseră de tot în ghetuţele sparte, aduse de la Paris. Dar ea şedea tot acolo, strângând la piept căţelul slab, şiroind de apă, care-i lingea mâinile.

— Vai, Elf, acolo, unde-i noroiul ăsta… vara e un strat de iarbă, şi acolo şedeam cu doamna şi făceam buchete de flori. Îţi mai aduci aminte, Elf, de Italia? Eu am convins-o pe doamna să te ia şi pe tine! Ce frumos e acolo, nu-i aşa? E cald, totul e verde, soarele luceşte… luceşte… marea e albastră… deasupra mării zboară păsări mari albe… Ţi-aduci aminte ce frică îi era domnişoarei Czernicka să călătorească pe mare… Pe unde-o fi acum domnişoara Czernicka? A plecat cu doamna. Pe când noi, Elf, dragule, n-o să mai mergem cu doamna nicăieri… nicăieri… nicăieri…

O cuprindea o toropeală grea, un somn ca de piatră. Aplecă fruntea pe marginea băncii şi, ţinându-l strâns în braţe pe Elf, somnoros şi el, adormi. Se lăsase noaptea.

Securea portarului amuţise, lumina din ferestrele pavilionului se stinse, o ploaie măruntă şi deasă curgea neauzit pe pământ şi numai prin colţurile vilei, din burlanele de tablă se scurgeau, ţârâind monoton, şuviţele înguste de apă.

Pe la miezul nopţii, izbutind să-l trezească din somn pe portar şi aflând de la dânsul că într-adevăr uneori se abătea pe acolo fetiţa care-i dispăruse de-acasă, zidarul Jan urcă în cerdac, cu o lanternă aprinsă în mână şi rămase împietrit în faţa unei bănci. Stătu, se uită, scutură din cap, apoi îşi trecu mâna mătăhăloasă, aşa, ca din întâmplare, pe la ochi. Luă apoi în braţe fetiţa care, somnoroasă, plânsă şi slăbită, îşi lăsase căpşorul pe umărul lui. Cu fetiţa în braţe, porni repede spre casă. Când o ridică în braţe, îl zvârli cât colo pe Elf care, tăcut, se vârî iar sub bancă şi, gemând din greu, se ghemui pe pardoseala umedă a cerdacului.

ÎNTR-O NOAPTE DE IARNĂ

Abia se înserase, dar întunericul era de nepătruns. Pe cerul căptuşit cu nori nu lucea nicio stea, vântul şuiera cu învăluiri dese, se răsucea în trâmbe înalte, gemea, cânta şi fluiera în valea adâncă, iar pe fundul ei zăcea încremenită, prinsă între gheţuri, apa râului. Râul cu maluri înalte de humă abia se mai putea desluşi în negura lăptoasă a ninsorii ce se abătuse asupră-i. Sus, de o parte a dealului domnea pustiul, întrerupt doar de liniile negre şi subţiratice ale copacilor, iar de cealaltă se ţineau lanţ casele de ţară, mai negre decât întunecimea din jur, pâlpâindu-şi luminile mărunte, ca nişte ochi roşii, clipitori.

Departe, în vale, de-a lungul râului, venea o umbră omenească. Prin viforniţa de zăpadă părea că despică zarea asemenea unei dungi subţiri şi grăbite, mai neagră decât pâclele întunecoase. Între pereţii înalţi ai văii, părea mică şi neînsemnată, ai fi zis infinitul mic plutind pe oceanul nesfârşit al infinitului mare. Îl învăluiau cu apele lor noaptea şi singurătatea. Viforul, şuierând năprasnic,

părea că-l rostogoleşte în necuprinsul firii sălbatice şi vrăjmaşe; şi în faţa forţei ameninţătoare şi uriaşe a stihiei, el nu era decât un strop, o fărâmă, un bob de nisip, un fir de iarbă pe fundul unei prăpăstii…

În ciuda acestor aparenţe, omul care venea pe fundul văii trebuie să fi fost puternic, fiindcă, aşa cum un înotător îndemânatic şi antrenat despică valurile înfuriate, tot astfel înainta şi el repede, neabătut, în linie dreaptă, înfruntând împotrivirea valurilor zbuciumate şi a trâmbelor de viscol. Nici întunericul, nici pustietatea şi nici sălbăticia acelor locuri nu-l făceau să-şi încetinească paşii, ori să şovăie. Dimpotrivă, parcă era mânat din urmă să meargă mai iute, mai departe. Încotro? Spre un liman poate, sau spre vreun adăpost pe care-l întrezărea numai el, cu ochii lui orbiţi de întuneric şi de mânia viforniţei, sau poate că nici ochii lui nu-l ştiau, poate că nu era decât un ţipăt, înscris cu litere de foc în bezna nopţii: Înainte! înainte! mai departe!

Păşea repede, egal, în linie dreaptă, lunecând tăcut ca o nălucă prin întunecimile mai puţin negre decât el. Uneori se auzea un sunet scurt, metalic, atunci când toiagul i se izbea de un bolovan ascuns în zăpadă.

Deodată se opri, rămase pironit locului şi-şi ridică privirea spre casele de ţară din deal, ale căror lumini roşiatice pâlpâiau în noapte. Privea necontenit şirul de case, iar şuierul vântului – care se frământa la picioarele lui şi-l cuprindea ca un vârtej – se amestecă cu un geamăt omenesc ce consta dintr-un singur sunet:

— Ah!

Era uimit. Rămase câteva clipe privind în sus şi scoase încă o dată acelaşi geamăt, de astă dată mai scurt şi mai slab, strecurându-l între vaierele prelungi ale vântului:

— Ah!

Apoi o luă iarăşi la drum, dar de astă dată mai încet. Cercetă din nou cu privirea râul, malul pustiu, cu liniile rare şi subţiratice ale copacilor, culmea crestată a dealului înghiţită în negura lăptoasă, apoi prinse a păşi mai încet,

din ce în ce mai încet.

… Cândva, odinioară, în zilele luminoase şi însorite ale verii, aici la râu stătea aplecată o femeie tânără, cu fusta pestriţă prinsă-n brâu, şi lovind cu mâna ei puternică pânza groasă şi cenuşie de măngălău, stârnea o pulbere de apă cristalină. Lângă dânsa, dintr-un coş de răchită acoperit cu o basma roşie, îşi iţea căpşorul un copilaş cu obrajii bucălaţi şi părul cânepiu, care se uita uimit la văzduhul albastru şi lumina de aur a zilei de vară, la malul acoperit cu nisip şi presărat cu pietre, la pulberea cristalină a apei şi la mama lui, care, bătând pânza cenuşie, sta înfiptă pe picioarele-i goale şi puternice ca pe un soclu…

Călătorul se opri iar. Spre ultima căsuţă din deal, puţin mai răsărită ca celelalte, unde clipea ultima luminiţă, urca o potecă largă, ce şerpuia din ce în ce mai sus, spre vârf, pe o clină mai puţin abruptă decât în celelalte părţi. De o parte a potecii se legănau, de-abia văzute, gardurile de lemn pe care zăpada aşternuse covoare groase, asemenea celor de pe scările caselor boiereşti.

Se opri, cercetă cu privirea încordată poteca ce urca spre vârful dealului şi printre palele de vânt ce se abăteau peste gheţurile râului se desluşi acelaşi geamăt omenesc:

— Ah!

Rămase multă vreme la capătul potecii. Se codea, sau poate că lupta cu el însuşi? Izbi cu băţul într-un bolovan, îşi duse mâna la frunte, apoi o lăsă să cadă de-a lungul trupului. Încet, din ce în ce mai încet, începu să urce poteca ce şerpuia în sus, spre dealul povârnit, din ce în ce mai sus…

… Cândva, odinioară, pe drumul acesta urca un ţăran înalt şi voinic, îmbrăcat cu o cămaşă albă ce licărea prin negurile toamnei, cu tălpile goale prin pulberea dealului, purtând în spate un năvod în ale cărui ochiuri, largi, luceau solzii argintii şi aripioarele trandafirii ale peştilor. După el venea un flăcăiaş, tot desculţ, cu capul ridicat semeţ, iar pe umăr cu o undiţă mai mare ca el; zburda ca un mânz, cu părul răvăşit de vânt şi povestea fraţilor săi

care-i pândeau, nerăbdători, sosirea de după gard, peripeţiile de la pescuit, şi avea un glas atât de puternic, încât sunetul vocii lui se răspândea până departe, în sat, se risipea printre pinii rari şi se rostogolea peste mormintele din ţintirim în mii de clinchete vesele de zurgălăi…

Omul o luă printre pini, se poticni de mai multe ori de moviliţele scunde, împrejmuite cu crengi, pline de zăpadă şi însemnate cu nişte cruci scunde, ce se ridicau cu puţin deasupra pământului. Trecea, cu paşii lui largi, peste mormintele împrejmuite cu crengi, ca un uriaş peste căsuţele liliputanilor, îndreptându-se spre pata densă de întuneric din mijlocul cimitirului de ţară, mai înaltă decât împrejmuirile de crengi, dar mai scundă decât copacii, care, bătută din toate părţile de vânt, vuia sonor. Omul oftă încet şi prelung, apoi se opri şi privi de aproape zidurile capelei, uşa putredă, strâmbă, totuşi închisă. Cu suspinele copacilor, care-şi clătinau agale crengile desfăcute în evantai, se amestecă un sunet de glas omenesc, asemenea unui oftat:

— Ah!

Bărbatul făcu câteva gesturi iuţi cu braţele, atinse un căpăcel de metal care-i zornăi în degete şi se lovi cu un zgomot surd în uşă, apoi aceasta se deschise, lăsând să se vadă interiorul capelei, negru, cu două ferestruici în bagdadie, ce luceau ca două petice de argint aburit. Omul intră şi, pentru o clipă, se mistui în întunericul de nepătruns; dar peste puţin, la pieptu-i licări scânteia unei lanterne, care nu risipi niciun strop de lumină spre a-l desprinde pe el însuşi din întunecime. Era o lanternă a cărei lumină mică şi şovăielnică răzbătea prin geamul mititel, înconjurat din trei părţi cu un rotocol de tablă. Omul îndreptă fâşia îngustă de lumină spre îngrăditura scundă, îndărătul căreia se înălţa lângă peretele acoperit cu pete mari de mucegai un Crist răstignit. Apoi, fâşia de lumină îngustă şi şovăielnică lunecă mai departe, de la crucifixul uriaş, cioplit în lemn de-o mână stângace, spre un tablou în care Dumnezeu-Tatăl, înveşmântat într-o mantie cu falduri largi, purpurii, îşi sprijinea mâna de un

glob alb; Dumnezeu-Fiul, cu veşminte spălăcite de safir, ţinea două degete în sus, iar Sfântul Duh, ca un porumbel alb, cu aripile desfăcute, zburase până sub rama tabloului. Fâşia luminoasă se legănă iar în întuneric şi se opri pe-o hârtie mare, neînrămată, atârnând sub o policioară de lemn prinsă în zid. Cromolitografia înfăţişa pe Sfântul Gheorghe, cu un steag desfăşurat deasupra capului, gonind pe un cal (pictat în dungi albe şi negre) şi, în lumina aceea nesigură, silueta omului, conturul animalului şi liniile steagului apăreau şi dispăreau rând pe rând, când lungindu-se, când scurtându-se, creând un ansamblu ciudat, nefiresc, ameninţător, asemenea monştrilor sau cavalerilor din Apocalips. În jurul capelei, copacii oftară prelung, a deznădejde, vântul năvăli, gemând, prin crăpăturile ferestrelor şi scuturâ cromolitografia care se umflă ca o aripă şi se înălţă foşnind. Ai fi zis că acel cavaler de Apocalips e gata să se smulgă din locul unde se află ţintuit şi, purtându-şi steagul aidoma cu o coasă, călare pe calul cu coamă de leu, o va porni prin spaţiu. Cu gemetele vântului, năvălind prin crăpăturile ferestrei, se amestecă un glas omenesc, gros, speriat, abia şoptit:

— Isuse! mântuie-mi sufletul!

… Cândva, odinioară, puiul de ţăran, îmbrăcat în straie de sărbătoare, venea aici, purtat de mână de maica lui, cădea în genunchi la uşa capelei şi, cu o spaimă amestecată cu încântare, ridica ochii lui albaştri, nevinovaţi, spre crucifixul uriaş şi spre cavalerul cu steag, zugrăvit în mijlocul hârtiei.

Stinse lanterna. Ieşi din capelă, lăsând uşa larg deschisă şi, fără să se mai oprească, o luă iar printre pinii înalţi, călcând, cu paşi uriaşi, peste crengi şi morminte.

Ieşi din cimitir, trecu de cealaltă parte a drumului şi puse mâna pe poarta celei dintâi ogrăzi din sat. Înainte de-a o deschide, aruncă o privire încordată spre casa din fundul curţii şi mai şopti o dată, tărăgănat:

— Ah!

Clătină din cap, ca un ins adânc uimit, uimit fără margini. Poarta scârţâi, un câine se repezi lătrând de pe

prag spre poartă. Prin fereastra ce-şi clipea lumina roşiatică în noapte se auzea un glas gros, puternic, tânăr, care povestea repede şi fără să-l întrerupă nimeni – povestea, povestea înainte…

Gospodăria era a bătrânului Szymon Mikula, care şedea în clipa aceea în odaia încăpătoare şi scundă, pe un scăunaş cu trei picioare, ţinând în gură o lulea mare de lut, cu ţeava scurtă. Trebuie să fi avut peste şaizeci de ani, dar nu semăna deloc cu acei capi de familie pe care fiii lor îi ţin numai în pumni, ori îi alungă din casă, nemaifiindu-le de trebuinţă. Pe fondul peretelui afumat, de care-şi sprijinea spinarea latră, uşor încovoiată, în lumina tulbure a lămpii cu picior lung, care se afla pe masă, statura lui voinică şi cămaşa-i albă se zugrăveau în linii puternice. Norii groşi de fum care-i scotea pufăind din lulea, când îi acopereau, când îi descopereau capul mare, cu părul rărit pe frunte, dar alcătuind la spate o cunună căruntă; trăsăturile feţei îi erau mari, pronunţate, pielea obrazului rumenă şi mustaţa ţepoasă, iar ochii lucitori şi vioi priveau pe sub sprâncenele dese şi stufoase cu calm şi ascuţită pătrundere. Îşi trecuse o mână pe sub brâul roşu cu care era încins, iar cu cealaltă îşi ţinea luleaua. Mari, puternice, vânjoase, palmele acestea vădeau că bătrânul şi-a păstrat puterea de a munci de altădată şi că avea braţe de criţă. Nici vorbă că dacă moşneagul s-ar scula acum în picioare, şi-ar îndrepta spinarea şi ar grăi ceva către ai săi, toţi i-ar îndeplini, fără zăbavă, porunca. Odaia era plină de oameni, unii şedeau jos, alţii în picioare, încremeniţi, cu răsuflarea oprită, aşa cum îi apucase începutul povestirii pe care-o ascultau.

Feciorul cel mare al lui Mikula, dogar de meserie, un om ca la vreo patruzeci de ani, îşi sprijinise de laviţă mâna şi cuţitoaia cu care netezise până mai adineauri dintele unei grape ce zăcea lângă el; sta cu ochii în pământ şi în obrazul lui neguros, năpădit de o barbă deasă, ardeau doi ochi negri ca de jeratic. Nevastă-sa, cam de o vârstă cu el, stătea în picioare în faţa vetrei, iar lumina focului îi învăluia trupul înalt, drept şi puternic, capul dat mândru

spre spate şi braţele încrucişate la piept. În spatele acestei stăpâne a casei, cu trăsături frumoase şi cu înfăţişarea gravă şi energică, niţel mai în umbră, lângă roata de tors şedea fiica lui Mikula. Până mai adineauri torsese, dar acum şedea nemişcată, cu mâna încremenită pe fuiorul de in, cu buzele roşii întredeschise, iar în făptura ei totul, pieptul voinic şi mâinile arse de soare, nasul cârn şi obrajii rumeni, ochii albaştri, ba chiar şi părul ruginiu, răvăşit pe fruntea-i îngustă, părea fermecat, cuprins de spaimă şi de uimire. Speriată, dar mai mult curioasă părea băbuţa mică şi slabă care şedea pe un ciubăr răsturnat cu fundul în sus, având în faţă un ciur cu păstăi de fasole. Tocmai se apucase să le cureţe şi mai ţinea câteva teci în mâna-i osoasă şi galbenă. Întindea capul cu boneta roşie, rotundă, spre focul ce-i rumenea fruntea zbârcită şi scântei jucăuşe licăreau în ochii ei duşi în fundul capului, dar încă ageri. Curioasă şi uimită părea să fie şi nevasta fiului mai mic al lui Mikula, tânără şi proaspătă ca zorile şi mlădioasă ca o tulpină de mesteacăn. Şedea pe un scăunaş, în faţa dogarului neguros, şi ţinea strâns la piept, lângă polcuţa-i albastră, un copil de câteva luni. Într-un coş de răchită, atârnat cu frânghie groasă de o grindă afumată a tavanului, lângă un pat mare aşternut cu paie şi acoperit cu o velinţă, dormea un alt copilaş. Două fetiţe cu părul bălai, cârlionţat, întindeau gâtul de pe cuptorul înalt şi mare, iar în spatele dogarului îşi iţea mutrişoara un băieţaş ca de cincisprezece ani, cu părul blond, ce ţinea pe genunchi câteva gheme cu sfoară şi în mână o igliţă de împletit năvoade. Cu feţele luminate sau adumbrite, restul de vreo douăsprezece făpturi, de vârste diferite, alcătuiau un grup nemişcat în odaia ticsită cu cele trebuincioase gospodăriei, cu uneltele de pescuit şi războiul mare de ţesut. Povestitorul se afla în mijlocul odăii. Dintre cei doi feciori ai lui Mikula, acesta era cel mai tânăr, un bărbat ca la vreo treizeci de ani, înalt, zvelt, vădind în îmbrăcăminte şi purtări siguranţă de sine, ba chiar şi o tendinţă spre oarecare eleganţă. Tocmai se întorsese de la drum şi nici n-apucase încă să-şi scoată cojocul, cu guler negru de oaie,

în contrast puternic cu barba-i roşcată, tăiată scurt, şi rumeneala din obraji. Părul ca aurul, cu reflexe roşiatice, dat pe spate, îi dezvelea fruntea, mai albă decât restul obrazului, îndrăzneaţă şi totodată prudentă. Mai ţinea încă în mână biciul cu care-şi mânase caii şi povestea făcând gesturi largi cu braţele.

— Zău dacă nu spun adevărul adevărat! Să mă ia dracu', dacă mint! Era puzderie de oameni azi în târg şi toţi numai de asta vorbeau, că din pricina asta s-a spart şi târgul. Ziceau că-i tot Bonk, ăla care acum vreo zece ani a omorât, împreună cu alţii, lovi-i-ar relele, trei oameni…

— Doi evrei parcă – murmură dogarul cel neguros.

— Aşa-i, doi evrei şi-o babă, care înnoptaseră la dânşii, i-au omorât, dar n-au găsit asupra lor decât treizeci de ruble. L-au prins şi atunci a ieşit la iveală că nu era altul decât Bonk, cel ce-şi făcuse mendrele în urmă cu câţiva ani prin alte părţi. Dădea iama prin dughene, făcea bani falşi, dar de omorât, până atunci, nu omorâse pe nimeni… P-ormă a făcut şi moarte de om… L-au judecat, l-au osândit la ocnă şi l-au surghiunit să stea, până la capătul zilelor lui, în Siberia. Dar a fugit de la închisoare. A fugit, pungaşul, şi-a schimbat straiele şi s-a angajat la o fambrică*… S-a băgat m*uncitor la o fambrică şi *a stat a*colo un an, doi ani, trei ani, cu paşaport falş… Acolo iar au pus mâna pe el şi l-au snopit în bătaie, că de ce-a fugit. L-au bătut rău de tot. Spun unii că i-au tras o sută de vergi.

— Aoleu! gemu cu jale tinerica, legănându-şi pruncul în braţe.

— Aşa-a-a! se miră baba, clătinându-şi capul.

Băietănaşul care se afla în spatele dogarului făcu ochi mari şi spaima i se aşternu peste privirea senină şi nevinovată.

— Le-a răbdat pe toate, şi-a scăpat! Of, Doamne sfinte, a scăpat! spuse stăpâna casei, păstrându-şi atitudinea mândră şi rămânând mai departe cu braţele încrucişate.

— Apoi, că a vrut diavolul şi nu i-a luat sufletul! exclamă povestitorul. A zăcut la bolniţă cât a zăcut şi p-

ormă iar l-au mânat în Siberia. L-au trimis până hăt, la capătul lumii, ca să nu mai scape şi-a doua oară! Da' el iar a fugit…

— A fugit de la ocnă? întrebă bătrânul Mikula, ieşind din muţenie şi scoţându-şi pipa din gură.

— De la ocnă, tătucă. A stat acolo un an, doi ani, trei ani, dar după aia şi-a luat picioarele la spinare şi p-aci ţi-e drumul, a pornit în lumea largă. Zice c-au trimis scrisori în toată împărăţia. La şefii de gubernii, şi la poliţie, şi la comisari, şi la cancelariile din comune au trimis scrisori în care ziceau c-a scăpat de la ocnă unu', aşa şi aşa, şi că se dă poruncă să fie prins. Zice că l-au căutat prin toată împărăţia… Pân-ce, mânca-l-ar lupii… i-au dat de urmă aici…

— Aoleu! se văicări Hanula stând lângă roata de tors.

Stăpâna casei îşi desfăcu braţele şi gura ei frumoasă, cu buzele încă roşii, exprimă pentru prima dată o uşoară spaimă.

— Unde? Unde, aici? rosti iar Mikula. Flecăreala proştilor, bucuria netoţilor.

— Ferit-a sfântul, taică! strigă povestitorul, atins de neîncrederea bătrânului, desfăcând larg braţele şi învârtind biciul în aer. Să mă trăsnească dacă mint! L-au găsit aici. Prin părţile noastre. Era la o *fambrică,* la vreo două mile de-aici, se băgase tot muncitor, tot cu paşaport fals… Au oblicit că-i paşaportul fals şi gata-gata să pună mâna pe el, da' ce, îi prost să stea? A fugit… că-i deştept, mama lui, ha-ha-ha!

Râse numai el, ceilalţi tăceau; doar Mikula, strângând din sprâncene, întrebă iar:

— Nu minţi, Alexy? Nu le-ai scornit tu toate astea ca să le sperii pe muieri?… L-ai mai îmbrobodit tu vreodată pe tat-tu? Ai?

Acum Alexy se uita cam speriat la taică-su, şi cu glas supărat rosti:

— Dacă mint eu, minte şi notarul. Că de la el am aflat toată tărăşenia. Au primit scrisoarea la cancelarie cum c-a fost p-aici şi-a fugit iar, că s-aţine pe undeva, pe aproape, şi

că să-l caute… aşa zice în scrisoare…

— N-or fi trimis şi vreo poză de-a lui la cancelarie? întrebă rotarul.

Alexy făcu un gest de dispreţ cu mâna.

— Pe unul ca el nu-l trage în poză… pe alţii, poate… Dar zicea notarul c-a primit scrisoare… Căutaţi-l, zice, căutaţi-l, dacă aveţi un Dumnezeu, că altminteri e vai şi amar! Or să fie omoruri, zice, hoţii, prădăciuni, şi câte şi mai câte… Dacă pune careva mâna pe el, o să-l băgăm numaidecât la închisoare. Acum, zice, n-o să-i mai tragă numai o sută de bice, ci două sute, că a fugit a doua oară… o să-l pună în lanţuri şi-o să-l ţină la ocnă până la capătul zilişoarelor lui… iaca aşa!

Nimeni nu făcu nicio mişcare şi nu scoase niciun cuvânt. Prin odaia caldă şi liniştită trecuse parcă o fantasmă cu cap de ocnaş şi spatele şiroind de sânge. În cele din urmă, bătrânul Mikula îşi îndreptă spinarea, îşi scutură luleaua de marginea mesei, şi întinzând mâna după teancul de bani aduşi de fiu-său de la târg grăi:

— Aşa e drept! Asta-i răsplata cuvenită răufăcătorilor. Să înveţe minte, să nu pună mâna pe lucru străin, să nu facă vărsare de sânge, că astea sunt fapte oprite de Dumnezeu din cer, iar oamenii nevinovaţi se cuvine a fi apăraţi şi ocrotiţi de silnicii şi nedreptăţi. Şi-acum, gata!

Vârî câteva hârtii boţite sub cămaşă şi-şi plimbă peste toţi cei de faţă, fii, gineri, fiică şi nepoţi, ochii lui strălucitori, în care acum lucea o lumină aspră şi neînduplecată. Cute adânci îi brăzdau fruntea lată şi făptura lui toată exprima limpede gândul pe care totuşi nu-l rosti: dacă vreunul dintre cei pe care-i privea acum ar fi apucat-o pe drumul pe care umbla acela, apoi atunci el, cel dintâi, ar fi prăvălit asupră-i, necruţător şi fără zăbavă, mâna lui mare, vânjoasă, durată parcă din bronz…

— Şi acum, gata! rosti şi întinse mâna după punga cu tutun.

Tăceau cu toţii… Aflaseră de mult că ori de câte ori bătrânul rostea acest cuvânt, zavistiile şi pricinile de tot felul erau curmate o dată pentru totdeauna. Alexy îşi

sprijini biciul de perete, se apropie de nevastă-sa şi, stând aplecat deasupra ei, cu o mână o mângâia pe spate, iar cealaltă şi-o trecu încetişor peste căpşorul cu scufiţă roşie al sugaciului. Dogarul îşi trase cuţitoaia peste dintele grapei, lustruit doar pe jumătate, roata de tors a Hanulei se urni, iar stăpâna casei luă din vatră o oală cu mâncare…

Uşa scârţâi şi în odaie năvăli mai întâi un zăvod lăţos şi zbârlit, lătrând şi mârâind, iar după el răsunară, din prag, cuvintele:

— Domnul fie lăudat!

Erau rostite cu un glas gros, răguşit, gâfâit.

— În vecii vecilor – răspunseră cu toţii în cor.

Mikula, cu mâna streaşină la ochi, privi spre uşă. Stăpâna casei întoarse capul de la vatră, cuţitoaia dogarului şi roata de tors a Hanulei tăcură iar.

— Cinstite gazde – spuse cu glas gros şi răguşit omul din prag – mi-s un biet călător şi vă cer ospeţie. Îngăduiţi să zăbovesc numai un ceas în odaia voastră, lângă foc… să mă încălzesc oleacă şi-o pornesc iar, şi-atunci n-o să vă mai tulbur tihna…

— Poftim de intră şi te aşază – răspunse bătrânul.

— Aveţi bunătatea şi intraţi în casă de vă încălziţi… – îl pofti şi stăpâna.

Învăluit de lucirea puternică a focului din vatră, în odaie pătrunse un om înalt şi spătos, dar foarte slab, îmbrăcat cu pantaloni groşi de postav, vârâţi în carâmbii înalţi ai cizmelor, şi cu un surtuc cam subţirel, rupt la umăr. Nu prea avea straie potrivite pentru a umbla noaptea, pe o vreme amarnică ca aceea. Şi poate că de frig, faţa lui uscată, cu umerii obrajilor ieşiţi, era aşa de palidă, acoperită parcă de-o hârtie subţire, galbenă. Fruntea lui înaltă arăta ca o foiţă boţită, iar păru-i rărit avea o culoare roşcată.

Mustaţa, roşcovană, îi umbrea buzele subţiri, iar ochii lui prelungi, atât de albaştri, încât atrăgeau numaidecât luarea-aminte, cuprinseră, parcă dintr-o singură ochire, toată odaia.

— Şedeţi şi vă hodiniţi – îl pofti iar gazda, stând lângă

vatră. Jasiek, adu un scăunaş pentru domnul! îi strigă ea fiului.

Îi spusese domn, fiindcă purta surtuc şi, cu toate că chiar din prag întrebuinţase vorbirea pe care o folosesc cei ai casei, era limpede că de obicei nu vorbea astfel. Omul se aşează pe scaun, sprijinindu-se în toiagul cu vârf de fier, pe care-l ţinea între genunchi şi începu să-şi frece cu putere mâinile lungi, roşii, cu degete groase. Apoi îşi ridică fruntea şi zâmbi parcă fără rost, parcă în glumă.

— E tare frig – spuse – şi mi-s cam flămând – adăugă, dar cu acelaşi zâmbet mucalit, ai fi spus că se văietă, făcând haz de necaz.

— Şuieră vântu', nu glumă, să te păzească Cel-de-Sus! făcu Alexy.

— Vrei să îmbuci poate ceva? îl întrebă dogarul ridicând capul şi aruncându-i o privire cercetătoare.

Omul începu să-şi frece mâinile.

— De îmbucat, aş îmbuca, cum de nu, numai de-aş avea ce, că nu mi-am luat merinde la drum.

Zâmbi iar, poznaş, ca un om pus pe glume, doritor să-şi înveselească tovarăşii de chef, dar glasu-i era gros, hârâit, ca o roată neunsă, iar ochii lui căutau lacom spre vatră.

— Umblu de două zile – începu iar; iaca, mi-au îngheţat şi gândurile-n cap, de două săptămâni sunt pe drumuri… Umblu să caut ce n-am pierdut şi nici nu se ştie dac-o să găsesc… ha-ha-ha!

Vorbea tare, râdea şi mai tare. Toiagul îi alunecă, iar el se aplecă să-l ridice cu o neobişnuită agerime şi repeziciune.

Ceilalţi tăceau. În afară de bătrânul Mikula, nimeni nu dădea porunci în casa aceea.

Mikula se uită cu nepăsare la străin, apoi întoarse alene capul către noră-sa cea mai mare.

— Ai ceva de mâncare, Krystyno? Dacă se află, cinsteşte-l pe musafir!

— Puţină tolkanica[26] cu mac – răspunse femeia.

26 Cartofi fierţi, presăraţi cu mac, mâncarea ţăranului sărac în

Bătrânul se învălui într-un nor de fum.

— Dincotro? întrebă.

Străinul îl privea cu încordare.

— Din Prusia.

— Se vede treaba ca să te bagi la vreo *fambrică,* că mulţi nemţi se duc la *fambrică.*

— Dumneata eşti neamţ? întrebă cu un glăscior subţire, în care se ghicea o nemaipomenită curiozitate, flăcăiaşul de cincisprezece ani.

— Nu-s neamţ, da' vin din Nemţia… poate c-o să intru în vreo famb*rică, din* cele unde se ţese postav mătăsos, aud că se câştigă bine… mi-au mai spus unii că pe aici, pe aproape, se ridică o cazarmă, poate c-o să mă tocmesc acolo, că mă pricep şi la zidărie… ca să-mi pot duce şi eu zilele. Asta-i partea omului sărac, să muncească întruna, ca să aibă ce mânca…

— Asta, aşa-i – îl aprobară cu adâncă înţelegere câteva glasuri. Asta-i soarta omului sărac, să aibă unde munci ca să aibă ce mânca.

Krystyna îi puse dinainte o strachină cu cartofi, presăraţi cu firişoare negre de mac; cartofii erau sleiţi şi tari, că-i puteai tăia cu cuţitul. Lângă strachină aşează un cuţit şi o bucată groasă de pâine. Umbla prin odaie cu mişcări line; avea faţa liniştită, iar capul şi-l ţinea mândru, uşor ridicat în sus. Poate că rolul de stăpână a casei aceleia cu mulţi fii şi fiice, poate că buna înţelegere dintre ea şi bărbat, ca şi maternitatea fericită, îi dădeau acea înfăţişare demnă şi gravă. Era şi primitoare de altfel.

— Luaţi de mâncaţi! îl îmbie pe străin.

Mâinile lui, cu degete lungi şi roşii, apucară mai întâi pâinea, dar ochii, neliniştiţi, păreau că scotocesc printre lucrurile de pe masă.

— Cinstită gazdă, nu vă fie cu supărare, dar am îngheţat de tot… dacă s-ar găsi şi-o picătură de rachiu!

Înghiţind pâinea cu lăcomie, începu iar să-şi frece mâinile, cu veselia omului pus pe glumă.

— Se poate, cum să nu se poată – răspunse liniştit

Bielorusia acelor vremuri, (n.t.)

bătrânul. Adu rachiul, Krystyna.

Prin ochii dogarului trecu o licărire de poftă. Krystyna aduse clondirul şi un păhărel din sticlă groasă, verde, pe care Mikula îl umplu până la jumătate, îl duse la gură şi înclină din cap către oaspete.

— Sănătate! spuse şi sorbi încet, până la ultima picătură.

Când necunoscutul luă în mână păhărelul plin-ochi, degetele-i groase prinseră a-i tremura.

— Noroc! răspunse şi dădu pe gât, cu lăcomie, tot conţinutul păhărelului.

Dogarul îl privi pe bătrân şi întinse mâna cu sfială să ia şipul. Bătrânul tăcea. Dogarul bău, apoi întinse clondirul fratelui mai mic.

— Bea, Alexy!

— Nu pot să beau, că m-a oprit nevestica – spuse tânărul şi izbucni în râs. Zău că m-a oprit! sporovăi el mai departe. S-a ţinut scai de mine: „Nu mai bea, Alexy, nu mai bea! Dacă ţii numai un pic la mine, dacă ţi-e frică de Dumnezeu din cer, nu mai bea! Uite, jură-mi că n-ai să mai bei, jură-mi aici, pe crucea asta!” Şi văzând eu că nu-i chip să scap de gura muierii, am jurat. Acu’, poate să fie un an de când n-am mai pus rachiu în gură. Am grăit adevărul, Jelenka, ori am minţit?

Femeia cea tânără îşi dezveli dinţii albi într-un zâmbet luminos şi-şi trecu mâna, mângâietor, peste faţa bărbatului.

— Parcă numai de gura mea te-ai lăsat de băutură… ai crescut şi ţi-a mai venit mintea la cap…

Băbuţa se sculă, se apropie de masă şi începu să se uite la sticlă.

— Bea! îi îngădui bătrânul.

Cu păhărelul plin în mână, băbuţa se înclină roată către cei din jur, apoi îşi şterse gura suptă cu mâneca cămăşii. Străinul o privi stăruitor, încercând parcă s-o recunoască. Înfuleca hămesit îmbucături mari, pe care le vâra în gură cu mâna şi, pe măsură ce-şi potolea foamea, privea tot mai stăruitor şi mai cu luare-aminte la toţi şi la

toate din jur. Câteodată ai fi zis că încearcă să găsească pe cineva anume. Se uită spre patul larg, apoi sus, pe cuptor, şi din nou spre pat. Deodată întrebă:

— Dar nevasta dumitale, gospodarule, mai trăieşte?

— A murit de mult… să tot fie zece ani de-atunci – răspunse baba; rachiul i se suia la cap şi-i dădea gust de vorbă. A murit în anul în care m-au dat pe mine afară de la curte… atunci m-a luat Szymon la casa lui, Domnul să-l răsplătească pentru toate. „Să-i dai o mână de ajutor Krystynei la gospodărie”, mi-a spus el atunci…

— A murit! o întrerupse străinul, privind ţintă la bătrâna limbută. Iar dumneata, mătuşă, vei fi fiind Nastula, aceea care slujea la curte.

— Aşa-i! strigă baba cu bucurie.

— Dar dumneata de unde ştii? îl întrebă Alexy.

Străinul însă nu-i auzi întrebarea, sau poate că n-a vrut să răspundă. Ochii-i rătăceau de-a lungul pereţilor…

— De mult aţi ridicat casa asta, gospodarule?

Cu glas tărăgănat şi vorbind parcă în silă, Mikula îi răspunse că era casa cea veche, pe care a mai înălţat-o acuma, de curând, că i-a pus lemn nou în locul stâlpilor putreziţi şi i-a tăiat ferestre mai mari.

— Mă uit şi eu, că parcă n-ar fi aceeaşi casă…

— Ai mai fost şi altă dată pe-aici? îl întrebă dogarul.

Străinul nu răspunse nici de data asta. Mânca şi se uita în jurul lui. Îl aţinti cu privirea pe Alexy, apoi pe dogar şi grăi dintr-o dată:

— Uite aşa! Va să zică bătrâna s-a dus! Iar peste o clipă adăugă: Şi nu mai e nici Jasiek!

— Care Jasiek? întrebă gospodarul, scoţându-şi pipa din gură şi aruncând oaspetelui o privire grăbită.

— Care? râse oaspetele; cel de-al treilea fiu al dumitale, gospodarule.

— Sunteţi de prin părţile astea, de le ştiţi atât de bine pe toate? întrebă Jelenka.

— Se vede treaba c-ai mai fost pe-aici! grăi şi baba, aţintindu-l cu ochii ei apoşi şi plini de curiozitate.

— Se vede cât de colo c-aţi mai fost!

Încolţit de întrebări, străinul întârnă obrazul spre masă, apoi vorbi cu un fel de mânie surdă:

— Am fost; şi dac-am fost, ce-i cu asta? Am fost când s-a clădit conacul cel nou, am lucrat şi eu la curte…

— Asta s-a petrecut de mult – spuse Mikula – să tot fie vreo douăzeci de ani de-atunci.

— Douăzeci de ani şi mai bine – îl corectă străinul.

— Se adunaseră atunci oameni mulţi, de prin toate părţile, la construcţie – spuse dogarul.

— Mulţi! Atunci am fost şi eu.

Bătrânul îl privi cu luare-aminte.

— Mă uit la dumneata. Parcă te-aş cunoaşte, parcă nu…

— Aşa să-mi ajute Dumnezeu – îşi dădu baba drumul la gură – să n-apuc ziua de mâine dacă nu se întâmplă şi cu mine tot aşa. Acu’ mi se pare că te cunosc, acu’ mi se pare că nu… Se vede treaba c-am stat de vorbă atunci, când ai lucrat la curte…

Oaspetele zâmbi şi-i privi cu o ciudată stăruinţă mâinile uscate, zbârcite şi galbene ca ceara.

— Sigur c-ai stat de vorbă cu mine, mătuşă, şi nu o dată, şi nici de două ori, ci poate ca de vreo zece… cu mâinile astea ale dumitale mi-aduceai pită unsă cu miere ori cu unt, luată pe furiş din cămările boiereşti, ha-ha-ha!

Râse tare, cu obrazul ridicat, iar ochii îi ardeau ca doi cărbuni aprinşi.

— Uite, să pier chiar la noapte, că parcă mi-aduc aminte, parcă nu mi-aduc, dac-am vorbit cu dumneata ori nu, dacă ţi-am dat ori nu ţi-am dat pită, nimica nu mai ştiu, acu’ mi se pare că te-aş cunoaşte, acu’ nu! Ce-o mai fi şi asta?

Două perechi de ochi: una cu priviri ascuţite şi pătrunzătoare pe sub sprâncenele stufoase şi cărunte, alta spălăcită, dar lucind de curiozitate şi alergând iute în toate părţile, pe sub pleoapele înroşite, se aţintiră asupra străinului, care începu să se neliniştească, îşi frecă din nou mâinile, râse fără rost şi, sculându-se de pe scaun, se îndreptă spre vatră. Aici se desfăşură cât era de lung şi

deşirat, îşi duse mâinile la spate şi prinse a se uita la fata care încetase să mai toarcă şi, fie de teamă, fie de ruşine, îşi lăsase mâinile în poală. Cu ochii îndreptaţi asupra ei, o întrebă:

— Dumneata eşti fata gospodarului?

Întorcând faţa de la străin, fata şopti roşind:

— Apoi, fata lui.

— Mezina? Parcă n-ai avea nici douăzeci de ani.

— N-am…

— Dar sora dumitale mai mare, Maryska, trăieşte, sau a murit?

— Trăieşte…

— De măritat, s-a măritat?

— S-a măritat.

— Unde şade? În satul ăsta?

— Nu, la Dubrowiana, în casa lui bărbatu-su…

— Aha, în casa lui bărbatu-su, la casa ei, care va să zică, asta-i bine…

Ca un freamăt de vânt, un oftat adânc şi greu îi umflă pieptul. Tăcu. Cei aşezaţi în jurul mesei celei mari stăteau de vorbă. Jasiek, băietanul de cincisprezece ani, se ciorovăia cu baba, spunându-i c-ar fi dat de duşcă, pe ascuns, şi al doilea păhărel, dar ea, lovindu-se cu pumnul în piept, ţipa:

— Minţi! Să mă ia dracu’ dac-am băut!

Dogarul vorbea cu nevastă-sa, care îşi făcea de lucru cu roata de tors de lângă perete. Jelenka râdea tare de cearta dintre Jasiek şi babă. Un singur om tăcea, trăgând încet fumul din luleaua scurtă şi o singură pereche de ochi privea întruna, stăruitor, prin rotocoalele străvezii de fum, pe sub sprâncenele dese şi cărunte, la oaspetele de lângă vatră.

Deodată, peste larma glasurilor, se înălţă vocea lui Alexy, puternică, sigură de sine. Stând cu cotul sprijinit de masă, se întinse larg pe scăunaş şi, cu fruntea semeaţă, înălţată parcă fără voie, strigă spre oaspete:

— Dar de Bonk n-ai aflat nimica, umblând prin lume?

Toţi tăcură, curioşi să afle răspunsul, dar şi străinul

tăcu deocamdată. Apoi răspunse liniştit:

— Cum să nu fi auzit? Am auzit! Tot norodul numai despre el vorbeşte.

— Ferit-a Domnul pe oricare de asemenea faimă! exclamă tânărul. Dar domnia-ta, ce zici: l-or prinde ori nu l-or prinde?

— Poate să-l prindă şi poate să nu-l prindă… – răspunse nepăsător străinul.

— Bine ar fi să-l prindă, că altminteri, zicea notarul, o să fie vai şi amar de toată lumea. Atunci, zice, să te ţii tâlhării, prădăciuni şi câte şi mai câte… Trebuie să pună mâna pe el, că destule rele-a făcut…

— Dracu' mai pune mâna pe el, dacă-i aşa de isteţ! strigă dogarul, pe care cel de-al doilea păhărel de rachiu îl mai înveselise puţin. Dac-a apucat să fugă de două ori, mai fuge el şi-a treia oară!

— Iaca, tare-aş vrea să ştiu cum de-a izbutit să spele putina acu' zece ani de la temniţă. Eu am fost de mai multe ori în târg şi m-am uitat la închisoare… Are nişte ziduri groase, Doamne Isuse, şi santinele cu baioneta la umăr peste tot… ca să scapi de acolo trebuie să fii pasăre, nu om… Şi el a făcut ce-a făcut şi p-aci ţi-e drumul! Isteţ, nevoie mare, lovi-l-ar… Dar cum a făcut, o fi spart zidu' cu dinţii?

— Asta nu! spuse scurt străinul.

— Dar altfel, cum? Că dacă tăia gratiile cu pila, tot nu putea să sară pe fereastră afară… că fereastra-i tocmai sus, la catul al treilea, şi dacă te prăbuşeşti de-acolo pe pietre, odată ţi se desprinde sufletul de trup…

Bărbatul care stătea în faţa vetrei, cu mâinile încrucişate la spate, se clătină uşor dintr-o parte în cealaltă, schimbându-se de pe un picior pe altul. Mişcările astea aveau în ele ceva ce amintea de un fante de mahala. Se uită de sus la cel care-i vorbise până atunci.

— N-a sărit pe fereastră, ci a zburat… – rosti el batjocoritor.

— Cu aripile pe care i le-a lipit diavolul, se vede treaba! pufni dogarul.

— N-a zburat cu aripi…

— Atunci călare pe măturoiul vrăjitoarei… – glumi Alexy.

Femeile şi Jasiek râseră.

— Ba, pe umbrelă – grăi străinul.

Tăceau cu toţii, iar el continua să se legene nestingherit în faţa vetrei, plimbându-şi privirile triumfătoare asupra tuturor. Poate că fanfaronii se fălesc astfel prin crâşme cu vicleşugurile şi ştiinţa lor în trebile lumeşti.

— Fleacuri! spuse el – pentru cei ce nu ştiu pare o minune, pentru cel care ştie, îi un fleac! Uite aşa a făcut Bonk, atunci când a fugit de la închisoare.

Luă toiagul pe care-l lepădase mai adineauri lângă vatră şi, arătând cu el cum făcuse Bonk, îşi continuă povestirea:

— Şi-a luat umbrela, o umbrelă mare, uite-atât, a deschis-o în jos, uite-aşa, a întors-o şi, împreună cu umbrela, uite-aşa, ţâşt! pe fereastră… Fără umbrelă şi-ar fi spart capul, dar umbrela s-a lăsat în jos încet, încet, fiindcă o împiedica vântul să cadă iute, pân-a ajuns pe pământ… şi Bonk s-a întins cât era de lung pe pietrele drumului şi s-a lovit cu nasul de-un bolovan… i-a curs sânge din nas, l-au durut rău de tot oasele, dar asta era floare la ureche. Şi-a luat picioarele la spinare şi dus a fost! Trei ani încheiaţi l-au căutat. Umbrela au găsit-o chiar atunci, în faţa închisorii, dar pe el l-au căutat zadarnic trei ani… ha-ha-ha!

În timpul povestirii, obrazul lui prelung şi osos se lumină de o bucurie aproape copilărească. Arăta ca un băieţandru cam năbădăios şi plin de viclenie, care povesteşte propria-i ispravă.

Cei de faţă îl priveau cu gurile căscate. O voce groasă şi aspră, ce venea de după colacii de fum, rupse tăcerea:

— Da’ dumneata de unde ai aflat cum s-au petrecut lucrurile astea?

— Adevărat! De unde le ştii? se alăturară acestei

întrebări şi alte glasuri.

Ca şi cum în întrebările astea stăruitoare ar fi desluşit o ameninţare, străinul ridică fruntea sfidător şi, zvârlind priviri înflăcărate în jur, pe sub sprâncenele-i îmbinate, spuse cu mânie:

— Iacă ştiu! Şi ce dacă ştiu? Deşteptu' vorbeşte, prostu' se miră… A-a! Ia te uită cum stau cu gura căscată! … De unde ştiu? Parcă oamenii n-ar da din gură şi n-ar povesti! Ei au povestit şi eu am auzit… Ptiu!

Scuipă şi parcă se nelinişti iar; îşi plimbă privirea tulbure în jur, se uită la toiag şi începu să-şi frece iar mâinile. Alexy i se uita obraznic, drept în obraz.

— Văz că domnia-ta ştii cam multe despre Bonk ăsta. Vei fi dat şi ochii cu el, pe undeva…

Străinul ridică din umeri cu dispreţ.

— Unde era să fi dat? Nu l-am văzut în viaţa mea. Eu vin tocmai din Prusia… n-am mai fost prin părţile astea… de peste douăzeci de ani…

— Îmi pare tare rău, fiindcă, de l-ai fi văzut, ne-ai fi spus şi nouă cum arată la chip. Am putea pune mâna pe el mai uşor. Grozav m-aş mai bucura să pun mâna pe el, şi până să prindă de veste poliţia, l-aş scărmăna cu mâna mea…

— Ian te uită! Aşa de tânăr şi vrea să scarmene lumea! zâmbi noul venit.

— Păi dacă-i tâlhar! strigă flăcăul, ţâşnind de pe scaun. Chiar azi povestea notarul: „A prădat dugheni, a falsificat bani, şi blestemăţia cea mai mare e c-a omorât cu soţii lui trei oameni…" Să-mi pară rău de-o fiară ca asta? Tii, ce l-aş mai scărmăna… să nu mai ia viaţa celorlalţi…

Şi spunând acestea, îşi învârti pumnul ameninţător prin văzduh.

— Ia mai taci, mai taci din gură, Alexy, nu ţipa aşa! încercă să-l liniştească nevastă-sa, trăgându-l de poalele hainei.

Dogarul ridică în sus mâna în care ţinea tesla.

— Se vede că n-a avut parte de bine pe lume, dac-a tăiat el oameni nevinovaţi…

— Aoleu! se sperie Hanula – şi acu' poate să se apuce iar de tâlhării!

— D-apoi cum nu, are să se apuce iar de prădăciuni – se amestecă şi baba. Ăsta-i un tâlhar scăldat în sânge omenesc… Dar-ar naiba-n ciolanele lui… Lovi-l-ar damblaua.

— C-o prăda, ori nu – spuse întunecat dogarul – tot trebuie prins, că altminteri se înhaită cu alţi ticăloşi şi se face hoţ de cai.

— N-apucă el ziua aia – sări Alexy. Nu mai fură el cai după ce i-o trage călăul două sute de vergi pe spinare!

— Aoleu! ţipă ascuţit Hanula.

— Tu ce ai? o repezi Alexy, dar întorcând capul către nevastă-sa, o văzu ghemuită şi-o auzi tânguindu-se:

— Of-of, vai! vai!

Bătrâna Nastula îşi sprijini obrazul în palma uscată şi oftă tare:

— Doamne Dumnezeule, Doamne milostive…

Jasiek, băietănaşul cel de cincisprezece ani, rămase ca împietrit, cu ochii holbaţi, apoi îşi duse palmele la gură şi chiui:

— Iu-hu!

— Iaca, s-au speriat c-o să-i tragă tâlharului nişte vergi! râse Alexy.

Străinul nu se mai ţinea cu spatele drept ca la început. Când Alexy pomenise prima dată despre vergi, pe sub pânza subţire a surtucului umerii începură să-i tremure, şi se ridicară în sus, iar grumazul i se lăsă în jos, parcă l-ar fi izbit ceva dintr-o dată, şi barba îi atinse pieptul.

— Întrebarea e dacă tâlharul o să le poată răbda – mormăi dogarul.

— Oho, cum să nu poată! afirmă Alexy – ba după aia o să-l mâie la marginea lumii, ferecat în lanţuri. Iar după ce-o ajunge acolo unde au poruncitără, o să lovească cu ciocanul din zori şi până-n noapte, jos la ocnă, în fundul pământului, sau o să împingă la roabă.

— Of, sărăcuţu' de el, sărăcuţu'! îl jeli Jelenka,

strângându-şi şi mai tare pruncul la piept.

— Of, de ce s-o mai fi născut oare? La ce l-o mai fi trimis Dumnezeu pe lumea asta? se boci Nastula.

— Eu n-aş putea să rabd… m-aş arunca în fântână… – zise iar Hanula.

Krystyna, care spăla vasele, se îndreptă de spate, îşi încrucişă iar braţele la piept şi rămase astfel, înaltă, puternică, cu ochii ei negri aţintiţi la foc. Gura-i frumoasă se strânse, sprâncenele întunecate i se încruntară. După ce toţi ceilalţi tăcură, rosti, cu glasul ei adânc, de bas:

— Şi pe unu' ca ăsta l-a purtat maică-sa în braţe şi l-a legănat…

Străinul se răsuci spre dânsa. O privi multă vreme, apoi se aplecă şi-i şuieră, cu glasul lui gros, în obraz:

— Păzeşte-l cu grijă pe feciorul dumitale, să nu-l ajungă nicicând năpasta pe Jasiek…

Femeia întoarse capul spre el cu uimire şi c-o uşoară spaimă, dar străinul se răsuci c-o mişcare bruscă spre partea cealaltă a odăii, unde se afla, stând la masă, cu spatele sprijinit de perete, stăpânul casei. Până atunci, Mikula tăcuse. Avea obiceiul să-i lase pe ceilalţi să vorbească mai întâi. Iar la urmă dădea dezlegare ori punea capăt pricinii spunându-şi părerea… Cu luleaua în mână, grăi încet, liniştit:

— Aşa-i drept! De unul ca ăsta nici Dumnezeu nu porunceşte să ai milă. Aşa-i drept! Am pătimit destule de pe urma geambaşilor, a pungaşilor, a falsificatorilor şi a celorlalţi tâlhari. De asta muncesc oamenii nevinovaţi în sudoarea frunţii, ca păcătoşii ăştia să le ia toată agoniseala, ba să le sugă şi sângele? Oamenii nevinovaţi se cuvine a fi apăraţi şi ocrotiţi împotriva nedreptăţii şi răutăţilor. Nu-i cu putinţă să nu dai socoteală pentru asemenea păcate grele. Nu-i cu putinţă. Şi cu asta, gata!

Străinul nu-l slăbea din ochi pe bătrân, îl asculta cu încordare şi-i sorbea cuvintele, stând cu gura întredeschisă, iar pleoapele i se zbateau repede-repede. Bătrânul tăcuse, dar el tot îl mai privea, parc-ar mai fi aşteptat ceva, vreun cuvânt încă nerostit. La urmă, obrazul

lui supt se acoperi de roşeaţă, o strălucire pătimaşă îi ţâşni în ochi. Făcu un semn cu mâna.

— Şi cu asta, gata! repetă el, şi chicoti. Îţi vine tare uşor dumitale, gospodarule, să zici: cu asta, gata! Dar cel pe care-l hăituiesc ca pe-o fiară, iar după ce pun mâna pe el îl bat de-l lasă fără simţiri şi în urmă îl vâră la ocnă, poate să zică şi el: şi cu asta, gata? Ori nu poate? Asta o ştie numai el în sufletul lui, când îşi blestemă ziua în care s-a născut, lumea şi oamenii. Pe oricare poate să-l lovească năpasta şi nicio mamă nu ştie pe cine leagănă în braţe…

Aruncă o privire furişă spre Krystyna şi Jelenka, hârâi din gât, înghiţi cu zgomot şi tăcu.

— Pe oricare-l poate lovi năpasta – răspunse domol Mikula – dar cel care ia viaţa altuia e cel mai păcătos dintre toţi.

— Cel mai păcătos, cel mai păcătos! repetă străinul. Află, cinstite gospodarule, că cel mai păcătos stă de multe ori tare aproape, aproape de tot de cel mai bun… şi de n-ar fi cine ştie ce întâmplare sau, mai ştiu şi eu… cine ştie ce împrejurări, pe care e greu să le ştii dinainte, poate că cel mai păcătos s-ar preschimba în cel mai bun…

I se uscase gâtlejul. Se apropie cu paşi mari de masă, îşi umplu un păhărel cu votcă, îl dădu pe gât şi se întoarse iar lângă vatră.

— Şi cu asta, gata! vorbi iar, întors către bătrânul Mikula. Dumitale ţi-e tare uşor să spui „şi cu asta, gata!”. Oare dumneata ai cunoştinţă cum de-a dat necazul pentru prima oară peste Bonk ăsta, pe care-l hăituiesc acuma ca pe-o fiară sălbatică, ca să-l stâlcească-n bătăi? Poate c-a dat de belea pentru o nimica toată? Tare-l mai zgâlţâie năpasta pe cel peste care s-a abătut, tii, ce-l mai zgâlţâie, cinstite gospodarule, câteodată îi întoarce sufletul cu căptuşeala-n afară! Orice suflet omenesc are-o căptuşeală, numai că la unii iese în afară şi la alţii nu iese… asta-i!

Se apropie iar de masă, dar nu mai bău. Întinse mecanic mâna în direcţia sticlei, dar se întoarse iar spre vatră. Nările îi fremătau, sprâncenele ba le înălţa, ba le cobora. Firea lui pătimaşă, cutezătoare, amărâtă de

necazuri, izbucnea o dată cu focul mocnit din priviri, cu respiraţia-i grăbită. Totuşi, stând aşa lângă vatră, râse iar.

— Şi cu asta, gata! repetă încă o dată, aţâţat, de parcă vorbele astea, ieşite din gura bătrânului, s-ar fi implântat adânc în sufletul lui. De-ar avea putere omul să le strige diavolilor care-i bântuie sufletul: Şi cu asta, gata! Şi dacă ei s-ar mistui auzind asemenea vorbe! În câte unii, diavolii dorm, dar în alţii se trezesc şi-i duc la pierzanie, şi crezi dumneata, cinstite gospodar, că atunci când diavolii duc sufletul câte unui om la pierzanie, acesta află la careva îndurare şi ajutor? Ha-ha-ha! Nu-i întinde nimeni nici măcar un pai, să se poată prinde de el. Când alunecă şi se bălăceşte în noroi, ca un porc, se găseşte oare cineva să se milostivească şi să-l scoată din mocirlă? Ho-ho! Nici nu întoarce măcar capul după el şi chiar dacă-l întoarce, o face numai ca să-i mai tragă un picior! Se întâmplă că se satură omul de murdărie, vrea să fugă, să scape, dar ţi-ai găsit, nu-l lasă! Îl fugăresc ca ogarii iepurele şi nu se lasă până nu-l prind, până nu-l vâră iar în mocirlă, şi-l chinuiesc. Războiul e război. Dacă-i vorba să pieri, apoi mai înainte să te ghiftuieşti cu mâncare şi băutură. Şi chiar dacă zbori creierii cuiva, ce-are a face? Ori aşa, ori aşa, tot eşti pierdut… Măcar să-i înveţi minte pe duşmani… Cine-i duşmanul? Toată lumea, dacă nimeni nu se gândeşte să te scape, ci ţine morţiş să te piardă…

Iar se îndreptă spre masă, dar cu braţele încrucişate acum, şi uşor aplecat înainte, şi-l privi pe Mikula drept în faţă. Bătrânul, cu toată statura lui falnică, se încovoiase şi se uita cu atâta pătrundere la străin, că mâna în care ţinea luleaua îi alunecase pe laviţă. Ochii lor se întâlniră pentru întâia oară. Bătrânul se destinse şi-şi sprijini iar spatele de perete; glasul străinului se frânse atunci ca o strună ruptă. Se răsuci din nou, se opri în faţa vetrei, dar nările nu-i mai tremurau, şi glăsui mult mai încet decât până atunci:

— Credeţi că oricare om se prăvăleşte chiar dintru început într-o groapă adâncă? Nu oricare. Poate că nici Bonk n-a făcut la început moarte de om. Care-o fi oare istoria vieţii lui? Unde s-o fi născut şi prin ce părţi ale lumii

l-o fi purtat mumă-sa în braţe şi l-o fi legănat? Poate că la început n-o fi fost tâlhar, poate c-o fi coborât o scară până jos de tot, de unde nici Dumnezeu, nici diavolul nu pot să-l mai scape. Nu ştiu ce-o fi făcut înainte de-a vărsa sânge de om, dar aud că după aia s-a înfricoşat, a fugit de la închisoare şi s-a dus să lucreze la o *fambrică.* Lăsatu-l-au să lucreze în linişte? Nu, nu l-au lăsat. L-au prins iar şi iar l-au băgat în mocirlă… Iar el a fugit din nou şi dacă i-a stat careva în drum, poate c-a făcut şi-a doua oară vărsare de sânge… Dar după aia a lucrat la fambrică *doi ani*, a stat liniştit… S-o fi speriat de-a binelea, şi de el însuşi, şi de pedeapsa ce-l aştepta… Parcă s-a ostenit careva să afle ce gândeşte şi ce vrea? Doar necuratul să fi întrebat de el… altul nimenea…

Tăcuseră cu toţii până atunci; interesaţi şi uimiţi totodată, ascultau vorbele îndrăzneţe, pătimaşe, acum întreţesute tot mai des cu tonuri jalnice. Dar Alexy nu se mai putu stăpâni:

— Ehei, dar şi dumneata, prea iei apărarea tâlharilor!

Străinul îşi îndreptă iar spinarea şi, privindu-l pe tânăr drept în ochi, îi spuse cu glas batjocoritor:

— Ia uitaţi-vă la el cât e de vesel c-are cojocul gros în spinare! Dar de unul pe care acuşi-acuşi o să-l jupoaie de viu nu trebuie să-ţi fie milă?

Bătrânul Mikula îşi scoase pipa din gură, îşi încruntă sprâncenele-i stufoase şi apoi grăi scurt, cu asprime:

— Nu!

Părea c-a zvârlit cuvântul ăsta drept în faţa străinului, şi că acesta i-a simţit şfichiul usturător, fiindcă, se întoarse brusc, cu tot corpul spre bătrân, înaintă câţiva paşi zâmbind, şi se aşeză drept lângă el.

În clipa aceea uşa scârţâi şi în odaie intrară mai mulţi inşi; cei de lângă vatră vorbeau de una şi de alta. Dar străinul părea să nu observe nimic, se aşeză pe un scăunaş, întoarse spatele lui slab şi osos spre mijlocul odăii şi, cu cotul sprijinit de masă, îşi aplecă obrazul spre bătrân. Jelenka, al cărei copilaş se deşteptase din somn şi începuse să plângă, se aşeză lângă celălalt perete. Alexy

vorbea tare lângă sobă, iar dogarul continuă să meşterească la dintele grapei. Numai bătrâna Nastula, în a cărei gură ştirbă se mistuiseră cam vreo trei păhărele de rachiu, se strecură grăbită până aproape de umărul străinului, ţinându-şi urechea aţintită spre el cu mare curiozitate.

Şi, nu după mult, auzi o întrebare rostită cu jumătate de glas:

— Dar de feciorul dumitale, Jasiek, ce mai ştii, gospodarule?

— Care Jasiek? i-o întoarse aspru bătrânul.

— Apoi cel de-al treilea fecior al dumitale. Doi sunt aici, dar al treilea nu-i… L-ai uitat de tot, gospodarule?

Străinul o auzi pe babă în spatele său lovindu-şi palmele şi spunând cu glasul ei piţigăiat:

— Să mă ia moartea! Să mi se răsucească limba-n gură, să mi se strâmbe mâinile ca ramurile sălciei, dacă l-am uitat eu pe Jasiek, drăguţu', şoimuleţu' meu, sărmănelul! Eu l-am ţinut în braţe când a venit pe lume, l-am purtat în braţe nu o dată, şi nu de zece ori… eu n-am avut copii, da' pe el l-am crescut şi l-am iubit ca pe copilul meu.

Baba îşi clătina creştetul acoperit cu o bonetă roşie, iar şuviţele de păr alb de pe fruntea-i zbârcită şi obrajii rumeniţi de votcă i se legănau într-o parte şi-n cealaltă, lângă umărul străinului, în timp ce-i zvârlea în ureche cuvintele acelea fierbinţi şi răsuflarea-i duhnind a rachiu. El stătea cu capul sprijinit în palmă, cu ochii întredeschişi, şi-o asculta cum se boceşte. Dar o întrerupse cu o nouă întrebare:

— Dumneata, gospodarule, l-ai uitat pe Jasiek cu desăvârşire? Că doar a fost cel dintâi născut, fiul cel mai mare…

Smuls tăcerii cu de-a sila, bătrânul răspunse neguros:

— De ce nu mi-aş aduce aminte de el? Mi-aduc aminte… văd că l-ai cunoscut bine!

— Bine, bine de tot! Era un flăcău destoinic,

răzbătător şi îndrăzneţ.

— Prea îndrăzneţ! mormăi bătrânul scuturând scrumul din lulea. Peste mare cumpănă a dat! N-ai aflat nimic?

Se vede că, în ciuda supărării şi a privirilor bănuitoare pe care le zvârlea uneori oaspetelui, îl apucase pe neaşteptate dorinţa de-a istorisi câte ceva despre fiul lui cel mare. Dar bătrâna Nastula se băgă iar în vorbă:

— Of-of, l-a lovit năpasta, sărăcuţu', of, nu le-ar ierta Dumnezeu păcatele, cum nu i-au iertat lui greşeala de atunci, când era crud şi fără minte! L-au dus la pierzanie şi l-au lăsat să piară ca pe un câine! Răposata maică-sa mi-era ca un fel de verişoară… şi el îmi zicea bunică…

Oaspetele îl întrebă pe bătrânul Mikula:

— Dar ce i s-a întâmplat?

Bătrânul îşi mişca fălcile, de parcă ar fi mestecat ceva foarte tare. N-ar fi vrut să-şi deşerte sufletul în faţa unui necunoscut, dar parcă îi da ceva ghes să vorbească.

— Totul s-a pornit dintr-un fleac… Ba poate că prima dată a pătimit pe bună dreptate… S-a întâmplat că vecinii Dubrowlancy ne-au dat în judecată… ocoli-i-ar binele… şi m-a ales obştea pe mine ca împuternicit, ca eu să mă duc la oraş să vorbesc cu avucatu, adică c*u acela* care ne apăra la proces. L-am luat pe Jasiek cu mine la oraş, şi l-am dus şi la avucat, aşa, făr*ă nicio* pricină anume… decât că-mi era peste măsură de drag, şi când îşi vâra el una în cap, eu îi îngăduiam orice… Dumnezeu din cer să-mi ierte păcatul ăsta, că tare l-am mai alintat…

Baba sări iar:

— Toată lumea-l iubea, şi le era drag la toţi, şi-i iertau toate, fiindcă era bun şi blând… când te lua de gât, ţi se lipea de suflet ca un mieluţ, şi-avea doi ochi ca nişte albăstrele.

Bătrânul, fără s-o ia în seamă pe babă, prinse a depăna fapte de demult:

— Era isteţ nevoie mare, dar prea îndrăzneţ, şi în toate altfel decât ceilalţi flăcăi. Nici la lucru, nici la petrecere nu era ca alţii… Când muncea, parcă era un

armăsar cu foc în vine, iar când se punea pe petrecere, nu era chip să-l mai opreşti. Ori te lua de gât să te înăbuşe cu îmbrăţişările, ori se oţăra şi sărea la om să-l împungă ca o viespe… De câte ori nu l-am ocărât, dar de cele mai multe ori îl mângâiam… că pe atunci nu făcea rău la nimeni…

Se adânci în gânduri, clătină din cap.

— Spre nenorocirea lui, l-am luat cu mine în oraş, la *avucat* – continuă bătrânul, a cărui limbă se dezlegase de-a binelea. A stat şi-a ascultat ce-am vorbit noi şi, în drum spre casă, odată-l aud că-mi spune: „Taică, eu îl omor pe ăla care-o veni să ne ia pământul cu înşelăciune!” Eu am râs. „E tânăr şi fără minte”, am gândit. Pământul, după dreptate, era al nostru, dar a venit prescripţia şi-am pierdut procesul. După ce-am pierdut procesul, vecinii Dubrowlancy au venit să ne ia pământul, dar noi ne-am înverşunat să nu-l dăm. Nu-l dăm şi nu-l dăm! Toată obştea ieşea în câmp şi-i lua la goană pe vrăjmaşi, nu le-ar ierta Dumnezeu păcatele! Toţi se zbuciumau şi se zbuciuma şi Jasiek al nostru. Nu-i nimic, am gândit. Dacă se zbuciumă toţi, las’ să se zbuciume şi el. Când, în primăvară, numai ce s-aude că vine omul stăpânirii să dea pământul Dubrowlancylor. Ăsta necaz! Cu omu’ stăpânirii nu te poţi pune, aşa cum le ţii piept celor din sat. Dădurăm din mâini a pagubă, n-aveam încotro. Dar se vede treaba că nu le pusesem pe toate la socoteală. Nu i-am pus la socoteală pe tinerii din cale-afară de îndrăzneţi, care s-au luat numai după capul lor, şi-au făcut o înţelegere între ei… A venit omul stăpânirii, unul lung, şi-a adus cu el şi alţi doi, mai mărunţi. Umblau de colo până colo pe câmp, să împartă, să ne ia pământul… Când numa’ ce-au năvălit peste ei băieţii noştri, care cu coase, care cu greble, cu ciomege… să fi fost ca la vreo douăzeci, şi Jasiek al meu în fruntea tuturor, ca un fel de general… I-au luat la goană pe vătăjei…

Baba fu apucată de-o mânie cumplită. Lovea cu pumnul unei mâini în palma mâinii celeilalte, răcnind:

— Nu l-ar ierta Dumnezeu de păcate, că prea a fost îndrăzneţ… Înghiţi-l-ar pământul cum s-a dus de bună voia lui la pierzanie…

— Nu-l mai blestema, mătuşă, că tot a pierit! se oţărî oaspetele spre baba ameţită de băutură, apoi se întoarse iar cu urechea la bătrân, ascultându-l cu luare-aminte.

Iar bătrânul vorbea acum fără să se mai oprească. Poate că nici nu se mai gândea cu cine stă de vorbă; durerea veche, aproape uitată, îl muşcase iar de inimă, şi amintirile i se desprindeau una câte una din ceaţa anilor.

— Care va să zică, răzvrătire, s-au pus împotriva ocârmuirii! I-au băgat la închisoare, le-au făcut proces. La alţii le-au dat drumul, unora le-au dat o pedeapsă mai mică, al meu a luat trei ani*… instigator, aşa* i-au zis. E bine şi-aşa, m-am gândit eu. Trei ani nu-s un veac, şi el abia umbla pe 18 anişori… Nu m-am întristat prea rău c-o să stea acolo trei ani. Las' c-o să prindă minte, altă dată o să se poarte mai cu chibzuinţă.

— Şi-a prins minte? întrebă oaspetele. Ha-ha-ha! A prins?

Bătrânul privea în podea, clătinându-şi capul mare.

— A prins pe naiba! Prinde-ar dracu' sufletele păcătoşilor! Când s-a întors îndărăt, n-am mai avut zi bună în casă. Stătea şi ne povestea cum ies noaptea hoţii, şi cum desferecă orice broască. „Sunt leacuri pentru orice, zicea, şi eu le ştiu pe toate". Altă dată zicea: „Cum de-i rabdă inima pe oameni să stea în colibe ca astea, să dea în brânci muncind, şi să n-aibă de niciunele, când lumea e plină de bogăţii, şi când i-aşa uşor să pui mâna pe ele!" Când l-am auzit, l-am îmboldit cu pumnul în spinare: „Să-ţi scoţi din minte gândul la tâlhării şi fărădelegi". Iar el, către mine: „Să nu dai în mine, tătucă, altminteri am să-mi iau lumea-n cap, şi n-ai să mă mai vezi niciodată!" Punea mâna pe şapcă, şi fugea la cârciumă. Luase patima băuturii. Mai înainte nu bea, era un copil, abia împlinise şaptesprezece ani. Dar acolo a învăţat să bea. Când se îmbăta, făcea scandal prin tot satul: se lua la bătaie cu argaţii, se lega de fete… Eu l-am luat cu binişorul: „Ţie nu ţi-i ruşine, Jasiek? Nu ţi-e frică de Dumnezeu?" Iar el odată se pune pe râs: „Ei, tăicuţule, zise, ce ştiu eu de lucruri d-astea? Parcă de-astea am auzit eu acolo… pe unde-am fost? Voi staţi ca

proştii în satul vostru şi nu ştiţi nimic. Eu mi-s învăţat acum!” Of-of! învăţat! Stătuse trei ani la gherlă şi-ajunsese învăţat! Nu le-ar mai ajunge zilele ălora care i-au fost dascăli…

Oaspetele hohoti încet, prelung, din gât.

— Ehei, gospodarule, dumneata stai în sat, colea, râcâi pământul cu mâinile şi habar n-aveţi de nimic. Dacă i-ai vedea la faţă pe *dascălii* ăştia şi dacă ţi-ai pleca urechea să-i asculţi, te-ar lovi damblaua de spaimă…

Bătrânul înălţă repede fruntea, şi se uită la străin cu aceeaşi luare-aminte cu care-l mai privise de câteva ori. Desluşise în glasul străinului o notă care-l mişcase în mod deosebit.

— Ce-o mai fi şi asta? spuse el agale; parcă te-aş cunoaşte, parcă nu te-aş cunoaşte… Cine eşti oare?

Străinul se nelinişti iar şi întoarse obrazul spre vatra în jurul căreia era zarvă multă şi foială. În jurul focului pe care-l aţâţa întruna, în locul celor două roţi de tors ale Hanulei şi Krystynei erau acum cinci. Intraseră cu puţin înainte două fete, şi se aşezaseră de o parte şi alta a Hanulkăi, iar o a treia, întâmpinată cu glume de Alexy, fusese poftită de Krystyna să se ducă să şadă lângă ea. În coliba lui Mikula, lumea se strânsese la clacă – o clacă de vreme de iarnă, lungă şi plină de voie bună. Străinul aruncă o privire grăbită către oamenii grămădiţi în jurul vetrei, apoi se întoarse iar cu faţa spre bătrân. Dar Mikula, cu privirea pironită în pământ, cu luleaua în gură, se închise în muţenia lui obişnuită. Abia îi desluşeau chipul prin fumul ce i se vălătucea din lulea, când şi când clătina capul de parcă s-ar fi gândit la ceva cu deosebită încordare, de parcă înăuntrul lui ar fi găsit pricini de mirare. Dar de astă dată Nastula arăta să aibă chef de vorbă. Pe ascuns şi fără să prindă de veste careva, sticla cu rachiu, cu toate că nu mai rămăsese decât pe fund, ajunsese chiar lângă ea. Ochii ei înlăcrimaţi străluceau acum mai tare, iar mâinile-i uscate se mişcau mai ager şi mai repede. Ca într-un cleşte apucă pe străin de mâneca surtucului:

— Care va să zică dumneata îl ştiai pe Jasiek al nostru, îl ştii de când cu construcţia conacului celui nou – începu ea să bolborosească. Sărăcuţu', sărăcuţu' de el! Câte a mai îndurat, mult l-a prigonit taică-său, pân-a nu pleca în lumea largă… Zvârli o privire spre bătrânul Mikula, apoi coborî glasul şi şopti înainte, în mare taină: L-a bătut, ca pe-un câine l-a bătut, cu mâna, cu ciomagul, cu ce se nimerea… Să n-apuc a mă scula de pe locul ista dacă mint… Aşa cum îl mângâia şi-l îndrăgea altădată, aşa îl bătea după ce s-a întors, sărmănelul, de la temniţă… Îl bătea pentru istoriile alea cu hoţi şi pentru că se îmbăta, şi pentru că umbla haimana; pentru orice-l bătea, şi-l bătea rău de tot… „Am să-i scot eu cu de-a sila blestemăţiile alea, cu care a venit de acolo, am să i le scot şi din trup, şi din suflet!" Câteodată, îl apucam de mâini, maică-sa de-o mână, eu de cealaltă, şi strigam: „Nu-l mai asupri, Szymone, pe feciorul tău, nu-ţi încărca sufletul cu păcatul ăsta, fiindcă dacă s-o cătrăni flăcăul, o să-şi ia lumea-n cap şi-o să-şi piardă sufletul!" Dar el ne alunga, scuturându-şi braţele, şi gâfâia, şi mormăia ca o fiară: „Vai de el, dacă nu s-o îndrepta, vai de el! Mai bine-l omor cu mâna mea, decât s-ajungă un nelegiuit!" Ba şi cu ceilalţi feciori se purta acuma într-altfel… Era aspru şi cu ei. „L-am răsfăţat pe ăl mai mare, şi iacă ce s-a ales din el… ceilalţi n-or să mai cunoască răsfăţ din parte-mi". Parcă era iad, iadul adevărat se mutase în colibă… Măicuţa plângea, plângea până nu mai putea, bătrânul nu-l slăbea din ochi pe Jasiek; era ca o fiară întărâtată, doar-doar l-o prinde cu ceva ca să-l pedepsească; băieţii mai tineri umblau ca iepurii, cu urechile ciulite, iar Jasiek, sărăcuţul, suferea ca vai de el. Se uscase ca o scândură, umbla întunecat ca un nor de ploaie şi parcă-parcă se mai cuminţise, parcă-i mai venise mintea la cap… Se umilea în faţa lui taică-su şi-a celorlalţi, dădea tuturor ascultare… când, într-o bună zi, şi-a luat lumea-n cap. N-a mai putut răbda şi-a fugit! Poate încercase să scape de mânia lui taică-su, care nu cunoscuse milă pentru el… Poate că fugise de cătănie… Poate că l-a tras unul din ăia pe care-i cunoscuse la

închisoare… a plecat… şi ochii noştri nu l-au mai văzut, drăguţul, şi urechile noastre nu i-au mai auzit glasul de argint… L-a căinat mamă-sa, l-a căinat soru-sa a mare, Maryska, fiindcă Hanulka nu venise încă pe lume, şi pe pereţii colibei ăsteia, cuibuşorul lui în care s-a născut, au curs lacrimi… numai taică-său n-a scos o vorbă, nu l-a prins mila, nu l-a jelit niciodată pe feciorul lui cel mare… aşa-i el, om aprig!

Era greu de spus dacă străinul asculta sau nu sporovăiala tainică, tărăgănată ca un cântec, a babei ameţite de băutură. Îşi sprijinise cotul pe masă, capul în palma osoasă şi închisese ochii… Ai fi zis c-a aţipit şi că prin mintea-i adormită umblă nişte vise urâte. Îşi umflase buzele, iar mustaţa, roşcată şi ţepoasă, îi acoperea aproape tot obrazul. Deodată întinse braţul, apucă clondirul şi, ducându-l la gură, înghiţi pe nerăsuflate, cu lăcomie, ultimele picături. Izbi sticla de masă şi rânji, privind-o pe babă batjocoritor:

— Muiere proastă! Dacă nu i-a părut rău după el, de ce i-a zis nepotului său tot Jasiek? Poate că atunci când s-a născut primul lui nepot şi-a amintit de fiul lui cel mai mare?

Mikula se trezi din visare, îşi scoase luleaua din gură, se aplecă cu tot trupul lui greoi spre oaspete şi ducând mâna dreaptă la frunte, şopti:

— În numele Tatălui… şi-al Fiului…

Dar oaspetele se sculă, îndepărtă cu zgomot scăunaşul pe care şezuse, se îndreptă cu paşi mari spre celălalt perete şi se aşeză lângă Jelenka. Chiar în clipa aceea uşa fu dată de perete, apoi trântită cu zgomot, şi-n odaie năvăli o fată înaltă, voinică, gâfâind obosită, cu obrazul ciupit, roşie din pricină că umblase repede şi, aşezându-şi roata de tors lângă prag, strigă:

— Ajutor! Fetelor, ajutor! Vin flăcăii!

Se auziră tropăituri, râsete, ciocănituri, cineva bătu darabana în fereastră şi lovi cu toiagul în perete. Fetele se ridicară de pe scaune chicotind, ţipând şi râzând şi se repeziră spre uşă.

— Isuse, închideţi uşa, închideţi uşa! Cum vin, se şi apucă să dea foc firelor de tort şi să vorbească drăcovenii! Ajutor, oameni buni, nu-i lăsaţi să intre pe bătăuşi.

Făcură zid în dreptul uşii, împingând zăvorul din toate puterile. O fată scoase repede din vatră un lemn aprins şi, ţinându-l în mână ca pe-un stindard, părea gata de luptă. Alta aduse o găleată cu apă, o a treia trăsese un scăunaş şi proptise uşa cu el. Dorinţa de a-l alunga pe duşman era atât de puternică, încât spaima le cuprinsese de-a binelea pe fete.

Ţipau din ce în ce mai tare. Hanulka, roşie de încordarea cu care apăsase zăvorul, tremura toată. Două fetiţe, dintre care cea mai răsărită n-avea decât zece ani, trezite de zgomot, lunecară jos de pe cuptor, şi dându-le ajutor celor mai vârstnice, făceau gălăgia cea mai mare. Picioruşele lor goale tropăiau pe podea, sfredelele de păr bălai săltau pe cămăşile albe şi peste obrajii lor roşii de somn. Dar cel mai tare ţipa şi dădea din mâini Nastula. Se vârâse cu de-a sila printre fete şi ţinea morţiş s-ajungă la uşă.

— Daţi-le drumul! zbiera. Ce obicei mai e şi ăsta să nu-i primeşti pe flăcăi seara, la clacă? Cine a mai pomenit clacă fără băieţi? De ce-i prigoniţi? De ce-i ţineţi afară pe frigul ăsta, sărmanii?

Împinse în lături pe Hanulka, deschise larg uşa şi, cu mâinile înfipte în şolduri, ţipă către tinda întunecată:

— Intraţi, flăcăi! Intraţi iute!

În tindă răsunară tropăituri grele şi pe uşă pătrunseră în odaie patru argaţi tineri. Fata cu lemnul aprins în mână îi strigă alteia:

— Ulana, toarnă apa! Toarn-o!

Ulana cea mătăhăloasă şi ciupită pe obraz aplecă găleata şi un şuvoi gros de apă se rostogoli pe podeaua de lut. Dar năvălitorii nu se speriară. Răsturnară cu zgomot scăunaşul, iar unul smulse din mâna fetei lemnul aprins.

— Ajutor, oameni buni, ajutor! striga fata.

— Ai să mai zici „toarnă apa”, ai să mai îndemni la rele?

Într-o clipă, unul dintre flăcăi se apropie de primul caier, care stătea în margine, şi-l atinse cu flacăra. Inul sfârâi, fumul luci ca o lumânare aprinsă. Ulana cea mătăhăloasă izbucni în plâns. Inul aprins era al ei.

— Dumnezeu să vă plătească pentru răul ce mi-l faceţi! Să vă…

— Mai torni apă? Mai zvârli apă peste picioarele oamenilor? o luau băieţii în răspăr pe fata care se smiorcăia.

Dogarul şi Alexy stinseră focul cu mâinile, Krystyna o mângâie pe fata nedreptăţită, ducându-se în cămară să-i caute alt fus. Fata se alină degrabă şi se aşeză, ca şi celelalte, lângă roata de tors.

Nastula închise uşa, fiindcă năvălea frigul în odaie. Abia acum veniră flăcăii să-i zică bun găsit stăpânului casei. Unii purtau cojoace, alţii sumane cenuşii, dar toţi aveau cizme înalte şi grele în picioare.

— Bună seara! îi urară cu toţii în cor.

Dar bătrânul nu le răspunse. Oare să fi aţipit? Ştiau cu toţii că bătrânul Mikula nu era om somnoros, că-i plăceau serile de clacă, lungi şi gălăgioase, că răspundea întotdeauna cu bunăvoinţă oaspeţilor şi că uneori, e drept cam rar, îşi amesteca râsul gros cu râsetele zglobii ale celorlalţi. În seara aceea însă tăcea. Mâna în care ţinea luleaua îi atârna moale şi toate cutele de pe fruntea-i largă i se lăsaseră în jos, ca un nor greu, deasupra sprâncenelor. Aţipise ori căzuse pe gânduri? Era mâhnit, ori îl furaseră aducerile aminte? Flăcăii se îngrămădeau în jurul vetrei, în spatele fetelor; îşi aprinseseră cu toţii ţigările. Nastula se aşezase iar pe ciubărul răsturnat; dădea din mâini şi turuia, turuia. Roţile de tors huruiau toate în cor şi pe deasupra zgomotului se ridicară glasuri vesele. În odaie era grozav de cald.

Lângă peretele din faţa celui unde şedea, pe un scăunaş, în umbră, Mikula, la capătul căruia, chiar în dreptul uşii, se afla o putină cu varză pusă la murat, se înfiripase o convorbire pe care o înăbuşea zgomotul roţilor de tors şi al glasurilor pline de veselie. Străinul şedea

acum lângă Jelenka; ea nu luase parte la veselia şi glumele din odaie, ci-şi alăptase pruncul şi, după aceea, începuse să-l legene.

— Petreceţi bine când vă adunaţi seara la clacă… – începu el.

— Apoi, petrecem – răspunse Jelenka.

— De mult te-ai măritat cu Alexy?

— S-or face patru ani la Sân Petru.

— Dar acu' câţi ani ai?

Jelenka zâmbi şi lăsă capul în jos, ruşinată.

— Apoi, ştiu şi eu… La Sfântul Ion fac douăzeci…

— Pii… – fluieră străinul – eşti muiere bătrână! Dar aici, în casă, cum o duci, bine?

— Bine, cum să nu? Ba chiar bine de tot, să deie Dumnezeu s-o duc tot aşa până la sfârşitul zilelor…

— Alexy e bun, ai? Nu te bate?

— Până acum, aşa ceva nu s-a întâmplat – spuse ruşinată şi oarecum mânioasă.

— Dar de iubit, te iubeşte?

Ea chicoti încet, în loc de răspuns, şi-şi sărută copilaşul pe frunte.

— Pâine aveţi întotdeauna? o mai întrebă.

— Slavă Domnului, avem! Nu s-a întâmplat să ne lipsească pâinea. De altele mai ducem noi lipsă, da' de pâine, nu!

— Dogarul câştigă bine, se vede treaba!

— Câştigă şi el. Câştigă şi-al meu; mai câştigă şi tătuca; atunci când nu-i de lucru pe lângă casă, se duce cu Jasiek la prins peşte, şi-l vinde la oraş. Altădată se ducea singur la peşte, da' acu', de vreo doi ani, îl ia şi pe Jasiek.

— Se duce cu Jasiek – repetă străinul şi tăcu, ţinând privirile în podea.

În jurul vetrei, pe lângă huruitul roţilor de tors şi zvonul glasurilor, se auzea cum se sparg nucile şi cum plesnesc printre dinţi seminţele de floarea-soarelui. Flăcăii le scoteau din sân şi le îndemnau pe fete să mănânce. Fetele făceau nazuri, se fereau de palma întinsă pe care le-o vârau flăcăii sub nas; dar până la urmă tot se înfruptau

din ele, parcă fără voie, şi-i răsplăteau pe flăcăi aruncând în ei cu nuci şi seminţe de floarea-soarelui; şi ori de câte ori o nucă nimerea pe vreun flăcău în frunte ori în obraz, ori de câte ori seminţele se risipeau peste gulerul din blană de oaie al cuiva, izbucneau şi râsetele în preajma roţilor de tors. Unul din flăcăi nu se mai dezlipea de lângă Hanulka şi-i tot şuşotea ceva la ureche, fără să ia parte la veselia generală. Ulana cea mătăhăloasă, care făcea larma cea mai mare, îi strigă să le spună o ghicitoare. Era lucru ştiut că niciunul din ei nu cunoştea atâtea cimilituri frumoase ca Damian cel spătos, cu părul atât de negru şi creţ, că părea una cu gulerul negru de miel al cojocului. Sub claia neagră de păr îi luceau obrajii rumeni şi ochii negri şi strălucitori.

— Apoi, dacă e vorba de ghicitori, ghicitori să fie! răspunse flăcăul la ţipetele stăruitoare ale fetelor. Îşi îndreptă spinarea, îşi drese glasul, îşi sumeţi şi mai tare capul şi, cu o mână sprijinită de un caier, începu:

De-a călare, de-a călare,
N-am nici drum, n-am nici cărare.
Cu nuiaua murga-ndemn
Şi de moarte nu mă tem.[27]

Tăcu şi tăcură şi ceilalţi. Se opriră şi roţile de tors din huruit.

— Ei, ce-i asta? întrebă Damian cel hâtru pe un ton zeflemitor.

Nimeni nu cunoştea tâlcul ghicitorii. Fetele se priveau nedumerite, băieţii trăgeau din ţigări, chipurile fără să le pese de ghicitoare. Damian îşi înfipse mâinile în şolduri.

— Păi, e barca! spuse un glas dispreţuitor.

— Aşa-i! strigară mai mulţi deodată, şi toţi prinseră a se mira, repetând cuvintele ghicitorii.

— Păi, sigur că da… De-a călare, de-a călare; n-am nici drum… e pe apă… cu nuiaua murga-ndemn… dacă dau

27 Traducerea versurilor de Romulus Vulpescu.

cu vâsla prin apă… mda, aşa-i! Barca!

— De ce nu mi-ai şoptit la ureche, Damian? Să fi dezlegat eu ghicitoarea – îi spuse Hanula, cu jumătate de glas.

— Bine, las’ că mai spun una!

Iar înălţă capul, îşi drese glasul şi începu:

Plină-i târla de mioare,
De mioare bălăioare,
Şi-ntre ele un berbece
Mi se-ntrece,
Behăind în gura mare.

Cum isprăvi ghicitoarea, se aplecă iute, de parcă ar fi căutat o nucă pe jos, şi-i şopti lui Hanulka drept în ureche:

— Limba!

— Limba, strigă fata, în tăcerea generală.

— Aşa-i! se mirară cu toţii. Aşa-i! Deşteaptă fată! Tânără, dar minte cu caru’! Nu ţi-o fi spus Damian dinainte? Ba sigur că ţi-a spus! Hai, zi că nu-i aşa!

Fata, roşie ca focul, se ascunsese după caier, şi-l privea pe flăcău cu ochi rugători.

— Nu i-am spus nimic! strigă Damian. Nu-i adevărat! Nu i-am spus nimic… Şi, ca şi cum ar fi vrut să alunge întrebările care se năpusteau asupra lui şi a fetei pe care o îndrăgea, adăugă repede: Dacă vreţi, vă mai spun una!

Un zâmbet viclean îi juca pe buze şi în ochii lui negri jucau luminiţe de râs.

Mititel şi negricios,
Toată lumea o dă jos.

— Asta ce mai e? întrebă, astupându-şi gura cu pumnul.

Nastula căscă gura ştirbă într-un râs larg şi-i făcu semn.

— Lua-te-ar cu ghicitoarea ta cu tot! Am mai auzit eu ghicitoarea asta, nu o dată! E puricele!

Cu glasul înăbuşit, cu pumnul la gură, flăcăul confirmă:

— E puricele!

Ochii lui negri ca de tăciune râdeau când priveau, triumfător, la fetele care chicoteau. Iar cu o mână, aşa, ca să nu-l vadă nimeni, o ţinea pe Hanulka de mijlocelul strâns într-un pieptar albastru-închis.

Străinul, stând lângă Jelenka, ascultase ghicitorile şi glumele cu toată luarea-aminte. Cu braţele sprijinite în poală, aplecat înainte, prinse a zâmbi, la început abia văzut, apoi mai tare, mai cu bucurie. Şi ori de câte ori dezlega cineva ghicitoarea, făcea un gest afirmativ cu capul; cel care l-ar fi privit cu băgare de seamă ar fi văzut că tot ce auzea îi era bine cunoscut, deşi uitat de multă vreme, iar acum amintirile se întorceau stăruitoare, izvorând una din cealaltă. În clipele acelea însă, nimeni nu-l lua în seamă şi, după puţină vreme, încetase şi el să mai zâmbească şi o privi iar pe Jelenka.

— Tu de ce nu petreci ca toată lumea? o întrebă.

Legănându-se o dată cu pruncul înainte şi îndărăt, îi răspunse:

— Nu vreau… n-au decât să petreacă sănătoşi!

— Ziceai c-o duci bine… atunci de ce eşti mâhnită? O fi rău Alexy, ai? Aşa or fi ei în neamul său, or fi răi cu toţii?

Îşi pironise privirile curioase în ochii tinerei femei care, privind în gol, îi răspunse:

— Ba nu! E bun şi Alexy, şi toţi ăilalţi sunt buni, dar nu l-am uitat pe Mikolajek al meu.

— Care Mikolajek?

— Pe fecioraşul meu…

Şi începu să-i povestească încet, cu un glas învăluitor ca un cântec, că-i murise cu câteva luni în urmă băiatul mai mare, în vârstă de un an jumătate. Ce copil frumos era! Umbla în picioare, vorbea, nu-ţi venea a crede când vedeai cât e de deştept. Toţi au plâns după el, chiar şi bunicul, cu toate că-i atât de aspru, dar pe urmă l-au uitat cu toţii, până şi taică-său. Numai ea nu poate să-l uite. Se aplecă peste sugaci şi sfârşi încet de tot:

— Un copilaş atât de mititel, s-a dus ca o floare, l-a înghiţit pământul ca pe-o firimitură.

Peste obrazul ei trandafiriu se prelinse o lacrimă ca o nestemată şi se rostogoli pe pieptaru-i albastru.

În odaia plină de larmă, povestirea tinerei mame sunase timid, delicat ca o strună, iar lacrima ei picură peste râsetele şi zarva din jur, ca un strop de rouă peste valurile nestăvilite ale unui puhoi. Oaspetele se uita la obrazul proaspăt ca zorile, dar mâhnit al tinerei femei, se uita cu ochii mari deschişi; îi urmări lacrima până ce se prelinse de pe obraz şi luci, ca o pată mică, pe postavul hainei. Ceva neobişnuit îl izbise, îl mirase, îi trezise un dor, o tristeţe, pe care nici el nu şi-o ştiuse până atunci. Un suspin adânc îi umflă pieptul uscat.

— Ah-ah-ah!

De pe obrazul tinerei mame tristeţea pieri deodată. Se învioră şi, privind la cei îngrămădiţi în jurul vetrei, strigă:

— Uite c-o să spună o poveste. Baba Nastula o să spună o poveste.

Se întoarse cu o mişcare repede spre oaspete.

— S-o ascultaţi. Că tare frumos mai povesteşte, ştie nişte basme grozav de frumoase.

Baba, care stătea tot pe ciubărul acela răsturnat, jos de tot, de părea chircită pe pământ, îşi strecurase capul acoperit cu scufia rotundă roşie, printre roţile de tors, întinzându-l spre focul din vatră şi prinse a grăi:

— Au fost odată trei fraţi, doi erau isteţi, iar al treilea prost. Se făcuseră mari şi le venise vremea însurătorii. Părintele lor îi întrebă:

— „Pe care să-l însor mai întâi, feţii mei?”

Cel mare zise:

— „Pe mine, că-s cel mai vârstnic”.

Al doilea zise şi el:

— „Apoi mi-a venit şi mie vremea, tăicuţă”.

Iar prostul, de colo:

— „Şi mie mi-a venit vremea, şi încă mai demult”.

— „Apoi atunci – le răspunse tatăl lor – duceţi-vă toţi

în pădure şi care-o culege mai mulţi fragi, pe ăla am să-l însor mai întâi”.

S-au dus toţi trei la pădure şi s-au apucat să culeagă fragi, şi adunau, şi adunau de nici nu-şi mai îndreptau spinarea. Dădeau zor să adune cât mai mulţi.

Feciorii cei isteţi se apropiară de fratele lor mai prost şi-l întrebară:

— „Ce zici, prostule, ai cules mulţi fragi?”

— „Apăi acuşi mă şi întorc acasă!” le răspunse prâslea.

Fraţii cei isteţi îl pizmuiau pe cel prost. L-au răpus, i-au împlântat un cuţit în inimă.

— Of-of! se jeliră cu glas tare câteva femei.

— Cum să-l omoare aşa, nitam-nisam? îşi arătă neîncrederea faţă de exagerările basmului unul din flăcăi.

Dar baba, clătinându-şi capul cu mare convingere, repetă:

— L-au luat şi l-au omorât, un cuţit în inimă i-au împlântat, în pământ l-au îngropat, cu ţărână l-au învălit, iar la căpătâi, în loc de cruce, i-au răsădit un vişin, şi-au plecat acasă.

După un timp, trecu pe acolo un domn, văzu vişinul şi-şi spuse:

— „Am să tai vişinul şi-am să-mi fac un fluier”. A tăiat vişinul, şi-a cioplit dintr-însul fluier şi-a plecat călare pe calul lui, cântând din fluier. El cânta şi fluierul zicea:

Pane, nu cânta aşa,
Inimioara nu-mi sfărma,
Frăţiorii mi-mplântară
Un cuţit în inimioară;
Ochişorii închizându-mi,
Mă-nveliră cu pământul.
Nu-mi ciopliră la cap cruce,
Răsădiră-un vişin dulce…

Panul mult se minuna, şi fluierul îl tot ruga să nu mai cânte.

— Aoleu! o întrerupseră iar nişte glasuri.

— Aşa zicea fluierul, aşa mi-l ruga!

Ochii Nastulei luceau ca două scântei, iar buzele ei se strângeau în semn de spaimă. Cu coatele sprijinite în poală, cu mâinile întinse, prinse a povesti mai departe:

— Ajunse *panul* până în satul unde locuiau fraţii şi părintele băiatului celui prost. Îl apucase noaptea, aşa că se duse la ei şi-i rugă să-l găzduiască peste noapte. I-au dat găzduire peste noapte, iar el a intrat în ogradă, a scos şaua de pe cal, a intrat în casă şi-a grăit astfel:

— „Am trecut mai adineauri – zice – prin cutare pădure, mă uit şi, ce să vezi, un vişin înalt şi mândru. Am tăiat vişinul şi mi-am cioplit fluier. Şi să vedeţi cât de frumos mai zice fluierul ăsta! Niciodată n-am auzit asemenea viers de fluier. Ia, moşule, fluierul şi vezi cum cântă”.

Luă ţăranul fluierul şi-l duse la gură, iar fluierul zicea:

Taică, nu cânta aşa,
Inimioara nu-mi sfărâma.
Frăţiorii-mi împlântară
Un cuţit în inimioară,
Ochişorii închizându-mi
Mă-nvăliră cu pământul,
Nu-mi ciopliră la cap cruce,
Răsădiră-un vişin dulce…

Se minună bătrânul, şi dădu fluierul feciorilor săi, să cânte şi ei. Ei cântau şi fluierul zicea:

Fraţilor, nu mai cântaţi,
Inimioara că-mi sfărmaţi.
Fi’n’că voi m-aţi omorât
C-un cuţit în piept vârât.
Ochişorii închizându-mi
Mă-nvălirăţi cu pământul.
Nu-mi cioplirăţi la cap cruce,

Ci-mi sădirăţi vişin dulce.

Atunci pricepură cu toţii că fraţii cei isteţi l-au răpus pe mezinul cel prost, s-au dus la mormântul lui, au săpat nisipul şi-au găsit toate aşa cum le zisese fluierul.

Atunci i-a luat pe fraţi la cănţălărie şi i-a băgat la temniţă.

Baba terminase basmul, dar nimeni nu scotea niciun cuvânt, roţile de tors se învârteau încetişor şi sfârâitul lor slab se amesteca cu oftatul adânc al celor din odaie. Ai fi zis că din basmul pe care-l povestise baba se desprinseseră fantomele crimei şi pedepsei şi acum pluteau ca un nor în aerul încins al odăii. Doar Alexy, întotdeauna vesel şi năbădăios, zâmbi batjocoritor şi-i şopti lui Damian la ureche:

— S-au înspăimântat muierile de-un basm! Să vezi ce le mai speriu eu acuma!

Se strecură în tindă şi, peste o clipă, deschizând larg uşa care da în odaie, răcni:

— Ajutor, oameni buni! Ajutor! Vine Bonk! Vine Bonk, tâlharul! Uite, uite-l c-a şi venit! Ţine un cuţit în mână, uite, atâta de mare! Aoleu!

Fetele începură să ţipe şi se pitiră după caiere. Până şi Krystyna tresări şi aruncă o privire speriată fetiţelor care se aflau la picioarele ei. Jasiek răcni şi se ascunse după spinarea lată a lui tătâne-su. Câţiva bărbaţi, speriaţi şi ei la început, pricepură gluma şi izbucniră în râs. Femeile se liniştiră şi ele. Krystyna cea serioasă se mânie.

— Nu te mai prosti, Alexy! Ţi-a venit cheful să sperii lumea şi pace! Să-ţi fie ruşine! se răsti ea la fratele lui bărbatu-său.

Dar panica nu se potoli pe dată. Toţi auziseră în ziua aceea de Bonk. Argaţii, care fuseseră la târg, se întorseseră cu felurite poveşti, care de care mai fioroase, şi le povestiseră femeilor. Hanulka îşi ţinea mâna pe inimă.

— Aoleu, cum mai bate, bate rău de tot şi nu vrea să se domolească deloc! se văieta ea.

Ulana cea groasă îşi ştergea sudoarea de pe frunte.

Fetele celelalte strigau:

— Lua-te-ar, Alexy… Cum de ţi-a venit să pomeneşti de el, acuma, noaptea… ferească Dumnezeu, meneşti a rău! Te pomeneşti c-are să vină cu adevărat într-o noapte.

— Are să vină! Cu un cuţit bine ascuţit în mână are să vină! glumi flăcăul.

— Aoleu! se auziră glasuri speriate.

— Ajunge, rosti Krystyna şi, dând drumul cu hotărâre la roată, adăugă: Mai bine să cântăm ceva.

Avea un glas straşnic, puternic şi grav ca întreaga ei înfăţişare. Toată lumea ştia că, deşi era femeie măritată de şaisprezece ani, tot îi mai plăcea să cânte. Trăgând de pe roată un fir lung şi neted, începu să cânte tare:

Boulenii mei plăvani,
Nu-mi araţi ogorul?
Ani de tinereţe, ani
Mi-aţi plecat cu zborul…

Un cor de glasuri limpezi şi argintii, ori false şi ţipătoare îi ţineau isonul:

De-ar avea ogor şi ei,
L-ar ara plăvanii…
Veseli de-ar fi anii mei,
Ar zburda şi anii!

Cântecul plutea în aerul fierbinte al odăii, ca un val care se umflă şi coboară, roţile de tors îi ţineau isonul cu huruitul lor monoton şi înăbuşit. Firele de tort luceau poleite de flăcările focului, pe pieptul fetelor sunau şiragurile de mărgele felurit colorate. Rotocoale de fum alburiu se înălţau din ţigările aprinse care luceau în întuneric ca nişte scântei, şi din umbră se desprindeau chipurile flăcăilor cu obrajii roşii, cu părul creţ şi cu ochii aprinşi. De o parte şi de cealaltă a Krystynei şedeau pe podea cele două fetiţe, cu picioarele goale, întinse spre focul din vatră şi cu capul acoperit de cârlionţi bălai, în

poala mamei lor. Boneta roşie a Nastulei se clătina când într-o parte, când în cealaltă, până se sprijini de marginea vetrei: baba adormise.

Bătrânul, care şedea singuratic lângă perete, îşi ridică tocmai atunci pleoapele. Părea că ritmul cântecului l-a smuls unor adâncuri numai lui cunoscute şi l-au readus la suprafaţa vieţii. Ridică pleoapele şi privi stăruitor, în gol, spre celălalt colţ al odăii. Mai adineauri, atunci când Alexy, deschizând uşa cu zgomot, strigase: „Vine Bonk, vine Bonk, tâlharul!”, străinul care şedea lângă Jelenka se cutremurase şi sărise în sus ca ars. Ascultase basmul Nastulei cu mai mare atenţie decât ghicitorile. Se uitase la babă ca la soare, zâmbind când şi când, cu ochii luminoşi. Ţipătul flăcăului îl smulsese din uitare, şi trupul lui deşirat, slab şi obosit tresări ca străbătut de un curent electric. Sări în picioare, strânse în mână toiagul pe care-l ţinuse sprijinit de genunchi şi se năpusti spre uşă. Dar îndată izbucniseră hohotele de râs ale argaţilor, înveseliţi de gluma lui Alexy. Străinul se oprise şi, deşi era gata de plecare, îşi mai plimbă o clipă privirile rătăcite prin odaie. Privi pereţii, tavanul, vatra în care trosnea focul, le privi mult, mult de tot, până ce ochii i se opriră asupra bătrânului, care şedea nemişcat lângă perete. Şi încet de tot, se lăsă jos. Se aşeză pe podeaua de lut, îndărătul unui butoiaş, dar era limpede că se aşezase numai pentru o clipă, ţinându-şi toiagul în mâini. Butoiaşul îi ascundea trupul, el îşi iţea capul pe deasupra, iar capătul ţintuit al toiagului său lucea cu sclipiri de oţel. Mikula îl privi ridicând pleoapele şi nu-şi mai dezlipi ochii buimaci de la el. Capul acesta, pe care lumina ce se revărsa oblic, din cămin, îl învăluia în penumbră, părea că stă suspendat în văzduh şi privea nemişcat, îndărătnic, drept spre Mikula. Bătrânul duse mâna la frunte şi şopti cu tărie:

— În numele Tatălui, şi-al Fiului.

Apoi mâna îi alunecă în jos, încet-încet, degetele mâinii îi înţepeniră răsfirate, de parcă nu le mai putea stăpâni, luleaua îi alunecă din mână şi căzu pe jos. Dar bătrânul habar n-avea.

— Isuse Cristoase, – mai şopti încă o dată şi, aplecat cu tot trupul înainte, se uita la omul acela care-l ţintuia din celălalt capăt al odăii şi care semăna din ce în ce mai tare cu o mască tragică, într-atât era de slab şi de vlăguit, cu umerii obrajilor ieşiţi, cu tâmplele scobite, cutremurat parcă de un hohot interior. Cu buzele strânse, gura aceea strâmbată părea totuşi să i se adreseze bătrânului Mikula: „Mă recunoşti, tătucă? Of, tătucă, adu-ţi aminte cum eram odinioară şi cum sunt acum!”

— Isuse Cristoase, milostive, îndură-te de noi! şopti bătrânul.

Lângă vatră răsună, tărăgănat, strofa următoare a cântecului:

Răsai, lună, sus, răsai
Mare ca o tobă!
Vino, fată dragă, hai,
Spune-mi doar o vorbă!

Obrazul de deasupra butoiaşului, atârnat parcă în văzduh, grăia către bătrân, grăia cu limpezime: „Ţi-aduci aminte, taică, ţi-aduci oare aminte de ziua aceea senină, de vară, când ai urcat la deal cu plasa de prins peşte în spinare, când eu tropăiam desculţ în urma dumitale, ţopăind prin nisip, iar bucuria mea se risipea peste sat, se rostogolea ca nişte sunete de zurgălăi printre brazii de pe morminte? Ţi-aduci aminte, oare, taică, ţi-aduci?”

Cântecul din preajma vetrei, însoţit de huruitul roţii de tors, creştea, se înteţea, de-ai fi zis că e gata să spargă pereţii odăii:

Cum să vin la tine, cum?
Cum să-ţi spun eu ţie,
Când mă vede satu-n drum
Şi când nu mi-i dat nicicum
Să-ţi pot fi soţie?

Capul, atârnat parcă în văzduh, deasupra butoiului,

se clătina uşor, părea să-i facă semn din ochi bătrânului Mikula. „Nu mi-e dat să trăiesc cu tine, taică, cu tine, în casa ta, unde nu lipseşte niciodată o bucată de pită, unde toţi trăiesc în bună înţelegere, ba câteodată se adună serile să se veselească laolaltă. M-am abătut pe aici din întâmplare fără să-mi dau seama unde mă duc, mânat de dorinţa de-a merge cât mai departe, de-a fugi de ceea ce mă alungă din spate, mă alungă, mă frige, de se încrâncenă carnea pe mine… Am venit pe negândite şi-am intrat în casă, dar aici nu-i de mine… Am să mă scol numaidecât şi-am să-mi văd de drum, că multe rele-am făptuit, iar ca să nu dai socoteală de fapta-ţi, nu-i cu putinţă, tătucă… chiar dumneata ai spus, aşa m-ai osândit… nu-i cu putinţă!”

Capul bătrânului prinse şi el a se clătina către capul de deasupra butoiului. Părea că-i răspunde, că repetă: „Nu-i cu putinţă, fiule, nu-i cu putinţă!” Deodată, bătrânul Mikula îşi îndreptă spinarea voinică, îşi trecu mâna puternică peste ochi şi, cu o şoaptă aprigă, blestemă:

— Piei, mistuie-te, de eşti aşa cum arăţi… Ptiu, piei, nălucă venită de pe alte tărâmuri! Ce putere spurcată te mână pe faţa pământului? Piei, mistuie-te!

Îşi întoarse spinarea lată şi obrazul mohorât şi ameninţător ca un nor de ploaie, spre perete.

— Piei şi te mistuie, de eşti aşa cum arăţi! mai spuse o dată.

Îşi sprijini de perete fruntea lată, pleşuvă, crestată de o sută de creţuri şi cute. Nu mai voia să ştie de nimic.

Odaia răsuna acum de un cântec vesel:

Pe *câmpie e-un izvor,*
Apa gâlgâie sprinţară,
Un flăcău ca un bujor,
Un flăcău cam pierde-vară

Nu vrea să muncească, iacă
Vrea să steie lenevind,
Vrea să bea şi să petreacă,

Capul fetelor sucind.

De astă dată cântau numai femeile. Flăcăii nu numai că nu le acompaniau, ca mai înainte, cu glasurile lor de bas, dar nici nu catadixeau măcar să asculte cântecul. Să-i fi supărat glumele cuprinse în cântecul despre flăcăul pierde-vară? Ori puneau la cale un lucru mai de seamă decât cântecul? Stăteau strânşi grămadă, şoptind între ei, zvârlind frânturi de cuvinte cu glas mai ridicat. Deodată cântecul se întrerupse la mijlocul unei strofe, ca o panglică tăiată cu cuţitul, iar în tăcerea ce cuprinsese odaia, răsună glasul înalt, trufaş al lui Alexy:

— Da' paşaport ai? Arată-ne paşaportul, să vedem şi noi cine eşti!

Bătrânul Mikula se întoarse iar cu faţa spre odaie şi, cu braţele lui mari, sprijinite de genunchi, şedea cu spatele întins ca o coardă, privind pe sub negura cutelor de pe frunte la ceea ce se petrece lângă uşă.

Chiar în dreptul uşii, şase bărbaţi înconjuraseră butoiul, deasupra căruia îşi înălţase capul până mai adineauri oaspetele străin. În fruntea lor stătea Alexy, cu cojocul descheiat, cu o ţigară aprinsă în gură şi, cu capul înălţat cu trufie, grăia către străin, ajutat şi de ceilalţi.

— Să ne arăţi paşaportul… fără paşaport nu-i îngăduit nimănui a umbla…

— Numai Dumnezeu ştie cine eşti, iar noi o să avem de dat socoteală că n-am pus mâna pe tine… – strigă dogarul, cu glas gros şi supărat…

— Ăi fi poate chiar Bonk, care-a vărsat sânge de om nevinovat – îşi înălţă pe deasupra celorlalţi glasul Damian cel isteţ. Nu degeaba îi ziceau Damian cel isteţ: cu o clipă mai înainte, el, cel dintâi, privind spre străinul ascuns îndărătul butoiului, şoptise dogarului şi lui Alexy cuvintele unei noi ghicitori parcă:

— N-o fi oare Bonk?

Un om îngrozitor sări în picioare îndărătul butoiului, cu ochi de fiară încolţită, cu nările fremătând, cu o înjurătură grosolană pe buze. Sări în picioare şi, făcându-şi

drum larg cu toiagul ţintuit cu metal, sări drept spre uşă. Dar cât ai clipi din ochi, flăcăii îl şi înşfăcară de umeri. Se stârniră ţipete întărâtate:

— Din ăştia mi-eşti? În loc de paşaport ne arăţi ciomagul! Ho-ho! Ce mai pui de lele…

— Bonk, sigur că-i Bonk… puneţi mâna pe el!

— Ţineţi-l bine, oameni buni, nu-l scăpaţi!

Fetele, speriate, se îngrămădiră ca nişte oiţe în jurul vetrei. Ulana cea groasă era gata să se urce pe cuptor de spaimă, cele două fetiţe îşi ascunseseră obrajii în fusta mamei lor, care stătea în picioare în faţa focului, cu braţele încrucişate pe piept şi privea cu ochii ei întunecaţi, îngânduraţi, la ceea ce se petrecea lângă uşă. Numai baba Nastula nu vedea şi nu auzea nimic, dormea cu capul sprijinit de marginea vetrei, mormăind şi îngânând prin somn acelaşi cântec.

Lângă uşă se iscase o încăierare. Nu era uşor să-l ţii pe cel prins. Deşi slab, era puternic, sprinten, deprins cu bătaia şi se smulgea din mâna celor ce încercau să-l ţină nemişcat, lovindu-i cu coatele şi cu picioarele. Lucru care-i îndârjea şi mai tare. Ţipau şi blestemau. Până la urmă, Alexy şi dogarul, fiind cei mai îndârjiţi sau poate şi cei mai voinici, îl apucară cu atâta putere şi îndemânare, încât nu mai fu în stare să se mişte.

— Daţi o frânghie! Muierilor, daţi-ne o bucată de frânghie! strigară.

Dar Krystyna stătea tot cu braţele încrucişate, privind lung, lung, iar ochii ei îngânduraţi păreau să spună pentru a doua oară: „Şi pe unul ca ăsta l-a purtat maică-sa în braţe şi l-a ţinut la sân!”

Iar din marginea vetrei, baba murmura prin somn:

Fraţilor, nu mai cântaţi,
Inimioara că-mi sfărmaţi…

Iar din mijlocul grupului de ţărani se înălţă o voce umilă, rugătoare, tremurând de spaimă:

— Daţi-mi drumul, oameni buni, dacă aveţi un

Dumnezeu în cer, dacă vreţi să vă mântuiţi sufletul, daţi-mi drumul. N-o să vă fac niciun rău, am să plec de-aici, plec numaidecât, am să pier pentru totdeauna din ochii voştri, numai daţi-mi drumul…

Flăcăii râseră batjocoritor, ameninţător, cerând femeilor să le facă loc. Dar pe bătrânul Mikula glasul acela tremurător, deznădăjduit, care se ridicase din grupul tinerilor îl săltă de pe laviţă ca prin farmec. Se ridică în picioare cât era de înalt, făcu un semn cu mâna, deschise gura, dar nu spuse nimic şi cu gura căscată, se prăbuşi iar pe bancă. Baba adormită îngâna:

Taică, nu cânta aşa,
Inimioara nu-mi sfărma,
Frăţiorii-mi împlântară
Un cuţit în inimioară.

Alexy se repezi în tindă, după frânghie, fiindcă femeile nu-i aduseseră nimic. Prinsul se smuci, se aplecă făcându-şi loc printre trupurile şi braţele celor ce-l înconjurau. Se cinchise, se-mpuţinase, spatele îi tremura, stătea cu capul vârât între umeri, de parcă i-ar fi tremurat pielea sub loviturile de bici. Era palid la faţă ca un mort, gura îi exprima un chin insuportabil, iar pielea de pe frunte ba se încreţea, spre părul auriu, ba se strângea în direcţia ochilor ce aruncau în jur priviri speriate. Părea să fi adunat în el cele mai cumplite chinuri omeneşti.

— M-am abătut pe la voi din întâmplare, pe negândite, numai pentru un ceas… fără niciun gând rău… numai să-mi trag sufletul… am să plec… plec numaidecât… n-am să vă fac niciun rău… atâta doar vă rog… dacă aveţi un Dumnezeu în suflet… dacă aveţi un strop de milă… dacă vreţi să vă mântuiţi sufletul… pe rănile Domnului Isus… of! oameni buni!

Acum Krystyna rosti cu glas tare:

— Şi pe unul ca ăsta l-a purtat cândva maică-sa în braţe şi l-a legănat…

Iar baba îngâna somnoroasă un firicel de cântec:

Frăţiorii-mi implântară
Un cuţit în inimioară…

— Ajunge! răsună în odaie o voce mai înaltă decât a celorlalţi, obişnuită să poruncească. Ajunge! Daţi-i drumul! În lături, şi daţi-i drumul!

Mikula se ridică de pe laviţă, dar nu se prăbuşi la loc, cum făcuse mai adineauri, ci, mare şi înalt, în cămaşa lui albă, încins cu brâul gros, cu spatele drept, dar cu capul în piept, păşi către mijlocul odăii.

— Daţi-i drumul şi făceţi-i loc! spuse pentru a doua oară.

Flăcăii şovăiră o clipă, nedumeriţi, apoi se risipiră. Doar Alexy, întorcându-se în mână cu frânghia pe care o luase din tindă, încercă să se împotrivească:

— Ăsta-i Bonk, tătucă! Pe Dumnezeul meu că-i Bonk, Bonk!

Bătrânul îl privi întunecat.

— Taci! strigă şi aruncă o privire încărcată de fulgere spre bărbatul care stătea gârbovit în faţa lui. Du-te – îi spuse – du-te!

Apoi, după o clipă de tăcere, adăugă:

— Şi nu mai păcătui!

Dar acesta nu pleca, stătea şi se uita la bătrân, apoi făcu câţiva paşi mari, se lăsă în jos şi atinse cu buzele picioarele goale, acoperite cu pulbere, ale lui Mikula. Lacrimi mari se rostogoleau pe obrajii bătrânului. Cu o mişcare grăbită, vârî mâna în sân, foşni nişte hârtii, se aplecă spre cel ce stătea la picioarele lui şi îşi îndreptă îndată spinarea.

— Să nu mai cazi în păcat! mai spuse o dată, apoi, stăruitor, cu spaimă parcă, rosti de câteva ori: Du-te… du-te… du-te odată…

Şi sfârşi, în şoaptă:

— Du-te cu Dumnezeu!…

Se întunecase, pe cerul căptuşit cu nori nu lucea nicio stea, vântul şuiera, cu învăluiri dese, se răsucea în

trâmbe înalte, gemea, cânta şi fluiera în valea adâncă, iar pe fundul văii zăcea, nemişcată, prinsă între gheţuri, apa râului. Jos în vale, chiar de-a lungul râului, mergea iarăşi un om, singur-singurel. Prin viforniţa de zăpadă părea că despică zarea ca o dungă subţire şi grăbită, ceva mai întunecată ca negura din jur. Între pereţii înalţi ai văii, părea şi mai mică. Ai fi zis infinitul mic plutind pe oceanul infinitului mare. Îl învăluiau cu apele lor noaptea şi singurătatea. Viforul, şuierând năprasnic, părea că-l rostogoleşte în necuprinsul naturii sălbatice şi vrăjmaşe şi, în faţa puterii, ameninţărilor şi imensităţii stihiei, el nu era decât un strop, o fărâmă, un grăunte de nisip, un fir de iarbă pe fundul unei prăpăstii.